

Головний редактор:

Клименко А. П.,

ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Ємельянов В. М.,

д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Відповідальний секретар:

Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Великий Ю. В., д.е.н., професор кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління

Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління

Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну

Анджеї Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Завізна Н. С., д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу стратегії сталого розвитку та інвестиційно-інноваційної політики Науково-дослідного економічного Інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Івашова А. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України

Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентіві України

Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Сорока С.В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Федоренко С. В., доцент кафедри інформаційних систем і технологій ІПК ДСЗУ, академік академії будівництва України, к.т.н., доцент

Чорна А. О., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

Шамрай В. О., д.держ.упр., професор, професор кафедри Академії праці та соціальних відносин

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 20 жовтень 2015 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.

Виходить 2 рази на місяць.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015)

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПП від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.investplan.com.ua

Засновники:

**Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"**

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Відділ інформації

Стаднік С. Б.

Відділ реклами

Чурсіна А. М.

Коректор

Строганова Г. М.

Ком'ютерна верстка

Полулященко А. В.

Технічне забезпечення

Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 29.10.15 р.

Підписано до друку 29.10.15 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 29,4.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 2910/4.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

Головний редактор:

Клименко А. П.,

ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Ємельянов В. М.,

д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Бистряков І. К.,

д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Відповідальний секретар:

Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Антонов А. В., д.держ.упр., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління

Беглиця В. П., д.держ.упр., доцент, проректор з наукової роботи Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Великий Ю. В., д.е.н., професор Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління

Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління

Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декана факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)

Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор, завідувач кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Завізна Н. С., д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу стратегії сталого розвитку та інвестиційно-інноваційної політики Науково-дослідного економічного Інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України

Кальниць Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України

Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного університету

Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Шамрай В. О., д.держ.упр., професор, професор кафедри Академії праці та соціальних відносин

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 20 жовтень 2015 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.

Виходить 2 рази на місяць.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

Свідоцтво КВ№ 17597-6447ПП від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.investplan.com.ua

Засновники:

Чорноморський державний університет імені

Петра Могили,

ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Відділ інформації

Стаднік С. Б.

Відділ реклами

Чурсіна А. М.

Коректор

Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка

Полулященко А. В.

Технічне забезпечення

Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 29.10.15 р.

Підписано до друку 29.10.15 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 29,4.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення №2910/4.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 20 жовтень 2015 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Штильова В. О., Щербатих Д. В.

Аналіз прямого іноземного інвестування в Черкаську область: стан, проблеми та перспективи 7

Величко Т. Г.

Основні джерела здійснення та принципи управління розвитком інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в АПК 12

Музиченко О. В.

Сучасні світові тренди тематичного відповідального інвестування 16

Теребух А. А., Яворська Н. П.

Інвестиційні аспекти відродження деревообробної галузі України 23

Жигір А. А.

Сутність підприємництва та чинники його економічного розвитку 28

Савченко Р. О.

Взаємозв'язок управлінського контролю із суміжними науковими сферами 34

Стебляк І. О.

Програмно-цільове управління в системі стійкого розвитку національної економіки 38

Сальман І. Ю., Ібатуллин М. І.

Роль і місце українських товаровиробників на світовому ринку м'яса і м'ясопродуктів 43

Сотниченко А. А.

Механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону: сутність та складові 47

Яремик Х. Я., Яремик М. І.

Критерії та алгоритм обрання аудиторської думки у звіті аудитора 52

Дергалюк Б. В.

Напрями удосконалення державної політики розвитку інтелектуального бізнесу в Україні 56

Пильнов Д. О.

Суднові запаси: визначення, класифікація і контроль 61

Колодійчук А. В.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження процесів економічного розвитку як умов впровадження ІКТ 66

Печуляк Ю. С.

Умови співпраці підприємств з рекрутинговими агентствами та послуги, які вони пропонують в Україні 70

Радіщук Т. П.

Моделювання механізму інноваційної діяльності в ринкових умовах 75

Паска І. М., Яценко Ю. А.

Сучасний стан та тенденції розвитку сільських територій Київської області 80

Добрянська Н. А., Варгатюк М. О.

Теоретичні основи управління конкурентоспроможністю підприємства 84

Дребот О. І., Швець О. Г.

Організаційно-економічний механізм забезпечення збалансованого використання агроресурсного потенціалу регіонів з техногенно порушеними землями 88

Дороніна О. А.

Кадрова політика як інструмент антикризового управління підприємством 92

Багіров Фирдовси Дамет оглы

Пути улучшения инвестиционной среды в экономике Азербайджана 96

Жулай Г. С.

Основні аспекти управління ефективністю діяльності підприємств легкої промисловості 102

Левківський В. В.

Новий вимір стратегічного партнерства між Україною та КНР 107

Козік М. О.

Вплив експортного потенціалу на розвиток господарського комплексу регіонів в умовах активізації євроінтеграційних процесів 111

Артеменко І. А.

Інвестиції як фактор довгострокового економічного зростання України 115

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 20 жовтень 2015 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Москаленко К. І.

Економіко-математична модель планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу України 118

Полуляхова О. О.

Вплив внутрішнього страхового ринку на розвиток туристичної галузі України 124

Назыров К. З.

Развитие информационно-коммуникационных технологий как фактора национальной конкурентоспособности 128

Третяк К. В.

Удосконалення державного регулювання ринку перестраховування в Україні 133

Державне управління

Дзюндзюк В. Б., Григоренко Н. В.

Впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту 137

Мафусевський Г. Б.

Індикатори збалансованого розвитку: позиція України в міжнародних рейтингах 141

Шульга Н. Д.

Тенденції формування та розвитку освітньої політики Німеччини 147

Добрянський Я. В.

Принципи та напрями підвищення ефективності функціонування регіональних органів управління у сфері розвитку сільських територій 151

Огілько А. В.

Напрями вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади на прикладі судової влади України 154

Денисюк О. В.

Зростання ролі державного регулювання фінансового сектора в системі забезпечення економічної безпеки України 157

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (References) в романському алфавіті (harvard reference system), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).
- Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID

№ 20 / 2015

CONTENTS:

Economy

Shpylova V., Shcherbatykh D.

ANALYSIS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN CHERKASY REGION: STATUS, PROBLEMS AND PROSPECTS 7

Velichko T.

THE MAIN SOURCES OF IMPLEMENTATION AND PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT ACTIVITY OF ECONOMIC SUBJECTS IN AGRICULTURE 12

Muzychenko O.

THE MODERN TRENDS OF THEMATIC RESPONSIBLE INVESTMENT 16

Terebuh A., Jaworska N.

INVESTMENT ASPECTS REVIVAL WOODWORKING INDUSTRY OF UKRAINE 23

Zhigir A.

NATURE OF ENTREPRENEURSHIP AND ITS ECONOMIC DEVELOPMENT FACTORS 28

Savchenko R.

RELATIONSHIP MANAGEMENT CONTROL FROM RELATED SCIENTIFIC FILDS 34

Steblianko I.

TARGET-ORIENTED MANAGEMENT SYSTEM IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY 38

Salman I., Ibatullin N.

THE ROLE AND POSITION OF UKRAINIAN PRODUCERS ON THE WORLD MARKET OF MEAT AND MEAT PRODUCTS 43

Sotnichenko L.

CONTROLLING MECHANISM DEVELOPMENT OF INFRASTRUCTURAL MAINTENANCE OF REGION: ESSENCE AND COMPONENTS 47

Yaremyk Kh., Yaremyk M.

CRITERIA AND ALGORITHM FOR THE ELECTION OF AUDIT OPINION IN THE AUDITOR'S REPORT 52

Dergaliuk B.

DIRECTIONS IMPROVE PUBLIC POLICY DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL BUSINESS IN UKRAINE 56

Pylnov D.

SHIP STORES: DEFINITION, CLASSIFICATION AND CONTROL 61

Kolodiychuk A.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH OF ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESSES AS CONDITIONS OF ICT IMPLEMENTATION 66

Pechulyak J.

TERMS OF COOPERATION ENTERPRISES WITH RECRUITMENT AGENCIES AND SERVICES THAT THEY OFFER IN UKRAINE 70

Radischuk T.

MODELING THE MECHANISM OF INNOVATION IN MARKET CONDITIONS 75

Paska I., Yashchenko Yu.

CURRENT STATE AND TRENDS OF RURAL DEVELOPMENT IN KYIV REGION 80

Dobriansky N., Varhatiuk M.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMPETITIVENESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE 84

Drebot O., Shvets O.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS TO ENSURE SUSTAINABLE USE AHRORESURSHONO POTENTIAL OF REGION OF TECHNOGENIC DISTURBED LAND 88

Doronina O.

PERSONNEL POLICY AS INSTRUMENT OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT BY THE ENTERPRISE 92

Bagirov Firdovsi Damet Ogly

WAYS OF IMPROVING THE INVESTMENT ENVIRONMENT OF AZERBAIJAN'S ECONOMY 96

Zhulai G.

BASIC ASPECTS OF EFFICIENCY MANAGEMENT ON THE LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES 102

Levkivskyi V.

NEW DIMENSION OF STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND CHINA 107

Kozik M.

THE IMPACT OF EXPORT POTENTIAL ON THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC COMPLEX OF REGIONS IN CONDITIONS OF ACTIVATION EUROINTEGRATION PROCESSES 111

Artemenko I.

INVESTMENT AS A FACTOR OF LONG-TERM ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE 115

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID

№ 20 / 2015

CONTENTS:

Economy

Moskalenko K.

ECONOMIC-MATHEMATICAL MODEL OF PLANNING OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF MACHINE-BUILDING COMPLEX OF UKRAINE 118

Poluliakhova O.

THE IMPACT OF THE INTERNAL INSURANCE MARKET FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM INDUSTRY IN UKRAINE 124

Nasyrov K.

THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF NATIONAL COMPETITIVENESS 128

Tretiak K.

IMPROVEMENT OF REINSURANCE MARKET STATE REGULATION IN UKRAINE 133

Public administration

Dziundziuk V., Grigorenko N.

IMPLEMENTATION OF A SYSTEM OF PUBLIC E-SERVICES IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION 137

Marushevskiy G.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDICATORS: UKRAINE'S POSITION IN INTERNATIONAL RANKINGS 141

Shulga N.

TENDENCY IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL POLICY IN GERMANY 147

Dobriansky Y.

THE PRINCIPLES AND WAYS OF INCREASING EFFICIENCY OF REGIONAL AUTHORITIES IN THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS 151

Ohilko A.

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF MANAGEMENT IN PUBLIC AUTHORITIES BY THE EXAMPLE OF THE JUDICIARY UKRAINE 154

Denisyuk O.

INCREASING THE ROLE OF STATE REGULATION OF THE FINANCIAL SECTOR IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY PROVIDING IN UKRAINE 157

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (References) в романському алфавіті (harvard reference system), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.
- Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).
- Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 339.727.22

*В. О. Шпильова,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ "Європейський університет"*
*Д. В. Щербатих,
к. е. н., доцент кафедри економіки, фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ "Європейський університет"*

АНАЛІЗ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В ЧЕРКАСЬКУ ОБЛАСТЬ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

V. Shpylova,
Doctor of economic Sciences, Professor head of the Department of Economics, Finance, accounting and audit
The Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment is the "European university"
D. Shcherbatykh,
Candidate of Economic Sciences associate Professor of the Department of Economics, Finance, accounting and audit
The Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment is the "European university"

ANALYSIS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN CHERKASY REGION: STATUS, PROBLEMS AND PROSPECTS

Проведено аналіз стану, проблем та перспектив прямого іноземного інвестування в Черкаську область. Досліджено Черкаську область як суб'єкта формування сприятливого середовища для проведення інвестиційної діяльності з врахуванням специфіки та особливості території. Досліджено динаміку, країни-інвестори, галузі економіки, розподіл за територіями прямого іноземного інвестування в Черкаську область. Визначено, що масштаби та ефективність використання інвестицій виступають ключовим фактором соціально-економічного розвитку Черкаської області, розкриття її потенціалу та підвищення конкурентоспроможності у сучасних ринкових умовах. Зважаючи на важливість значення інвестицій у соціально-економічному розвитку області, досліджено надходження прямих іноземних інвестицій в Черкаську область та визначено основні тенденції у цій сфері. Досліджено проблеми та виділено ключові переваги інвестування в Черкаську область.

An analysis of the problems and prospects of foreign direct investment in Cherkasy region. Cherkasy region is studied as a subject of creating a favorable environment for investment activity taking into account specifics and peculiarities of the territory. The dynamics, investor countries, industries, distribution territories of foreign direct investment in Cherkasy region. It is determined that the magnitude and efficiency of investment are key to socio-economic development of Cherkasy region, unlocking the potential and increasing competitiveness in modern market conditions. Given the importance of the importance of investing in socio-economic development of the region, investigated the flow of foreign direct investment in the Cherkasy region and the main trends in this area. The problems and highlighted the key benefits of investing in Cherkasy region.

Ключові слова: прями інвестиції, іноземне інвестування, акціонерний капітал, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат.

Key words: direct investments, foreign investment, equity capital, investment attractiveness, investment climate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні привабливість прямого іноземного інвестування в Україні і зокрема в Черкаську область є низькою. Відсутність політичної стабільності, складне та

суперечливе податкове законодавство, недостатньо розвинута фінансова інфраструктура та фондовий ринок залишаються основними перешкодами на шляху надходження інвестицій в Українську економіку.

Таблиця 1. Прямі іноземні інвестиції в Черкаській області, (тис. дол. США)

Показники	Усього	У тому числі з	
		Країн ЄС	інших країн світу
Прямі інвестиції нерезидентів в області (акціонерний капітал та боргові інструменти) на 01.01.2015	567890,5	261101,9	306788,6
Акціонерний капітал нерезидентів на 01.01.2015	512915,8	207187,3	305728,5
Надійшло акціонерного капіталу нерезидентів	1196,7	1073,0	123,7
Вибуло акціонерного капіталу нерезидентів	-404,6	-370,0	-34,6
Інші зміни вартості акціонерного капіталу нерезидентів (зміна вартості, утрати, перекласифікація інвестицій тощо)	-101963,8	-28399,0	-73564,8
з них курсова різниця	-101995,7	-27254,0	-74741,7
Акціонерний капітал нерезидентів на 01.07.2015	411744,1	179491,3	232252,8
Боргові інструменти (заборгованість за кредитами та позиками, зобов'язання за торговими кредитами та інші зобов'язання перед прямими інвесторами) на 01.01.2015	54974,7	53914,6	1060,1
на 01.07.2015	32194,4	32056,5	137,9
Прямі інвестиції нерезидентів в області (акціонерний капітал та боргові інструменти) на 01.07.2015	443938,5	211547,8	232390,7

Джерело: [1].

* За даними Головного управління статистики у Черкаській області.

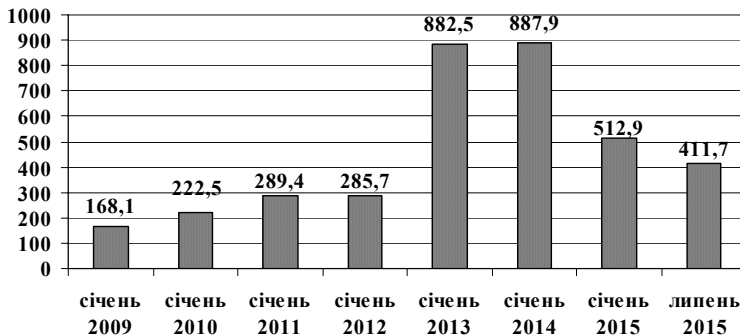

Рис. 1. Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку Черкаської області

При цьому недостатність внутрішніх джерел інвестування, потреба в досвіді економічно і технологічно розвинутих країн, необхідність розширення виробництва та підвищення рівня зайнятості зумовлюють гостру потребу залучення іноземних фінансових ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми та перспективи надходження та аналізу прямих іноземних інвестицій висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних науковців: Н. Чумаченко, Л. Червоної, А. Пешко, Н. Караваєвої, С. Нікітіна, А. Нікітіна, І. Тихоцької, М. Себрянського, В. Буряковського, С. Каламбет та ін.

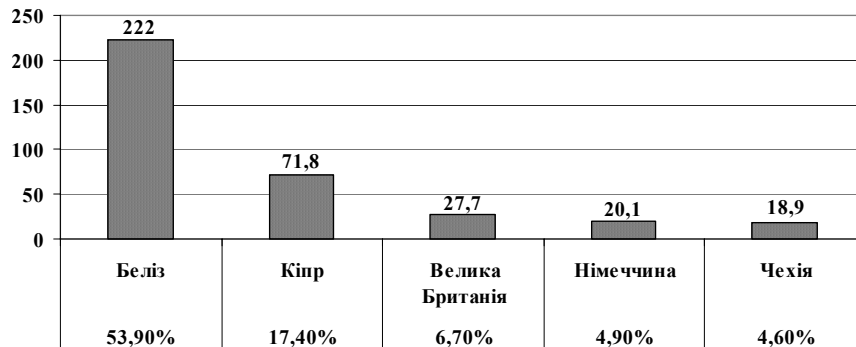

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції (акціонерного капіталу) — п'ятірка основних країн-інвесторів в економіку Черкаської області

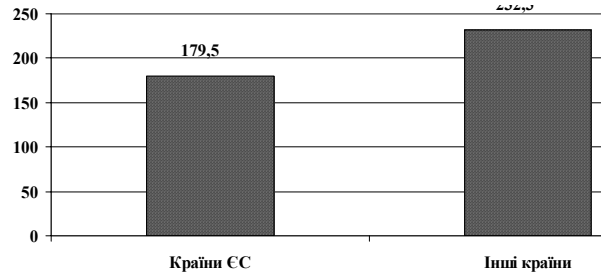
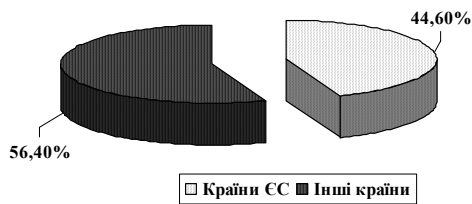

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції (акціонерного капіталу) в економіку Черкаської області — країни ЄС та інші країни світу

ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Завдання статті — проаналізувати стан, проблеми та перспективи прямого іноземного інвестування в Черкаську область.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потенційно Україна може бути однією з провідних країн вкладання прямих та портфельних іноземних інвестицій. Цьому сприяє її великий внутрішній ринок, значний промисловий і сільськогосподарський потенціал, а також вигідність геополітичного розташування України на перехресті торговельних шляхів Європи та Азії. Проте в значній мірі цей потенціал залишається не реалізованим в повній мірі, це ж характерно і для стану інвестування в Черкаській області.

Прямі іноземні інвестиції можна визначити як реальне вкладення капіталу за кордоном в підприємства, технологію, обладнання, землю, що дає інвестору право реального контролю над об'єктом інвестування та передбачає наявність у інвестора довготривалого економічного інтересу в країні вкладення.

За даними Головного управління статистики у Черкаській області обсяг залучених з початку інвестування в економіку області прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) станом на 1 липня 2015 р. склав 411,7 млн дол. США (табл. 1).

На рисунку 1 представлена динаміка залучення прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку Черкаської області.

У січні — червні 2015 р. прямий акціонерний капітал нерезидентів збільшився на 1,2 млн дол. У той же час вилучено 0,4 млн дол. прямих інвестицій.

Зменшення вартості акціонерного капіталу за рахунок негативного впливу курсової різниці склало 102 млн дол.

Прямі інвестиції надійшли від нерезидентів із 43 країн світу. До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 87,5% загального обсягу іноземного капіталу, належать: Беліз — 222 млн дол., Кіпр — 71,8 млн дол., Велика Британія — 27,7 млн дол., Німеччина — 20,1 млн дол. та Чехія — 18,9 млн дол. (рис. 2).

Особливості економіки України, а саме офшорний характер капіталів фінансово-промислових, повністю

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у Черкаській області за видами економічної діяльності

Показники	Обсяги інвестицій на			
	01.01.2015		01.07.2015	
	тис. дол. США	у % до загального підсумку	тис. дол. США	у % до загального підсумку
Усього	512915,8	100,0	411744,1	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	20564,8	4,0	17471,6	4,2
Промисловість	413786,1	80,7	321654,7	78,1
переробна промисловість	411588,9	80,2	318994,4	77,5
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1316,8	0,3	1999,7	0,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	33286,7	6,5	32379,7	7,9
Операції з нерухомим майном	32677,9	6,4	29042,0	7,1
Інші види економічної діяльності	12600,3	2,4	11196,1	2,7

Джерело: [1].

* За даними Головного управління статистики у Черкаській області.

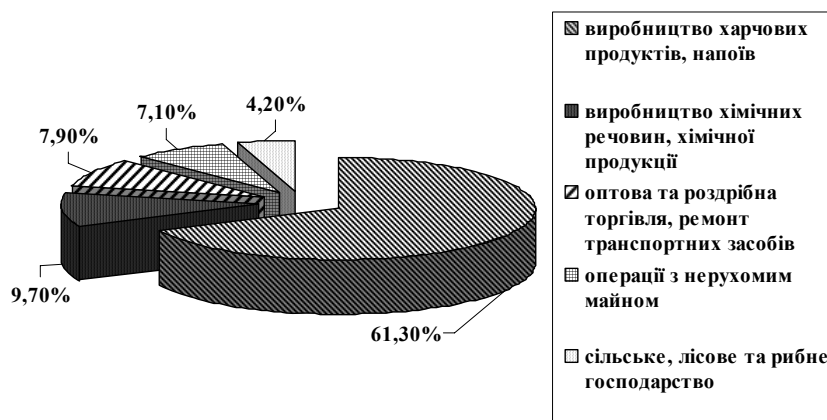

Рис. 4. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у Черкаській області за видами економічної діяльності — п'ять провідних галузей

Рис. 5. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у Черкаській області за видами економічної діяльності — п'ять провідних міст та районів

найшов своє відображення в найбільших інвесторах Черкаської області — Беліз та Кіпр. У свою чергу прямі інвестиції з України здійснено до 46 країн світу, з них до Кіпру (93,0%) [3]. Тобто інвестиції в Україну надходять в основному із офшорних зон і туди ж повертаються.

Із країн ЄС унесено 179,5 млн дол. прямих інвестицій (43,6% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу — 232,3 млн дол. (56,4%) (рис. 3).

У таблиці 2 представлено прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у Черкаській області за видами економічної діяльності.

На рисунку 4 представлено частку п'яти провідних галузей економіки і міст та районів Черкаської області, в які інвестують іноземні суб'єкти.

Найбільші обсяги прямих інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості — 321,7 млн дол. (78,1% загального обсягу), у т.ч. переробної — 319 млн дол. Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги іноземного акціонерного капіталу спрямовано у виробництво харчових продуктів, напоїв — 252,5 млн дол., хімічних речовин і хімічної продукції — 39,8 млн дол. та у виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність — 16,6 млн дол. У підприємства оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів залучено 32,4 млн дол. (7,9% загального обсягу) прямих інвестицій, у підприємства та організації, що здійснюють операції з нерухомим майном — 29 млн дол. (7,1%), у підприємства сільського, лісового та рибного господарства — 17,5 млн дол. (4,2%).

На рисунку 5 представлено частку міст та районів Черкаської області, в які інвестують іноземні суб'єкти.

Найбільші обсяги прямих інвестицій зосереджено в Черкаському районі — 226,6 млн дол. (55,0%), місті

Черкаси — 137,4 млн дол. (33,4%), Звенигородському районі — 6,7 млн дол. (1,6%), Жашківському районі — 6,4 млн дол. (1,5%), Золотоніському районі — 5,9 млн дол. (1,4%).

Заборгованість підприємств області за кредитами та позиками, торговими кредитами та іншими зобов'язаннями (боргові інструменти) перед прямими іноземними інвесторами на 1 липня 2015р. становила 32,2 млн дол. (табл. 1).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу та боргових інструментів) на 1 липня 2015 р. склав 443,9 млн дол. Прямі інвестиції підприємств області в економіку країн світу на 1 липня 2015 р. здійснювались до В'єтнаму. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення на 1 липня 2015 р. становив 328,8 дол. [1].

За даними інституту економічних досліджень та політичних консультацій в рейтингу регіонів 2014 р. за індексом інвестиційної привабливості Черкаська область із значенням 1,310 займає лише 18 місце (з 27 регіонів), що на 6 позицій нижче показника 2013 р. [4, с. 8].

У таблиці 3 представлено SWOT-аналіз інвестиційної привабливості Черкаської області (за результатами опитування експертів).

Як видно, проблеми, які стримують пряме іноземне інвестування в Черкаську область, в значній мірі характерні для всієї України.

Основними переваги інвестування в Черкаську область є наступні фактори:

1. Великий швидко зростаючий ринок. Черкаська область це великий ринок зі значним потенціалом росту та невеликим рівнем конкуренції у багатьох галузях. Станом на 1 липня 2015 р. населення регіону — 1,247 млн Миське населення складає 56,4% населення області, сільське — 43,6%. Валовий збір зерна в регіоні 3,3 млн тонн, при середній урожайності 51,3 цн/га. Частка області в загальнодержавному обсягу реалізованої промислової продукції — 2,6% [1].

2. Відмінне географічне становище та розвинута інфраструктура. Черкаська область розташована в центральній частині України, у лісостеповій фізико-географічній зоні. Її площа — 20,9 тис. кв. км. Адміністративно область поділена на 20 районів, 6 міст обласного значення, 10 міст районного значення, 15 селищ міського типу, 824 сільських населених пунктів.

Таблиця 3. SWOT-аналіз інвестиційної привабливості Черкаської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - природні ресурси, родючі ґрунти; - розвинений споживчий ринок; - розвинена інфраструктура 	<ul style="list-style-type: none"> - корупція; - бездіяльність органів влади; - непоінформованість населення щодо можливостей ведення бізнесу, небажання започаткувати власну справу
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - активна робота влади з бізнесом; - проведення інвестиційних форумів; - обмеження перевірок підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> - часті кадрові зміни в органах влади, конфлікти між органами влади; - рейдерство; - погіршення економічних відносин із країнами Митного союзу

Через область проходять автомобільні шляхи державного значення. Магістральні залізничні та шосейні дороги області з'єднують з Києвом, Москвою, Санкт-Петербургом, портами Чорного моря, індустріальними центрами України та зарубіжжя.

Аеропорт в обласному центрі має можливість приймати міжнародні рейси, 3 пасажирські та 2 вантажні річкові порти забезпечують перевезення вантажів та пасажирів в регіони, що розташовані вздовж Дніпра та до портів Чорного моря.

У м. Сміла розташований великий пасажирський і вантажний залізничний вузол — станція імені Т.Г. Шевченка [2].

3. Кваліфікована та доступна робоча сила. На 1 липня 2015 р. економічно активне населення області — 584,3 тис. осіб. В регіоні значна частка дорослих з вищою освітою. Кількість студентів — 35,3 тис. осіб. Середня заробітна плата в області на 01.07.2015 р. становить — 3 158 грн. (близько 145,54 доларів США). Кількість зареєстрованих безробітних 27,6 тис. осіб [1].

4. Багаті природні ресурси. Площа сільськогосподарських угідь області складає 1451,0 тис. га, або 3,5% угідь України, з них ріллі — 1271,0 тис. га.

В області налічується понад 100 родовищ цегельно-черепичної сировини. Значні запаси облицювального та будівельного каменю.

Серед нерудних корисних копалин області переважають будівельні матеріали: граніти, бентонітові та палигорські глини, каоліни, кварцові піски.

Рудні корисні копалини зустрічаються у вигляді осадових залізних та корінних титанових руд.

Паливні ресурси представлені бурим вугіллям і торфом. На межі Черкаської та Кіровоградської областей розташоване Болтиське родовище горючих сланців.

Лівобережна частина області має значні запаси мінерально-лікувальних вод типу "Миргородська" [2].

5. Покращення інвестиційного клімату місцевими органами влади. Створено Центр надання адміністративних послуг у м. Черкаси, забезпечено функціонування 27 дозвільних центрів.

Працює 9 інформаційно-консультативних і бізнес-центрів у районах області що полегшують започаткування власного бізнесу.

Згідно законодавства України готельний бізнес, альтернативна енергетика, легка промисловість, виробники суден та сільськогосподарської техніки звільняються від податку на прибуток на 10 років [2].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інвестиційна привабливість регіонів, яка у підсумку проявляється в здатності регіону залучати інвестиційні ресурси, формується під дією цілої низки факторів, які впливають на прийняття інвестиційних рішень та визначають якість середовища, у якому діють підприємства — суб'єкти інвестування.

Україна є досить неоднорідною країною як з точки зору географічних умов, так і в плані соціально-економічного розвитку. Така географічна та соціально-економічна різноманітність свідчить про значний потенціал регіонів, оскільки дозволяє запропонувати різноманітні "пакети" інвестиційних умов, якими може скористатись

широке коло потенційних інвесторів, адже кожний інвестор орієнтується на цілком конкретні характеристики території, які для нього є визначальними.

Черкаська область має проблеми, які стримують пряме іноземне інвестування, в значній мірі характерні для всієї України: корупція, бездіяльність органів влади, слабка інформованість населення, щодо ведення бізнесу, кадрові зміни в органах влади, рейдерство, погіршення відносин з країнами Митного союзу та інше.

Основними переваги інвестування в Черкаську область є: великий швидко зростаючий ринок, відмінне географічне становище та розвинута інфраструктура, кваліфікована та доступна робоча сила, багаті природні ресурси, заходи місцевих органів влади направлені на покращення інвестиційного клімату.

Заходи місцевих органів влади, що можуть сприяти підвищенню інвестиційної привабливості Черкаської області, повинні бути направлені на:

- підвищення ефективності та прозорості діяльності органів влади;
- захист прав інвесторів;
- підвищення якості робочої сили;
- сприяння успішній реалізації інвестиційних проєктів;
- розвиток малого бізнесу;
- та інше.

Література:

1. Головне управління: статистики у Черкаській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ck.ukrstat.gov.ua
2. Департамент інвестиційно-інноваційної політики та зовнішньоекономічних зв'язків Черкаської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.invest-oda.ck.ua
3. Іноземні інвестиції в Україну збільшилися. Економічна правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/08/14/555267/>
4. Аналітичне дослідження "Інвестиційна привабливість регіонів-2014". Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/projects/?pid=4254>

References:

1. The official site of Main Department of statistics in Cherkassy region (2015), "Foreign direct investment in the Cherkassy region", available at: www.ck.ukrstat.gov.ua (Accessed 24 September 2015).
 2. The official site of The Department for investment-innovation policy and foreign economic ties of the Cherkassy regional state administration (2015), "Foreign direct investment in the Cherkassy region", available at: www.invest-oda.ck.ua (Accessed 24 September 2015).
 3. The economic truth (2015), "Foreign investment in Ukraine increased", available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/08/14/555267/>, (Accessed 23 August 2015).
 4. The official site of Institute for economic research and policy consulting "Investytsijna pryvabylyvist' rehioniv-2014", available at: <http://www.ier.com.ua/ua/projects/?pid=4254> (Accessed 17 September 2015).
- Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.*

Т. Г. Величко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,
Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ЗДІЙСНЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК

Т. Velichko,
candidate of economic sciences, associate professor of Department of management of organizations,
Odessa regional Institute of public administration National Academy of public administration under the President of Ukraine

THE MAIN SOURCES OF IMPLEMENTATION AND PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT ACTIVITY OF ECONOMIC SUBJECTS IN AGRICULTURE

У статті визначено особливості здійснення інвестиційної діяльності та управління її розвитком в агропромисловому секторі економіки. Обґрунтовано структуру джерел інвестиційних ресурсів його суб'єктів, форми їх використання. Виявлено динаміку бюджетної підтримки аграрного виробництва. Визначено обсяги надходження. Розроблено принципи управління розвитком інвестиційної діяльності на перспективу.

In the article the features of realization of investment activity and management of its development in the agricultural sector of the economy. There is substantiated the structure of sources of investment resources of its subjects, forms of their use. The dynamics of budget support of agricultural production. To determine the level of income. Developed principles of management of development of investment activity in the future.

Ключові слова: джерела, принципи, інвестиційна діяльність, суб'єкти господарювання, АПК, розвиток, управління, удосконалення.

Key words: sources, principles, investment activity, economic entities, agriculture, development, management, improvement.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Як свідчить світовий і вітчизняний досвід, ефективне реформування економіки можливе лише на основі активізації інвестиційної діяльності, істотного збільшення обсягу інвестицій, а також консолідації всіх джерел інвестування [7, с. 92]. Тільки тоді можлива модернізація виробництва, впровадження нових технологій на основі сучасних наукових досліджень.

Абсолютна більшість інвестицій у підприємства АПК надходить з недержавних джерел, питома вага яких у загальних обсягах інвестицій у основний капітал галузі становить 95—97%. Частка коштів державних (3—4%) і комунальних підприємств незначна (менше ніж 1%) і потребує збільшення до рівня, що забезпечуватиме виконання державних завдань щодо підтримки та регулювання інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери та сільській місцевості. Завдання Державної

цільової програми розвитку українського села на період до 2020 р. щодо фінансування відтворення основних засобів бюджетних організацій і установ, а також наукових закладів поки що не виконуються.

Однак активна інвестиційна діяльність в аграрному секторі сприяє збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва, підвищенню прибутковості аграрних підприємств, розширенню їхньої виробничої діяльності, створенню додаткових робочих місць на селі та в промислових підприємствах, зростанню рівня задоволення споживчих потреб населення усієї країни й поліпшенню розвитку соціальної сфери села.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно відзначити, що проблеми інвестиційного забезпечення та механізмів його здійснення знахо-

дяться у полі зору багатьох відомих українських та зарубіжних учених-економістів. Серед них виділяються праці таких дослідників, як В.М. Алексійчук, І.Т. Балабанов, І.О. Банєва, М.Д. Білик, М.Г. Білуха, І.О. Бланк, В.М. Гриньов, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, М.М. Єрмошенко, О.Д. Заруба, О.Т. Звягінцева, Г.О. Крамаренко, Г.Г. Кірейцев, А.В. Коваленко, В.В. Козик, В.С. Пономаренко, М.О. Плахтій, П.Т. Саблук, Г.В. Савицька, А.М. Сопко, Л.К. Сук, Н.В. Тарасенко та А.Д. Шеремет. Теоретичні, методичні й практичні основи інвестування, викладені в працях цих учених, можуть бути використані для осмислення складного процесу розвитку інвестування підприємств АПК України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначити обсяги та джерела ресурсів інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання АПК, обґрунтувати принципи управління її розвитку та удосконалення на перспективу на засадах поліпшення інвестиційного клімату галузей та регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інвестиційне відродження сільського господарства потребує залучення у виробництво таких обсягів інвестицій, які б забезпечували потребу в необхідних видах матеріально-технічних ресурсів і створювали умови для ефективної діяльності підприємств усіх форм господарювання [5, с. 10]. Проте глибока криза в економіці України, особливо в аграрному секторі, яка тривала впродовж багатьох років, спричинила руйнівні процеси не тільки в матеріально-технічному забезпеченні, але й призвела до різкого скорочення трудових ресурсів, погіршення їхнього вікового складу, деградації земельних ресурсів, спаду сільськогосподарського виробництва.

За оцінками світової організації з питань продовольства ФАО, Україна має аграрний потенціал і можливості для значного розширення експорту сільськогосподарської продукції та подолання продовольчої кризи. Інвестиційне відродження аграрної економіки потребує мобілізації власних джерел фінансування, створення сприятливих умов для залучення іноземного капіталу, розширення масштабів довгострокового кредитування, посилення державної інвестиційної підтримки, а також залучення коштів інвесторів з інших галузей економіки які зацікавлені у розвитку сільськогосподарського виробництва [3, с. 74]. Отже, для активізації інвестиційної діяльності життєво необхідним є формування якісно нової аграрної політики, спрямованої на зростання інвестиційної привабливості АПК.

Системне дослідження фінансового забезпечення аграрного сектору передбачає врахування специфіки сільськогосподарського виробництва (вплив дії природних чинників на результати господарювання, сезонність виробництва, тривалість виробничого циклу, дефіцит вільних коштів, висока капіталомісткість, т.д.), що обумовлює певні особливості кредитування та фінансування галузі. Джерелами формування фінансових ресурсів можуть бути як власні, так і залучені кошти. Формування власних джерел фінансування здійснюється за рахунок нерозподіленого прибутку, амортизаційних відрахувань, ліквідації чи продажу частини майна і т.д.

Позики в сучасних умовах набувають важливого значення та покривають тимчасову додаткову потребу

підприємства в коштах. Залучення позикових коштів зумовлено характером виробництва, розрахунково-платіжними відносинами, необхідністю поповнення нестачі власних оборотних коштів та іншими об'єктивними причинами. До залучених джерел формування активів відносять позики та кредити банку, інвестиції, кошти державної підтримки тощо. Таким чином, фінансове забезпечення сучасних сільськогосподарських підприємств здійснюється в трьох формах: самофінансування, кредитування та бюджетні асигнування.

Як свідчать результати досліджень Г.Є. Мазнева, кредитування аграрного сектору активно розвивалося протягом 2000—2008 рр., коли його обсяги зросли у 9,6 рази до 20,1 млрд грн., а частка довгострокових кредитів складала 33%. Потім спостерігався певний спад кредитування внаслідок фінансової кризи 2009 р. З часом кредитне забезпечення галузі поступово відновлюється. Так, у 2012 р. аграрний сектор отримав 13,5 млрд грн. кредитів, з них 3,9 млрд грн. — довгострокові [8, с. 5]. Проте ця тенденція через воєнно-політичну та соціально-економічну нестабільність не мала продовження в наступні роки.

Хоча основним джерелом фінансування вітчизняного АПК залишаються власні кошти товаровиробників — близько 70%, особливу роль у фінансовій підтримці розвитку аграрного сектору повинна здійснювати держава через бюджетне фінансування державних і регіональних програм на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів. Законом України "Про Державний бюджет України на 2013 р." були передбачені видатки в обсязі 4665,3 млн грн., з них на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі — 71,8 млн грн. (1,5% від загального обсягу). Державною казначейською службою України, Мінагрополітики України дані напрямки було профінансовано в повному обсязі та спрямовано виконавцям бюджетних програм 4371 млн грн. (93,7% від виділених), у т.ч. на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі — 753,8 тис грн. У 2013 р. залишок направлених відкритих асигнувань за загальним фондом склав 195,6 млн грн., при цьому 4175,4 млн грн. (95,5% від спрямованих) було використано за бюджетними програмами. Залишок неспрямованих міністерством асигнувань склав 294,2 млн грн.

Рівень видатків з спеціального фонду державного бюджету на 2013 р. передбачався в розмірі 9587,6 млн грн., з них на підтримку розвитку підприємств АПК — 8981,5 млн грн. (93,4% від загального обсягу). Однак виконавцям бюджетних програм було спрямовано всього — 2822,2 млн грн., в тому числі на підтримку розвитку підприємств АПК — 2322,2 млн грн. Із загальної суми асигнувань спрямовано згідно затверджених Мінагрополітики України наказів, зокрема на: державну підтримку галузі тваринництва — 1156,0 млн грн., використано — 721,0 млн грн. (62,4% від спрямованих), залишок невикористаних асигнувань склав 435,0 млн грн.; державну підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними — 468,9 млн грн., в тому числі на погашення кредиторської заборгованості — 325,3 млн грн., використано — 94,8 млн грн. (20,2% від спрямованих), залишок невикористаних асигнувань склав 374,1 млн грн.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2014 р." Мінагрополітики України передбачені видатки в обсязі 3898,4 млн грн. та видатки спеціального фонду — 2524,7 млн грн., з них на підтримку розвитку підприємств АПК — 2424,7 млн грн. (96% від загального обсягу). За перше півріччя 2014 р. Державною казначейською службою України виконавцям бюджетних програм було спрямовано лише 1866,9 млн грн.

Нині на рівні Міністерства аграрної політики України продовжується робота з питань удосконалення національного законодавства, поліпшення умов ведення бізнесу в аграрному секторі, дерегуляції з переміщенням акцентів із забезпечення суворого контролю з боку державних контролюючих органів на підвищення ролі в такому регулюванні безпосередніх товаровиробників та їх об'єднань [1, с. 57].

Протягом останніх років аграрний сектор України був потенційно привабливим для інвестування. За даними Державної Служби статистики України у 2013 р. капітальні інвестиції у сільське господарство склали 19059 млн грн. у фактичних цінах, що становить 7,1% загального обсягу інвестицій. Спроможність фінансувати капітальні інвестиції за рахунок власних коштів аграрних підприємств обумовлюється показниками фінансового стану [10, с. 175]. Аналіз загальних результатів сільськогосподарської діяльності підприємств протягом 2009—2013 рр. свідчить про те, що сільське господарство залишалося прибутковим, а рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності складав 12% у 2013 р. При цьому слід відмітити, що позитивні фінансові результати діяльності демонструють переважно великі та середні підприємства галузі при виробництві рослинницької продукції, тоді як при вирощуванні худоби та птиці на м'ясо товаровиробники отримували збиток. Так, у 2013 р. найбільш рентабельним було вирощування плодів і ягід (127,5%), винограду (99%), соняшнику (28,2%), картоплі (22,4%). Від'ємний рівень рентабельності отримали підприємства при відгодівлі великої рогатої худоби (-41,3%), овець і кіз (-36,2%).

Для іноземних інвесторів в Україні встановлено національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, тобто згідно Закону України "Про режим іноземного інвестування" іноземні інвестори мають не менше прав, ніж суб'єкти господарської діяльності України. Як свідчать результати досліджень, у минулому році темп приросту обсягів прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство мав позитивну динаміку — біля 14%. Основними країнами, які інвестували в аграрний сектор України були Кіпр (45%), Німеччина (8,5%), Данія (8%), Велика Британія (5%), Польща (4,1%) та інші. Найбільш привабливими для іноземних інвесторів були рослинницькі галузі (56%). О. Маслак відмічає, що навіть при певних інвестиційних ризиках, виробництво зерна та насіння олійних культур було інвестиційно-привабливим через ряд причин: достатній рівень рентабельності виробництва; невисокий рівень вкладень гарантує достатньо короткий термін окупності інвестицій через позитивну динаміку показників кон'юнктури ринків даних культур [9].

Разом з тим, Україна зацікавлена в розширенні торговельно-економічного співробітництва з Китаєм, Індією, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Саудівською Ара-

вією та іншими країнами. В рамках розширення міжнародних зв'язків активно проводиться обговорення перспектив щодо залучення їх інвестиційних ресурсів в галузі сільського господарства.

Протягом першого півріччя 2014 р. обсяги інвестицій в народне господарство мали тенденцію до скорочення внаслідок військових дій в східному регіоні України, нестабільного політичного та економічного середовища діяльності [2, с. 40]. Так, у січні — червні 2014 р. капітальні інвестиції у сільське господарство склали відповідно 6385,5 млн грн. або 7,3%. При цьому, протягом першого півріччя 2014 р. прямі іноземні інвестиції в усіх видах економічної діяльності держави зменшилися на 11,9% до 50 млрд дол. США, а частка сільського, лісового та рибного господарства в них зменшилася з 1,4% до 1,3%. Таким чином, темпи відтоку інвестицій в сільському господарстві були навіть більше, ніж в цілому по економіці.

Для стимулювання залучення інвестицій в аграрний сектор економіки розроблено стратегію розвитку інвестиційної діяльності аграрного сектора з врахуванням факторів інвестиційного середовища. Однією з складових даної стратегії є розробка програми залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки. Головною метою програми є створення ефективної системи залучення інвестиційних ресурсів та спрямування їх на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора економіки.

Заходами програми передбачається розширення бази інвестиційних ресурсів шляхом створення сприятливих умов в аграрних підприємствах для інвесторів. Реалізація програми дозволить: по-перше, поліпшити інвестиційний клімат, а по-друге забезпечити збільшення інвестицій в аграрному секторі як однієї з пріоритетних галузей економіки сільськогосподарських підприємств, що дасть можливість йому розвиватися належним чином і приносити високі прибутки [6, с. 26]. Для залучення інвестицій в економіку аграрних підприємств необхідно удосконалити інвестиційну політику держави. Вона повинна бути направлена на залучення іноземних інвестицій шляхом врахування інтересів як іноземних, так і вітчизняних інвесторів.

Основними принципами інвестиційної політики у найближчій перспективі повинні стати:

- формування й ефективне використання (включаючи координування) всіх джерел інвестування;
- встановлення оптимального співвідношення участі вітчизняних та іноземних інвесторів;
- залучення іноземного капіталу при дотриманні вітчизняних інтересів;
- розширення фінансово-інвестиційних можливостей регіонів у проведенні активної інноваційно-інвестиційної політики, створенні привабливого інвестиційного клімату;
- створення мотивації для довгострокового вкладання інвестицій;
- підвищення ролі внутрішніх джерел накопичень для фінансування інвестиційних проектів;
- розвиток інвестиційної інфраструктури, що відповідає ринковій економіці та стимулювання розвитку фондового ринку;

— стимулювання інвестиційної активності та реалізації інвестиційних проектів в сільськогосподарських підприємствах;

— формування державного інвестиційного попиту (формування державних і спільних з регіонами програм, пайова участь держави в комерційних проектах, державне замовлення, випуск державних цінних паперів);

— підтримка або формування сприятливого інвестиційного клімату в стратегічно важливих галузях розвитку аграрних підприємств заходами кредитної та податкової політики.

Для залучення іноземних інвестицій в сільськогосподарські підприємства доцільно було б створити дієвий механізм залучення іноземного капіталу [4, с. 60].

ВИСНОВКИ

В умовах ринкової економіки залучення інвестицій є найбільш вагомим чинником економічного зростання, поліпшення економічної ситуації в країні та покращення добробуту населення. В аграрній сфері залучення інвестицій виступає також засобом забезпечення продовольчої безпеки держави, гарантом розвитку всіх її сфер.

Дослідження показують, що для успішного залучення іноземних інвесторів в економіку аграрних підприємств необхідно створити необхідні умови для їх діяльності, тобто сформувати сприятливий інвестиційний клімат. При оцінці інвестиційного клімату визначено ряд проблем, що перешкоджають широкомасштабному залученню інвестицій в економіку аграрних підприємств:

— нестабільність законодавчої бази; непрогнозованість інвестиційної діяльності як однієї із складових бізнесу;

— низький рівень правового та судового захисту прав інвесторів; негативний інвестиційний імідж;

— низький рівень капіталізації прибутків підприємств; відсутність підготовленого менеджменту для роботи у сфері інвестиційної діяльності;

— відсутність механізмів страхування інвестиційних ризиків; відсутність координаційного державного центру з питань сприяння залученню іноземних інвестицій.

Збільшенню інвестицій в аграрний сектор сприяють наступні заходи: створення позитивного інвестиційного іміджу на міжнародному рівні; інформаційне забезпечення процесу іноземного інвестування; сприяння реалізації системи інвестиційних проектів, що мають суттєвий вплив на розвиток економіки області; підвищення ефективності державного управління процесами іноземного інвестування на регіональному рівні.

Література:

1. Беленко В.М. Управління інвестиційною діяльністю на малому підприємстві / В.М. Беленко // Вісник СНАУ. — 2007. — № 4—5. — С. 56—58.

2. Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств / О.С. Бондаренко // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 4. — С. 40.

3. Борейко І.П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки / І.П. Борейко // Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 74.

4. Геращенко Т.М. Управление инвестиционной деятельностью на предприятиях аграрной сферы в условиях кризиса / Т.М. Геращенко // Вестник ФГОУ ВПО Брянская ГСХА. — 2009. — № 1. — С. 57—63.

5. Дем'яненко С.І. Іпотечне кредитування під заставу сільськогосподарської землі: досвід Німеччини та можливості застосування в Україні / С.І. Дем'яненко // Економіка АПК. — 2002. — № 10.

6. Клименко А.А. Управління інвестиційною діяльністю на сільськогосподарському підприємстві / А.А. Клименко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2009. — № 3 (7). — С. 24—28.

7. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С.М. Колотуха // Економіка АПК. — 2009. — № 1. — С. 89—96.

8. Мазнев Г.Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора / Г.Є. Мазнев // Економіка АПК. — 2014. — № 9. — С. 5.

9. Маслак О. Інвестиції в АПК / О. Маслак [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=4482>

10. Поліщук Н.В. Системний підхід як основа управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств / Н.В. Поліщук, О.Л. Мусієнко // Збірник наукових праць ВНАУ. — 2012. — № 3 (69). — С. 175—182.

References:

1. Belenko, V.M. (2007), "Management of investment activities for small business", Visnyk SNAU, vol. 4—5, pp. 56—58.

2. Bondarenko, O.S. (2011), "Methodological bases of management of turnaround assets of enterprises", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 4, pp. 40.

3. Borejko, I.P. (2010), "Evaluation of investment activity of the enterprises of the agricultural sector", Ekonomika APK, vol. 12, pp. 74.

4. Gerashhenkova, T.M. (2009), "Management of investment activity at the enterprises of the agrarian sector in crisis conditions", Vestnik FGOU VPO Brjanskaja GSHA, vol. 1, pp. 57—63.

5. Dem'ianenko, S.I. (2002), "Mortgage crediting secured by agricultural land: German experience and possible applications in Ukraine", Ekonomika APK, vol. 10.

6. Klymenko, A.A. (2009), "Management of investment activity in the agricultural enterprise", Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, vol. 3 (7), pp. 24—28.

7. Kolotukha, S.M. (2009), "Crediting the agricultural enterprises as an effective source of investment activity", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 89—96.

8. Mazniev, H.Ye. (2014), "Problems of financial support innovative development of agrarian sector", Ekonomika APK, vol. 9, pp. 5.

9. Maslak, O. (2015), "Investments in AIC", Propozitsiya, available at: <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=4482> (Accessed 15 September 2015).

10. Polischuk, N.V. (2012), "System approach as the basis of investment activity agricultural enterprises", Zbirnyk naukovykh prats' VNAU, vol. 3 (69), pp. 175—182. *Стаття надійшла до редакції 05.10.2015 р.*

О. В. Музиченко,
к. е. н., доцент кафедри міжнародних фінансів,
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

СУЧАСНІ СВІТОВІ ТРЕНДИ ТЕМАТИЧНОГО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

О. Muzychenko,
PhD (Economics), Associate Professor Department of International Finance,
Ukrainian University of Finance and International Trade, Kyiv

THE MODERN TRENDS OF THEMATIC RESPONSIBLE INVESTMENT

Тематична стратегія соціально відповідального інвестування передбачає інвестиції в активи або тематичні інвестиційні фонди, які приділяють увагу вирішенню проблем сталого розвитку, зокрема таких, як запобігання глобальним змінам клімату та нестачі питної води, розвитку еко-технологій, охороні здоров'я, виробництву та використанню відновлювальних джерел енергії, ефективному використанню природних ресурсів. У статті розкрито сутність інвестиційної стратегії "тематичне інвестування сталого розвитку". Здійснено аналіз темпів зростання та обсягів тематичного відповідального інвестування у світі. Визначено п'ять сучасних світових трендів та двадцять п'ять напрямів тематичного відповідального інвестування.

The thematic Strategy of socially responsible investment supposes investment in assets or thematic investment funds which pay attention to solving problems of sustainable development, in particular such as preventing global climate changes and shortage of drinking water, developing ecotechnologies, health, production and use of renewable energy, efficient use of natural sources. The essence of the investment strategy "thematic investment sustainable development" was revealed in the article. The analysis of the rate of growth and extend of the thematic responsible investment in the world was done. Five modern world trends and twenty five trends of thematic responsible investment were revealed.

Ключові слова: соціально відповідальне інвестування, стратегії соціально відповідального інвестування, тематичне інвестування сталого розвитку, мегатренди.

Key words: socially responsible investing, strategies of socially responsible investing, sustainability themed investing, megatrends.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для сучасного світу є актуальними широке коло економічних, соціальних, екологічних та інших проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища, кліматичними змінами, збройними конфліктами, соціальною нерівністю, розповсюдженням важких захворювань тощо. Складність поточної ситуації та необхідність вирішення цих проблем впливає на політику країн, діяльність корпорацій і соціально-економічний розвиток, вимагаючи активної участі урядів, бізнесу та громадян.

У вересні 2015 року у Нью-Йорку відбувся Саміт зі сталого розвитку, організований Організацією Об'єднаних Націй, на якому керівники держав та урядів визначили новий глобальний план дій на найближчі 15 років. Прийнятий документ містить 17 цілей та 169 завдань сталого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах, які необхідно виконати до 2030 року. Серед них — ліквідація бідності і голоду, поліпшення охорони здоров'я, забезпечення гендерної рівності, сти-

мулювання економічного зростання і створення робочих місць, поліпшення доступу до сучасних джерел енергії.

За оцінками ООН, для досягнення Цілей сталого розвитку потрібно 170 трлн доларів США протягом наступних 15 років. Шлях до майбутнього загального добробуту обійдеться людству щорічно у 5 трлн дол. США. У зв'язку із цим, зазначалось на Саміті, світ потребує ефективного механізму фінансування сталого розвитку. До фінансування проектів у сфері сталого розвитку необхідно залучати всі наявні ресурси: державні та приватні, національні та міжнародні. Для цього необхідно розширювати партнерство з бізнесом і громадянським співтовариством. Громадянське суспільство має чинити тиск на уряди і приватний сектор з метою залучення довгострокових інвестицій у сферу розвитку. "Якщо ми не знайдемо необхідні ресурси, то будемо жити у світі, де йдуть війни і конфлікти, панує соціальне розшарування, збільшується міграція, зростають збитки від стихійних лих. Якщо ми не зробимо необхідних інвестицій

сьогодні, то завтра буде пізно. Країни володіють цими ресурсами, просто потрібно знайти інструментарій, який допоможе використовувати ці гроші найбільш ефективно" [1].

Одним із фінансових механізмів, що забезпечує розвиток економіки у поєднанні із соціальною захищеністю населення та мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище, є тематичне соціально відповідальне інвестування. Оперуючи традиційними фінансовими інструментами для отримання прибутку, тематичне відповідальне інвестування спрямовується на вирішення соціальних, екологічних та етичних проблем сучасного світу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження сутності інвестиційної стратегії "тематичне інвестування сталого розвитку", аналіз світового досвіду її застосування, розкриття сучасних світових трендів тематичного відповідального інвестування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій з проблем соціально відповідального інвестування, у яких розкривались питання застосування тематичної стратегії інвестування виявив, що незважаючи на певну розробленість проблеми, існують питання як теоретико-методологічного, так і прикладного характеру, які потребують подальшого розвитку.

У більшості наукових праць фрагментарно висвітлюються окремі питання теоретичного характеру щодо сутності цієї стратегії відповідального інвестування [1 — 8]. У той же час можливо зауважити, що у таких дослідженнях не приділялось значної уваги формуванню чіткої теоретичної концепції щодо змісту стратегії тематичного інвестування та визначенню сучасних світових трендів її розвитку. Наявний стан розробки питання може бути пояснений новизною проблеми для вітчизняної науки та відсутністю практичного досвіду її імплементації у практику вітчизняних фінансових установ. Таким чином, незавершеність формування цілісного уявлення про тематичну стратегію відповідального інвестування обумовили актуальність дослідження, його мету та зміст.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідальне інвестування як важлива складова сучасної концепції сталого розвитку передбачає не лише досягнення ефективного економічного зростання через отримання високих фінансових результатів, а й забезпечення соціального захисту та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. На розвинутих фінансових ринках вже сформувалась спільнота інституціональних та індивідуальних інвесторів, які дотримуються стратегій, форм та методів соціально відповідального інвестування.

Стратегії соціально відповідального інвестування — це методи, що застосовуються для відбору об'єктів інве-

Таблиця 1. Обсяги відповідального інвестування за стратегіями у США (2012—2014 рр.)

Стратегії відповідального інвестування	Обсяг інвестицій, трлн дол. США		
	2012 рік	2014 рік	Темп зростання, %
Негативний відбір/виключення	8 280	14 390	74
ESG-інтеграція	5 953	12 854	117
Корпоративна взаємодія та голосування	4 589	7 045	54
Нормативний відбір	3 038	5 534	82
Позитивний відбір/ Найкращий у своєму класі	999	992	- 1
Інвестиції впливу	86	109	26
Тематичне інвестування сталого розвитку	70	166	136

Джерело: [9, с. 9].

стування з метою формування портфелю цінних паперів у відповідності до нефінансових критеріїв відповідальних інвесторів, які намагаються не тільки отримати прибуток, але й посприяти вирішенню нагальних проблем сучасного суспільства.

Сучасному етапу еволюції соціально відповідального інвестування відповідають сім стратегій: 1) тематичне інвестування сталого розвитку (sustainability themed investment); 2) інвестиційний відбір найефективніших компаній (best-in-class investment selection); 3) нормативний відбір (norms-based screening); 4) інвестиції впливу (impact investment); 5) негативний відбір (exclusion of holdings from investment universe); 6) інтеграція ESG-критеріїв у фінансовий аналіз (integration of ESG factors in financial analysis); 7) взаємодія та голосування (engagement and voting on sustainability matters) [9, с. 8].

Інвестиційна стратегія "тематичне інвестування сталого розвитку" (або "тематичне інвестування"), передбачає інвестиції в активи або тематичні інвестиційні фонди, які приділяють увагу вирішенню проблем сталого розвитку, зокрема таких, як запобігання глобальним змінам клімату та нестачі питної води, розвитку екотехнологій, охороні здоров'я, виробництву та використанню відновлювальних джерел енергії, ефективному використанню природних ресурсів.

Тематичне інвестування є відносно новою стратегією. Зараз найбільш часто використовуються та залучають найбільші обсяги активів стратегії, що базуються на виключенні (негативний відбір, нормативний відбір) або на використанні ESG-критеріїв. Проте останніми роками темпи їх зростання уповільнились. Тематичне інвестування поки що залучає найменший обсяг активів. У той же час, ця стратегія демонструє найбільший потенціал зростання. Так, наприклад, у США за останні два роки обсяги тематичного інвестування у сталий розвиток збільшились на 136 % (табл. 1).

Розглядаючи обсяги та темп зростання тематичного інвестування за географічною структурою, необхідно відзначити, що найбільшу кількість активів за цією інвестиційною стратегією було залучено у Канаді, США та країнах Європи. При цьому, Канада демонструє найбільші темпи зростання обсягів тематичного інвестування (табл. 2).

Серед країн Європи найбільші обсяги тематичного інвестування демонструють Швейцарія, Нідерланди, Великобританія і Німеччина. У той же час, найбільшими темпами зростає тематичне інвестування у Франції та Швеції (на 166 % та 124 % відповідно) (табл. 3).

Таблиця 2. Обсяги тематичного інвестування у світі (2012–2014 рр.)

	Обсяг інвестицій, трлн дол. США					
	Європа	США	Канада	Австралія/ Нова Зеландія	Азія	Світ
2012 рік	62,27	0,00	1,32	3,29	3,37	70,26
2014 рік	81,17	30,00	45,93	4,70	4,17	165,96
Середньорічний темп зростання, %	30,3	-	3380,3	42,6	23,5	136,2

Джерело: [10, с. 30].

Таблиця 3. Обсяги тематичного інвестування у країнах Європи (2011–2013 рр.)

Країни	Обсяг інвестицій, млн євро		
	2011 рік	2013 рік	Середньорічний темп зростання, %
Австрія	56	82	21
Бельгія	367	816	49
Великобританія	8 932	12 860	20
Іспанія	107	82	- 12
Італія	1 051	1 094	2
Нідерланди	19 914	20 163	1
Німеччина	4 523	4 127	- 4
Норвегія	676	2 078	75
Фінляндія	322	220	- 17
Франція	623	4 392	166
Швейцарія	11 079	11 061	0
Швеція	396	1 985	124
Разом	48 046	58 961	11

Джерело: [9, с. 11].

Найбільш доступним та привабливим для тематичного інвестування є екологічний напрям, який передбачає інвестиції у "зелені" або "чисті технології" у галузях електроенергетики, водопостачання, лісокористування, сільського господарства. Об'єктами такого виду інвестування є компанії, що пропонують продукти, послуги, технології або процеси, спрямовані на зменшення або уникнення споживання природних ресурсів і досягнення більш високої ефективності з меншими витратами. Інвестування за таким напрямком можливе у сферах енергетики, сільського господарства, транспорту, виробництва та наступних галузях: відновлювальні джерела енергії, енергоефективність, управління відходами.

Виробництво та використання відновлювальних джерел енергії останніми роками забезпечує інвестиційне лідерство у сегменті електроенергетики. За даними International Energy Agency впродовж 2013 р. по всьому світу було інвестовано в енергетику понад 1,6 трлн дол. США, з них 250 млрд — у відновлювані джерела енергії. У період 2000—2013 р.р. близько 57 % від щорічних інвестицій здійснювались у сектор відновлюва-

них джерел енергії по всьому світу, в той час як 40 % припадало на електростанції на викопному паливі та 3 % — на атомні електростанції. У європейському регіоні лідером інвестування у "зелену енергетику" стала Німеччина. Обсяги залучених активів в управлінні німецьких тематичних фондів, які інвестують у об'єкти сонячної, вітрової енергетики та виробництва біогазу наведено у таблиці 4 [11].

У 2014 році найбільшими емітентами екологічних облігацій стали: Європейський інвестиційний банк (2,9 млрд дол. США), концерн Toyota (1,75 млрд дол. США), Світовий банк (1,3 млрд дол. США). Світовий виробник товарів повсякденного попиту Unilever у березні 2014 року вперше вийшов на ринок "зелених" цінних паперів з корпоративними облігаціями сталого розвитку на суму 250 млн фунтів стерлінгів. Облігації емітовані під реалізацію інвестпроектів, мета яких — скорочення відходів, використаної води та викидів вуглекислого газу на діючих підприємствах компанії. Цей випуск був повністю розміщений за три години, при цьому попит на облігації перевищив пропозицію більш ніж утричі [12, с. 8].

На початок 2015 року обсяг світового ринку "зелених облігацій" склав 7,2 млрд дол. США. Дані про десять найбільших за обсягами випусків екологічних облігацій, що були здійснені у першому кварталі 2015 року, наведено у таблиці 5.

Серед країн, що розвиваються, Індія — перша країна, яка випустила "зелені облігації" у корпоративному секторі. Емітентом облігацій став Yes Bank. Обсяг емісії — 10 млрд індійських рупій (161,5 млн дол. США). Залучені кошти спрямовуються на проекти по відновлювальній енергетиці. Наступним, вже більш масштабним індійським проектом, стало розміщення у лютому 2015 року екологічних облігацій Експортно-імпортного банку Індії на суму 161,5 млн дол. США. Залучені кошти призначені для проектів розвитку транспорту на базі низьковуглецевих технологій [13, с. 17].

Окрім екологічного напрямку, тематичне інвестування також охоплює соціально-економічну проблематику

Таблиця 4. Обсяги тематичного інвестування у "зелену" енергетику у ФРН, 2011 р.

Назва фонду	Напрямок інвестування	Обсяг інвестицій, млн євро
SolEs 21 GmbH & Co. KG	Сонячна енергетика	70,9
Klima Rendite Fonds I		60,0
Chorus CleanTech Solar		45,9
HCI Energy Solar I		34,3
PT Energiefonds Dt. Solardächer		8,0
Drei Regionen Fonds	Виробництво біогазу	14,9
Biogasfonds Schloss Wendlingh.		6,0
Biogas-Anlage Glienicke		3,6
Wind Invest 3 - Zweitmarktfonds	Вітрова енергетика	10,0

Джерело: [11].

Таблиця 5. Обсяги найбільших емісій "зелених облігацій" у першому кварталі 2015 р.

Емітент цінних паперів	Обсяг емісії
TerraForm Power (глобальна компанія, що спеціалізується на відновлювальній енергетиці)	800 млн дол. США
Світовий банк	800 млн дол. США
Vestas Wind (глобальна компанія, що спеціалізується на вітроенергетиці)	500 млн євро (527 млн дол. США)
Parques (французька сміттєпереробна компанія)	480 млн євро (526 млн дол. США)
Kommunalbanken Norway (норвезький державний банк)	500 млн дол. США
Азійський банк розвитку	500 млн дол. США
Експортно-імпорتنний банк Індії	500 млн дол. США
Німецький банк розвитку KfW	454 млн дол. США
Європейський інвестиційний банк EIB	400 млн євро (454 млн дол. США)
Iowa Finance Authority	321 млн дол. США

Джерело: [13, с. 16].

ку. Міжнародна ініціатива "Принципи відповідального інвестування" (UN PRI) виокремлює наступні напрями тематичного інвестування: 1) чисті технології; 2) зелене будівництво; 3) стале лісове господарство; 4) стале сільське господарство; 5) мікрофінансування; 6) фінансування малого і середнього бізнесу; 7) соціальне підприємство; 8) доступне житло; 9) освіта; 10) глобальне здоров'я [14, с. 4—5].

Практики та аналітики інвестиційних підрозділів компанії UBS Financial Services Inc. (UBS Wealth Management, UBS Investment Bank та UBS Global Asset) визначили найбільш привабливі та доступні довгострокові теми: 1) відновлювальні джерела енергії та енергоефективність; 2) управління водними ресурсами; 3) доступність продовольства та повноцінного харчування; 4) ожиріння та пов'язані з ним захворювання. У звіті "Стийке інвестування", підготовленому фахівцями інвесткомпанії зазначено, що зростання економік та населення збільшує базові потреби, зокрема потреби у продуктах харчування, медичних послугах, енергії та воді. У багатьох регіонах світу зростання цін на основні продукти харчування загрожує соціальній стабільності. Погане харчування та шкідливі звички скорочують середню тривалість життя та змушують індустрію охорони здоров'я знаходити вирішення цих проблем. Нестача питної води чинить негативний вплив на здоров'я населення та веде до значних видатків: зараз і у майбутньому. Вирішити проблеми дефіциту продовольства, медичних послуг, енергії і води допоможе інвестування інноваційних ідей, спрямованих на запобігання такому дефіциту [15, с. 29].

Експерти банку Bank of America Merrill Lynch (BofA Merrill Lynch) у аналітичному звіті "The Thundering Word A Transforming World" виокремили п'ять ключових тем, які будуть визначати основні напрями відповідального інвестування у майбутньому. Перша тема "Люди" — обіймає тенденції, пов'язані із розміром, здоров'ям та продуктивністю світових людських ресурсів. Друга, "Інновації", оцінює вплив на економіку нових технологій (роботобудування, хмарне зберігання інформації, електронна комерція і безпека). Третя, "Ринки", зосереджена на проблемах розподілу фінансування (нерівність доходів, фінансові репресії, інфляція/дефляція тощо). Четверта тема, "Уряд", досліджує роль геополітики та підвищення ролі держави у регулюванні економіки. П'ята, "Земля", пов'язана з видобутком і поставками природних ресурсів [16, с. 4].

Експерти швейцарського банку Credit Suisse, прогнозуючи подальший розвиток інвестиційного середовища, дійшли висновку, що інвестування буде здійснюватися на підставі глобальних трендів (або мегатрендів). Мегатренди, як пояснюється у дослідженні Megatrends in 2014, це довготривалі економічні, екологічні та політичні перетворення, що мають тривалий ефект та стосуються усіх. Тренди можуть тривати протягом багатьох десятиліть та проходити у декілька етапів. Завдання інвестора — передбачити реакцію ринку на них. Тому експерти банку радять інвестувати в компанії сфери енергетики, водопостачання та харчового сектора, які працюють на ринках, що розвиваються. Через зростання населення світу знадобляться більш ефективно функціонуючі міста. Транспортні та будівельні фірми також будуть затребувані. Технологічні зміни вплинуть на різні сторони життя — від тривалості життя, що зростає завдяки інноваційним лікам і методам лікування, до зміни професій через роботизацію робочих місць [17].

Покажемо те, що напрями тематичного інвестування, виокремлені світовими експертами та практиками у галузі інвестування, відповідають визначеним ООН сімнадцяти Цілям сталого розвитку: 1) ліквідація бідності; 2) ліквідація голоду, продовольча безпека, поліпшення харчування, розвиток сільського господарства; 3) здоровий спосіб життя; 4) якісна освіта; 5) гендерна рівність; 6) раціональне використання водних ресурсів; 7) доступ до сучасних джерел енергії; 8) продуктивна зайнятість та гідна робота; 9) міцна інфраструктура, стійка індустріалізація, впровадження інновацій; 10) зниження нерівності всередині країн і між ними; 11) відкритість, безпека, стійкість міст і населених пунктів; 12) раціональне споживання і виробництво; 13) боротьба зі змінами клімату та їх наслідками; 14) раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів; 15) відновлення екосистем суші, раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення втрати біологічного різноманіття; 16) побудова миролюбних і відкритих товариств, забезпечення доступу до правосуддя; 17) глобальне партнерство [18].

Аналіз та узагальнення підходів щодо подальших напрямків розвитку тематичного інвестування, викладених у дослідженнях Міжнародної ініціативи інвесторів UN PRI, інвестиційних банків Credit Suisse і Bank of America Merrill Lynch та інвестиційної компанії UBS Financial Services Inc., із врахуванням визначених ООН

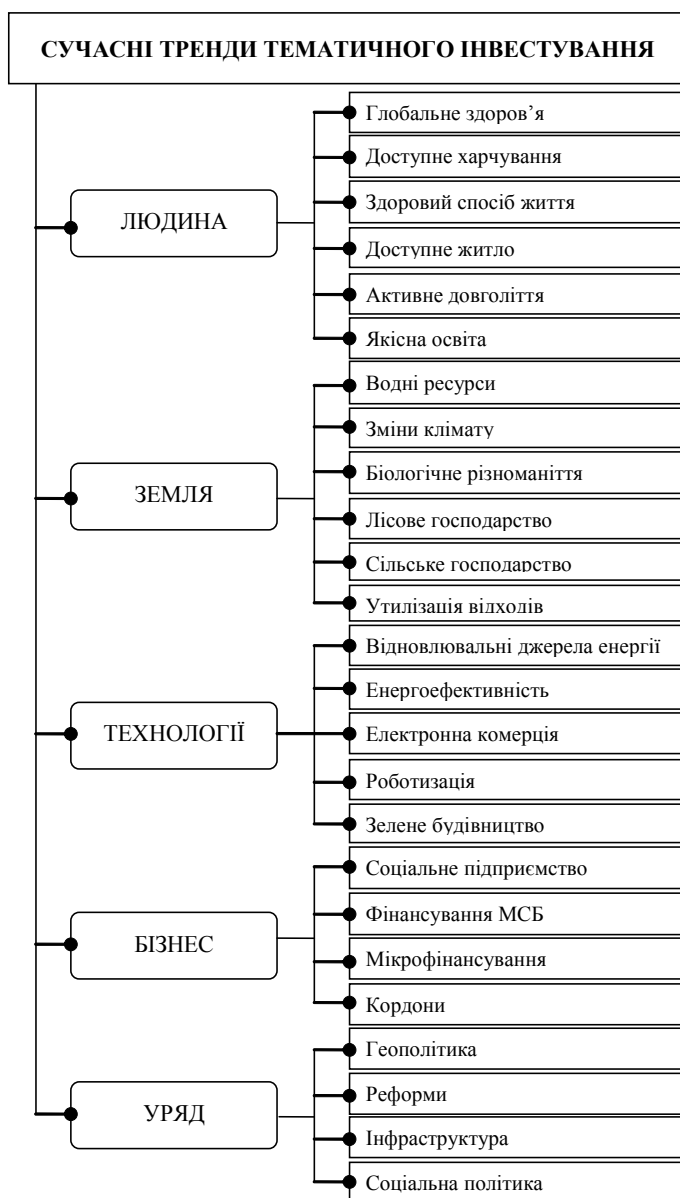

Рис. 1. Сучасні тренди тематичного відповідального інвестування

Джерело: розроблено автором.

Цілей сталого розвитку, дозволяє виокремити п'ять ключових напрямів, які можливо вважати сучасними світовими трендами тематичного відповідального інвестування: "Людина", "Земля", "Технології", "Бізнес", "Уряд" (рис. 1).

Виокремленні п'ять трендів охоплюють 25 напрямів тематичного відповідального інвестування. Розглянемо більш детально декілька з них.

Напрямок "Глобальне здоров'я" передбачає інвестування у сферу охорони здоров'я, фармацевтики, біотехнології, наукові дослідження по розробці лікарських препаратів для лікування інфекційних (ВІЛ/СНІД, туберкульоз, гепатит, малярія) та неінфекційних (рак, діабет) захворювань. Істотного фінансування потребує набір, підготовка і утримання медичних кадрів у країнах, що розвиваються, особливо у найменш розвинутих країнах і малих острівних державах.

Напрямок інвестування "Доступне харчування" спрямований на вирішення важливої цілі сталого розвитку

щодо ліквідації голоду, забезпечення продовольчої безпеки та поліпшення харчування. За даними ООН, зараз у світі страждають від голоду 800 млн осіб [19, с. 23]. Зростання кількості населення у країнах, що розвиваються, призводить до перенапруження світової продовольчої системи, оскільки наслідки дисбалансів, між попитом на продовольство та його пропозицією, ніколи не розподіляються рівномірно. Проблема неповноцінного харчування має соціально-економічний характер. З одного боку, це результат нерівності (соціальна проблема), а з другого — це підриває економічну систему (фінансова проблема). Тому саме тематичне відповідальне інвестування може забезпечити необхідне поєднання соціальних та фінансових підходів для забезпечення стійкого інвестування у сегменті продовольства та харчування. Інвестори, які мають бажання посприяти підвищенню доступності продовольства та забезпеченню повноцінного харчування, повинні звернути увагу на участь у підвищенні продуктивності виробництва та праці на всіх ділянках системи поставок, від поля до столу споживача. Перспективним є інвестування у виробництво, оптову і роздрібну торгівлю, а також систему поставок продуктів харчування [15, с. 31].

Інвестування за напрямом "Якісна освіта" сприяє досягненню однієї з визначених ООН цілей сталого розвитку щодо забезпечення загальнодоступної якісної освіти та надання можливості навчися протягом усього життя. Масштаб світової проблеми яскраво демонструють дані ООН: у даний час школу не відвідують 57 млн дітей молодшого шкільного віку. Понад 140 мільйонів підлітків шкільного віку не мають можливості вчитися, а більше 750 мільйонів дорослих не вміють писати і читати [16].

Напрямок інвестування "Доступне житло" є досить важливим зараз, коли збройні конфлікти, насильство і порушення прав людини призвели до масового переміщення людей як у межах своїх країн, так і за кордон. Масштаб даної проблеми демонструє кількість вимушених переселенців: за даними ООН на кінець 2014 року їх чисельність перевищила 60 млн осіб. Це найбільший показник з часу закінчення Другої світової війни. Якби вони становили окрему націю, то їхня країна стала б двадцять четвертою у світі за чисельністю населення. Протягом 2015 року з причини конфліктів у таких країнах, як Ірак, Нігерія, Пакистан, Південний Судан, Демократична Республіка Конго, Сирійська Арабська Республіка і Україна, щоденно залишають свої будинки в пошуках захисту в середньому по 42 000 осіб [19, с. 23]. Доступне житло має різні визначення в залежності від країни, але може бути широко класифіковане як те, що є доступним для "середньої родини". Воно охоплює спектр об'єктів нерухомості у діапазоні від притулків і орендованого житла до доступного домоволодіння.

Напрямок інвестування "Сільське господарство" є продуктивним, конкурентоспроможним і ефективним способом виробляти безпечну сільськогосподарську продукцію, водночас захищаючи та покращуючи навколишнє середовище та соціально-економічні умови місцевих громад. Інвестиції за даним напрямом забезпечують створення стійких систем виробництва продуктів хар-

чування; впровадження надійних методів ведення сільського господарства; сприяють збереженню екосистем, зміцненню потенціалу адаптації до змін клімату та екстремальних погодних явищ, посухи, повеней і інших стихійних лих; поступове покращення якості земель і ґрунтів. Перспективним є інвестування в інфраструктуру сільських районів, сільськогосподарські дослідження, пропаганду сільськогосподарських знань, розробку технологій і створення генетичних банків рослин і тварин.

Напрямок "Мікрофінансування" пов'язують із борговим фінансуванням мікрофінансових організацій або інвестуванням в акціонерний капітал. Мікрофінансові інститути надають такі фінансові послуги по кредитуванню, заощадженню, страхуванню та інші послуги клієнтам з низьким рівнем доходу, які управляють виробничою діяльністю і традиційно не мають доступу до банківських послуг. Мікрофінанси є найбільш популярним інструментом надання фінансових послуг стартапам і сімейним бізнесам з низькими доходами. Напрямом такого виду інвестицій може бути також підтримка малих і середніх підприємств в менш розвинених країнах з метою створення нових робочих місць та доступу до харчування, житла та джерел енергії. Протягом тривалого часу уряди країн інвестували у проекти розвитку через фонди прямих інвестицій, боргове фінансування, структурні інвестиції. В умовах, делеверіджу, коли уряди вимушені скорочувати соціальні програми, приватні інвестори можуть взяти ініціативу на себе і заповнити цю нішу, одночасно позитивно впливаючи на соціальне середовище та забезпечуючи стійкий економічний розвиток на локальному рівні.

Метою інвестиційної стратегії "Соціальне підприємство" є створення і підтримка підприємств, які спрямовані на позитивні соціальні та екологічні результати у той період часу, коли їх фінансові доходи знаходяться на етапі формування. Даний вид тематичного інвестування надає підтримку малому та індивідуальному підприємству, сприяє створенню нових робочих місць. Розмір глобальної потреби у нових робочих місцях демонструють дані Міжнародної організації праці: в 2015 році року безробітними є понад 204 мільйонів чоловік. Особливо вразливими в аспекті зайнятості є молоді люди у віці від 15 до 24 років. Рівень безробіття серед молоді майже у три рази вище, ніж серед дорослих. У 2015 році близько 74 мільйонів молодих людей продовжать шукати роботу [19, с. 17].

Підсумовуючи дослідження особливостей тематичної стратегії інвестування необхідно зауважити, що її подальший розвиток буде пов'язаний не тільки із розширенням практики застосування та збільшенням обсягів залучених активів, але і з забезпеченням того, щоб усі учасники технологічного ланцюжку, який забезпечує діяльність отримувача інвестицій, у тому числі постачальники, дотримувались соціальних та екологічних стандартів.

ВИСНОВКИ

Стратегії соціально відповідального інвестування — це методи, що застосовуються для відбору об'єктів інвестування з метою формування портфелю цінних паперів у відповідності до нефінансових критеріїв відповідальних інвесторів, які намагаються не тільки отримати при-

буток, але й сприяти вирішенню одної або декількох нагальних проблем сучасного суспільства. Стратегія тематичного відповідального інвестування передбачає інвестиції в активи або тематичні інвестиційні фонди, які приділяють увагу вирішенню проблем сталого розвитку, зокрема таких як запобігання глобальним змінам клімату та нестачі питної води, розвитку екотехнологій, охороні здоров'я, виробництву та використанню відновлювальних джерел енергії, ефективному використанню природних ресурсів. Тематичне інвестування є відносно новою стратегією, проте останніми роками демонструє найбільший потенціал зростання у порівнянні з іншими стратегіями відповідального інвестування. Аналіз та узагальнення підходів щодо напрямків розвитку тематичного інвестування дозволяє виокремити п'ять ключових напрямів, які можливо вважати сучасними світовими трендами тематичного відповідального інвестування: "Людина", "Земля", "Технології", "Бізнес", "Уряд". Виокремлені тренди охоплюють 25 напрямів тематичного відповідального інвестування, що визначають найбільш привабливі та доступні довгострокові теми для тематичного відповідального інвестування.

Література:

1. У кого есть 170 триллионов долларов на достижение Целей устойчивого развития? / Отдел новостей и СМИ Радио ООН [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/199677/#.VhUDH-ztIHw>
2. Васильчук І. П. Теоретико-методологічні засади й еволюція концепції соціально відповідального інвестування / І. П. Васильчук // БІЗНЕСІНФОРМ, — 2015. — № 1. — С. 21—28.
3. Іващенко А.І. Теоретичні аспекти розвитку соціально-відповідального інвестування в Україні / А.І. Іващенко // Облік і фінанси. — 2014. — № 3 (65). — С. 90—95.
4. Лазар Ю.В. Сучасні тренди розвитку соціально відповідального інвестування: закордонний та вітчизняний досвід / Ю. Лазар, О. Завальна // Механізм регулювання економіки, — 2012. — № 4. — С. 190—195.
5. Петрашко Л. П., Романек Т. В. Мировые тенденции ответственного инвестирования / Л. П. Петрашко, Т. В. Романек // Современный научный вестник: научно-теоретический и практический журнал. Экономические науки. — Белгород: Издательство ООО "Руснаучкнига", 2013. — № 02 (141). — С. 50—64.
6. Рожко А.О. Етичне інвестування в глобальній економіці / А.О. Рожко [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4008>
7. Островский А.В. Социальное инвестирование на рынке ценных бумаг: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: 08.00.01 / А.В. Островский. — М., 2014. — 25 с.
8. В. Садков. Социальное и социально ответственное инвестирование / В. Садков, О. Кузнецова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.oilru.com/sp/16/686/>
9. Eurosif 2014 European SRI Study [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.eurosif.org/our-work/research/sri/european-sri-study-2014>

10. 2014 Global Sustainable Investment Review [Electronic resource]. — Access mode: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2015/02/GSIA_Review_download.pdf
11. Похилько С.В. Інвестиційні механізми "зеленої економіки" / С.В. Похилько // Механізм регулювання економіки. — 2014. — № 1. — С. 131—139.
12. Принципы устойчивого развития в деятельности финансовых институтов развития и международных организаций // Ежеквартальный бюллетень. — № 2. — 2014 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/sd/2014q2.pdf>
13. Принципы устойчивого развития в деятельности финансовых институтов развития и международных организаций // Ежеквартальный бюллетень. — № 6. — 2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/sd/2015q2.pdf>
14. Environmental and social themed investing [Electronic resource]. — Access mode: http://intranet.unpri.org/resources/files/PRI_-_Environmental_and_social_themed_investing_October_2012.pdf
15. Устойчивое развитие: Отчет. — 2013 / UBS Financial Services Inc. ("UBS FS") UBS AG // UBS AG, CIO WM Research, Postfach, CH-8098 Zurich
16. The Thundering Word A Transforming World [Electronic resource]. — Access mode: <https://mlaem.fs.ml.com/content/dam/ML/Articles/pdf/ATW-The-Thundering-Word.pdf>
17. Краснова А. Мир после QE: во что вкладывать деньги в ближайшем будущем / А. Краснова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.finanz.ru/novosti/editorial/mir-posle-QE-vo-chto-vkladyvat-dengi-v-blizhayshe-budushchem-1000128518>
18. Цели в области устойчивого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/>
19. Цели развития тысячелетия: доклад за 2015 год. / Организация Объединенных наций развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>
- References:
1. Artem, P. (2015), "Who has a 170 trillion dollars to achieve sustainable development?", Otdel novostej i SMI Radio OON, available at: <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/199677/#.VhUDH-ztIHW> (Accessed 15 September 2015).
2. Vasylychuk, I.P. (2015), "Theoretical and methodological foundations and evolution of the concept of socially responsible investment", BIZNESINFORM, vol. 1, pp. 21—28.
3. Ivaschenko, A.I. (2014), "Theoretical aspects of socially responsible investing in Ukraine", Oblik i finansy, vol. 3 (65), pp. 90-95.
4. Lazar, Yu.V. and Zaval'na, O. (2012), "Modern trends of socially responsible investment: foreign and domestic experience", Mekhanizm rehulivannia ekonomiky, vol. 4, pp. 190—195.
5. Petrashko, L.P. and Romanjok, T.V. (2013), "Global trends in responsible investing", Sovremennyj nauchnyj vestnik: nauchno-teoreticheskij i prakticheskij zhurnal. Jekonomicheskie nauki, vol. 2 (141), pp. 50—64.
6. Rozhko, A.O. (2015), "The ethical investment in the global economy", Efektyvna ekonomika, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4008> (Accessed 15 September 2015).
7. Ostrovskij, A.V. (2014), "Social investment in the securities market", Ph.D. Thesis, Economy, Moscow, Russia.
8. Sadkov, V. and Kuznetsova, O. (2007), "Social and socially responsible investment", available at: <http://www.oilru.com/sp/16/686/> (Accessed 5 September 2015).
9. Eurosif (2014), "European SRI Study", available at: <http://www.eurosif.org/our-work/research/sri/european-sri-study-2014> (Accessed 5 September 2015).
10. GSIA (2014), "Global Sustainable Investment Review", available at: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2015/02/GSIA_Review_download.pdf (Accessed 5 September 2015).
11. Pokhyl'ko, S.V. (2014), "Investment mechanisms of "green economy"", Mekhanizm rehulivannia ekonomiky, vol. 1, pp. 131—139.
12. Vnesheconombank (2014), "Principles of sustainable development in the activities of financial institutions and international organizations", Ezhekvartal'nyj biuleten', vol. 2, available at: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/sd/2014q2.pdf> (Accessed 5 September 2015).
13. Vnesheconombank (2015), "Principles of sustainable development in the activities of financial institutions and international organizations", Ezhekvartal'nyj biuleten', vol. 6, available at: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/sd/2015q2.pdf> (Accessed 5 September 2015).
14. UNPRI (2012), "Environmental and social themed investing", available at: http://intranet.unpri.org/resources/files/PRI_-_Environmental_and_social_themed_investing_October_2012.pdf (Accessed 5 September 2015).
15. UBS Financial Services Inc. (2014), Ustoichyvoe razvytye: Otchet. — 2013 [Sustainable development: report. — 2013], UBS AG CIO WM Research Postfach, Zurich, Switzerland.
16. BofA Merrill Lynch (2014), "The Thundering Word A Transforming World", available at: <https://mlaem.fs.ml.com/content/dam/ML/Articles/pdf/ATW-The-Thundering-Word.pdf> (Accessed 5 September 2015).
17. Krasnova, A. (2014), "The World after QE: what to invest in the near future", <http://www.finanz.ru/novosti/editorial/mir-posle-QE-vo-chto-vkladyvat-dengi-v-blizhayshe-budushchem-1000128518>
18. UN (2015), "The objectives of sustainable development", <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/> (Accessed 5 September 2015).
19. United Nations Development (2015), "The Millennium Development Goals Report 2015", <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf> (Accessed 5 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.

УДК 330.34

А. А. Терехух,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри туризму, НУ "Львівська політехніка"
Н. П. Яворська,
старший викладач кафедри екологічної політики та менеджменту природоохоронної діяльності, НУ "Львівська політехніка"

ІНВЕСТИЦІЙНІ АСПЕКТИ ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

A. Terebuh,
PhD, Associate Professor, Head of the department of Tourism NU "Lviv Polytechnic"
N. Jaworska,
senior lecturer of the department environmental policy and environmental management of NU "Lviv Polytechnic"

INVESTMENT ASPECTS REVIVAL WOODWORKING INDUSTRY OF UKRAINE

У статті досліджено роль інвестицій як ключового елемента розвитку високотехнологічного деревообробного виробництва. Досліджено динаміку зміни технічного стану основних засобів деревообробних підприємств України. Проаналізовано обсяг та товарну структуру експорту продукції підприємств з оброблення деревини. Розглянуто основні джерела фінансування інноваційної діяльності деревообробних підприємств України. Проведено порівняльний аналіз динаміки обсягу інвестицій в основний капітал підприємств промисловості України та деревообробних зокрема. Встановлено, що необхідним є створення сприятливих умов для ведення та розвитку деревообробного бізнесу на території України, а саме: зниження податкового тиску та створення інвестиційних стимулів для оновлення застарілої виробничої бази та повноцінного відродження української деревообробної галузі.

In the article the role of investment as a key element of high-tech woodworking production. Dynamics of changes in the technical condition of fixed assets woodworking enterprises in Ukraine. Analyzed the scope and structure of commodity exports of wood processing enterprises. The main sources of funding innovation woodworking enterprises in Ukraine. A comparative analysis of the dynamics of investment in fixed assets of industrial enterprises of Ukraine and wood in particular. Established that it is necessary to create favorable conditions for the maintenance and development of the woodworking business in Ukraine, namely the reduction of the tax burden and creating investment incentives to upgrade obsolete production base and a full revival of the Ukrainian woodworking industry.

Ключові слова: інвестиції, відродження, деревообробна галузь, інновації, основні засоби, експорт продукції.

Key words: investment revival, woodworking, innovation, fixed assets, export product.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Негативні тенденції в розвитку економіки України поглибилися. Різке погіршення економічної динаміки багато у чому було зумовлене стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища, розгортанням бойових дій на сході України, анексією АР Крим, засвідчує недосконалість та вичерпаність традиційних для України чинників економічного зростання. Ці чинники ґрунтуються, насамперед, на переважанні сировинної складової у виробництві та експорті, експлуатації застарілих екологонебезпечних і ресурсоємних засобів виробництва, що спричиняють подальший занепад, колись могутньої деревообробної

галузі України. За таких умов відродження деревообробної галузі в Україні вимагає побудови нової моделі економічного розвитку, заснованої на мобілізації та ефективному спрямуванні значних інвестиційних ресурсів у розбудову деревообробного комплексу України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання залучення інвестицій у деревообробну промисловість України є сьогодні надзвичайно актуальним. Практичні аспекти управління інвестиціями та джерела інвестицій в основний капітал висвітлювали у своїх пра-

Таблиця 1. Динаміка зміни технічного стану основних засобів деревообробних підприємств України

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Вартість основних засобів, млн грн.	7986	9255	10625	11068	11481
Вартість введених у дію нових основних засобів, млн грн.	974	852	212	378	484
Коефіцієнт оновлення основних засобів	12,2	9,2	2,0	3,4	4,2
Коефіцієнт зношення основних засобів	41,4	46,4	42,9	46,2	46,4

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

Таблиця 2. Динаміка обсягу експорту та імпорту продукції підприємств з оброблення деревини

Деревина і вироби з деревини	Рік			
	2010	2011	2012	2013
Обсяг експорту, млн дол. США	827,9	1077,8	1059,8	1143,7
Обсяг імпорту, млн дол. США	324,1	374,5	349,3	397,2
Сальдо, млн дол. США	503,8	703,3	710,5	746,5
Коефіцієнт покриття, %	2,55	2,88	3,03	2,88

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

цях С. Абрамов, І. Боярко, Л. Гриценко, Е. Долан, О. Мезенцева, О. Клишко, О. Кравченко, А. Пересада, Т. Майорова, С. Онікіснко, Ю. Коваленко, С. Урванцева, Д. Черваньов, В. Сторожук та інші вчені. Проте проблеми зміцнення інвестиційної привабливості деревообробних підприємств залишаються недостатньо дослідженими з точки зору їх ролі у відродженні деревообробної галузі України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження інвестицій як одного із найважливіших факторів відродження деревообробної галузі України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ключова роль інвестицій в деревообробну промисловість України полягає у вирішенні однієї із найбільш складних проблем економічного розвитку України — інвестиційного забезпечення. Інвестиції є основою ви-

сокотехнологічного виробництва, відтворення та оновлення основних фондів деревообробних підприємств. Зношеність основних фондів у галузях обробної промисловості сягає 59,2%, підприємства використовують вкрай застарілу матеріально-технічну базу, більшість обігових коштів спрямовуються не на оновлення обладнання, а на його ремонт і підтримання хоча б мінімальної здатності створювати нову вартість. Тож, переважна більшість підприємств займатися високопродуктивною інвестиційною діяльністю у найближчі роки не зможуть.

У сучасних умовах для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств і держави загалом необхідно звести до мінімуму застосування застарілих технологій, зношених основних засобів. Тому необхідним є виявлення тенденцій у процесах використання та оновлення основних засобів підприємств з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини (табл. 1).

За аналізований період спостерігаємо зростання обсягів основних засобів. Вартість введених у дію нових основних засобів деревообробних підприємств з 2010 р. зменшувалась, з 2013 р. спостерігаємо поступове збільшення цього показника [1].

Повільне введення в дію нових основних фондів свідчить про низький технічний рівень деревообробних підприємств. Поступове збільшення ступеня зношення основних засобів є однією із причин низького рівня виробництва нових видів продукції, впровадження енергозберігаючих заходів та нових технологічних процесів. Отже, деревообробні підприємства України потребують модернізації виробничої бази, що дозволить забезпечити випуск конкурентоздатної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, оскільки у товарній структурі експорту переважає продукція сировинного призначення.

Розглянемо детальніше обсяги експорту та імпорту деревообробної продукції. Деревообробні підприємства України постачають товарну продукцію до Австрії, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Кіпру, Китаю, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції. У 2013 році експорт деревообробних підприємств збільшився на 7,9 % порівняно з 2012 роком [1]. У

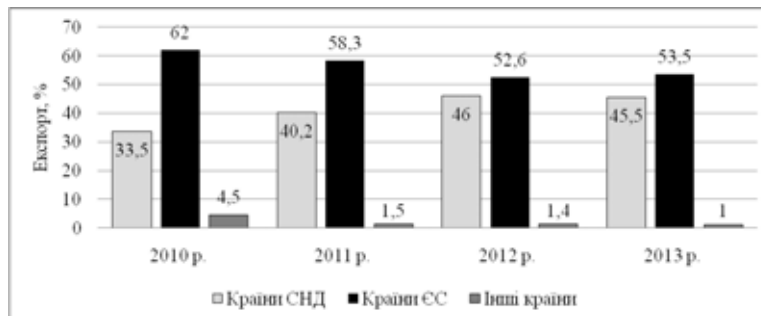

Рис. 1. Динаміка основних показників зовнішньої торгівлі товарами групи "деревина і вироби з деревини"

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

загальному обсязі вітчизняного експорту частка деревини і виробів з деревини становить 1,6 %. Експорт продукції деревообробки значно перевищує імпорту (табл. 2).

Загальна вартість імпортованої українськими деревообробними підприємствами у 2013 році деревини і виробів із деревини становить 34,7 % суми експорту цієї продукції. Порівняно з 2012 роком обсяг імпорту збільшився на 12,55%, а у сумі експорту на 1,5 %, а частка цієї категорії товарів у загальній структурі імпорту у 2013 р. становила 0,5 %. У складі імпорту левову частину становлять плитні матеріали ДСП, ДВП та МДФ.

Експорт деревини та виробів з деревини постійно зростає, та навіть у кризові 2009—2010 рр. не спостерігалось значного падіння експорту. Так, експорт деревини і виробів з деревини значно перевищує імпорту, основна частка експорту припадає на країни ЄС (рис. 1), в товарній структурі якого переважає продукція сировинного призначення.

Отже, основною складовою експорту є необроблена деревина, або, інакше кажучи, сировина, яка завжди користується попитом на Європейському ринку. Саме тому доцільно проаналізувати дані щодо товарної структури експорту деревообробної продукції (рис. 2).

Як свідчать дані наведені на рисунку 2, експорт необробленої деревини постійно зростає з 2776,7 тис. м³ у 2010 р. до 3447,0 тис. м³ у 2013 р. [1], тобто за три останні роки експорт необроблених лісоматеріалів зріс на 29,6 %. Водночас оброблені лісоматеріали та пилопродукція практично не збільшили експорту. На постійному рівні перебуває і експорт плитних матеріалів та фанери. У 2013 році експорт ДСП значно скоротився з 220 тис. м³ в 2012 році до 165,2 тис. м³ в 2013 році. ДВП та фанера дещо наростили обсяги експорту і в 2013 р. становили відповідно 92,7 та 56,4 тис. м³ [1].

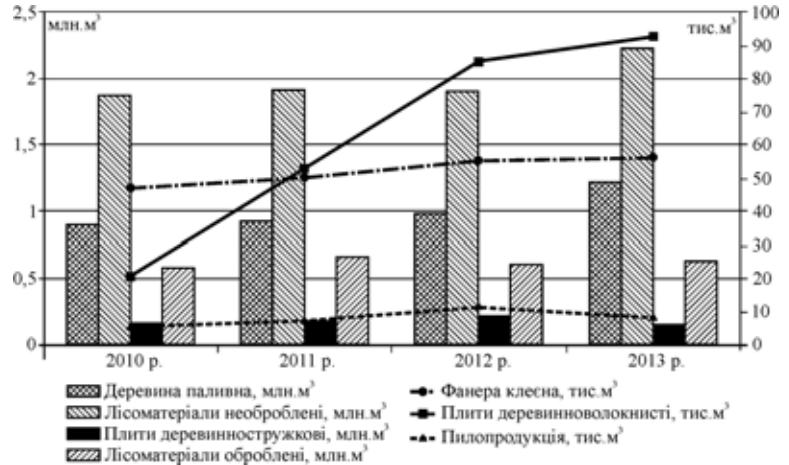

Рис. 2 Порівняльний аналіз товарної структури експорту деревообробного виробництва України

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

Отже, основною складовою експорту деревообробного виробництва України є сировина, яку могли б переробити вітчизняні деревообробні виробництва та відправити на зовнішній ринок у вигляді готової продукції з високою часткою доданої вартості.

Відродження деревообробної галузі може відбуватися лише на основі застосування новітнього обладнання, яке відповідає світовим стандартам якості та зорієнтоване на виробництво конкурентоспроможної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. За умови обмеженості внутрішніх ресурсів економічного розвитку, залучення іноземних інвестицій відіграє істотну роль у подоланні інвестиційного спаду і може розглядатися як інструмент залучення новітніх технологій та інновацій, сучасних методів менеджменту, маркетингу й організації виробництва

Кількість впровадження нових технологічних процесів на промислових підприємствах у 2013 р. збільшилась порівняно із 2012 р., проте в деревообробній

Таблиця 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності деревообробних підприємств за джерелами

Рік	Разом	Зокрема за рахунок коштів					
		власних	держ-бюджету	місцевих бюджетів	зарубіжних інвесторів	кредитів	інших
у тис. грн.							
2010	112455,5	20611,2	—	—	—	91844,3	—
2011	353251	16202,2	—	63	335902,8	1083	—
2012	14336,5	13676,6	6,9	—	353	300	—
2013	761727,4	44638,3	—	—	—	717067	22,1
у %							
2010	100	18,33	—	—	—	81,67	—
2011	100	4,59	—	0,02	95,09	0,31	—
2012	100	95,40	0,05	—	2,46	2,09	—
2013	100	5,86	—	—	—	94,14	0,003

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

Таблиця 4. Динаміка обсягу інвестицій в основний капітал підприємств промисловості України за період 2010–2014 рр.

Роки	Обсяг капітальних інвестицій, млн грн.			у тому числі за рахунок коштів з державного бюджету, млн грн.		
	Промисловість, всього	у тому числі переробна промисловість	у тому числі деревообробне виробництво	Промисловість, всього	у тому числі переробна промисловість	у тому числі деревообробне виробництво
2010	58558	34230	1936	1259	131	0
2011	86312	41299	1945	2585	99	0
2012	103172	43358	529	1733	89	0
2013	105593	46239	557	1358	19	0
2014	86242	42474	691	307	10	0
Темпи приросту, %						
2011	147,40	120,65	100,46	205,32	75,57	-
2012	119,53	104,99	27,20	67,04	89,90	-
2013	102,35	106,64	105,29	78,36	21,35	-
2014	81,67	91,86	124,06	22,61	52,63	-

Джерело: розробка автора на основі даних Державної служби статистики України.

галузі їхня кількість удвічі нижча, ніж у докризовий період, зокрема маловідхідних, ресурсозбережних та безвідхідних технологічних процесів у 2012 р. було лише 2 [1].

Основною перешкодою впровадження нових технологічних процесів на промислових підприємствах в Україні є недостатність фінансування. А отже виникає необхідність розглянути основні джерела фінансування інноваційної діяльності деревообробних підприємств порівняно із промисловістю України за 2012–2013 роки (табл. 3).

Фінансування інноваційних робіт за рахунок коштів державного бюджету за останнє десятиріччя проводилось лише двічі, водночас його частка становила лише 0,05 % у 2012 р. Основним джерелом інвестицій в деревообробку України в 2012 році були власні фінансові кошти, частка яких становила 95,4 %, у 2013 р. — кредити, частка яких становила 94,14 %.

Таким чином, для виробництва конкурентоспроможної продукції деревообробні підприємства потребують значних капіталовкладень для відновлення техніки та технологічних процесів, впровадження сучасних систем управління тощо. Порівняльний аналіз динаміки обсягу інвестицій в основний капітал підприємств промисловості України та деревообробних зокрема проведено у таблиці 4.

Як свідчать дані таблиці 3, за аналізований період обсяг інвестицій в основний капітал деревообробних підприємств зменшився практично утричі і в 2014 р. становив 691 млн грн. [1], їхня частка у загальній структурі інвестицій в основний капітал підприємств промисловості залишається надто низькою — 0,53 % — 2014 р. Треба зазначити, що в 2014 р. загалом у промисловості обсяг інвестицій зменшився на 18,33 %, тоді як на деревообробних підприємствах збільшився на 24,06 %.

Основним джерелом інвестицій у деревооброблення України були власні фінансові кошти підприємств чи кредитні кошти, іноземні інвестиції оминають Україну, оскільки інвестиційний клімат у державі досить низький, а ризики капіталовкладень в економіку значні.

Отож, іноземні інвестиції в деревооброблення спрямовані в Румунію, Білорусь та Росію. Так, у Румунії,

поряд із кордоном України, побудовано новий завод ДСП компанії "Egger", Австрія. Поряд з цим заводом зросло лісопилльне виробництво потужністю 1 млн м³ пиломатеріалів в рік компанії "Швайгхофер", відходи якої будуть використані як сировина для виробництва ДСП. Другий потужний завод ДСП побудувала компанія "Кастамона" в повіті Муреш, що також розташований дуже близько від кордону України. Значні інвестиції в будівництво заводів ДСП у Білорусі та Росії зробила компанія "Кроноспан", Швейцарія. Всі ці компанії розглядали можливість інвестування в Україну, але через великий ризик відмовилася від цих проектів на користь інших країн. Тепер усі вони вважають пріоритетним для себе внутрішній ринок України. З огляду незначної віддалі та відсутності торговельних бар'єрів, ці виробництва є значними конкурентами українським виробникам ДСП [2].

Таким чином, держава фактично припинила підтримувати інвестиційні процеси і зняла із себе відповідальність за розвиток деревообробного виробництва. Ефективним засобом прямого державного регулювання з точки зору залучення приватних інвесторів до реалізації високотехнологічних проектів є часткова участь держави у фінансуванні інвестиційних проектів, які відповідають обраним пріоритетам розвитку. За своєю формою державні кошти можуть бути не лише у вигляді прямого фінансування, але й у вигляді державних гарантій з повернення кредитів комерційним банкам та іншим фінансовим установам, які братимуть участь у фінансуванні таких проектів. А також необхідним є створення сприятливих умов для ведення та розвитку деревообробного бізнесу на території України, а саме: підвищення якості інституціонального середовища; забезпечення макроекономічної стабільності; стійке зниження і підтримання на низькому рівні інфляції; підтримку прийнятних соціальних стандартів.

На нашу думку, цього року було зроблено деякі кроки на підтримку українських деревообробних виробництв. В рамках проведення цих сучасних і оновлюючих реформ і прийнятий Закон України № 1362 "Про

особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаною з реалізацією та експортом лісоматеріалів", що впевнено, враховуючи досвід таких законодавчих ініціатив в інших галузях промисловості, призводить "від вивозу соняшникового насіння Україна перейшла до статусу найбільшого експортера сонячної олії і готової продукції в світі, де також працюють відомі міжнародні компанії". Ці кроки сприятимуть переходу нашої економіки від експорту сировини до виробництва та експорту високоякісної готової деревообробної продукції, що дозволить створити додаткові робочі місця, впровадити в Україні сучасне високотехнологічне обладнання, підійняти дохідність національної економіки і як наслідок повинно спричинити збільшення заробітної плати населення, загального доходу, відрахувань до бюджету. Це буде крок, що наблизить нас до рівня європейських країн. Країни, що останнім часом увійшли до Європейського Союзу надають приклад трансформації економіки від сировинних та низькоякісних товарів до випуску кінцевих продуктів більш високого рівня переробки [3; 4].

Створення відповідних умов, де переорієнтація з експорту сировини до випуску готової продукції є стимулом інвестування в економіку країни, адже замість того, щоб виводити сировину, іноземний інвестор зацікавлений впровадженню в країні сучасних технологій і створенню нових виробництв, підтриманні довгострокових економічних проектів розвитку промисловості України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, прийнятий закон направлений на відродження деревообробної промисловості, залучення інвестицій в галузь та має стати дієвим інструментом боротьби з експортною корупцією. Проте, це тільки перший крок, адже наразі знаходяться на доопрацюванні між першим та другим читанням законопроекти №2617 та №2618 щодо тимчасового звільнення ввозу деревообробного обладнання від імпортного мита та ПДВ. Сподіваємось, що ці законопроекти хоча б тимчасово знизять податковий тиск на вітчизняні деревообробні підприємства та створять інвестиційні стимули для оновлення застарілої виробничої бази та повноцінного відродження української деревообробної галузі.

Перспективою подальших досліджень є розробка інноваційно-інвестиційної складової процесу відродження деревообробної галузі України.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Сагаль С.З. Аналіз потенціалу лісового сектору України та виявлення факторів, що гальмують його інноваційний розвиток / С.З. Сагаль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://caravan-trans.com/wp-content/uploads/2014/05.pdf>
3. Агенція підтримки підприємництва та інвестицій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://investsupport.com.ua/media/novini/7-lipnya-2015-roku-prezident-ukrayini-pidpisav-zakon-ukrayini-1362/>

4. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаною з реалізацією та експортом лісоматеріалів" щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді" від 09.04.2015 р. №325-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/325-19>.

5. Проект Закону № 2617 від 09.04.2015 про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України (щодо особливостей оподаткування операцій з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України деревообробного обладнання для відродження промислового виробництва) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54753

6. Проект Закону № 2618 від 09.04.2015 про внесення змін до розділу XXI "Прикінцеві та перехідні положення" Митного кодексу України (щодо особливостей оподаткування ввезим митом деревообробного обладнання для відродження промислового виробництва) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54754

References:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Sahal', S.Z. (2014), "Analiz potentsialu lisovoho sektoru ukrainy ta vyavleniia faktoriv, scho hal'muiut' joho innovatsijnyj rozvytok", available at: <http://caravan-trans.com/wp-content/uploads/2014/05.pdf>
3. Ahentsiia pidtrymky pidpriemnytstva ta investytsij (2015), available at: <http://investsupport.com.ua/media/novini/7-lipnya-2015-roku-prezident-ukrayini-pidpisav-zakon-ukrayini-1362/>
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання diial'nosti sub'iektiv pidpriemnyts'koi diial'nosti, pov'iazanoi z realizatsiieiu ta eksportom lisomaterialiv" schodo tymchasovoi zaborony eksportu lisomaterialiv u neobroblenomomu vyhladi", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/325-19>
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The draft Law of Ukraine "Pro vnesennia zmin do rozdil'nykh zakoniv Ukrainy "Prykintsevi ta perekhidni polozhennia" Mytnoho kodeksu Ukrainy (schodo osoblyvostej opodatkuvannia vviznym mytom derevoobrobnoho obladdannia dlia vidrodzhennia promyslovoho vyrobnytstva)", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54753
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The draft Law of Ukraine "Pro vnesennia zmin do rozdil'nykh zakoniv Ukrainy "Prykintsevi ta perekhidni polozhennia" Mytnoho kodeksu Ukrainy (schodo osoblyvostej opodatkuvannia vviznym mytom derevoobrobnoho obladdannia dlia vidrodzhennia promyslovoho vyrobnytstva)", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54754

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015 р.

УДК 330.564.224

А. А. Жигір,
к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики і фінансів,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ

СУТНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЧИННИКИ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

A. Zhigir,
Ph.D., Associate Professor of Economic Cybernetics and Finance Department Berdyansk State Pedagogical University

NATURE OF ENTREPRENEURSHIP AND ITS ECONOMIC DEVELOPMENT FACTORS

Поглиблення кризи в аграрній сфері було обумовленим відсутністю адекватного для сільсько-господарського виробництва підприємницького середовища.

Рівень розвиненості складових підприємницького середовища свідчить про загальний рівень цивілізованості країни взагалі, що безумовно впливає на розвиток підприємництва. При формуванні підприємницького клімату слід враховувати те, що складові (або сфери) підприємницького середовища знаходяться в різних ступенях зв'язку з підприємцем.

Підприємницька діяльність буде розвиватися за умови реалізації ряду принципів: економічної свободи; зацікавленості; відповідальності; економії витрат; новаторства; управління ризиком; маркетингу; конкуренції; досягнення внутрішньогосподарської синергії; державного регулювання та контролю.

The deepening crisis in agriculture was due to lack of adequate business environment for agricultural production.

The level of development of business environment components shows the general level of country's civility, that certainly affects on the entrepreneurship development. When forming business climate we should consider what elements (or areas) of the business environment are in different degrees due to the entrepreneur.

Entrepreneurial activity will be developed in case of implementation of a number of principles: economic freedom; interest; responsibility; cost savings; innovation; risk management; marketing; competition; internally economic synergies' achievement; government regulation and control.

Ключові слова: підприємництво, економічний розвиток, мікрорівень, інновації, конкуренція, інфраструктура, фінансове обслуговування, конкурентоздатність, державне регулювання.

Key words. enterprise, economic development, microlevel, innovations, competition, infrastructure, financial service, competitiveness, government regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поняття "підприємництво" відоме з XIII століття. Згідно із словником Робера, підприємець є "особистість, що управляє підприємством, веде його за власний рахунок, використовуючи різні фактори виробництва (природні ресурси, працю, капітал) з метою продажу продукції чи надання послуг". Підприємцями є "...господарі, землероби, комерсанти, промисловці, в тому числі дрібні ремісники, власники торгових точок". До підприємців у той час, не відносили службовців, чиновників та інших осіб, оскільки за свою роботу вони одержували заробітну плату. Тільки у XVIII ст. підприємця почали ототожнювати з новаторством, винахідництвом, інтелігентністю та іншими ознаками, якими характеризують підприємця сучасного.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останнім часом в економічній літературі, наукових дослідженнях і публікаціях велику увагу приділяють питанням значення та сутності підприємництва та чинникам його економічного розвитку. Цьому питанню присвячено багато праць таких вчених, як Бартенєв С.А., Малік М.Й., Латинін М.А. та інші. Однак, незважаючи на достатню кількість теоретичного матеріалу на цю тему, на практиці це питання розкрито недостатньо та потребує подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ

Розкрити формування поглядів на сутність підприємництва та показати значимість чинників його економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відомі дослідники багато уваги приділяють вивченню розвитку підприємництва. Осмислення теоретико-меодологічних засад становлення, розвитку, визначення принципів діяльності, висвітлення основних чинників, що формують підприємницьке середовище є особливо важливим. Сучасна історія підприємництва бере свій початок з середніх віків. Підприємцями того часу були місіонери, купці, ремісники та інші. Розвиток капіталізму породжує прагнення до багатства, отримання необмеженого прибутку. Підприємець найчастіше сам працює на своїй фабриці, заводі, незважаючи на те, що він є власником засобів виробництва.

Вагомий внесок у дослідження цього питання протягом ХУІІІ—ХІХ ст. зробили відомі західні економісти А. Сміт, Д. Рікардо і ін. Аналіз використання капіталу з метою отримання прибутку був започаткований А. Смітом, який у своєму вченні розмежував поняття "обіговий" та "основний" капітал. Використання обігового і основного капіталу в сільському господарстві також досліджувалося А. Смітом, а саме, він вважав, що частина фермерського капіталу, що витрачається на сільськогосподарське обладнання, є основним капіталом, а інша частина, на зарплату і утримання робітників та інших факторів виробництва — обіговий капітал. Він отримує прибуток з першої частини свого капіталу, що залишається у власному володінні, а з другої частини робить відповідні розрахунки. Отже, до основного капіталу належать: вартість робочої худоби і знарядь, а витрати на придбання кормів, обслуговування засобів виробництва і утримання працівників складають обіговий капітал.

А. Сміт наголошує на тому, що праця є джерелом існування людини. Підприємницька діяльність дає можливість людині задовольняти свої потреби за її рахунок. Ринкові відносини, на думку відомого дослідника, неможливі без розвитку конкуренції. Д. Рікардо підтримує точку зору А. Сміта про необхідність розвитку конкуренції, адже вона встановлює рівень вартості товарів, достатній для того, щоб заробітна плата та інші витрати на утримання факторів виробництва були пропорційними до вартості витраченого капіталу. При цьому підприємець, як зазначає Д. Рікардо, обирає таку діяльність, яка йому більше до вподоби. Кожен підприємець оптимізує розміщення свого капіталу з метою отримання максимальних прибутків [1].

Розвиток вільної торгівлі розширює можливості підприємницької діяльності. Цьому також сприяє існування конкуренції та зменшення державного контролю. А. Маршалл констатує, що характерними рисами для торгівлі та промисловості є самостійність, вільний вибір рішень, здатність до передбачення, свобода виробництва і підприємництва. Він звертає увагу на бажання підприємця отримати прибуток, що є матеріальною винагородою за підприємницьку діяльність. Погляди А. Маршалла, та інших дослідників того часу зосереджені на дослідженнях необхідності існування та розвитку вільного підприємництва. Він особливо підкреслює роль прибутку в підприємницькій діяльності, вважаючи його найбільш стійким стимулом.

Аналогічних поглядів дотримується і Дж. М. Кейнс, однак він приділяє особливу увагу ролі грошей. Зокре-

ма, Дж. М. Кейнс розглядає підприємця як особу, що бажає отримати прибуток у грошовій формі. Підприємницький прибуток, таким чином, є показником переваги підприємництва над спекуляцією і максимізується ним. Теорія Дж. М. Кейнса цілковито змінила попередні постулати економічної теорії. Він наголосив на ролі прибутку в підприємницькій діяльності.

Значний внесок щодо ролі підприємництва відіграють погляди видатного економіста і дослідника Й. Шумпетера. Слід визнати, що на вченні Й. Шумпетера започатковані сучасні погляди щодо підприємництва, що визнають фактор новизни, новаторства [1].

Розвитку підприємницької діяльності присвячені праці відомих економістів-дослідників таких, як А. Хоскінг, який формулює поняття "функції бізнесу", до складу яких належать: фінансовий облік, кадри, виробництво, маркетинг, матеріально-технічне забезпечення. До складових елементів підприємницької діяльності він відносить: політичну ситуацію, економічні обставини; технологічне, правове, соціально-культурне, інституційне і фізичне або географічне середовище [1]. Р. Хізріч зазначає, що підприємництво — це процес створення нової вартості, а підприємець, на його думку, це — людина, що бере на себе фінансовий, психологічний та соціальний ризики та отримує відповідну винагороду та задоволення від досягнутого. Узагальнюючи вищевикладене, погляди відомих дослідників можна об'єднати наступним чином: теоретичні основи підприємницької діяльності характеризується як еволюційний процес, що відбувається поступово і цілеспрямовано. Такий підхід дозволяє виокремити тенденції і перспективи розвитку підприємництва в аграрній сфері як виду економічної діяльності.

Сучасні погляди на підприємництво як економічну категорію отримали подальшого розвитку. В аграрному секторі економіки вони стають елементом бізнесу, типом господарювання і способом життя. Деякі вітчизняні дослідники заперечують ототожнення даних понять: "бізнес" та "підприємництво". Так, М. Малік вважає, що вони не є рівнозначними поняттями, оскільки бізнесмен може не бути підприємцем [2].

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення понять "бізнес" та "підприємництво", вважаємо, що доцільно погодитись з думкою про те, що це нетотожні та нерівнозначні, хоча досить близькі за значенням поняття. На нашу думку, бізнес є поняттям більш широким та містким. Тому, в контексті даного дослідження, основна увага буде приділена розгляду саме підприємницької діяльності.

Існує велика кількість визначення підприємництва. Так, законодавчо встановлено, що підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Також сучасні дослідники розглядають підприємництво як динамічний, активний елемент бізнесу, що являє ініціативну, самостійну діяльність, яка здійснюється громадянами або об'єднаннями громадян на власний ризик і під майнову відповідальність, з метою виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та отримання прибутку.

Сучасне трактування підприємництва досить різноманітне. Тому, підприємництво доречно розглядати не як незмінне поняття, а як динамічне, що розвивається, постійно змінюється і наповнюється новим змістом, а відтак, потребує удосконалення. Й. Шумпетер розглядає підприємництво як комплексне явище, яке в умовах невизначеності, орієнтується на одержання прибутку. При цьому у підприємця мають бути такі: самостійність, компетентність, обізнаність, виваженість, здатність налагоджувати необхідні контакти, приймати миттєві рішення, ризикувати, адже він відповідає за долю підлеглих. Підприємець повинен бути кваліфікованим менеджером, готовим йти на компроміси, шукати та знаходити інноваційні рішення [3].

Разом з тим, на думку багатьох вчених, ще не вдалося сформувати загальноприйнятую теорію підприємництва, бо існує:

- неоднозначність явища підприємництва упродовж всього процесу історичного розвитку;
- різноманітність методології та інструментарію досліджень;
- мінливість у мотивації діяльності підприємця;
- нечіткість розподілу функціональних особливостей діяльності підприємця і власником, підприємця і менеджера;
- відсутність соціальних характеристик прошарку підприємців.

У результаті сьогодні існує багато визначень підприємництва: як "особлива здатність до організації економічної діяльності"; як відкритий процес пошуку нових способів виробництва, відхід від будь-яких обмежень, прагнення до перспектив розвитку бізнесу, пошуку нових каналів збуту продукції. Таким чином, вони зосереджують увагу на новаторських функціях і підвищенні ролі особистості підприємця [4].

З точки зору методології цікавий підхід, який розглядає підприємництво як складне багаторівневе системне утворення, виділяючи чотири його рівні:

- загальний підхід до підприємництва незалежно від специфіки виробничих відносин, пов'язаний із загальноекономічним аспектом ефективності виробництва, її зростанням;
- конкретизація суті поняття стосовно ринкової економіки;
- "власницький рівень" (щодо головної функції підприємництва) — примноження власності незалежно від її форми;
- фінансово-господарська творчість.

Визначається підприємництво також як всеосяжне соціально-економічне явище, що охоплює три складові:

- сектор ринкової економіки;
- вид економічної діяльності;
- процес створення нового.

У теоретичному плані обґрунтованішою позицією є думка, що підприємництво — діалектична єдність специфічної соціальної форми та загальноекономічного змісту.

При визначенні ролі підприємництва в суспільстві важливо чітко розуміти його функцію, а саме: об'єктивна різнопланова роль підприємництва в соціальному, політичному, екологічному і економічному житті суспільства. Дослідження літературних джерел дає підстави зробити висновок, що наукова думка сформувала

певний фундамент для розуміння підприємництва, відпрацювавши функціональні ознаки підприємця. На основі історичного підходу до розвитку підприємницької функції виділяють чотири етапи її становлення:

- 1) становлення та усвідомлення ризику;
- 2) інновативність в аспекті теорії динамічного зростання та економічного розвитку;
- 3) формування особистості підприємця і його роль в економічній структурі;
- 4) природне осмислення цього процесу.

Розгляд кожного з них дає можливість визначити функції і роль підприємництва в економіці. Ризик є історичним поняттям. Людина усвідомлює можливі небезпеки, щодо втрати здоров'я і навіть життя. Ризик також є і економічним поняттям, сутність якого пов'язана з вірогідністю виграшу, позитивного результату, або можливістю втрат, невдачі. Функцію ризику і невизначеності пов'язують з підприємцем — людиною, яка приймає рішення в умовах невизначеності, доходи і втрати якої є результатом ризику.

Основою для віднесення функції ризику до особливостей підприємницької діяльності є наявність прямих зв'язків між винагородою підприємця та розміром можливих втрат. Фермерами керує інтерес одержати більший дохід. Згідно з теорією підприємницького доходу, яка розроблена в процесі подальшого дослідження ризику як підприємницької функції, останній є платою за ризик і тому якісно різниться від прибутку на авансований капітал і заробітної плати як винагород відповідно власника і керівника. Тому підприємницька функція відрізняється від функції капіталіста-власника і керівника.

Введення поняття підприємницького доходу як плати за ризик дало змогу виділити ряд теоретичних і практичних аспектів ризику.

1. Використання при аналізі підприємницької функції показника обов'язкових витрат чи прибутків за рахунок альтернативних дій. При зіставленні варіантів підприємець обирає той з них, де імовірність виграшу буде значно більшою, ніж втрати. Це вимагає необхідності обчислення ризику, складання планів діяльності, в тому числі бізнес-планів.

2. Розподіл ризику. З визначення підприємницького доходу бачимо, що частина ризику оплачена страховими платежами. Таким чином, страхування підприємницької діяльності є обов'язковим, особливо в сільському господарстві як найбільш ризикованому сектору економіки. Іншою формою розподілу ризику є об'єднання підприємств.

3. Підприємець не може повністю підрахувати наперед імовірність виграшу чи втрат. Тому вводять поняття невизначеності як особливого виду ризику, коли одержання доходу не можна обчислити чи виміряти. Дійсно, з одного боку, частина відповідальності практично в кожного господарюючого суб'єкта не буде компенсуватися винагородою. З іншого — існує необхідність послаблення ступеня невизначеності, оскільки при значному розмірі відповідальності, не компенсованої платою, підприємці шукатимуть інші шляхи задоволення потреб. У кожному випадку має бути визначена система винагороди за ризик.

4. Ступінь ризику підприємця інтегрально пов'язаний з фактором часу: із зростанням періоду між початком

витрат до одержання результатів зростає ступінь невизначеності дій підприємця. Так, ризик при вирощуванні продукції рослинництва і тваринництва буде різним, що в свою чергу зумовлює різний ступінь їх розвитку. Якщо вищий ступінь ризику не окупається високими доходами, то таке виробництво приречене на загибель. Як приклад, можна навести виробництво тваринницької продукції, багаторічних насаджень. Разом з цим, вирощування зерна, цукрових буряків, насіння соняшнику є менш ризикованим в часі, забезпечує вищий розмір прибутку на вкладений капітал і тому є більш привабливим для здійснення підприємницької діяльності.

5. Прийняття рішень в невизначеному середовищі, особливо в перехідних економіках, ставить досить жорсткі вимоги до функції ризику підприємців. Тому сучасна стратегія ризику — це обережність і безпека у всіх його напрямках, найважливішими з яких вважають такі: вибір ідеї, підбір кадрів, фінансування, час.

Отже, ризик є однією з характерних функцій підприємства, а його розмір прямо пов'язаний з матеріальною винагородою. Визнання цього потребує цілого ряду практичних дій підприємців щодо планування ризиків, їх розподілу, визначення плати за ризик в колективних структурах, відпрацювання стратегій ризику по різних його напрямках.

Інновації (нововведення) є головним елементом функціональної характеристики підприємства. Під нововведенням розуміють діяльність новатора як людини, що вводить щось нове, руйнує усталені правила, норми і дає поштовх прогресивному розвитку. Підприємець є рушійною силою реорганізації економічного життя. Нововведення є новою комбінацією факторів, які можна реалізувати в п'яти сферах:

1) виготовлення нового блага, нової якості існуючого блага;

2) впровадження нових методів виробництва, в основі яких не обов'язково може бути наукове відкриття, нових способів комерційного використання відповідних товарів;

3) освоєння нових ринків збуту;

4) освоєння нового ринку сировини;

5) проведення відповідної реорганізації, що передбачає, наприклад, забезпечення (зміцнення) монопольного становища за рахунок іншого підприємства.

Підприємницька діяльність передбачає постійний систематичний пошук змін і використання можливостей.

У кризових ситуаціях, коли різко зростає підприємницька активність, сільські підприємці використовують всі можливі джерела інновацій. Перші чотири джерела інноваційних можливостей знаходяться в самому підприємстві і є найбільш доступними для реалізації. Можна навести безліч прикладів, коли несподіваний успіх чи провал стали джерелом нових можливостей: змін в техніці, технології, організації виробництва і праці, управлінні, нових ринках збуту готової продукції і придбання необхідних засобів виробництва, формах фінансування тощо.

Однак найбільш вагомим джерелом інноваційних можливостей в сільському господарстві є, на нашу думку, невідповідність економічних умов виробництва сільськогосподарської продукції та її реалізації переробним підприємствам. Демографічні зміни на базі со-

ціально-економічних перетворень в аграрній сфері також стали джерелом інновацій — нових форм організації підприємницької діяльності. Щодо нових знань як найбільш ефективних інновацій, імовірність їх виникнення в сільському господарстві досить незначна. Сучасна економічна думка виділяє чотири типи організації нововведень:

1) піонерські розробки, коли мова йде про винахідників нововведень. Такий тип нововведень гарантує в разі успіху безумовне лідерство при високому ступені ризику;

2) стратегія творчої імітації. Підприємницька діяльність може ґрунтуватися на ініціативному наступаючому запозиченні (імітації) нововведень. Імітаційне підприємство дуже важливе, особливо на міжнародному рівні, коли обмеженість власних ресурсів держави дає можливість через зарубіжні капітали запозичувати нововведення і забезпечувати економічне зростання. При цьому стратегічна орієнтація спрямована на лідерство при меншому ступені ризику. Разом з цим можливість імітаційного підприємства потребує досить розвинутих прав захисту, особливо інтелектуальної власності;

3) екологічна ніша. Орієнтація націлена на контроль невеликої частини ринку за рахунок вузької спеціалізації;

4) зміна характеристики, а отже, і вартості продукції.

Новаторська функція підприємства дає змогу простежити межі між підприємцями і господарниками, між підприємницькими і непідприємницькими організаційними структурами. Критерієм віднесення організацій до підприємницьких є нововведення в техніці, технології, організації, управлінні незалежно від розмірів організації і терміну створення. Нові підприємства, наприклад, селянські (фермерські) господарства на етапі їх створення є підприємницькими. В подальшому їх розвитку без присутності новаторства такі господарства приречені на рутину і не можуть бути віднесені до підприємницьких. Це в повній мірі стосується великих господарств. Ті функції, по комбінації факторів виробництва які щорічно здійснюються господарем чи керівником підприємства, не є підприємницькими, оскільки вони не ведуть до розвитку.

Підприємницька функція на мікрорівні реалізується в різних організаційних формах діяльності. Логічно виникає потреба у дослідженні ознак підприємницької організації. На основі розгляду новаторської функції до підприємницьких можна віднести такі сільськогосподарські підприємства, які:

1) збільшують свою частку на певному ринку;

2) запроваджують нові технології вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби і птиці, нові породи і сорти, нову техніку, нові форми залучення фінансових ресурсів, нові форми організації підприємства, виробництва, праці та управління, нову внутрішньогосподарську структуру, займаються маркетингом, рекламують свою продукцію;

3) поєднують виробництво сільськогосподарської продукції з іншими видами діяльності, в тому числі переробкою сировини, торгівлею, обслуговуванням, створюючи в результаті нові продукти, послуги, відкриваючи нові ринки;

4) співпрацюють на взаємовигідних умовах із селянськими (фермерськими) господарствами та особистими підсобними господарствами населення;

5) вступають в різні форми об'єднання підприємств з метою запровадження інновацій на основі концентрації капіталу та розподілу ризику;

6) поглиблюють спеціалізацію виробництва;

7) формують внутрішньоорганізаційне підприємницьке середовище, яке дозволяє реалізовувати підприємницькі функції на різних рівнях організації;

8) забезпечують можливість реалізації інтересу підприємця;

9) засновані на підприємницьких здатностях керівника організації;

10) мета діяльності комерційних підприємств — одержання прибутку;

11) підприємницькими можуть бути підприємства різних розмірів: малі, середні, великі, нові чи існуючі.

При визначенні ролі підприємництва в економічній системі можна виділити ряд методичних підходів, виходячи з того, що підприємницька функція здійснюється у будь-якій соціально-економічній системі. Відношення підприємництва до того чи іншого типу економічної системи залежить лише від ролі державного регулювання, або ринкових важелів впливу. На нашу думку, адекватними для розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки є саме ринкові важелі стимулювання підприємницької діяльності. На національному рівні підприємництво є чинником макроекономічного зростання, оскільки саме через ринкові механізми формується пропозиція, потреби, забезпечується економічний і науково-технічний прогрес. Підприємницька діяльність не означає відмови від моделі "попит — пропозиція". Через арбітражування підприємець спрямовує ринкову систему до рівноваги, тоді як за допомогою нововведень цей процес вже є не статичним, а динамічним, забезпечуючи, таким чином, розвиток, адже ринковий процес передбачає відбір новаторських рішень.

Формування поглядів на підприємницьку функцію здійснюється під впливом еволюції розуміння ринку та конкуренції. В центрі конкуренції — підприємець як функція, яка присутня в діях кожного економічного суб'єкта і проявляється в орієнтації особистості на нові можливості. Тому найбільш адекватними для розвитку підприємництва є ринкові умови, які передбачають розвиненість товарно-грошових відносин.

Для характеристики умов підприємницької діяльності в науковій літературі використовують поняття підприємницького середовища та підприємницької інфраструктури. Підприємницьке середовище є поняттям більш широким ніж "інфраструктура", тому доцільніше застосувати термін підприємницького середовища, що означає сукупність різнопорядкових складових, які оточують підприємця в господарській діяльності.

Кожна держава в межах соціально-економічних відносин формує підприємницьке середовище. Характеризуючи підприємницьке середовище, ряд авторів обмежуються ринком як сферою діяльності. Такий підхід зумовлений змішуванням понять бізнесу і підприємництва. Тому для розвитку підприємництва в перехідних економіках вони вважають за достатнє сформувати ринкову інфраструктуру в складі системи фінан-

сового обслуговування (фінанси, кредит, банки, страхування, податки) та забезпечити її функціонування (біржі праці, системи комунікацій, консалтингові та аудиторські компанії тощо). Однак врахування лише цих складових не вирішує проблему розвитку підприємництва у головній сфері економіки — виробництві, а не лише у сфері фінансовій, що має місце сьогодні в Україні [5].

Екологічна складова підприємницького середовища є найбільш важливою для України, яка постраждала від Чорнобильської аварії. Необхідно зазначити, що автор має на увазі наявність стабільної ринкової системи, де вже задані певні параметри для здійснення підприємницької діяльності. Однак підходи до аналізу складових підприємницького середовища можуть бути використані в перехідних економіках. Розвиток підприємництва супроводжується відповідним правовим інституціональним середовищем.

Рівень розвиненості складових підприємницького середовища свідчить про загальний рівень цивілізованості країни взагалі, що безумовно впливає на розвиток підприємництва. При формуванні підприємницького клімату слід враховувати те, що складові (або сфери) підприємницького середовища знаходяться в різних ступенях зв'язку з підприємцем.

Перша сфера, параметри складових якої задаються законодавчо, на конкретному етапі є умовно базовими, сталими (політичні, екологічні, фінансово-кредитні, цінові, податкові, правові, географічні). В другій сфері складових підприємств активно взаємодіє і змінює їх у зв'язку з новаторською функцією (організація підприємств, їх розміри, системи управління, технологія, технічна оснащеність, система матеріального стимулювання, назви товарів, послуг, ринки збуту тощо). Третю сферу складових, які виконують допоміжну роль, підприємств теж використовує у своїй діяльності (інформаційні, рекламні, освітні). Четверта сфера, параметри якої підприємств обов'язково враховує при визначенні стратегії розвитку, — моральні цінності, традиції, звички, релігія тощо. П'ята сфера — зовнішньоекономічне середовище, параметри якого активно впливають на суб'єкта підприємництва через систему різноманітних механізмів: цін, тарифів, стандартів, митного контролю тощо. Шоста сфера — тіньова економіка, яка має певний силовий, владний, фінансовий, матеріальний тиск на підприємців.

Досить важливим моментом формування підприємницького клімату, як свідчить досвід розвинутих країн, є розвиток інформаційно-консультаційної та освітньої інфраструктури — "інкубаторів", шкіл бізнесу, ринку консультування, створення нових підприємницьких асоціацій. "Інкубатори" нових підприємців як новий тип організації для управління економічним зростанням — це юридична і фінансово незалежна прибуткова організація, де початківець протягом двох років за невелику плату починає власну справу під наглядом спеціалістів. Клієнтами "інкубаторів" є дрібні фірми по виробництву нової продукції, наданню послуг, інноваційні підприємства.

Держава пропонує певні алгоритми формування підприємницького клімату за допомогою конкретних параметрів підприємницького середовища. Базові параметри першої сфери задаються шляхом відпрацювання

відповідного правового поля, прийняттям законодавства щодо формування ринків капіталу, землі, праці, товарів і послуг, регулюванням підприємницької діяльності, податкового режиму, захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі авторських прав, патентів, процентних ставок, з урахуванням рівня інфляції, трудового і соціального законодавства, антимонопольного регулювання, санітарного, пожежного та економічного контролю [6].

Важливою функцією державного впливу є регулювання конкурентоздатності вітчизняного аграрного виробника. Галузі сільськогосподарського виробництва є конкурентною сферою. Але монополізований весь обслуговуючий сектор економіки: переробні, сервісні, торговельні підприємства, і тому потребує антимонопольного втручання. Конкурентоздатне середовище також формується за рахунок підтримки фермерства, малих підприємницьких структур, які сприяють реалізації підприємницьких здатностей особистості.

Роль держави полягає у формуванні певного психологічного сприйняття підприємництва, моральної підтримці та захисті підприємців, створенні організації, яка б дбала за людей, готових на власний ризик розпочати нову справу, реалізуючи власні можливості, знання з метою задоволення потреб споживачів. Регулювання конкурентоздатності здійснюється за допомогою формування антимонопольного законодавства, спеціальних служб (в Україні — Антимонопольний комітет) та контролю за його дотриманням.

ВИСНОВКИ

Підприємництво є складним явищем, що включає особистість підприємця, підприємницьке середовище і підприємницьку діяльність. Тому для формування підприємництва в сільському господарстві владним структурам слід спрямовувати свою діяльність у трьох напрямках:

- створення відповідного ринкового середовища;
- організація підприємницьких структур та надання господарській діяльності нового змісту;
- формування особистостей підприємців.

Поглиблення кризи в аграрній сфері було обумовлено відсутністю адекватного для сільськогосподарського виробництва підприємницького середовища. В результаті кризовий стан, як свідчать дослідження, не вдається подолати не тільки колективним, а й приватним формам господарствання, зокрема, селянським (фермерським) господарствам, а їх діяльність є збитковою, тоді, як відомо, підприємницька діяльність здійснюється з метою одержання прибутку. Для створення підприємницького середовища в аграрній сфері потрібно:

- розробити стратегію розвитку сільського господарства на державному рівні;
- розробити та прийняти місцеві (на рівні області, району) програми розвитку сільського господарства.

Оскільки доходи від діяльності сільськогосподарських товаровиробників зосереджуються у монопольних посередницьких структурах, які займаються їх обслуговуванням, то з метою подолання монополізму і формування конкурентного середовища в системі обслуговування сільського господарства пропонується:

- створювати посередницькі структури на кооперативній основі;

— запровадити механізм обмеження прибутковості посередницьких комерційних структур (встановлення граничного рівня рентабельності);

— формувати вертикальні інтегровані структури з метою узгодження інтересів всіх учасників різних технологічних стадій процесу виробництва і реалізації продуктів харчування;

— узгодити на рівні районних та обласних держадміністрацій діяльність організацій, які здійснюють різнобічні контрольні функції в сільськогосподарських підприємствах;

— включити продукцію особистих підсобних господарств населення у ринковий обіг.

Підприємницька діяльність буде розвиватися за умови реалізації ряду принципів: економічної свободи; зацікавленості; відповідальності; економії витрат; новаторства; управління ризиком; маркетингу; конкуренції; досягнення внутрішньогосподарської синергії; державного регулювання та контролю.

Література:

1. Бартечев С.А. История экономических учений / С.А. Бартечев. — М.: Юристъ, 2002. — 456 с.
2. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — №5. — С. 51—58.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). / Й. Шумпетер. — М.: Прогрес, 1982. — 455 с.
4. Жанс Э. История экономической мысли XX века / Э. Жанс. — М.: Ин-т. литературы, 1959. — 572 с.
5. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С. Філімоненков. — К.: Ельга: Ніка-Центр, 2009. — 360 с.
6. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: монографія / М.А. Латинін. — Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2006. — 320 с.

References:

1. Bartenev, S.A. (2002), *Istoriya jekonomicheskikh uchenij* [History of economic doctrines], Jurist', Moscow, Russia.
 2. Malik, M.J. (2008), "On the issue of sustainable development of rural territories", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 51—58.
 3. Shumpeter, J. (1982), *Teorija jekonomicheskogo razvitija*. (Issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita, procenta i cikla kon#junktury) [Theory of Economic Development. (The study of business profits, capital, credit, percent and cycle conjuncture)], Progres, Moscow, Russia.
 4. Zhans, Je. (1959), *Istoriya jekonomicheskoy mysli XX veka* [The history of economic thought of XX century], Institut literatury, Moscow, Russia.
 5. Filimonenkov, O.S. (2009), *Finansy pidpriemstv* [Finance of Enterprises], Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.
 6. Latynin, M.A. (2006), *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy: mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання* [Agricultural sector of Ukraine: the mechanism of state regulation], Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.*

*Р. О. Савченко,
к. е. н., доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту,
Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ ІЗ СУМІЖНИМИ НАУКОВИМИ СФЕРАМИ

R. Savchenko,
Ph.D., associate professor, doctoral student of accounting, taxation and auditing,
Zhytomyr National Agroecological University

RELATIONSHIP MANAGEMENT CONTROL FROM RELATED SCIENTIFIC FILDS

У статті встановлено взаємозв'язок управлінського контролю з іншими галузями знань. Доведено необхідність використання синергетичного підходу при формуванні концептуальних основ управлінського контролю.

In the article the interrelation of management control with other disciplines. The necessity of using a synergistic approach in creating conceptual foundations of management control.

Ключові слова: взаємозв'язок, управління, управлінський контроль, бухгалтерський облік, внутрішній аудит, корпоративні фінанси.

Key words: relationship, management, management control, accounting, internal audit, corporate finance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна економічна система характеризується докорінними змінами в парадигмі управління вітчизняними підприємствами і зумовлює трансформацію в цілях та завданнях сучасного менеджменту. Переорієнтація української економіки, необхідність функціонування суб'єктів господарювання в умовах жорсткої конкуренції спонукає останніх до пошуків нових ефективних інструментів управління, одним із яких є управлінський контроль. Контроль як одна із головних функцій менеджменту координує діяльність окремих підсистем керуваної системи, спрямовує подальший її розвиток за для досягнення поставлених цілей.

Сучасна теорія управлінського контролю оперує різними економічними інструментами, використовує процедури, моделі, алгоритми, які є основою формування концептуальних положень інших суміжних наукових сфер. Це дає змогу стверджувати про їх тісний взаємозв'язок, функціональне взаємодоповнення та єдиний інформаційний матеріал.

АНАЛІЗ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розвитку теорії управлінського контролю займалися ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: Р. Адамс, В. Андреева, А. Аренс, І. Белобжецький, О. Бородкін, Н. Брехун, В. Бурцев, Ф. Бутинць, Б. Валуєв, А. Герасимович, О. Деменіна, Є. Калюга, А.

Кармінський, Г. Кірейцев, М. Корінко, М. Кужельний, А. Кузьмінський, Дж. Лоббек, Дж. Монтгомері, Л. Нападовська, І. Пилипенко, Дж. Робертсон, В. Суйц, М. Чумаченко, В. Шевчук, А. Шеремет, Ю. Цаль-Цалко, А. Яругова та інші. Вчені розглядали теоретичні аспекти управлінського контролю та можливості його запровадження в практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Проте поза увагою залишився взаємозв'язок управлінського контролю з іншими галузями знань, що зумовлює виникнення суперечливих моментів та невирішених проблем, які вимагають подальшого наукового обґрунтування.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є встановлення та характеристика взаємозв'язку системи управлінського контролю із суміжними науковими областями та формування автором власних думок та висновків.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Наука — сфера пізнавальної діяльності людини щодо одержання, вироблення та систематизації знань для науково-практичної діяльності і життя людини. Історія розвитку управлінського контролю показує, що він являє собою самостійну галузь наукових знань, яка має певні системоутворюючі ознаки і є частиною системи економічних наук. Управлінський контроль як наука і практична діяльність тісно пов'язаний з цілою сукупні-

стю фундаментальних і прикладних дисциплін. Розглянемо взаємозв'язок управлінського контролю з окремими із них (рис. 1).

Управлінський контроль займає вагомe місце в управлінському циклі. Він поєднує такі види управлінської діяльності, які пов'язані з формуванням даних про стан та функціонування об'єкта господарювання (облік), вивчає інформацію про результати діяльності (аналіз), а також проводить діагностику та оцінку процесів розвитку і досягнення мети, ефективності стратегії [1, с. 168]. Система управління в суб'єктах господарювання створюється за для досягнення ними цілей функціонування, а саме: вона має забезпечити прийняття відповідних управлінських рішень та їх реалізацію. В свою чергу для прийняття таких рішень необхідно є інформація, що акумулюється в системі обліку, а реалізовувати їх допомагає система контролю. Без якісної інформації не можна гарантувати точності прийняття рішень та ефективності господарських операцій. Таким чином, система обліку і управлінського контролю взаємозалежні, доповнюють одна одну та є вагомими інструментами в досягненні цілей підприємства.

Тісний взаємозв'язок системи управлінського контролю з системою бухгалтерського обліку забезпечується шляхом використання ними ідентичних методів, контрольних процедур, критеріїв вимірювання даних, що застосовуються для дотримання економічної безпеки суб'єкта господарювання, цілісності активів, а також для забезпечення дотримання норм чинного законодавства.

У той же час, доречним є визначення місця управлінського контролю в обліковій системі. Можна виділити декілька ключових питань, відповідь на які допоможе це з'ясувати. Зокрема: використання управлінського контролю доречно лише для підтвердження фінансової звітності в системі фінансового обліку, чи й для потреб управлінського обліку? Які вимоги управлінського контролю до обліку і навпаки — власне обліку до контролю? Хто буде виступати суб'єктом управлінського контролю при використанні контрольних процедур? Хто готовий платити за це? Чи існування системи контролю надає підприємству зиску? Знайшовши відповіді на ці питання можна встановити важливість управлінського контролю для обліку.

По-перше, не тільки працівники бухгалтерської служби задіяні в системі контролю, а й власники (інвестори), спостережні ради, ревізійні комісії, менеджери та інші співробітники в межах делегованих їм повноважень. Таким чином, незважаючи на діяльність різних суб'єктів контролю, інформація про неї повинна бути обов'язково відображена в системі бухгалтерського обліку.

По-друге, ні облік без контролю, ні контроль без обліку існувати не може. Так, в обліку визнаються та реєструються проведені господарські операції, а контроль має забезпечити достовірність їх відображення.

По-третє, метою бухгалтерського обліку є забезпечення достовірності даних. Актуальність даних бухгалтерського обліку, особливо фінансового, визначається стандартами і правилами. Крім того, надійність бухгалтерської інформації відображає імплементацію бухгалтерських правил. Надійність облікових даних таким чи-

Рис. 1. Взаємозв'язок управлінського контролю із суміжними науками

ном, включає в себе актуальність та відповідність. Що стосується збереження активів — це є непрямим завданням бухгалтерського обліку, але є і одним із прямих завдань управлінського контролю.

Цілі управління, управлінського контролю та бухгалтерського обліку мають гармонізуватися між собою. Процедури і підходи, що використовуються в системі управлінського контролю за для досягнення єдності цілей мають містити: розуміння стратегічного планування, визначення стандартів управління, підготовку звітів про виконання поставлених завдань, оцінку ефективності управління. Що стосується процедури та підходів контролю в бухгалтерському обліку в частині виконання ним контрольної функції, то вони включають в себе: подвійний запис, інвентаризацію, оцінку та звітність.

З метою координації дій в системах управлінського контролю і бухгалтерського обліку, з одного боку, необхідно вживати заходи по забезпеченню актуальною і надійною інформацією керівників структурних підрозділів або безпосередніх користувачів; з іншого боку необхідно переконатися, що одержана інформація бухгалтерського обліку використовується на користь операційної діяльності та прийняття на основі неї рішень, ефективних з точки зору підходів управлінського контролю.

Зміст управлінського контролю, в залежності від господарської діяльності підприємства, можна розглядати в розрізі наступних позицій: контролю виробництва, контролю постачання та реалізації, контролю фінансової діяльності, контролю використання активів, контролю використання людських ресурсів та контролю облікової діяльності. Так, за допомогою контролю на основі облікової інформації стає можливим відображення ефективності і результативності основних господарських операцій, моніторингу виробничих процесів, маркетингової та фінансової діяльності, використання ресурсів та підготовки актуальної і надійної звітності.

Концепція управлінського контролю певним чином пов'язана із концепцією внутрішнього аудиту. Системи управлінського контролю і внутрішнього аудиту взаємозалежні і постійно удосконалюються в процесі спільного розвитку. Так, контроль і аудит мають зв'язки, але в той же час управлінський контроль фокусується на доцільності та ефективності господарських операцій, а аудит — на підтвердженні достовірності фінансових матеріалів. Тим не менш, вони мають багато спільних методів дослідження, методик та принципів. Так, елементи внутрішнього аудиту поступово вмонтовуються в систему управлінського контролю, що посилює їх дієвість. Ще у Лімській декларації 1977 року, у

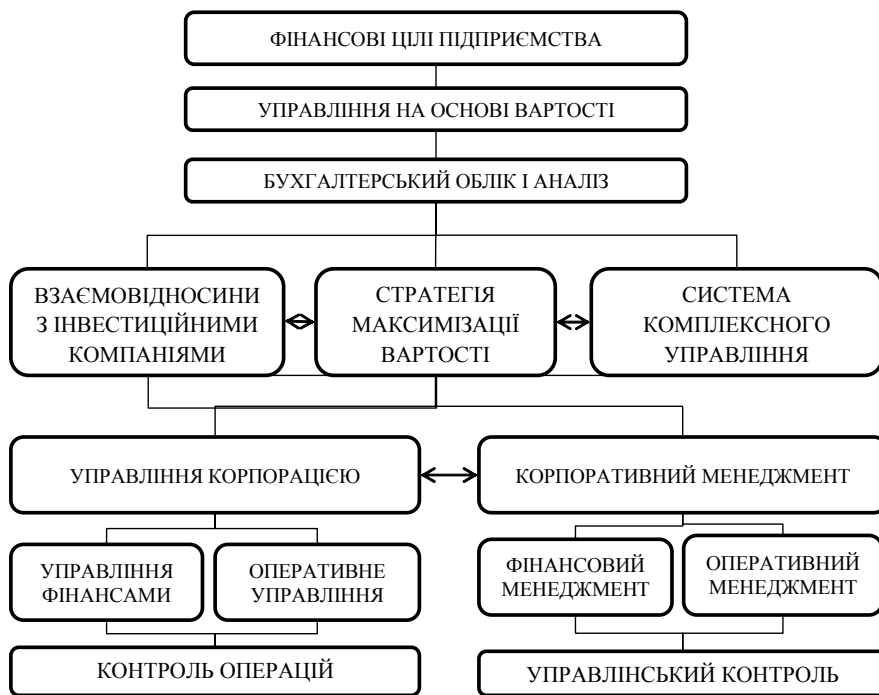

Рис. 2. Управлінський контроль в системі корпоративних фінансів

першому розділі зазначалось, що контроль — не самоціль, а невід’ємна частина системи регулювання, метою якої є виявлення порушень законодавства, відхилень від прийнятих стандартів і принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії для того, щоб мати можливість прийняти коригуючі заходи, в окремих випадках, залучити винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяні збитки або здійснити заходи щодо запобігання та уникнення таких порушень в майбутньому [3].

У той же час, керівництво підприємства не може розглядати або контролювати всі операції самостійно, як раніше. Це пов’язано із розширенням масштабів бізнесу, диверсифікацією, складністю операційної діяльності, територіальним розташуванням структурних підрозділів тощо. Можливим стає здійснення децентралізованого управління в певній ієрархії. В такому випадку необхідним є функціонування системи внутрішнього аудиту, як доповнення, за допомогою якого і буде функціонувати управлінський контроль. Конгруентність управлінського контролю та внутрішнього аудиту робить їх взаємопов’язаними та сприяє їх спільному розвитку.

Функціонування системи управлінського контролю передбачає існування в організаційній структурі суб’єктів господарювання певних структурних підрозділів, що можуть мати відносну незалежність, основною метою діяльності яких буде проведення аналізу ефективності системи управління. Метою такого аналізу буде розгляд, оцінка роботи управлінського персоналу та повнота використання їх можливостей в досягненні цілей підприємства, а також використання інструментів управління, зокрема системи бенчмаркінгу, збалансованої системи показників, системи EVA, системи бюджетування. І саме, внутрішні аудитори мають забезпечити проведення такого аналізу.

Як показують дослідження, створення та функціонування системи внутрішнього аудиту широко використовується в діяльності суб’єктів господарювання розвинутих країн, поряд з системою управлінського контролю. Результатом такого існування є надання допомоги керівництву в поліпшенні оперативного управління, підвищення рівня економічних вигод та прискорене досягнення поставлених цілей підприємства.

Можна виділити такі аспекти співіснування внутрішнього аудиту та управлінського контролю. Перш за все, система внутрішнього аудиту вимагає від підприємства оцінки ефективності діяльності та оцінки механізму управлінського контролю. Внутрішній аудит може оцінити всі процедури контролю, виявити відхилення і сприяти їх виправленню. Система внутрішнього аудиту сприяє розумінню реальної ситуації в підприємстві і може бути певним мостом між рівнями управління, чим підвищує ефективність

системи управлінського контролю.

По-друге, система управлінського контролю є динамічною, у зв’язку зі зміною операційного середовища і власного розвитку. Зміни, що відбуваються в системі контролю призводять до змін системи внутрішнього аудиту і навпаки. Отже, внутрішній аудит і управлінський контроль взаємодоповнюють один одного.

У зв’язку з цим, доречним є розгляд основних положень теорії конвергенції управлінського контролю і внутрішнього аудиту. Цілі внутрішнього аудиту повинні узгоджуватись з цілями управлінського контролю, тому що вони мають забезпечувати досягнення стратегічної мети підприємства. Спорідненими цілями будуть: забезпечення захисту активів підприємства, надійності бухгалтерської інформації, відповідності доходів і витрат. Хоча ці цілі необхідні і зрозумілі, все ж таки вони належать до нижчих рівнів цілей в діяльності підприємства. Бажані цілі більш високого рівня можуть і не повністю узгоджуватись між собою, наприклад максимізація вартості підприємства. В той час, як ціль може бути пріоритетною для системи контролю, необов’язково вона має бути пріоритетною і для внутрішнього аудиту. Іншими словами, для підвищення ефективності оперативного управління, необхідним є узгодження певних цілей управлінського контролю і внутрішнього аудиту, але таким чином, щоб керівництво не мало змоги впливати на незалежність системи внутрішнього аудиту.

Слід зазначити, що діяльність управлінського контролю і внутрішнього аудиту також чинить вплив на господарські операції підприємства. Особливо в питаннях бухгалтерського обліку, фінансів, визначення фінансового результату діяльності. Використовуючи сучасні методи та підходи, є можливим виявлення проблемних аспектів діяльності підприємства, створення та вдосконалення інститутів управління, забезпечення консультативної діяльності.

Після узгодження цілей управлінського контролю та внутрішнього аудиту, цілі останнього можуть бути розширені, в частині управління організаційною ефективністю, процесами управління та ефективністю господарської діяльності. Вони можуть відійти від історичного напрямку використання даних бухгалтерського обліку до напрямку поточних і майбутніх бізнес-процесів. Таким чином, обсяг роботи внутрішнього аудиту буде продовжено до: оцінки організаційної структури господарюючого суб'єкта за для забезпечення його цілісності, цілей конгруентності, ефективності використання ресурсів, оцінки систем планування, оцінки методів контролю, оцінки рівня продуктивності.

У той же час, такий широкий діапазон можливостей внутрішнього аудиту має вимагати у внутрішніх аудиторів бути знайомими з системою управлінського контролю та за її допомогою навчитися використовувати не тільки методи управлінського контролю, а й навчитися керувати методами управління.

Хто ж може виконувати функції управлінського контролю чи внутрішнього аудиту в підприємстві? Відповідь на це питання не є однозначною. З одного боку, певні процедури в межах підприємства можуть здійснювати працівники бухгалтерської служби, з іншого — в межах підприємства можна виділити службу внутрішнього аудиту або спеціальний відділ в раді директорів. Але саме головне, основою якісної роботи має бути професійна незалежність працівників цих служб. Таким чином, дотримання координації контролю та аудиту є життєво важливим і ключовим моментом системи управління в нашій країні в даний час.

Конвергенція управлінського контролю та внутрішнього аудиту повинна забезпечувати виокремлення та передачу певних функцій не тільки в теорії, а й в практиці. Зокрема можна виділити три ключових аспекти: організацію, методи та зміст. Тим не менш, слід зазначити, що і функціонування системи управлінського контролю, і системи внутрішнього аудиту все ще перебуває у стадії розвитку.

Взаємозв'язок управлінського контролю і корпоративних фінансів зумовлено необхідністю координації і контролю відносин із заінтересованими сторонами з питань фінансування капіталу. Основною метою є забезпечення гарантування збереження та примноження капіталу та його ефективне використання. Межі інтеграції систем управлінського контролю і фінансів можуть бути виражені в якості створення інтегрованої системи для підтримки цілей капіталу. Основними завданнями можуть бути: розробка підтримки капіталу підприємства, орієнтація управління на основі вартості, посилення зв'язків з інвестиційним товариством, розробка та оцінка стратегій для максимального використання наявного капіталу. Взаємозв'язок цих двох систем наведено на рисунку 2.

Отже, при вивченні систем корпоративних фінансів та управлінського контролю з одного боку, можна розглядати це питання з точки зору найбільш ефективного використання капіталу, з іншої — як інструмент досягнення цілей підприємства. Корпоративні фінансові заходи, їх доцільність та ефективність стає магістральним осередком управлінського контролю, що забезпечується повнотою діяльності, узгодженістю та ефективністю.

Цілями і завданнями підприємства є максимізація акціонерної вартості. Але цінність створюється тільки тоді, коли підприємство здатне забезпечити прибутковість капіталу, що перевищує вартість інвестованого капіталу. Управлінський контроль буде забезпечувати розширення цих понять, зосередивши свою увагу на тому, як підприємство використовує капітал, щоб забезпечити досягнення і вирішення основних стратегічних та поточних операційних цілей, акцентувавши увагу на ключових факторах вартості.

Отже, результатом інтеграції фінансів та управлінського контролю має бути створення нової корпоративної вартості. При цьому слід враховувати, що і винагорода управлінського персоналу і контролерів має бути пропорційна одержаній вигоді. Управлінський контроль має зосередитись не тільки на управлінні процесом використання капіталу, а й створення нової вартості.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Встановлений взаємозв'язок управлінського контролю із іншими суміжними науками засвідчує про формування його наукових основ внаслідок інтеграції елементів різних суміжних наукових сфер. Розвиток управлінського контролю зумовлює необхідність використання синергетичного підходу при формуванні його концептуальних основ, як окремої сфери знань.

Література:

1. Русинов Ф.М. Менеджмент (Современный российский менеджмент): учебник / Ф.М. Русинова, М.Л. Разу. — М.: ФБК-ПРЕСС, 1998. — 504 с.
2. Yang Youhong (2011) Internal control framework of enterprise, 1st edn. Zhejiang People's Publishing House, Hangzhou
3. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/604_001
4. Anthony R.N. (1998) Management control system, 9th edn. McGraw-Hill, Burr Ridge.
5. Maciariello J.A., Kirby C.J. (1994). Management control systems, 2-nd edn. Prentice Hall, Englewood Cliffs
6. Ridley A (1997). Internal auditing — prospects for the 21st century, Auditing research no. 1.

References:

1. Rusinov, F.M. and Razu, M.L. (1998), Management (Sovremenuy rossiyskiy management) [Management (modern Russian management)], FBK Press, Moscow, Russia.
2. Youhong, Y. (2011), Internal control framework of enterprise, 1-st ed., Zhejiang People's Publishing House, Hangzhou, China.
3. INTOSAI (1977), "The Lima Declaration guidelines on control", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/604_001 (Accessed 5 September 2015).
4. Anthony, R.N. (1998), Management control system, 9th ed., McGraw-Hill, Burr Ridge, USA.
5. Maciariello, J.A. and Kirby, C.J. (1994), Management control systems, 2nd edn. Prentice Hall, Englewood Cliffs, USA.
6. Ridley, A. (1997), "Internal auditing — prospects for the 21st century", Auditing research, vol. 1.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2015 р.

І. О. Стеблянко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

I. Steblianko,
Candidate of Econ. Sci., Senior Lecturer, Associate Professor of the Department of Economics
and Management of National Economy, Dnipropetrovsk national university Oles Honchar, Dnipropetrovsk

TARGET-ORIENTED MANAGEMENT SYSTEM IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні основи і практичні аспекти використання програмно-цільового управління в системі стійкого розвитку національної економіки. Об'єктом дослідження є процеси розробки і реалізації державних цільових програм. У процесі підготовки статті використано сучасні методи проведення наукових досліджень: системний підхід, програмно-цільовий метод. Метою статті є узагальнення змісту державних цільових програм та їх критична оцінка на предмет відповідності потребам стійкого розвитку економіки. Визначено місце програмно-цільового управління в системі стійкого розвитку національної економіки. Надано трактування державних цільових програм та проведено їх класифікацію за рівнем реалізації та спрямованістю. Охарактеризовано чотири вектори стійкого функціонування національної економіки: вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості, наведено перелік відповідних їм реформ. Зроблено акцент на загальнодержавних цільових програмах, затверджених Законами України, на комплексній програмі розвитку фінансового сектору та концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

The subject of the study is theoretical, methodological foundations and practical aspects of program-oriented management system of sustainable development of the national economy. Object of research is process development and implementation of state programs. In preparing the article used modern methods of research: a systematic approach, program-target method. The article content is a synthesis of national target programs and their critical evaluation for compliance needs of sustainable economic development. The place of program-oriented management system of sustainable development of the national economy. Courtesy of interpretation of public programs and conducted their classification in terms of implementation and orientation. Characterized four vectors stable functioning of the national economy: vector of vector security responsibilities vector, vector pride, lists the corresponding reforms. Made emphasis on national targeted programs approved by the Law of Ukraine on a comprehensive program of financial sector development and reform concepts of local government and territorial organization of power in Ukraine.

*Ключові слова: національна економіка, програмно-цільове управління, стійкий розвиток, система.
Key words: national economy, target-oriented management, sustainable development, system.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Основу сталого розвитку держави складають виважена економічна, соціальна та екологічна політика, роз-

виток демократичних інститутів, правопорядок, збалансованість факторів, що обумовлюють загальний життєвий рівень населення. Державна політика в Україні за своїми напрямками реалізується за допомогою програмно-цільового підходу, що передбачає реалізацію державних програм (національні проекти, державні цільові

програми, програми соціально-економічного розвитку, державний бюджет) та визначених програмно-цілевих заходів підтримки та сприяння позитивним процесам глобалізації в Україні на певний середньо- або короткостроковий термін. Цільові економічні програми формуються згідно з виникненням або загостренням соціально-економічних та екологічних проблем національного масштабу і значення, вирішення яких вимагає концентрації чи залучення ресурсів. Цільові комплексні програми відіграють важливу роль у розвитку національної економіки. Вони є одним із найважливіших засобів реалізації структурної політики держави, активного впливу на виробничі та економічні процеси.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНИШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблеми програмно-цілевого регулювання та стійкого розвитку знаходяться у центрі уваги багатьох вчених. Під стійким розвитком розуміють модель економічного зростання, в якій використання ресурсів направлено на задоволення потреб людини при збереженні навколишнього середовища, так що ці потреби в розвитку можуть бути задоволені не тільки в сьогоденні, але й для майбутніх поколінь [1, с. 127].

Абрамов Л.К., Азарова Т.В. досліджують теоретичні та практичні аспекти програмно-цілевого методу управління на регіональному рівні. Особливий акцент зроблено на методиці забезпечення прозорості процесу реалізації цільових програм та залученні громадськості до цього процесу [2, с. 78]. Амоша О.І., Міхальова К.В. обгрунтовують комплекс заходів, орієнтованих на покращення рівня та якості фінансування реалізації цільових програм базових напрямків національної економіки [3]. Червякова О. робить висновок про те, що у 2008—2014 рр. в Україні спостерігалася тенденція суттєвого скорочення державних цільових програм за напрямками зовнішнього вектора глобалізаційних впливів [4]. З одного боку, це можна пояснити загальною тенденцією скорочення державних цільових програм, зокрема на підставі вищезазначених постанов уряду у 2011 та 2014 рр. З іншого боку, ця тенденція стосується, насамперед, напрямів розвитку інноваційного та сталого суспільств, а також, значною мірою демократизації суспільства, оскільки в цьому напрямі з 2012 р. державні цільові програми не фінансуються. Омельчук А.О. робить акцент на тому, що недостатня ефективність функціонування ринкових механізмів та необхідність глибоких і швидких структурних змін у національній економіці потребує застосування державного програмування економіки [5, с. 71]. Погоджуємося зі Слободяник Ю.Б., що реалізація контрольних функцій держави щодо законності й ефективності використання коштів, в тому числі, спрямованих на інноваційно-інвестиційну діяльність, дозволить забезпечити прозорість бюджетного процесу, ефективність розподілу і використання бюджетних коштів, підвищити результативність виконання програм

економічного і соціального розвитку, посилити відповідальність їх виконавців перед суспільством [6, с. 20].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є узагальнення змісту державних цільових програм та їх критична оцінка на предмет відповідності потребам стійкого розвитку економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Тенденції економічного розвитку України потребують використання на практиці широкого набору різноманітних інструментів державного управління. Одним із таких інструментів є програмно-цілевий підхід у плануванні та управлінні соціально-економічними об'єктами та процесами. Соціально-економічна політика реалізується через сукупний механізм державного впливу на національне господарство та суспільство. При цьому методи впливу держави на ринок та соціум містять у собі такі глобальні напрями, як прогнозування, планування, державне цільове управління, грошове-кредитне та бюджетне регулювання.

Програмно-цільове планування — це один із видів планування, в основі якого лежить орієнтація діяльності на досягнення поставлених цілей. В основі самого процесу планування лежить визначення та постановка цілей і лише потім вибір шляхів їх досягнення. Програмно-цільове планування побудоване за логічною схемою "цілі — шляхи — способи — засоби".

Програмно-цілевий метод планування й управління передбачає певну документальну базу. Згідно з Законом України державна цільова програма — це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [7]. Державні цільові програми поділяються на:

— загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля — це програми, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними та місцевими органами виконавчої влади;

— інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки.

За своєю спрямованістю державні цільові програми поділяються на:

— економічні, що спрямовані на розв'язання комплексних галузевих і міжгалузевих проблем виробництва, підвищення його ефективності та якісних характеристик, забезпечення ресурсозбереження, створення нових виробництв, розвиток виробничої кооперації;

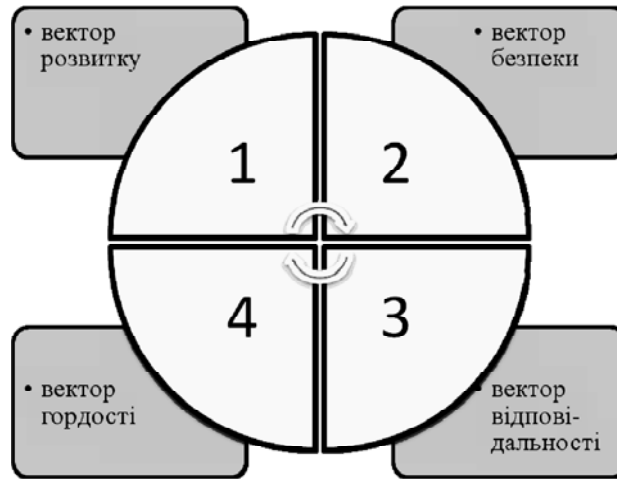

Рис. 1. Вектори стійкого функціонування національної економіки України

— наукові, метою яких є забезпечення виконання фундаментальних досліджень у галузі природничих, суспільних і технічних наук;

— науково-технічні, що розробляються для розв'язання найважливіших науково-технічних проблем, створення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукоємної та конкурентоспроможної продукції;

— соціальні, що передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти;

— національно-культурні, спрямовані на розв'язання проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини;

— екологічні, метою яких є здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастрофам екологічного характеру та ліквідація їх наслідків;

— оборонні, що розробляються з метою посилення обороноздатності держави;

— правоохоронні, спрямовані на забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки.

Державні цільові програми можуть бути спрямовані на розв'язання інших проблем, у тому числі регіонального розвитку, що мають державне значення.

Важливим програмним документом є Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020", яка визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [8]. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами (рис. 1): вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості.

1. Вектор розвитку — це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно віднови-

ти макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Цей вектор передбачає проведення таких реформ: дерегуляція та розвиток підприємництва, розвиток малого та середнього бізнесу, податкова реформа, реформи захисту економічної конкуренції, корпоративного права, фінансового сектора, ринку капіталу, трудових відносин, транспортної і телекомунікаційної інфраструктури, участі в транс'європейських мережах, державної митної справи та інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу, монетарної політики, розвитку українського експорту, енергетики і енергоефективності, сільськогосподарства та рибальства, земельна реформа, реформи житлово-комунального господарства, статистики, залучення інвестицій, дипломатичної служби, реформи у сфері здійснення державних закупівель, державного фінансового контролю та бюджетних відносин, державної служби та оптимізація системи державних органів, управління державною власністю.

2. Вектор безпеки — це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів. Цей вектор передбачає проведення таких реформ: системи національної безпеки та оборони, оборонно-промислового комплексу, судова реформа; оновлення влади та антикорупційна реформа, електронне урядування, реформи правоохоронної системи, енергонезалежності, захисту інтелектуальної власності, збереження навколишнього природного середовища.

Таблиця 1. Перелік загальнодержавних цільових програм, затверджених Законами України

Назва програма	Дата і номер Закону України
Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки	20.10.2014 р. № 1708-VII
Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2013-2017 роки	15.11.2011 р. № 4029-VI
Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії захворюванню на туберкульоз на 2012-2016 роки	16.10.2012 р. № 5451-VI
Загальнодержавна цільова програма передачі гуртожитків у власність територіальних громад на 2012-2015 роки	21.06.2012 р. № 4995-VI
Загальнодержавна цільова програма захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013-2017 роки	07.06.2012 р. № 4909-VI
Загальнодержавна цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року	24.05.2012 р. № 4836-VI
Загальнодержавна цільова економічна програма проведення моніторингу залишків ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у живих тваринах, продуктах тваринного походження і кормах, а також у харчових продуктах, підконтрольних ветеринарній службі, на 2010-2015 роки	04.06.2009 р. № 1446-VI
Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами	17.09.2008 р. № 516-VI
Загальнодержавна цільова програма "Питна вода України" на 2011-2020 роки	03.03.2005 р. № 2455-IV

3. Вектор відповідальності — це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести будуть відповідальність за розвиток всієї країни. Цей вектор передбачає проведення таких реформ: децентралізація та реформа державного управління, реформа регіональної політики, програма національної єдності та підтримки національних меншин, Конституційна реформа, реформи виборчого законодавства, соціального захисту, пенсійна реформа; реформа системи охорони здоров'я, забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, захисту прав споживачів, програми популяризації фізичної культури та спорту, здорового способу життя та довголіття, реформа освіти, програма розвитку для дітей та юнацтва.

4. Вектор гордості — це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей. Цей вектор передбачає реалізацію таких реформ: програми популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі, створення бренду "Україна", реформа нагородної справи, програма розвитку інновацій, розвиток інформаційного суспільства та медіа, космічна програма, програма розвитку туризму, національного кіновиробництва і національної видавничої справи, реформа державної політики у сфері науки та досліджень, культури, спорту, програма залучення талантів.

У таблиці 1 наведено перелік загальнодержавних цільових програм, затверджених Законами України. Вони стосуються космічної галузі, медицини, екології, радіаційної безпеки, харчової безпеки тощо.

В умовах фінансової нестабільності надзвичайно важливе значення має Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, метою якої є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС [9].

У процесі реалізації напрямів та виконання завдань Програми очікується, що до 2020 року будуть створені передумови стабільного розвитку економіки України, перетворення фінансового сектору України у конкурентоспроможне середовище з інвестиційно-інноваційним кліматом. Програма реформування фінансового сектору в частині фінансової стабільності та сталого розвитку має на меті досягнення таких цілей до 2020 року: зменшення кількості банків, більша консолідація та диверсифікація структури банківської системи; відновлення банківського кредитування, очищення балансів фінансових установ від проблемних активів, забезпечення сталого припливу депозитів до банківської системи, впровадження макропруденційного та мікропруденційного нагляду на основі оцінки наявних і потенційних ризиків (risk based supervision), досягати стійкості фінансової системи до макроекономічних шоків і контрциклічності фінансового сектору, запровадження єдиних правил ЄС щодо вільного руху капіталу, лібералізація валютного законодавства, впровадження механізмів хеджування валютних ризиків.

У контексті реформи децентралізації надзвичайно важливе значення має Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [10]. Її метою є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади

для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначено місце програмно-цільового управління в системі стійкого розвитку національної економіки. Надано трактування державних цільових програм та проведено їх класифікацію за рівнем реалізації та спрямованістю. Охарактеризовано чотири вектори стійкого функціонування національної економіки: вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості, наведено перелік відповідних їм реформ. Зроблено акцент на загальнодержавних цільових програмах, затверджених Законами України, на комплексній програмі розвитку фінансового сектору та концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Перспективами подальших досліджень є визначення особливостей програмно-цільового управління на галузевому рівні.

Література:

1. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: Європейський досвід та українські реалії / М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 3. — С. 125—133.
2. Абрамов Л.К. Цільові програми та механізми по забезпеченню прозорості у процесі їх реалізації / Л.К. Абрамов, Т.В. Азарова. — Кіровоград: ІСКМ, 2010. — 100 с.
3. Амоша О.І. Про фінансове забезпечення реалізації програм сталого соціально-економічного розвитку / О.І. Амоша, К.В. Міхальова // Ефективна економіка. — 2014. — № 1. — <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2703>
4. Червякова О. Напрями та тенденції розвитку програмно-цільових механізмів трансформації державного управління в умовах суспільних змін [Електронний ресурс] / О. Червякова // Науковий вісник. Демократичне врядування. — 2014. — Вип. 13. — Режим доступу: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Chervyakova.pdf>
5. Омельчук А.О. Цільове програмування як одна із найважливіших форм державного регулювання економіки / А.О. Омельчук // Управління розвитком складних систем. — 2014. — № 18. — С. 68—73.
6. Слободяник, Ю.Б. Державний аудит програм економічного і соціального розвитку [Текст] / Ю.Б. Слободяник // Інноваційна економіка. — 2011. — № 4 (23). — С. 19—21.
7. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
8. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/

2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

9. Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова НБУ від 18.06.2015 № 391 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391-500-15>

10. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів від 01.04.2014 № 333-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

References:

1. Stehnej, M.I. (2013), "Current areas of sustainable rural development: European experience and Ukrainian realities", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 3, pp. 125-133.
 2. Abramov, L.K. and Azarova, T.V. (2010), *Tsil'ovi prohramy ta mekhanizmy po zabezpechenniu prozorosti u protsesi ikh realizatsii* [Targeted programs and mechanisms to ensure transparency in the process of their implementation], Kirovohrad: ISKM, Kirovohorad, Ukraine.
 3. Amosha, O. I. And Mikhal'ova, K. V. (2014), "On financial support for the implementation of programs of sustainable socio-economic development", *Efektivna ekonomika*. [Online], No. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2703>
 4. Chervyakova, O. (2013), "Directions and trends in target-oriented mechanisms of transformation of public administration in terms of social change", *Naukovyj visnyk. Demokratychne vriaduvannia*, [Online], No. 13, available at: <http://lvivacademy.com/visnik13/fail/Chervyakova.pdf>
 5. Omel'chuk, A. O. (2014), "Targeted programming as one of the most important forms of economic regulation", *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*, No. 18, pp. 68—73.
 6. Slobodianyuk, Yu. B. (2011), "Public audit programs of economic and social development", *Innovatsijna ekonomika*, No. 4 (23), pp. 19—21.
 7. Pro derzhavni tsil'ovi prohramy (2004), [On the state target program], [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
 8. Pro Stratehiu staloho rozvytku "Ukraina — 2020" (2015), [On the Strategy for Sustainable Development "Ukraine — 2020"], [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
 9. Kompleksna Prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku (2015), [Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року], [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>
 10. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorial'noi orhanizatsii vlady v Ukraini (2014), [On approval of the Concept of reforming the local self-government and territorial organization of power in Ukraine], [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
- Стаття надійшла до редакції 04.10.2015 р.*

УДК 339.942:338.433

І. Ю. Сальман,
д. ю. н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет
М. І. Ібатуллин,
к. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ І МІСЦЕ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ М'ЯСА І М'ЯСОПРОДУКТІВ

I. Salman,
Dr. of Law Sciences, Professor, Bila Tserkva national agrarian University
N. Ibatullin,
Ph.D. of Economics, associate Professor National University of life and environmental Sciences of Ukraine

THE ROLE AND POSITION OF UKRAINIAN PRODUCERS ON THE WORLD MARKET OF MEAT AND MEAT PRODUCTS

У статті розглядається роль і місце вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на світовому ринку м'яса і м'ясопродуктів. Встановлено, що основні тенденції розвитку ринку м'яса і м'ясопродуктів визначають США, провідні країни Південної Америки (Бразилія, Аргентина), ЄС і Китай. Доведено, що основними чинниками уповільнення виробництва в галузях свинарства та м'ясного птахівництва й зниження обсягів виробництва яловичини та телятини є зростання виробничих витрат і погіршення епізоотичної ситуації у деяких країнах світу. Доведено, що основними перешкодами інтенсивного просування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників є незадовільне ресурсозабезпечення м'ясопереробних підприємств, скорочення поголів'я худоби та обсягів виробництва м'яса. Обґрунтовано, що основними напрямками підвищення конкурентоспроможності вітчизняної м'ясної продукції на світовому ринку є завершеність процесу гармонізації вітчизняного законодавства щодо утримання та забою сільськогосподарських тварин та птиці з європейським.

The article discusses the role and place of domestic agricultural producers on the world market of meat and meat products. It is established that the basic tendencies of development of market of meat and meat products determined by the U.S., the leading countries of South America (Brazil, Argentina), the EU and China. It is proved that the main factors of the slowdown of production in the sectors of pig and poultry meat and a decline in production of beef and veal is rising production costs and worsening of the epizootic situation in some countries of the world. It is proved that the main obstacles to intensive promotion of domestic agricultural producers is the poor resourcing of meat processing enterprises, reduction of livestock and meat production. It is proved that the main directions of increase of competitiveness of domestic meat products in the global market is the completeness of the process of harmonization of national legislation regarding the keeping and slaughter of farm animals and poultry with European.

*Ключові слова: м'ясо, м'ясопродукти, світовий ринок, сільськогосподарський товаровиробник.
Key words: meat, meat products, international market, agricultural producers.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Система міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, в тому числі і продовольством, у даний час перетерплює корінні зміни під впливом

тенденцій до послаблення надмірної державної підтримки і протекціонізму в багатьох країнах, особливо розвинутих. Так, важливе місце в основних документах СОТ займає Угода по сільському господарству,

Таблиця 1. Динаміка основних показників розвитку світового ринку м'яса у 2012–2014 рр.

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Усередньому за 2012–2014 рр.,	Відхилення 2014 р. від 2012 р.
	млн т			% у загальному обсязі	%
Виробництво					
Всього	283,6	290,8	294,7	100,0	3,9
М'ясо ВРХ	65,0	65,0	64,6	22,4	-0,6
М'ясо птиці	93,6	98,1	101,1	33,7	8,0
Свинина	106,3	109,2	110,2	37,4	3,7
Баранина	12,9	13,0	13,0	4,5	0,8
Торгівля					
Всього	25,2	26,5	27,4	100,0	8,7
М'ясо ВРХ	7,2	7,6	7,6	28,3	5,6
М'ясо птиці	11,1	11,6	12,1	44,0	9,0
Свинина	5,8	6,1	6,6	23,4	13,8
Баранина	0,9	0,8	0,8	3,1	-11,1
Споживання в розрахунку на одну особу, кг/рік					
Світ	41,4	42,0	42,1	-	1,7
Розвинуті країни	78,4	78,6	78,3	-	-0,1
Країни, що розвиваються	31,1	31,9	32,2	-	3,5

Джерело: ФАО.

що припускає переклад усіх нетарифних бар'єрів у тарифні еквіваленти і поступове зниження тарифів, експортних субсидій (бюджетних асигнувань на субсидування експорту), скорочення рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва. При цьому країни, що розвиваються, приймають знижені зобов'язання, а найменш розвинуті країни взагалі звільняються від зобов'язань. У результаті реалізації цих мір можна очікувати посилення позицій на світовому продовольчому ринку тих країн, які мають найбільш ефективним сільським господарством, орієнтованим на потреби зовнішнього ринку (США, ЄС, Канада, Австралія, Аргентина й ін). У той же час виробники сільськогосподарської продукції в державах — нетто-імпортерах продовольства, якщо не зуміють пристосуватися до нових умов, понесуть значні втрати внаслідок скорочення субсидування їхнього виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Особливостям розвитку зовнішньої торгівлі та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції присвячені дослідження М. Берези, К. Венгляжі, В. Власова, Т. Зінчук, М. Зубця, М. Кропивко, Е. Крупінського, А. Ліманського, О. Ліпанової, О. Овсянникової, М. Оніщука, Б. Панасюк, Л. Прокопець, І. Сініцина, Б. Супіханова, Ю. Сусіденка, Н. Федоришин, В. Шевчука та інших. Проте, поза увагою їх дослідження залишилися особливості формування світового ринку м'яса і м'ясопродуктів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Здійснити оцінку сучасного стану функціонування ринку м'яса і м'ясопродуктів та місце України в ньому та запропонувати шляхи по посилення позицій вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників на ньому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світові тенденції ринку м'яса в основному визначають США, провідні країни Південної Америки

(Бразилія, Аргентина), ЄС і Китай. При цьому в останні роки в країнах Азії та Південної Америки розвиток м'ясного бізнесу явно йде на підйом. Світові лідери переважно знижують обсяги, а азіатські країни якщо і нарощують, то для покриття внутрішнього попиту.

На розвиток вітчизняного ринку м'яса та м'ясопродуктів великою мірою впливають світові тенденції, що актуалізує дослідження сучасного стану та прогнозування основних показників світового ринку.

За даними ФАО, в останні роки споживання та виробництво м'яса у світі характеризуються такими показниками (табл. 1).

Як видно з табличних даних, найбільшу частку в загальному обсязі світового виробництва м'яса у середньому за 2012–2014 рр. становило виробництво свинини — 37,4%. Частка виробництва м'яса птиці та великої рогатої худоби досягла 33,7 і 22,4% відповідно. Показники обсягів торгівлі м'ясом різних видів свідчать про дещо іншу ситуацію: найбільша частка припадає на торгівлю м'ясом птиці (44,0%) і великої рогатої худоби (28,3%); на торгівлю м'ясом свининей — відносно менша (23,4%), тобто використовується воно більшою мірою для внутрішнього споживання.

У 2014 р. порівняно з 2012 р. спостерігалось незначне зростання практично за всіма вищезазначеними показниками. Так, світове виробництво м'яса усіх видів у фізичному виразі за цей період зросло на 3,9%, у тому числі м'яса птиці — на 8%, свинини — на 3,7, баранини — на 0,%, а виробництво яловичини скоротилось на 0,6%. Збільшення обсягів світової торгівлі м'ясом усіх видів становило 8,7%, у тому числі м'яса птиці — 9,0%, свинини — 13,8, м'яса великої рогатої худоби — 5,6, а обсяги торгівлі бараниною скоротилися на 11,1%.

У 2014 р. світове споживання м'яса на душу населення дорівнювало 42,1 кг на рік, або на 1,7% вище, ніж у 2009 р. При цьому рівень споживання у країнах, що розвиваються, зріс на 3,5%, а у розвинутих країнах — скоротився на 0,1%. Найбільшими світовими вироб-

Таблиця 2. Частка окремих країн у світовій торгівлі м'ясом усіх видів у 2014 р., %

Регіони та країни світу	Імпорт	Експорт
Азія у т. ч.:	49,4	14,0
Китай	12,9	6,5
Японія	11,3	0,1
Африка	8,1	0,7
Центральна Америка	9,8	1,5
Південна Америка у т. ч.:	3,5	28,8
Бразилія	0,1	22,9
Північна Америка у т. ч.:	8,7	31,7
США	6,1	25,1
Європа у т. ч.:	18,9	13,9
ЄС	6,2	12,5
Російська Федерація	9,2	0,1
Океанія	1,5	9,5
Світ	100,0	100,0
Країни, що розвиваються	56,4	44,7
Розвинені країни	43,6	55,3

Джерело: ФАО.

никами м'яса є Китай (27,7%), країни Європейського Союзу (15,3%), США (14,5%) та Бразилія (8,4%). У світовому виробництві м'яса частка країн, що розвиваються переважає — 59,8%.

Слід зазначити, що країни, які є основними світовими виробниками м'яса, мають найбільшу частку в його світовому експорті. Так, на США припадає 25,1%, Бразилію — 22,9, країни Європейського Союзу — 12,5%.

Найбільшими імпортерами цієї продукції є Китай (12,9%), Японія (11,3%), Російська Федерація (9,2%), країни ЄС (6,2%) та США (6,1%) (табл. 2).

Найбільший виробник яловичини у світі — США (18,5% світового виробництва), Бразилія (14,4%), Європейський Союз (12,2%), Китай (8,6%), Індія (4,1%), Аргентина (4,0%). Найбільші обсяги експорту припадають на Бразилію (19,7%), Австралію (16,6%), США (14,3%) та Індію (9,5%), імпорту — на США (13,7%), Російську Федерацію (11,3%), Японію (10,0%), Європейський Союз (6,1%). Основна частка світового виробництва свинини залишається за Китаєм (47,6%), Європейським Союзом (20,6%) та США (9,3%). Найбільшими світовими експортерами свинини

є США (29,1%), Європейський Союз (28,5%), Канада (17,1%) та Бразилія (10,3%), імпортерами — Японія (19,8%), Китай (14,5%), Російська Федерація (13,9%) та Мексика (9,7%).

Щодо виробництва м'яса птиці, тут безумовними лідерами є США і Китай, частка яких становить 20,0 та 17,9% відповідно. За обсягами експорту лідирують Бразилія та США (у світовому експорті частка цих двох країн досягає 33,6 і 32,1% відповідно), а також ЄС (9,6%) і Китай (9,3%). Основні імпортери м'яса птиці — Китай (16,7%), Японія (8,4%) країни ЄС (7,0%) та Російська Федерація (5,9%).

У 2013 р. світове виробництво м'яса зросло на 2,6% в основному за рахунок нарощування виробництва м'яса птиці та свинини. У структурі торгівлі м'яса найбільшою є частка м'яса птиці — 44,5%. За 2013 р. обсяги експорту птиці зросли майже на 1 млн т, або на 7,4% (табл. 3).

Чинниками уповільнення виробництва в галузях свинарства та м'ясного птахівництва й зниження обсягів виробництва яловичини та телятини є зростання виробничих витрат і погіршення епізоотичної ситуації у деяких

Таблиця 3. Україна на світовому ринку м'яса

	2012 р.			2013 р.			2014 р.		
	Світ, млн т	Україна		Світ, млн т	Україна		Світ, млн т	Україна	
		млн т	до світового показника, %		млн т	до світового показника, %		млн т	до світового показника, %
Виробництво всього	294,6	2,1	0,7	297,2	2,1	0,7	302,0	2,2	0,7
У т.ч.:									
яловичина	67,5	0,4	0,6	67,2	0,4	0,6	67,5	0,4	0,6
птиця	98,2	0,95	1,0	101,6	1,0	0,1	103,5	1,0	0,1
свинина	109,9	0,6	0,5	109,0	0,7	0,6	111,7	0,7	0,6
баранина	13,5	0,02	0,1	13,5	0,02	0,1	13,6	0,02	0,1
Торгівля (експорт)	26,6	0,05	0,2	28,5	0,08	0,3	29,2	0,1	0,3
у т.ч.:									
яловичина	7,7	0,01	0,3	7,8	0,01	0,1	8,1	0,02	0,2
птиця	11,6	0,03	12,6	12,1	0,05	0,4	13	0,06	0,4
свинина	6,2	-	-	7,1	0,01	0,1	7,0	0,02	0,3
баранина	0,8	-	-	0,7	-	-	0,7	-	-
Споживання на душу населення, кг на рік	42,5	52	122,4	42,3	51,2	121	42,5	53,9	126,8

Джерело: ФАО.

країнах світу. Зважаючи на скорочення державної підтримки галузі тваринництва, в Європейському Союзі найближчим часом очікується спад обсягів виробництва та зниження рівня рентабельності, особливо в галузі свинарства. Впровадження нових вимог до утримання тварин і підвищення цін на корми спонукають товарні ферми скорочувати поголів'я свиней. Натомість у країнах ЄС зростають обсяги виробництва в галузі птахівництва, що зумовлено ціновою підтримкою виробників. Нарощують виробництво м'яса птиці і в Російській Федерації завдяки обмеженню імпорту та державній політиці, щодо зниження витрат на корми. Аналогічні інструменти державного регулювання застосовують у Казахстані та Україні, що сприяє нарощуванню виробництва та надходженню інвестицій у галузь птахівництва.

У сучасних умовах поступового просування України до досягнення своєї головної стратегічної мети — інтеграції національної економіки до системи світових зовнішньоекономічних зв'язків — надзвичайно актуально постає проблема ефективного розвитку окремих галузей і регіонів країни, а також забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Особливо вразливим це питання є для м'ясопродуктового підкомплексу, який зазнає впливу низки несприятливих факторів. Серед них важливе місце посідає незадовільне ресурсозабезпечення м'ясопереробних підприємств, скорочення поголів'я худоби та обсягів виробництва м'яса.

У 2013 р. імпортовано м'ясопродуктів на суму 722,0 млн дол. США, що на 57,6% більше порівняно з 2013 р. і майже у 2,5 раза — проти 2014 р. Протягом 2013?2013 рр. експорт м'ясопродуктів збільшився у 3,5 раза і досяг 315,9 млн дол. США. Найбільшу частку в імпорті становить свинина — 61,78%, частка м'яса та субпродуктів птиці — 21,77%. Основна частка експортованої продукції припадає на м'ясо і субпродукти птиці — 45,99%, дещо менше на свинину — 29,33% та яловичину — 24,20%.

У 2013 р. Україна найбільше ввезла свинини — 51,52% від загального імпорту м'ясопродуктів у перерахунку на м'ясо. В експорті м'ясопродуктів велику частку становлять м'ясо та субпродукти птиці — 67,98%. Україна завозить м'ясопродукти переважно з Бразилії — 32,54% та Німеччини — 20,74% від загального обсягу імпорту даного виду продукції. Основним імпортером українських м'ясопродуктів є Російська Федерація — 55,08% від всього експорту даного продукту.

Порівняно з 2014 р. ситуація із зовнішньою торгівлею м'ясопродуктами значно погіршилася. Від'ємне сальдо має тенденцію до зменшення наприкінці та на початку року і до зростання у квітні-серпні.

У 2008 р. зафіксовано найнижчий показник від'ємного сальдо — 768,9 млн дол. США. Із 2009 р. спостерігається тенденція до скорочення від'ємного зовнішньоторговельного сальдо до 2013 р. у 8,2 раза.

ВИСНОВКИ

Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники мають потужну ресурсну базу для нарощення об-

сягів експорту основних видів тваринницької продукції. Прикладом ефективного його використання є посилення позицій на зовнішньому ринку м'яса і м'ясопродуктів вітчизняних виробників продукції м'ясо-птахівництва, які на протязі останніх років успішно нарощують обсяги експорту курятини. Подібна позитивна тенденція спостерігається і в свинарстві. Проте нарощенню темпів зовнішньої торгівлі м'ясом і м'ясопродуктами перешкоджає завершеність процесу гармонізації вітчизняного законодавства щодо утримання та забою сільськогосподарських тварин та птиці з європейським. Усунення даних перешкод буде сприяти зростанню обсягів реалізації м'яса країнам Європейського Союзу.

Література:

1. Ціхановська В.М. Конкурентоспроможність вітчизняної агропродовольчої продукції та напрями її підвищення на світовому ринку / В.М. Ціхановська, Ю.М. Павленко // Економіка АПК. — 2014. — №5. — С. 66—70.
2. Ситуація на світовому ринку продовольства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituation>.
3. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. — К.: ННЦ — ІАЕ, 2014. — 632 с.
4. Концептуальні основи сталого розвитку агросфери [Текст]: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / О.М. Варченко, А.С. Даниленко, О. В. Шубравська [та ін]; М-во аграр. політики України, Білоцерківський нац. аграр. ун-т. — Біла Церква: [б. и.], 2013. — 160 с.
5. Файчук О.М. Стратегічні пріоритети регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації / О.М. Файчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2009. — Вип. 142. — Ч. 1. — С. 201—206.

References:

1. Tsikhanovs'ka, V. M. and Pavlenko, Yu. M. (2014), "The competitiveness of domestic agro-food production and direction of its increase in the world market", *Ekonomika APK*, vol.5, pp. 66—70.
 2. FAO (2015), "The situation on the global food market", available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation> (Accessed 15 September 2015).
 3. Sabluk, P. T. Bilorus, O. H. and Vlasov, V. I. (2014), *Hlobalizatsiia i prodovol'stvo [Globalization and food]*, NNTs — IAE, Kyiv, Ukraine.
 4. Varchenko, O. M. Danylenko, A. S. and Shubrav's'ka, O. V. (2013), *Kontseptual'ni osnovy staloho rozvytku ahrosfery [Conceptual framework of sustainable development agrosphere]*, Bilotserkivs'kyj nats. ahrar. un-t, Bila Tserkva, Ukraine.
 5. Fajchuk, O. M. (2009), "Strategic priorities regulation of the agricultural market of Ukraine in the context of globalization", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, vol. 142, no. 1, pp. 201—206.
- Стаття надійшла до редакції 07.10.2015 р.*

УДК 332.1

Л. А. Сотниченко,
к. е. н., доцент, Одеська національна морська академія

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

L. Sotnichenko,
Ph.D., Associate Professor, Odessa National Maritime Academy

CONTROLLING MECHANISM DEVELOPMENT OF INFRASTRUCTURAL MAINTENANCE OF REGION: ESSENCE AND COMPONENTS

У статті підкреслено, що в економічних дослідженнях термін "механізм" застосовують у різноманітних площинах. У статті досліджено підходи різних авторів до визначення сутності поняття "механізм". На основі узагальнення результатів проведеного теоретичного дослідження, наведено власне визначення механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону. Підкреслено, що поєднання та взаємодія складових елементів механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону забезпечує його функціонування та дієздатність. Наведено та окремо розглянуто основні масштабні процеси впливу механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону. Обґрунтовано, що якість функціонування механізму управління залежить від взаємопоєднання його складових частин та узгодженості дій його елементів. Зауважується, що формування ефективного механізму управління інфраструктурним забезпеченням регіону повинно охоплювати відповідні складові частини. Кожну з них окремо розглянуто та пояснено. Запропонований механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону дозволить виявити й вирішити регіональні проблеми розвитку інфраструктури, запобігти виникненню нових, зменшити територіальні диспропорції, забезпечити реалізацію стратегії накопичення потенціалу регіону. Науково обґрунтоване, грамотне використання складових елементів механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону буде сприяти ефективній організації структурної перебудови інфраструктури регіону.

In the economic researches the term "mechanism" apply in different planes is underlined In the article. The approaches of different authors to definition of essence of concept "mechanism" are investigated In the article. On the basis of generalisation of results of the conducted theoretical research, own definition of a controlling mechanism by development of infrastructural maintenance of region is resulted. It is underlined that association and interaction of components of a controlling mechanism by development of infrastructural maintenance of region supplies its functioning and capacity. The basic scale processes of influence of a controlling mechanism by development of infrastructural maintenance of region are resulted and separately considered. It is reasonable that quality of functioning of a controlling mechanism depends on communication of its components and a coordination of actions of its elements. It is noticed that formation of an effective controlling mechanism infrastructural region maintenance should cover corresponding components. Each of them is separately considered and explained. The offered controlling mechanism development of infrastructural maintenance of region will allow to solve regional problems of development of an infrastructure, to prevent occurrence new, to reduce territorial disproportions, to supply realisation of strategy of accumulation of potential of region. Scientifically reasonable, competent use of components of a controlling mechanism by development of infrastructural maintenance of region will promote the effective organisation of structural reorganisation of an infrastructure of region.

Ключові слова: механізм управління, складові механізму, розвиток інфраструктури, цілі механізму, принципи та критерії механізму.

Key words: a controlling mechanism, mechanism components, development of an infrastructure, the mechanism purpose, principles and criteria of the mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в Україні сформована система підтримки та регулювання розвитку інфраструктурного забезпечення регіону, але вона виконує свої функції неефек-

тивно, регіони не отримують конкурентних переваг, на котрі вони розраховували. Пояснюється така ситуація тим, що не створено адекватного потребам регіонів механізму управління розвитком інфраструктурного

забезпечення регіону. Адекватність механізму будуть забезпечувати його складові елементи, відповідним чином налагоджена їх взаємодія.

В економічній науці відсутнє комплексне дослідження механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону. Термін "механізм" у наукових економічних роботах з'явився у другій половині ХХ в. [1]. У сучасних економічних дослідженнях термін "механізм" застосовують у різноманітних площинах — "механізм управління", "господарський механізм", "організаційно-економічний механізм", "механізм соціально-економічного розвитку" і т.п. Тому виникає необхідність визначення його сутності, особливостей і складових елементів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення сутності та складових механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону, а також встановлення його значення для досягнення конкурентоспроможності регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Питаннями дослідження організаційно-економічних механізмів управління різними економічними процесами займався багато вчених: Абалкін Л., Алаєв Е., Блок М., Мельник М., Самофалова Е., Степанов А.

Багатоаспектність досліджуваного поняття, його широке використання у науці, велика практична значимість, обумовлюють необхідність продовження наукових пошуків. Обґрунтовано сформований механізм управління стане гарантом його дієвості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під механізмом управління в найбільш загальному виді розуміється сукупність системних елементів (функцій, методів, процесів), тісно взаємозалежних між собою, при впливі на один або декілька з яких відбувається певне функціонування або зміна інших елементів системи, що викликає, у свою чергу, необхідні процеси в об'єктах управління.

М. Блок вважає, що механізм — це сукупність штучно з'єднаних ланок, які здійснюють заданий рух, причому кожному положенню одної ланки відповідає певне положення інших ланок даного механізму [2].

Відповідно до великого економічного словника [3] механізм — це: послідовність станів, процесів, які визначають яку-небудь дію, явище; система, устрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності; внутрішня будова машини, приладу, апарата, який приводить їх у дію.

Окремі автори вважають, що поняття "економічні механізми" стосується тільки мікроекономіки, а "господарські механізми" — макроекономіки: економічний механізм підприємства як економічна категорія — це система, яка діалектично розвивається, визначається об'єктивними й суб'єктивними умовами певного історичного етапу розвитку держави, її установами для забезпечення ефективного функціонування підприємств [2].

Що стосується механізму регіонального управління, то в ньому як у теоретичному аспекті, так і в реальній практиці можна виділяти й розглядати окремі його специфічні складові підсистеми: організаційну, інституціональну, економічну, фінансову, бюджетну, соціально-психологічну, і інші, кожна з яких здатна здійснювати певний вплив на об'єкти управління. Як правило, у практичній діяльності використовуються (працюють) усі перераховані системні складові загального механізму регіонального управління, причому в різних комбінаціях, пропорціях і співвідношеннях.

Узагальнюючи результати проведеного теоретичного дослідження, під механізмом управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону розуміється складна сукупність методів, інструментів, принципів використовуваних регіональними органами управління в процесах прямого (безпосереднього) і непрямого впливу (координації, стимулювання, регулювання) на транспортний потенціал регіону для його нарощування й досягнення конкурентоспроможності регіону.

Поєднання та взаємодія складових елементів механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону забезпечує його функціонування та дієздатність.

Механізм управління розвитком інфраструктури регіону реалізує регіональну політику в галузі транспортної інфраструктури, що розробляється в залежності від його цілей і завдань, котрі він ставити перед собою. Разом з тим розглянутий механізм управління формується на основі закономірностей і принципів регіонального управління, властивих йому функцій, спеціальних структур, наявних ресурсів, традиційних і нових методів і сучасних технологій управління.

В авторському розумінні даний механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону здійснює наступні основні масштабні процеси впливу: безпосереднє управління державним сектором регіональною транспортною інфраструктурою; координацію різних видів діяльності й процесів економічного розвитку регіону в області транспортного потенціалу; ринкове стимулювання, регулювання й підтримка економічних агентів (організацій, підприємств, населення). Для здійснення зазначених процесів впливу представлений механізм має свій інструментарій, тобто арсенал інструментів, кількість, комбінації й ступінь використання яких може ухвалювати різні значення залежно від конкретних завдань, рішень, ситуацій.

Процеси управління державним сектором регіональної транспортної інфраструктури, які здійснюються за допомогою таких інструментів впливу, як планування діяльності підприємств транспортної інфраструктури; пряме фінансування й інвестування підприємств транспортної інфраструктури; кредитування державних підприємств транспортної інфраструктури; дотації, субсидії, субвенції; аудит, звітність, контроль державних підприємств транспортної інфраструктури; інвестування в транспортну інфраструктуру; організація виконання національних інфраструктурних проектів і програм з урахуванням специфіки регіону; удосконалювання апарату регіонального управління; кадрове забезпечення управлінських структур; і ін.

Координація різних видів діяльності й процесів в області розвитку транспортної інфраструктури регіону, які повинні реалізовуватися за допомогою наступних інструментів впливу: законодавчі й нормативні акти даного регіону й держави; складання прогнозів і планів розвитку транспортної інфраструктури регіону; вибір і реалізація стратегії розвитку інфраструктури; розробка програм розвитку інфраструктури регіону; формування й розвиток міжбюджетних відносин; кластерна політика; приватно-державне партнерство і ін.

Процеси ринкового стимулювання, регулювання й підтримки економічних агентів регіону, які повинні використовувати специфічні ринкові інструменти; податкові пільги господарюючим суб'єктам; надання пільг і кредитів для інфраструктурних проектів, особливо в області інновацій; спільне фінансування розроблених регіональних інфраструктурних проектів і програм; підтримка конкуренції й малого бізнесу; конкурсне розміщення державних замовлень у регіоні; цінове й тарифне регулювання; ліцензування окремих видів діяльності; земельне регулювання; підтримка зовнішньоекономічної діяльності, здійснюваної господарюючими суб'єктами регіону й ін.

Зазначені узагальнені інструменти управління можна розбити на комплекс більш дрібних, котрі взаємодіють між собою в тих або інших комбінаціях, взаємодоповнюють один одного, що веде до аддитивного ефекту. Тому потрібно враховувати певну комплексність впливу різних інструментів.

Застосування механізму може відбуватися в статичному та динамічному режимі і від того залежить його активність чи пасивність. Статичний режим передбачає простий набір взаємопов'язаних елементів, які становлять його сутність, динамічний режим прив'язаний до часу і він передбачає відповідний алгоритм формування транспортного потенціалу.

Якість функціонування будь-якого механізму, в тому числі і механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону, буде залежати від взаємопоєднання його складових частин та узгодженості дій його елементів. Таким чином, системне розуміння механізму включає ще й поняття взаємозв'язків, оскільки елементи механізму між собою взаємопов'язані і вони, одночасно, взаємопов'язані із відповідними елементами іншої природи того об'єкту, на який впливає даний механізм.

Наявність постійних та міцних зв'язків між усіма елементами механізму, а також тими, які приймають участь у його реалізації, характеризуватиме рівень організованості механізму.

Отже, формування ефективного механізму управління інфраструктурним забезпеченням регіону повинно охоплювати наступні складові частини.

1. Цілепокладання. Наявність вищої мети свідчить про існування системи взаємопов'язаних і субпідрядних цілей. У цю систему входять (і, відповідно, визначають спрямованість, орієнтири розвитку) багатоманітні вторинні, третинні і т.д. цілі ("дерево цілей"). Чітке визначення системи цілей, їх ранжування за важливістю і термінами виконання є одним із вихідних моментів в управлінні.

Таблиця 1. Класифікація принципів формування та функціонування механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону

Критерії	Різновиди принципів
За обов'язковістю використання	Загальні принципи формування та функціонування механізму управління. Специфічні принципи формування механізму управління
У відповідності з кардинальністю рішень, що дозволяє приймати механізм	Забезпечують розвиток регіональної інфраструктури. Забезпечують поточне функціонування регіональної інфраструктури
За напрямом дії чинників середовища	Забезпечує розвиток інфраструктури регіону за рахунок зовнішніх чинників. Забезпечує розвиток інфраструктури регіону за рахунок внутрішніх чинників
У залежності від забезпечення економічної ефективності чи своєчасності	Дозволяє забезпечувати своєчасне прийняття рішень. Забезпечує оптимальність використання ресурсів механізму

2. Принципи механізму управління. Принципи вважаються основою побудови механізму і забезпечують його ефективне функціонування. Особливість принципів проявляється в їхній потенційній здатності забезпечити активну діяльність механізму у напрямку досягнення цілей. Принципи характеризують одночасно зміст механізму і технологію його побудови. Звідси і витікає їх специфічна роль. Пропонуємо розглянути наступні принципи механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону, які слід обов'язково враховувати: системності; економічності; синергії; взаємозалежності системи та середовища; відповідності поставленій меті; спадкоємності; односпрямованості цілей усіх елементів системи; керованості; сприйнятливості до внутрішніх та зовнішніх змін, збалансованості та пропорційності; своєчасності реалізації; правомірності альтернатив; децентралізації; безперервності вдосконалення; структурності; ієрархічності.

Наведені вище принципи формування та функціонування механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону для зручності використання доцільно класифікувати (табл. 1).

Зупинимося більш детально на деяких принципах. Завдяки принципу системності впорядковується вся діяльність, пов'язана з формуванням та функціонуванням пропонованого механізму, він поєднує взаємодію структури механізму, його функцій та технологій. Принцип синергетики дозволяє встановити загальні економічності формування транспортного потенціалу інфраструктури регіону в складних умовах нелінійності та недетермінованості протікання процесів. Завдяки цьому принципу механізм набуває динамічного характеру.

3. Структура. Механізм управління має свою структуру, специфіка якої полягає в тому, що його елементи є рівно важливі і не перебувають між собою в ієрархічному підпорядкуванні, забезпечують стабільність функціонування механізму.

4. Методологія. Основу методологічної бази реалізації функцій механізму становлять економічні, інформаційні та адміністративні методи. Особливий акцент ставиться на методах прогнозування розвитку транспортної інфраструктури регіону. Це пояснюється тим, що прогнозування є основою для розроблення програмного забезпечення розвитку регіональної інфраструктури.

5. Інструменти механізму. Прийняття рішень щодо формування та розвитку механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону припускає використання різних інструментів. До них можна віднести: оцінку стану транспортного потенціалу регіону, моніторинг та оцінювання транспортного потенціалу регіону на основі встановлених індикаторів, регіональні програми розвитку транспортної інфраструктури.

6. Ресурси механізму. Під ресурсами механізму управління слід розуміти джерела впливу на стан відповідних факторів управління. Результатом впливу буде приведення транспортної інфраструктури регіону до поставлених цілей. До таких ресурсів віднесемо організаційно-правові, інформаційні, аналітичні й методичні елементи.

Аналітичний елемент механізму є одним з основних, оскільки дозволяє на основі зібраної інформації приймати управлінські рішення, які забезпечують подальший розвиток регіональної інфраструктури і формування його транспортного потенціалу. У рамках функціонування цього елемента проводяться аналіз стану зовнішнього і внутрішнього середовища регіону, оцінка транспортного потенціалу регіону, його складових. На основі аналізу внутрішнього середовища регіону проводиться коригування дій органів регіонального управління в галузі транспортної інфраструктури.

7. Властивості механізму. Відповідно до вимог системного підходу механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону має такі властивості, як цілісність, ідентифікованість, відкритість, динамізм.

8. Підходи механізму. До основних концептуальних підходів побудови механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону варто віднести: системний, комплексний, динамічний, інтеграційний, нормативний, оптимізаційний і ситуативний підходи.

9. Наступною складовою ефективної роботи механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону є встановлення критеріїв його роботи. Критерій — це ознака, на підставі якої здійснюється оцінка ефективності функціонування транспортної інфраструктури регіону. Критерії управління являють собою кількісні аналоги цілей. До таких критеріїв, наприклад, відносяться: приріст інфраструктурного потенціалу, стан транспортного потенціалу регіону, рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону й т.ін.

10. Процес та етапи накопичення транспортного потенціалу, що відбувається в рамках механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону. Розвиток транспортної інфраструктури відбувається поступово, тому, що це тривалий процес, який протікає за відповідними правилами, має свою специфічну технологію та складається з етапів.

У механізмі управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону до етапів формування й реалізації транспортного потенціалу регіону відноситься оцінка транспортного потенціалу регіону, визначення системи цілей нарощування транспортного потенціалу регіону; аналіз стратегічних альтернатив; вибір стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону; реалізація стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону; оцінка реалізації стратегії; контроль над реалізацією стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону.

На першому етапі здійснюється оцінка транспортного потенціалу регіону. Вона дозволяє визначити стратегічні орієнтири розвитку транспортної інфраструктури регіонів держави залежно від рівня їх ресурсної забезпеченості, рівня й ефективності спеціалізації регіону. Ігнорування даного етапу може привести до відриву розвитку транспортної інфраструктури регіону від економічних процесів у регіоні й, як наслідок, до зниження рівня розвитку транспортного потенціалу.

Другим етапом нарощування транспортного потенціалу регіону є визначення стратегічної мети й системи цілей як конкретного кінцевого стану або очікуваного результату реалізації стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону.

Для вибору системи стратегічних цілей і конкретизації виконавців і відповідальних доцільно в процесі розробки механізму нарощування транспортного потенціалу регіону застосовувати метод структуризації, який полягає в побудові "дерева цілей".

Побудова "дерева цілей" передбачає ранжирування цілей щодо їхньої важливості, першочерговості, простоти або складності досягнення, комплексності й включає чотири рівні [4]:

— перший рівень визначається основною метою розвитку транспортної інфраструктури регіону;

— другий рівень визначається як первинна ланка цілей, що направляє на забезпечення основної мети;

— третій рівень формується як конкретизація й визначення часткових цілей первинної ланки;

— четвертий рівень устанавлюється як деталізація основних завдань, які стоять перед регіоном для досягнення часткових і на цій основі основних цілей. Це цілі нижчого рівня, які спрямовані на практичну реалізацію в найближчий період.

Співвідношення різних цілей перебуває у діалектичному взаємозв'язку: досягнення мети нижчого порядку є одночасно засобом реалізації мети вищого порядку [1]. При цьому головна мета, у якій акумулюється головний напрямок процесу нарощування транспортного потенціалу регіону, визначає можливості досягнення всіх інших груп підцілей [1].

Третій етап процесу нарощування транспортного потенціалу регіону укладається в аналізі стратегічних альтернатив і на цій основі у виборі найбільш оптимальної стратегії. Вивчення стратегічних альтернатив — це виявлення реальних можливостей з існуючих альтернатив. Вибір стратегії на основі можливих альтернативних напрямків розвитку транспортного потенціалу регіону повинен здійснюватися з урахуванням детального дослідження й розгляду попередніх етапів процесу нарощування транспортного потенціалу [4].

Четвертий етап — вибір стратегії накопичення транспортного потенціалу, якому повинне передувати визначення критеріїв стратегічного курсу. Під ними розумімо сукупність ознак, що є визначальними для вибору стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону [4]. Критеріями вибору є рівень забезпеченості ресурсами, рівень і ефективність спеціалізації регіонів.

Правильний вибір стратегії накопичення транспортного потенціалу регіону дозволяє сконцентрувати зусилля на ресурсній забезпеченості, спеціалізації регіонів і його ефективності й тим самим забезпечити реаліза-

цію стратегічних орієнтирів розвитку транспортної інфраструктури кожного регіону.

Після встановлення мети й обґрунтування вибору стратегії нарощування транспортного потенціалу необхідно розробити процедуру реалізації досягнення сформованих стратегічних цілей. Тому п'ятим етапом є реалізація стратегії. Забезпечення реалізації стратегії включає два напрямки: організаційний і економічний.

Організаційний напрям реалізації стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону містить наступні складові: управління цілями, правове забезпечення реалізації стратегії й організаційний інструментарій.

Економічний напрям реалізації стратегії накопичення транспортного потенціалу регіону містить систему фінансового забезпечення реалізації стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону й систему економічних інструментів. При цьому фінансове забезпечення реалізації стратегії включає залучення зовнішніх інвестицій, а також ріст власної фінансової бази.

Державі потрібно чітко визначити для всіх регіонів країни об'єкти найбільшої стратегічної значимості (поля росту), яким повинна надаватися селективна підтримка [4, 5]. Починати потрібно саме з тих видів економічної діяльності, які забезпечують найбільшу зайнятість або сприяють росту "сукупного доходу" за порівняно короткий проміжок часу [5].

Шостий етап процесу — оцінка реалізації стратегії накопичення транспортного потенціалу регіону. Вона проводиться шляхом порівняння результатів роботи із запланованими цілями. Процес оцінки використовується у якості процедури зв'язку для коректування й перегляду стратегії й визначає її ефективність [4].

Сьомий етап процесу — контроль над реалізацією стратегії накопичення транспортного потенціалу регіону. Система контролю повинна базуватися за принципом запобігання небезпек її функціонування, а не ліквідації [4].

Важливою особливістю контролю над реалізацією стратегії нарощування транспортного потенціалу регіону є його своєчасність. Система контролю, яка не дозволяє відсторонити серйозні відхилення перш ніж вони переростуть у більші проблеми, недоцільна [1]. Зрозуміло, що коректування повинні направлятися на усунення причини відхилення [1].

У зв'язку з наявністю значних асиметрій у рівнях розвитку транспортного потенціалу регіонів держави вибір методів, інструментів реалізації процесу накопичення транспортного потенціалу буде мати певні особливості й відмінності для різних регіонів.

ВИСНОВКИ

Отже, запропонований механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону дозволить виявити й вирішити регіональні проблеми розвитку інфраструктури, запобігти виникненню нових, зменшити територіальні диспропорції, забезпечити реалізацію стратегії накопичення потенціалу регіону.

Науково обґрунтоване, грамотне використання складових елементів механізму управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону буде сприяти ефективній організації структурної перебудови інфра-

структури регіону, формуванню конкурентних переваг регіону, створенню інвестиційної привабливості регіону, розвитку ринкової інфраструктури в регіоні, сприяючи успішній діяльності усіх секторів економіки регіону.

Усе це дозволить на практиці підвищити ефективність функціонування конкретного регіону, конкурентоспроможність регіональної економіки й забезпечити ріст якості життя регіонального співтовариства.

Таким чином, можна акцентувати, що механізм управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону — це багатоаспектна, багатогранна система інструментів і процесів впливу, які в реальній практиці використовуються для одержання того або іншого результату, як правило, у різних, часом у складних комбінаціях, певних наборах і комплексах. Тільки на основі науково обґрунтованого, взаємопов'язаного, взаємодоповнюючого використання досить різноманітних за змістом, спрямованості й сили методів і інструментів впливу можливе здійснення необхідного впливу на ті або інші регіональні процеси й забезпечення необхідної "ланцюгової реакції" у масштабі регіону для одержання намічених результатів і синергетичного ефекту.

Література:

1. Кузнечная Л. Оценка конкурентоспособности региона и механизмы ее повышения: монография / Л. Кузнечная. — Орел: ОРАГС, 2009. — 420 с.
2. Певец А. Основные направления усовершенствования маркетинговой деятельности / А. Певец // Социально-экономические перспективы развития. — 2009. — №2. — С. 102—111.
3. Борисов А. Большой экономический словарь / А. Борисов. — М.: Книжный мир, 2007. — 894 с.
4. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З.В. Герасимчук. — Луцьк: Надстир'я, 2008. — 528 с.
5. Мельник М. Инвестиционный климат региона: теоретические и прикладные основы исследования: монография / М. Мельник. — Львов: Институт региональных исследований, 2005. — 304 с.

References:

1. Kuznechnaya, L. (2009), *Ocenka konkurentosposobnosti regiona I mexanizmi ee povisheniya* [Estimation of competitiveness of region and mechanisms of its increase], OPAGS, Orel, Russia.
2. Pevec, A. (2009), "Ocnovnie napravleniya usovershenstvovaniya marketingovoi deyatel'nosti", *Socialno-ekonomicheskie perspektivi razvitiya*, vol. 2, pp. 102—111.
3. Borisov, A. (2007), *Bolshoi ekonomicheskii slovar* [The big economic dictionary], Kniginy mir, Moscow, Russia.
4. Gerasimchuk, Z.V. (2008), *Regionalna politika stalogo rozvitku: teoriya, metodologiya praktika* [The regional policy of a sustainable development: the theory, methodology, practice], Nudstir'ya, Lutsk, Ukraine.
5. Melnik, M. (2005), *Investicionnyy klimat regiona: teoreticheskie I prikladnie osnovi issledovaniya* [Investment climate of region: theoretical and applied bases of research], Institut regionalnih dosligen, Lviv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2015 р.

УДК 657.6

*Х. Я. Яремик,**к. е. н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту,**Українська академія друкарства, м. Львів**М. І. Яремик,**к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту,**Українська академія друкарства, м. Львів*

КРИТЕРІЇ ТА АЛГОРИТМ ОБРАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДУМКИ У ЗВІТІ АУДИТОРА

Kh. Yaremyk,

PhD (Economics), assistant professor of financial and economic security, accounting and audit,

Ukrainian Academy of printing

M. Yaremyk,

PhD (Economics), assistant professor of financial and economic security, accounting and audit,

Ukrainian Academy of printing

CRITERIA AND ALGORITHM FOR THE ELECTION OF AUDIT OPINION IN THE AUDITOR'S REPORT

У статті здійснено критичний огляд теоретичних підходів до оцінки основних критеріїв, які впливають на вибір аудиторської думки, а також окреслено основні проблеми формалізації процесу обрання аудиторської думки у спеціалізованому програмному забезпеченні з автоматизації аудиторської діяльності. Запропоновано авторський підхід до оцінки рівня всеохопюваності виявлених суттєвих викривлень. Представлений у статті алгоритм обрання аудиторської думки, на відміну від існуючих підходів, дозволяє формалізувати оцінку рівня суттєвості та всеохопюваності можливих викривлень у фінансових звітах і може бути використаний при автоматизації завершальної стадії аудиту. Доведено, на основі огляду законодавчої бази з регулювання аудиторської діяльності в Європейському Союзі, що актуальною є необхідність внесення змін у формат аудиторського звіту для фінансових звітів суб'єктів суспільного інтересу.

The article presents a critical review of theoretical approaches to the evaluation of the main criteria that affect on the selection of audit opinions. Also, it outlines the main problems of formalization of the process of election an audit opinion in specialized software for automation of audit. The author offers an approach to assessing the level of pervasive of identified material misstatements. In contrast to existing approaches, an algorithm of election of the audit opinion, which is presented in the article, allows to formalize the evaluation of materiality and pervasive of possible misstatements in financial statements and can be used to automation of the final stage of the audit. The necessity for changes in the format of the audit report for financial statements of public interest entities based on the review of the legislative framework regulating audit activities in the European Union is proved.

Ключові слова: аудиторська думка, автоматизація аудиту, алгоритм, критерії, суттєвість, всеохопюваність.

Key words: audit opinion, automation of audit, algorithm, criteria, materiality, pervasive.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Якість аудиторської перевірки в кінцевому результаті відображається на аудиторському висновку (аудиторському звіті). У ньому аудитор формулює думку про ступінь достовірності фінансових звітів та їх відповідність застосованій концептуальній основі. Вибір варіанту аудиторської думки має вагомий вплив на процес прийняття економічних рішень користувачів фінансових звітів, оскільки додає їм впевненості у правдивості інформації, зазначеної у цих звітах. Тому, усвідомлення аудитором як вимог до складання аудиторського висновку (аудиторського звіту), так і умов обрання його із можливих варіантів є необхідним для формування об'єктивності аудиторської думки та інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень користувачами. Поряд з

цим, для більш ефективного використання роботи аудитора, доцільним є застосування спеціалізованого програмного забезпечення автоматизації аудиторської діяльності. Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 31 від 20.01.2015 р. скасовано спеціальні вимоги до формату аудиторського висновку для акціонерних товариств [1]. Директиви 2013/34/ЄС, 2014/56/ЄС та Регламент № 537/2014 [2, 3, 4] вимагають також перегляду формату аудиторського висновку (звіту), а запроваджені Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2013 року) потребують внесення змін щодо алгоритму обрання та формування аудиторського висновку в програмних продуктах з автоматизації роботи аудитора.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий вклад у дослідження організації та методології проведення аудиту внесли ряд вітчизняних вчених таких, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Н.І. Дорош, С.Я.Зубилевич, О.А. Петрик, І.І. Пилипенко, І.М. Пожарицька, Н.М. Проскуріна, О.Ю. Редько, В.С. Рудницький та ін. Зосереджуючи увагу на проблемах організації та методиках проведення аудиторських перевірок, а також порядку формування робочих документів, ці роботи не враховують особливостей сучасного регламентування критеріїв вибору аудиторської думки та формату аудиторського звіту. Лише в монографії Пожарицької І.М. [5] визначено роль професійного судження щодо вибору типу аудиторської думки. Проте автор акцентує, в основному, увагу на алгоритмах обрання аудиторської думки відносно критерію суттєвості і лише наголошує на необхідності враховувати критерій всеохоплюваності.

Питання застосування інформаційних технологій в аудиті розглядалися в роботах С.В. Івахненкова, О.А. Петрик, Н.М. Проскуріної, В.С. Рудницького, а також досліджувались зарубіжними авторами такими, як: Р. Вебер, Б. Дженкінс, П. Квест, Б.Є. Одинцов, В.І. Подольський, А.Н. Романов, Е. Чамберс. Проте здебільшого в цих роботах акцентується увага на ІТ-аудиті, а в меншій мірі — на проблемах використання комп'ютера і розробці та використанні програмного забезпечення у проведенні і адмініструванні аудиторської роботи.

Опрацювання робіт як вітчизняних, так і зарубіжних авторів в галузі застосування інформаційних технологій в аудиті вказує на недостатній рівень розробок, спрямованих на розвиток організації аудиту із застосуванням інформаційних систем, а також на необхідність оновлення методик в спеціалізованих програмних продуктах із врахуванням сучасної нормативної бази регламентування аудиту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є дослідження ролі професійного судження аудитора при оцінці критеріїв, що впливають на вибір аудиторської думки та побудова алгоритму обрання виду аудиторського висновку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вимоги щодо формулювання аудиторської думки стосовно фінансової звітності викладено у МСА 700 "Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності", 705 "Модифікації думки у звіті незалежного аудитора" [6]. Основним критерієм формулювання аудиторської думки є достатність та належність отриманих аудитором доказів відповідно до МСА 330 "Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики". Вибір між немодифікованою чи модифікованою думкою залежить від суттєвості виявлених та невивірених викривлень унаслідок шахрайства або помилки. Вибір же варіанту модифікованої думки (умовно-позитивної, негативної чи відмови від висловлення) буде залежати від всеохоплюваності можливого впливу на фінансову звітність невивірених викривлень (п. 13, МСА 705). Загальна схема обрання аудиторської думки представлена на рисунку 1.

Застосування даного алгоритму в програмних продуктах з автоматизації аудиторської діяльності пов'язано з двома проблемами:

- оцінка критеріїв, які впливають на вид аудиторської думки, на основі професійного судження аудитора;
- зміною вимог до структури аудиторського звіту (висновку).

Слід погодитись з думкою, наведеною в наукових публікаціях, зокрема [5], що вибір виду аудиторської думки залежить у великій мірі від професійного судження аудитора,

що є однією із причин складності формалізації процесу документування на заключному етапі аудиту, а відповідно — і його автоматизації. Тому для усунення суб'єктивності думки аудитора при дослідженні суттєвості відхилень, на нашу думку, доцільно користуватися рекомендаціями, які викладено у Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства [7]. Обґрунтовуючи дану рекомендацію необхідно зазначити, що аудиторські звіти повинні надати користувачам можливість порівнювати результати аудиторських перевірок різних суб'єктів господарювання, а це вимагає, в свою чергу, застосування однакових критеріїв оцінювання рівня суттєвості. Оскільки фінансова звітність керівництвом складається з дотриманням суттєвості у відповідності до [7], то і аудиторам необхідно досліджувати дотримання цього критерію керівництвом цього суб'єкта. Разом з тим, окремі викривлення можуть мати несуттєвий вплив на окремі фінансові звіти (чи звітність в цілому), але можуть бути суттєвими для достовірного розкриття окремої статті фінансової звітності. Вважаємо, що коли викривлення становить більше 0,25 частки від суми статті, то їх також можна вважати суттєвими.

Якщо питання стосовно оцінки суттєвості можна розв'язати, то теоретичним напрацюванням щодо оцінки кількісних та якісних ознак всеохоплюваності в науковій літературі приділено недостатньо уваги.

У Глосарії термінів та п.5 МСА 705 всеохоплюючим визначають вплив на фінансову звітність, який за судженням аудитора:

- не обмежується певними елементами, рахунками або статтями фінансової звітності;
- якщо й є обмеженням, як зазначено вище, охоплює або може охоплювати значну частину фінансової звітності;
- має принципове значення для розуміння фінансової звітності користувачами, якщо йдеться про розкриття інформації" [6, с. 748—749].

Наведене в МСА визначення всеохоплюваності не встановлює чітких критеріїв визначення його рівня і також є предметом професійного судження аудитора. Роль професійного судження на етапі обрання аудиторської думки висвітлено в роботах Редько О.Ю., Проскуріної Н.М., Пожарицької І.М. Зокрема, в монографії Пожарицької І.М. сформульовано підхід до оцінки його рівня [5, с. 196—197]. Загалом слід погодитись з автором щодо розгляду кількісної та якісної оцінки всеохоплюваності, але наведені в роботі критерії потребують уточнення. Зокрема МСА обмежує всеохоплюваність окремими викривленнями по рахунках чи статтях звітності лише, коли вони охоплюють значну частину звітності, а наведений критерій на рівні трьох і більше рахунків чи елементів звітності може в сукупності чи окремо мати несуттєвий вплив на фінансову звітність. Вважаємо, що дослідження всеохоплюваності повинно здійснюватись за наступним алгоритмом:

- якщо викривлення стосується залишків окремо по рахунку чи в сукупності по декількох рахунках, то його вплив можна вважати всеохоплюючим, коли залишки по них будуть перевищувати двократний розмір бази для визначення кількісних критеріїв і якісних ознак суттєвості;

- викривлення або неможливість отримання належних аудиторських доказів, які охоплюють більше ніж 25% статей фінансової звітності по статтях фінансової звітності вважаються всеохоплюючими.

Даний алгоритм значно усуває суб'єктивізм у професійному судженні аудитора, а також дозволить формалізувати процес обрання виду модифікованої думки.

Наступна проблема пов'язана з імплементацією положень Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС №2013/34/ЄС щодо річної фінансової звітності окремих типів підприємств [2], що передбачено статтею 387 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Дана Директива передбачає зміни у структурі аудиторського звіту (висновку) для підприємств — суб'єктів суспільного інтересу

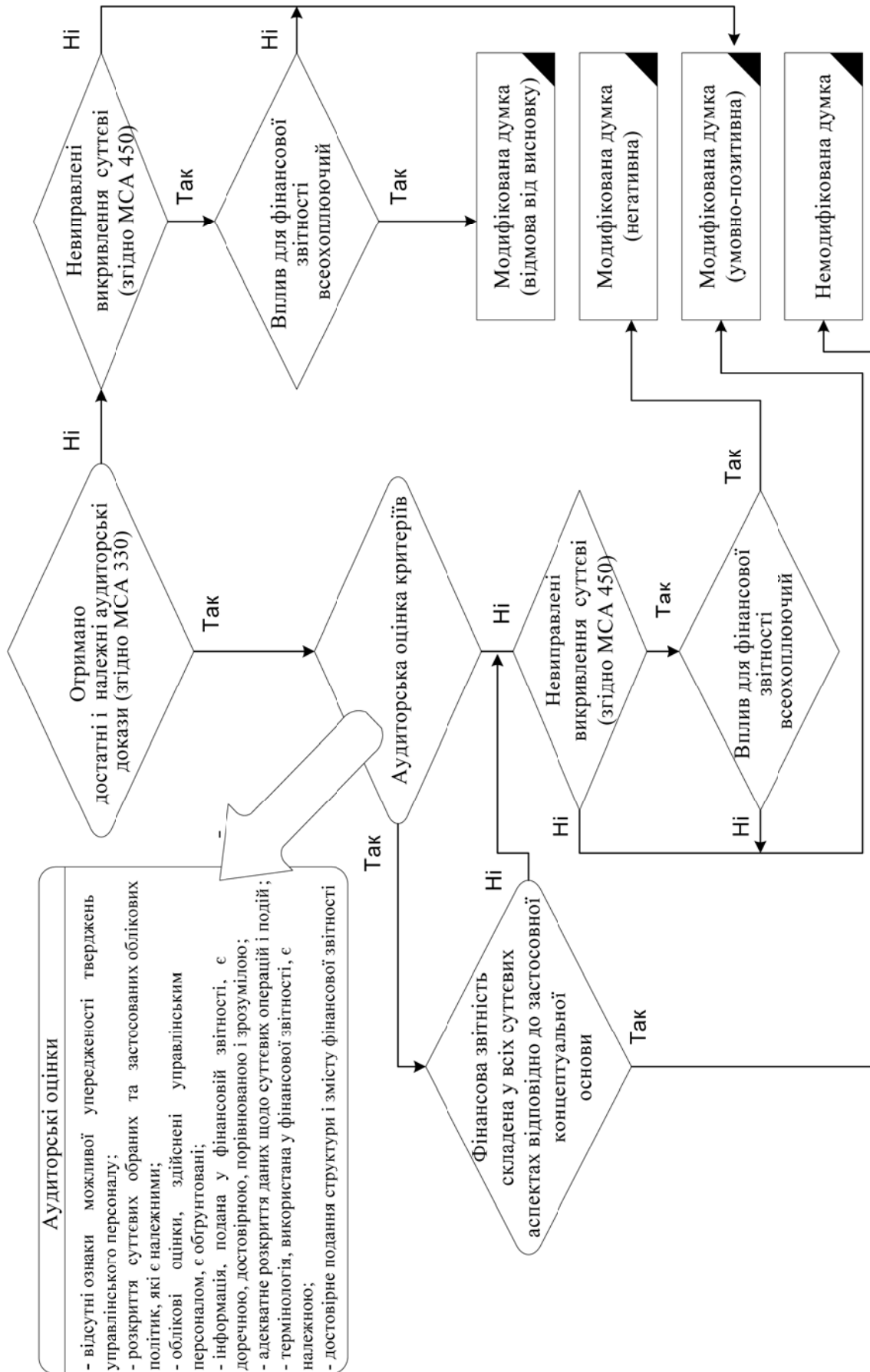

Рис. 1. Алгоритм обрання аудиторської думки щодо фінансової звітності

Джерело: систематизовано авторами на підставі [6].

су (CCI), до яких можуть відноситись: акціонерні товариства, кредитні установи, страхові компанії та інші підприємства, які через характер бізнесу, розмір або кількість працюючих мають значну суспільну значущість (стаття 2 Директиви 2013/34/ЄС). При обов'язковому аудиті таких компаній аудиторський звіт, окрім розділів, передбачених МСА 700, 705 та 706 повинен містити аудиторську думку щодо звіту керівництва, а саме [2]:

- узгодженість звіту про управління з фінансовою звітністю за цей же період;
- відповідність звіту про управління вимогам законодавства;
- інформацію щодо наявності суттєвих викривлень у звіті про управління.

Внесення змін у програмне забезпечення у відповідності до назначених Директив обумовлюється тим, що згідно Господарського кодексу та Закону України "Про акціонерні товариства" публічні акціонерні товариства підпадають під дію норм ЄС. Тому в Україні настала нагальна потреба в удосконаленні норм законодавства щодо зміни критеріїв підприємств, які підлягають обов'язковому аудиту, визначення суб'єкта суспільного інтересу.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Потреба в автоматизації аудиторської діяльності в умовах зростання застосування підприємствами інформаційних технологій обробки економічної інформації не викликає сумнівів. Застосування спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє більш ефективно не тільки планувати але й проводити аудиторську перевірку. Проте більшість такого роду програмних продуктів не вирішують завдань, пов'язаних з автоматизацією організації та документуванням процесу аудиту. Основними проблемами, з якими зіштовхуються розробники програмного забезпечення в сфері аудиту, є відсутність чітких алгоритмів оцінки критеріїв, які впливають на процес формування думки аудитора.

Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС потребує внесення змін в ряд нормативних та законодавчих актів, зокрема і щодо формування фінансової звітності та проведення аудиту, а саме: удосконалення термінології, створення системи суспільного нагляду, встановлення критеріїв класифікації підприємств для проведення обов'язкового аудиту. Дана класифікація, з врахування Директив ЄС, розширює існуюче коло потенційних суб'єктів обов'язкового аудиту.

Запропоноване удосконалення алгоритму оцінки критеріїв, на яких базується обрання аудиторської думки, дозволяє формалізувати заключний етап аудиту. Поряд з цим, потребує вдосконалення формалізація процесу формування пояснювальних параграфів та параграфів з інших питань, зокрема оцінки впливу подальших подій та безперервності.

Література:

1. Про визнання таким, що втратило чинність, рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 29 вересня 2011 року № 1360: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 31 від 20.01.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0131-15>
2. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского парламента и Совета и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС. Директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета от 26.06.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>
3. Директива 2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директи-

ви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річних звітів та консолідованих звітів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/attachments/article/762/Direktiva%202014-56-EU.pdf>

4. Regulation (EU) no 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1404990-348987&uri=CELEX:32014R0537>

5. Пожарицька І.М. Професійне судження в аудиті: теорія і практика: монографія / І.М. Пожарицька. — Сімферополь: ВД "АРИАЛ", 2013. — 356 с.

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2013 року / Пер. з англ. О.Л. Ольховікова [та ін.]. — К.: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2014. — Ч. 1. — 2014. — 976 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/Temp/Audit_2013_1.pdf

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України. Наказ Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 року № 635 Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382876

References:

1. National Securities and Stock Market Commission (2015), "On the recognition of such, which have lost force, the decision of the State Commission on securities and stock market dated 29 September 2011 No. 1360", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0131-15> (Accessed 20 January 2015).
2. European Parliament and of the Council (2013), "Directive 2013/34/EU of the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC", available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32013L0034> (Accessed 26 June 2013).
3. European Parliament and of the Council (2014), "Directive 2014/56/EU amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts", available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0056> (Accessed 16 April 2014).
4. European Parliament and the Council of the European Union (2014), "Regulation (EU) no 537/2014 of the European Parliament and of the Council on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC", available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=14049903-48987&uri=CELEX:32014R0537> (Accessed 16 April 2014).
5. Pozharyts'ka, I.M. (2013), Profesijne sudzhennia v audyti: teoriia i praktyka: [Professional judgment in auditing: theory and practice], VD "ARIAL", Simferopol', Ukraine.
6. International Federation of Accountants (2014), "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume I and II, 2013 Edition", available at: http://www.apu.com.ua/files/Temp/Audit_2013_1.pdf
7. The Ministry of Finance of Ukraine (2013), "About approval of Methodical recommendations on accounting policy and amendments in some orders of the Ministry of Finance of Ukraine", available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382876 (Accessed 27 June 2013). *Стаття надійшла до редакції 07.10.2015 р.*

Б. В. Дергалюк,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний
університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

B. Dergaliuk,
PhD (Economics), Associate Professor of Economics and Business Department,
National Technical University of Ukraine Kyiv Polytechnic Institute

DIRECTIONS IMPROVE PUBLIC POLICY DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL BUSINESS IN UKRAINE

У статті обґрунтовано необхідність стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу як основи для формування засад процесу інтенсивного суспільного відтворення, розвитку усіх сфер національного господарства. Визначено, що з метою створення умов для швидкого розвитку інтелектуального бізнесу необхідно розробити єдину державну політику у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки, що має включати в себе інституційну та економічну складові.

In the article the necessity of stimulating the intellectual development of business, as the basis for the formation of foundations intensive process of social reproduction, development of all spheres of national economy. Determined that in order to create conditions for rapid development of intelligent business must develop a unified state policy for stimulating the development of intellectual business intellectualization of the economy, which should include institutional and economic components.

Ключові слова: інтелектуальний бізнес, державна інноваційна політика, засоби державного регулювання, методи державного регулювання.

Key words: intellectual business, state innovation policy, government regulation means, methods of state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За умов системної кризи в Україні, спричиненої, у значній мірі, глибокими диспропорціями у всіх сферах економіки, її структурних елементах та підсистемах гостро стоїть питання щодо застосування регуляторних важелів для прискорення прогресивних структурних зрушень, спрямованих на інтенсифікацію процесу суспільного відтворення, поступового зростання і розвитку.

Варто зауважити, що в Україні все активніше застосовуються зазначені важелі, про що свідчать конституційна, бюджетна, податкова, адміністративна та інші реформи. Проте ці заходи часто здійснюються точково, містять внутрішні суперечності і багато в чому залежать від нав'язаних ззовні моделей структурної трансформації. В той же час, зволікання із застосуванням системного підходу до їхнього здійснення і надалі направляє економіку країни на екстенсивний шлях розвитку, за якого відсутні стимули для модернізації промисловості, підвищення ефективності використання природних ресурсів, впровадження у виробництво прогресивних інноваційних технологій формування засад до переходу до інтелектуальної економіки.

На наш погляд, основою узгодження суперечностей у здійсненні структурних зрушень і реформуванні економіки національного господарства має виступати стимулювання розвитку його інтелектуальної складової, насамперед через інтелектуальний бізнес. Саме інтелектуальний бізнес є основою для формування засад процесу інтенсивного суспільного відтворення, розвитку усіх сфер національного господарства, стимулятором довгострокового зростання. Проте питання щодо удосконалення політики державного регулювання розвитку інтелектуального бізнесу загалом і процесів нарощення інтелектуальної складової національного господарства зокрема досить слабо висвітлені як у теоретичній площині, так і з позицій практичної реалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державного регулювання інноваційного розвитку України виступають об'єктом наукового дослідження у працях таких вчених: В.М. Геєць, В.П. Семиноженко, О.В. Хомин, Л.В. Лебедева, В.О. Касьяненко та ін.

Проте питання розробки та реалізації комплексу заходів у межах політики держави, орієнтованої на стимулювання

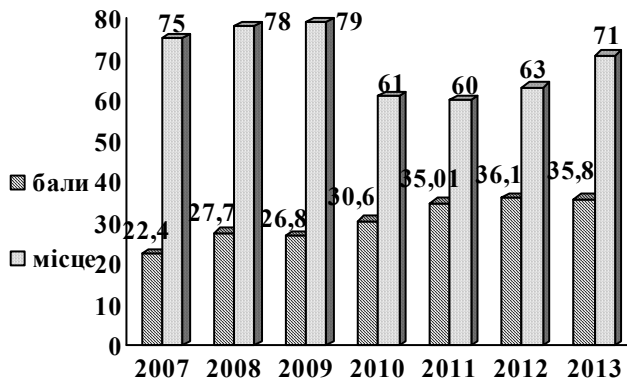

Рис. 1. Місце та бал України у глобальному інноваційному індексі, 2007–2013 рр.

Джерело: [1].

інтелектуального бізнесу потребують свого подальшого наукового обґрунтування.

ПОСТАНОВКА МЕТИ

Метою статті є визначення напрямів державної політики розвитку інтелектуального бізнесу в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рівень розвитку сучасної економіки залежить не просто від здатності і можливості перетворення знань у інтелектуальний ресурс, а і формування таких умов, за яких він забезпечуватиме приріст додаткового продукту, нарощення потенціалу розвитку, інтенсивний процес суспільного відтворення у довгостроковій перспективі.

Мова іде про інтелектуальну складову розвитку соціально-економічних систем, яка в у мовях подальшого обмеження економічних ресурсів та пошуку напрямів їх раціонального використання, виступає системоутворюючою. Більше того, вона є індикатором можливостей до зростання та розвитку економічних систем у сучасному глобальному просторі та виражається у сукупності важливих показників, де серед основних варто зазначити інновативність економіки, рівень освіти та ряд інших, де не останнє місце займають показники інтелектуальних активів підприємств та розвитку інтелектуального бізнесу загалом.

Результати останніх досліджень свідчать, що за зазначеними показниками Україна все ще займає досить низькі позиції і не може бути віднесена до високоінтелектуальних, інноваційних (знаннєвих) економік, основою розвитку яких виступає інтелектуальна складова.

Так, зокрема, для переважної більшості сфер економічної діяльності в Україні все ще характерне переважання 2–4 технологічних укладів, у той час як у багатьох високорозвинених країнах та країнах, що розвиваються від коливається між 4–6.

Не кращими є і позиції за глобальним інноваційним індексом, який відображає рівень інноваційної активності та інтелектуалізації економіки за ним середній бал країни за останні сім років складає 30,63 і вище 60 місця вона не піднімалась (рис. 1). У 2014 році Україна посіла 63 місце. І хоча цей показник є кращим, ніж у 2013 р., проте ми все ще поступаємось

ряду країн-сусідів. Для порівняння позицій України було взято Естонію (24 місце) та Швейцарію (1 місце) (рис. 2).

Порівняння їх позицій (рис. 2) за основними групами показників індексу вказує на досить значне відставання України від обох зазначених країн, лише показники розвитку технологій та знань, людського капіталу і досліджень наближають нас до країн, що входять у першу тридцятку у рейтингу.

Більше того, якщо взяти групу показників, що залежать від бізнесу (рис. 3), то тут можна чітко прослідкувати відставання України за станом кластерного розвитку, формування СА та СП. Дана позиція є зрозумілою з огляду на стан інститутів, який за аналізуємим індексом є досить низьким. Проте, наприклад, відставання за показником надання формального навчання (офіційне навчання в межах підприємств для штатних працівників), є досить незрозумілим, оскільки саме даний показник залежить не стільки від стану інститутів чи інфраструктурного забезпечення ринку, а, власне, від бажання керівництва мати високоякісні інтелектуальні ресурси. В Україні таких компаній було визначено 22% на противагу середніх 43% у країнах ОЕСР.

Підтвердженням вищезазначеної тези є і аналіз статистичних даних щодо питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції (рис. 4).

В Україні аналогічно постійно скорочуються такі показники, як кількість підприємств, що здійснюють НДДКР та загалом займаються інноваційною діяльністю, кількість наукових організацій та їх працівників. Це призводить і до зменшення ваги НДДКР у ВВП країни (посилання не держкомстат).

Зазначені показники не є вичерпними з точки зору діагностування рівня інноваційного та інтелектуального розвитку країни, проте досить яскраво характеризують як їх стартові, так і результуючі роказники.

Таким чином, можна констатувати, що інтелектуальна складова не лише вітчизняної промисловості, а і загалом національного господарства є досить низькою, що, в свою чергу, свідчить про низьку конкурентоспроможність економіки України загалом. Така тенденція свідчить, що і надалі відбувається розбалансування гармонійного розвитку суспільства, промисловості, науки.

Рис. 2. Місце України у глобальному інноваційному індексі за групами показників у порівнянні

Джерело: [1].

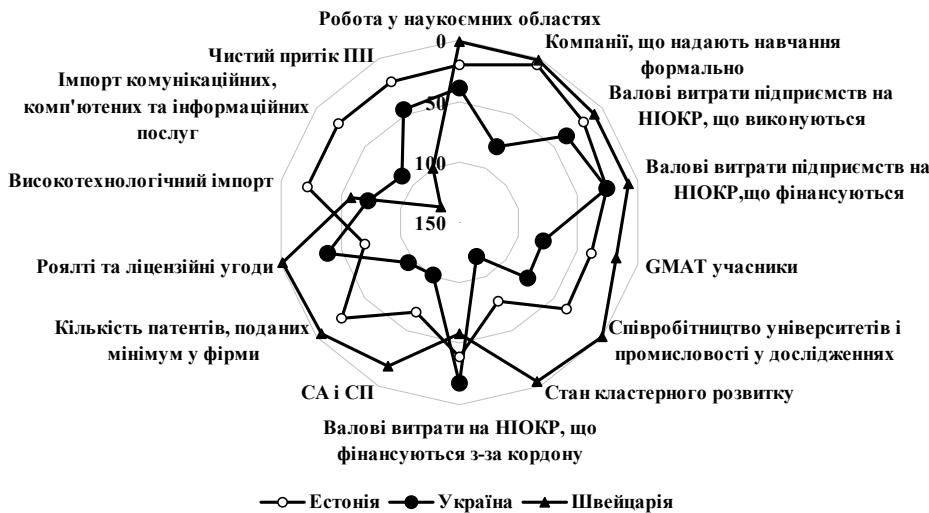

Рис. 3. Динаміка глобального інноваційного індексу за підгрупою "розвиток бізнесу" у порівнянні

Джерело: [1].

На сьогоднішній день в Україні склалась ситуація, за якої промисловість не зацікавлена у наукових розробках, модернізації виробництва, оскільки орієнтована на низько-ефективне, сировинноємне виробництво. Наука не виконує роль рушійної сили, оскільки не має попиту ні зі сторони промисловості, ні держави, у зв'язку з чим часто набуває формального характеру та лягає "тягарем" на бюджет. Держава ж, в свою чергу, через відсутність системності, несе бюджетний тягар пов'язаний з фінансуванням освіти і науки, дотуванням низькоефективної промисловості. Тобто жоден із зазначених елементів у даному ланцюгу не дає очікуваного ефекту — нарощення інтелектуальної складової розвитку.

Вказана думка підтверджується і вже згадуваним глобальним інноваційним індексом, де серед ключових проблем, що стримують інтелектуально-інноваційний розвиток України, визначено: нефективність державного управління, регуляторного контролю, низька якість верховенства права, досить несприятливе бізнес-середовище, складнений режим сплати податків та значний рівень банкрутства підприємств, недостатня енергоефективність і екологічність виробництва, низькі темпи формування капіталів, недостатній рівень конкуренції на внутрішньому ринку, досить низький рівень розвитку кластерів [4].

Саме тому ще раз варто наголосити на стимулюванні використання, акумуляції та нарощення пріоритетного ресурсу — інтелекту. Задля цього необхідно розробити та реалізувати комплекс заходів у межах активної політики держави, орієнтованої на стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу. Під останнім варто розуміти не лише надання окремих послуг, освітню чи ІТ-діяльність, а загалом усю сукупність сфер діяльності з найманою працею та на засадах самозайнятості, де інтелектуальний ресурс перетворюється на інтелектуальних продукт, здатний приносити відповідний прибуток, стимулюючи подальший соціально-економічний прогрес.

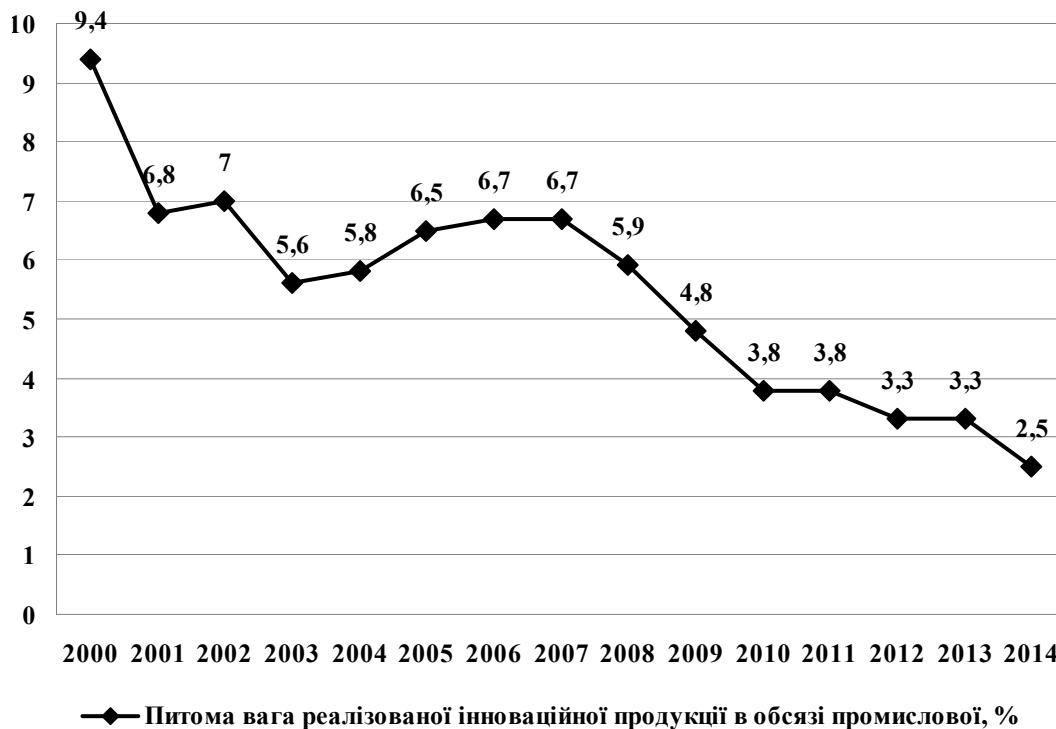

Рис. 4. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової

Джерело: [2].

До основних заходів, що повинні складати її основу, як свідчить практика розвинених країн, зазвичай включають [5]:

— заходи для стимулювання переливання капіталу в пріоритетні галузі;

— заходи для стимулювання розвитку галузей, які прискорюють запровадження досягнень НТП;

— заходи, спрямовані на захист та надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду і потребують докорінної реконструкції виробничого апарату;

— заходи для згортання частини виробництв у депресивних галузях;

— розробку на державному рівні довгострокових планів, цільових програм, національних проектів для вирішення актуальних проблем структурної перебудови, а також програм підготовки та перепідготовки робочої сили, створення робочих місць;

— розв'язання завдань, пов'язаних із концентрацією капіталу в капіталомістких напрямках з метою структурної перебудови;

— стимулювання накопичення та раціонального використання інтелектуального капіталу, перетворення його в рушійну силу інтелектуалізації бізнесу та економіки загалом шляхом вибудовування єдиного ланцюга: освіта — наука — виробництво — реалізація.

У рамках реалізації зазначених заходів в Україні періодично з'являються урядові програми та стратегії [6], у яких декларується перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, державна підтримка інноваційної діяльності, реформування освіти та науки, участі у інноваційно-інвестиційних проектах міжнародного рівня тощо, але суттєвих зрушень у даній сфері протягом тривалого часу все ще не спостерігається.

За приклад можна взяти пріоритетні сфери державної підтримки інновацій, де чільне місце відведено машинобудуванню. Як свідчать офіційні джерела, тут діють програми Київської міської ради та Київської державної адміністрації (Програми зайнятості населення м. Київ, Програми економічного і соціального розвитку м. Києва та обл.), державні програми (Проект Державної програми розвитку внутрішнього виробництва, Державна програма активізації розвитку економіки, Державна програма розвитку машинобудування, Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року, Програма розвитку машинобудування (реалізуються 22 програми, найважливішими є "Програма виробництва технологічних комплексів машин та обладнання для агропромислового комплексу", "Державна програма розвитку авіаційної промисловості", "Програма розвитку найбільш конкурентоспроможних напрямів мікроелектроніки в Україні", "Програма розвитку автомобілебудування", діють аналогічні програми на рівні регіонів та окремих міст) і ряд міждержавних та міжнародних програм (Рамкові Програми Європейського Союзу (РП-7), програми Північної та

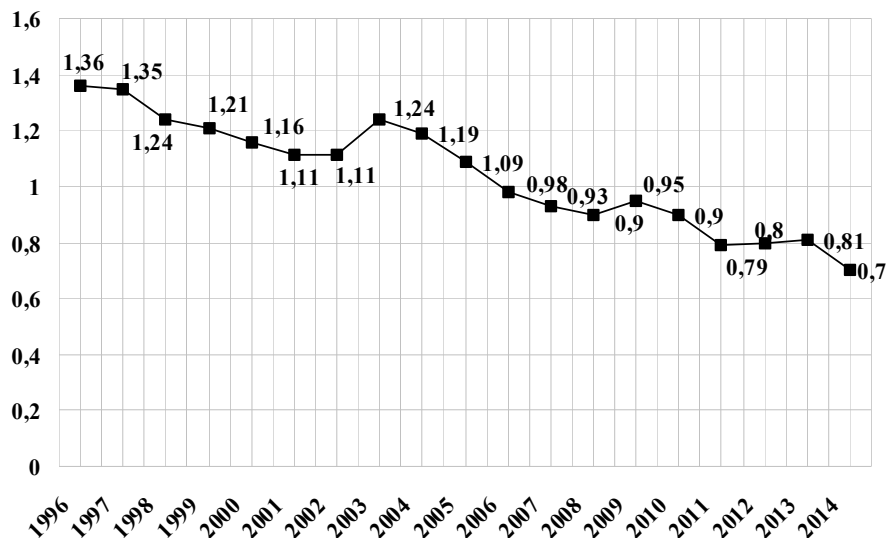

Рис. 5. Питома вага виконаних НДДКР у ВВП країни, у %, 1996—2014 рр.

Джерело: [3].

Південної Америки, Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу та Африки, "Горизонт-2020" тощо), проте показники інтелектуально-інноваційного стану галузі залишаються дуже низькими.

Саме тому, на думку автора, пріоритетним завданням є розробка єдиної державної політики у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки. Вона має включати в себе, насамперед, інституційну та економічну складові.

Інституційна складова — це сукупність органів і організацій, законодавчих і нормативних актів, методів регулювання, використовуваних державою. Інституційна складова охоплює організаційно-економічні і техніко-економічні виробничі відносини, тобто група надбудованих виробничих відносин [7], що обумовлюють ту економічну політику, яку здійснює держава.

Основною метою інституційної складової є забезпечення юридичної рівності, впорядкованості прав та обов'язків, майнової відособленість господарюючих суб'єктів, особливостей та можливостей їх раціональної взаємодії тощо. Іншими словами, основним завданням держави є створення інфраструктури для розвитку інтелектуального бізнесу, тобто середовища, що дозволить взаємодіяти всім суб'єктам інноваційного процесу загалом: державі, бізнесу, науці, освіті.

Що стосується економічної складової, то тут мається на увазі дія об'єктивних економічних законів, характерних для даної стадії розвитку суспільства. Він виявляється через систему соціально-економічних виробничих відносин. Це сукупність базисних відносин, які залежать від рівня розвитку продуктивних сил у суспільстві.

Формою її вираження виступають методи, засоби та інструменти державної координації. При цьому вони мають носити комплексний характер та охоплювати засоби, методи і інструменти бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, науково-освітньої, інформаційної та зовнішньоторгівельної політики, а також заходи прогнозування, планування та програмування; враховувати можливості активної участі у процесі інтелектуалізації державного сектору економіки тощо.

Таким чином, складовими елементами політики державного регулювання розвитку інтелектуального бізнесу є су-

купність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених методів, інструментів та форм забезпечення цілеспрямованого регулюючого впливу держави, з метою покращення інвестиційно-інноваційного середовища, захисту прав інтелектуальної власності, формування умов справедливого ціноутворення та загалом процесу комерціалізації інтелектуальних продуктів, усунення системних ризиків функціонування інтелектуального бізнесу як інструменту соціально-економічного розвитку і прогресу.

Повноцінна реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу функцій, які становлять сутність функціонального призначення даної політики, а саме:

- інституційної, що полягає у забезпеченні розвитку конкурентного середовища на ринку інтелектуальних продуктів, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з нього, а також стимулювання взаємоузгодження та результативності інноваційної інфраструктури. Визначальна роль у цьому належить процесу розробки та прийняття законодавчих та нормативних актів;

- регулюючої, що передбачає здійснення регулювання процесу організації інтелектуального бізнесу, регулюванню діяльності його сегментів;

- захисної, яка забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз як суб'єктів господарювання, так і споживачів інтелектуального продукту;

- контрольної, спрямованої на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу до порушників;

- координаційної, що сприяє налагодженню взаємодії між регулюючими органами державної влади;

- інтеграційної — функції сприяння інтеграції України у систему світової науки, техніко-технологічного прогресу;

- освітньої — що сприятиме підвищенню освіченості суспільства, оскільки стартові умови для інтелектуалізації економіки закладаються у системі освіти, крім того і споживачем інтелектуальних продуктів може бути лише інтелектуально розвинений споживач, який розумітиме, потребуватиме та використовуватиме всі нові якості продукту.

Таким чином, основними чинниками, які здатні забезпечити формування державного регуляторного впливу на темпи економічного розвитку в цілому, і інтелектуального бізнесу зокрема, є якість апарату державного управління, достатність та ефективність нормативно-правової бази, взаємоузгодженість дій різних гілок влади, врахування комплексу інституційних чинників, визначення критеріїв для вибору доцільних та достатніх методів і інструментів державного втручання, достатності інструментів ринкового саморегулювання у процесі створення, розвитку та підтримки інтелектуального бізнесу.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було визначено, що саме розвиток інтелектуального бізнесу, основним капіталом для якого є інтелектуальний, має стати рушієм інноваційного розвитку України та, як наслідок, забезпечити конкурентоспроможність країни на світовому рівні.

З метою створення умов для швидкого розвитку зазначеного бізнесу запропоновано розробку єдиної державної політики у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки, що має включати в себе, насамперед, інституційну та економічну складові.

Подальші дослідження мають лежати у площині визначення методів та інструментів спрямованих на реалізацію державної політики розвитку інтелектуального бізнесу в Україні.

Література:

1. Дані Глобального інноваційного індексу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org>
2. Дані державного комітету статистики України щодо питомої ваги реалізованої продукції в обсязі промислової [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дані державного комітету статистики України щодо питомої ваги виконаних НДДКР у ВВП країни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Бевзюк Н.А. Тенденції інноваційної активності підприємств легкої промисловості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015>
5. Державне регулювання економіки: навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К.: КНЕУ, 2000. — 316 с.
6. Проект Постанови ВРУ Про Рекомендації парламентських слухань на тему "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
7. Дергалюк Б.В. Особливості формування та реалізації механізму державного регулювання лізингу в Україні / Б.В. Дергалюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 22. — С. 102—105.

References:

1. The Global Innovation Index (2015), "Data International Innovation Index", available at: <https://www.globalinnovationindex.org> (Accessed 15 September 2015).
2. State Statistics Committee of Ukraine (2015), "Data of State Statistics Committee of Ukraine on the proportion of sales volume in the industry", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).
3. State Statistics Committee of Ukraine (2015), "Data of State Statistics Committee of Ukraine on the share of R & D performed in GDP", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).
4. Bevziuk, N. A. (2015), "Trends innovation in the enterprises of light industry Ukraine", available at: <http://www.knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015> (Accessed 15 September 2015).
5. Chystov, S. M. Nykyforov, A. Ye. and Kutsenko, T. F. (2000), *Derzhavne rehulivannia ekonomiky* [State regulation of Economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2009), "Draft Resolution of Parliament On recommendations of parliamentary hearings on "The strategy of innovative development of Ukraine for 2010—2020 in Conditions of Global Challenges", available at: <http://search.ligazakon.ua> (Accessed 15 September 2015).
7. Derhaliuk, B. V. (2011), "Features of the formation and implementation of state regulation of leasing in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 102—105. *Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.*

УДК 656.6:65.063

Д. О. Пильнов,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту, Київська державна академія водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

СУДНОВІ ЗАПАСИ: ВИЗНАЧЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ І КОНТРОЛЬ

D. Pylnov,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Accounting
and Auditing Department in Kyiv State Maritime Academy after Hetman Petro Konashevich-Sahaydachnyi

SHIP STORES: DEFINITION, CLASSIFICATION AND CONTROL

У статті досліджено дефініції понять, пов'язаних з терміном "запаси", проаналізовано їхнє нормативне регулювання в Україні. Визначено поняття "суднові запаси" та запропоновано їхню класифікацію. Виділено місце запасів у складі активів підприємств водного транспорту. Оцінено показники використання запасів та обгрунтовано доцільність впровадження заходів щодо посилення контролю за використанням суднових запасів на основі бюджетування з використанням центрів фінансової відповідальності. Досліджено існуючі підходи та виділено напрями здійснення контролю суднових запасів.

The article examines definitions of the concepts related to the term "stores" and analyzes their regulation in Ukraine. The concept "ship stores" is defined and their classification is proposed. The author places the value on stores while a part of assets of water transport enterprises. The stores utilization rate is evaluated. The author demonstrates reasonability of implementing the measures of increase in control of the ship stores utilization based on the budgeting with the use of financial responsibility centers. The article deals with approaches and areas of ship stores control.

Ключові слова: суднові запаси, класифікація суднових запасів, контроль запасів на суднах, менеджментські групи суден, бюджетування.

Key words: ship stores, classification of ship stores, ship stores control, management groups of stores, budgeting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Функціонування підприємств водного транспорту безпосередньо пов'язане з кругообігом різних видів запасів у процесі надання послуг з перевезення вантажів, пасажирів та організації портового господарства. Управління і контроль запасів на підприємствах водного транспорту ускладнюється тим, що їхній рух необхідно відображати не тільки у судноплавних компаніях, пароплавствах та портах, а й безпосередньо на суднах. Враховуючи цю особливість галузі, підприємствам водного транспорту необхідно значну увагу приділяти контролю за судновими запасами.

У цілому, невід'ємною частиною заходів щодо покращення стану і розвитку водного транспорту в Україні є підвищення ефективності управління підприємствами галузі та контролю за раціональним використанням їх майна [3].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ПО ПРОБЛЕМІ

Вирішенню проблем управління підприємствами водного транспорту присвячували свої праці Боняр С.М., Вінников В.В., Жихарева В.В., Кібік О.М., Підлісний П.І. та інші. Значний внесок у дослідження організації та методики контролю запасів зробили такі вчені, як: Аренс Є.А., Баришніков М.П., Бодюк А.В., Будник О.Д., Кулаковська Л.П., Лоббек Дж., Петрик О.А., Піча Ю.В., Ришар Ж., Робертсон Дж., та інші.

Аналіз результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених свідчить, що теоретичні й практичні розробки з контролю та оцінки запасів відображають ґрунтовне розуміння проблем, пов'язаних із трансформацією вітчизняної системи управління запасами. Проте низка питань щодо нормування, оцінки та контролю суднових запасів на підприємствах водного транспорту й досі залишаються невирішеними. У науковій літературі відсутнє обґрунтування теоретико-методологічних

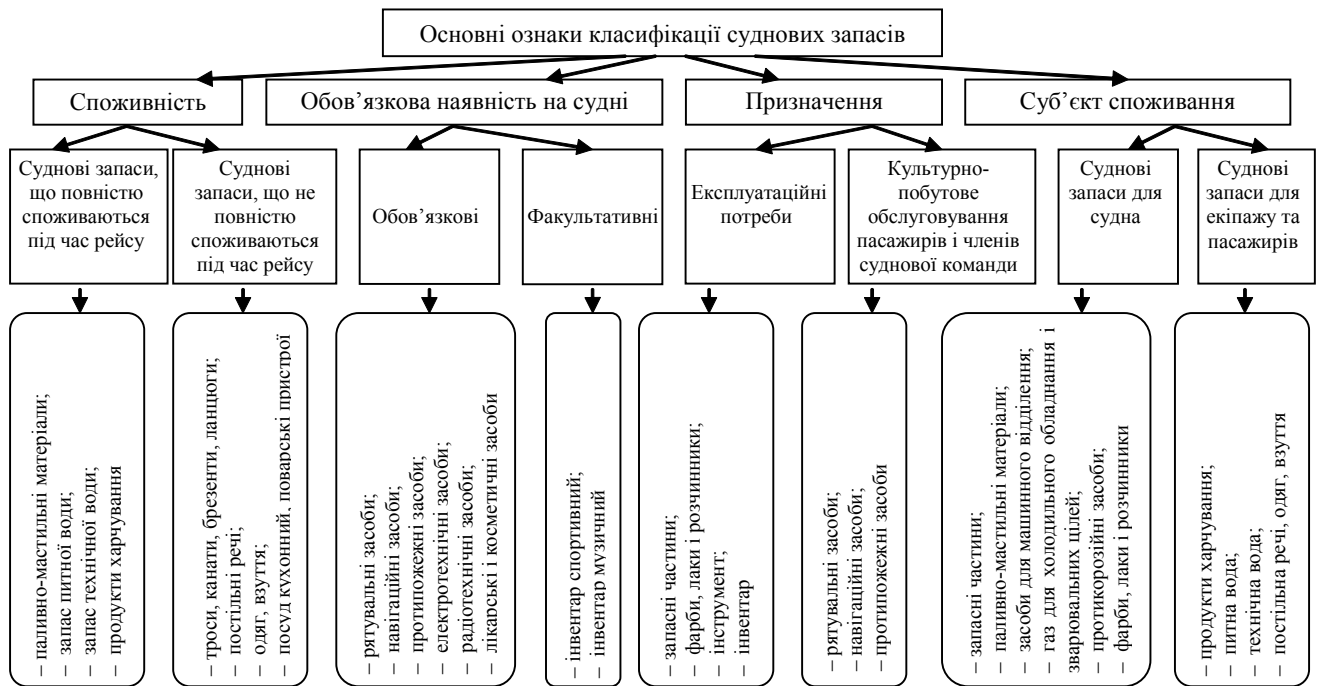

Рис. 1. Запропонована класифікація суднових запасів

підходів щодо здійснення ефективного контролю за забезпеченням, збереженням та використання запасів на суднах.

Актуальність наведених вище питань зумовили вибір теми та основні напрями дослідження, результати якого мають практичне значення для підприємств водного транспорту.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення місця контролю в системі управління запасами на суднах водного транспорту.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

Дослідження питань організації виробничо-господарської діяльності підприємствами різних форм власності та галузей економіки показало, що запаси займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі витрат підприємств і тому є найбільш значною частиною оборотних активів підприємств.

Термін "запаси" об'єднує основні складові оборотних матеріальних активів [8]. Використання цього терміну викликає певні протиріччя, які пов'язані з його тлумаченням в економічній літературі. Більшість авторів під терміном "запаси" розуміють резерв матеріальних ресурсів, які не використовуються в поточній діяльності підприємства і призначені для забезпечення безперервності процесу виробництва, зберігання на випадок необхідності. Тобто поняття "запаси" є досить специфічним.

З розвитком логістики в Україні до запасів стали приділяти підвищену увагу. Фахівці з логістики розглядають запаси як складову логістичного ланцюга на всіх етапах відтворення. Управління запасами на кожній ланці цього ланцюга має певні особливості, бо запаси мають різне призначення, фізико-хімічні властивості, форму та вартість, що впливає і на визначення поняття "запаси".

Аналіз існуючих логістичних підходів щодо запасів підтвердив, що в літературі відсутнє єдине розуміння їх сутності та узагальнююче визначення.

Відображення руху запасів регламентується законодавством України. Джерелами нормативно-законодавчої інформації є ті, що підтверджують законність (або незаконність) тих або інших операцій. Визначення запасів, порядок їх оцінки, визнання і відображення у звітності регламентується П(С)БО 9 "Запаси".

Відповідно до П(С)БО 9 [10], запаси — це активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Результати проведеного дослідження показали, що в економічній літературі приділено достатню увагу аналізу поняття "запаси", їх утворенню, руху та використанню. Однак недостатньо розглянута специфіка формування та використання запасів у різних галузях економіки, зокрема у транспортній галузі, де споживання запасів здійснюється не в процесі виробництва продукції, а шляхом надання послуг з перевезення вантажів та пасажирів.

В існуючій сучасній економічній літературі практично не висвітлені питання формування та використання запасів на підприємствах водного транспорту, відсутнє виділення окремої важливої та специфічної категорії запасів — запаси на суднах водного транспорту.

Дослідження особливостей функціонування водно-транспортної галузі доводить значимість запасів у процесі надання послуг. Кожне судно, яке планує вийти в рейс, має бути у судноплавному (морехідному) стані. І.Г. Леонтьев та О.О. Балобанов зазначають [12], що поняття "судно у морехідному стані" включає, крім багатьох важливих складових і належне забезпечення суд-

на усім необхідним, включаючи штормові запаси (паливно-мастильні матеріали, рятувальне майно, відкориговані навігаційні посібники та багато чого іншого).

Відображення запасів на підприємствах водного транспорту ускладнюється тим, що їх управління, аналіз і контроль необхідно здійснювати не тільки на підприємствах водного транспорту, але й безпосередньо на судах [7]. Дослідження показують, що не існує чіткого визначення для запасів, які знаходяться на судні під час рейсу. Саме тому доцільно надати визначення поняттю — "суднові запаси".

За рекомендованим визначенням, суднові запаси — це оборотні матеріальні активи підприємств водного транспорту, які знаходяться на судні та використовуються виключно судном, екіпажем та пасажиром.

Основним призначенням "суднових запасів" є:

- задоволення експлуатаційних потреб;
- культурно-побутове обслуговування пасажирів, членів суднової команди;
- забезпечення ефективної і безперервної роботи судна;
- підтримка технічного стану судна.

Введення нового поняття потребує його деталізації та поділу на функціональні складові.

Існує значна кількість видів запасів на судах. Для правильної організації управління та контролю суднових запасів важливе значення має їх науково обґрунтована класифікація.

Нами розроблено класифікацію, яка найбільш повно деталізує поняття "суднові запаси".

Виходячи з даної класифікації суднові запаси можна розподілити за певними ознаками. А саме: споживністю, обов'язковою наявністю на судні, призначенням та суб'єктом споживання [8].

У схематичному вигляді запропонована класифікація представлена на рисунку 1.

Дана класифікація дає більш повну уяву про суднові запаси, про їх призначення, дає змогу поділити запаси на ті, які використовуються у портах, пароплавствах, судноплавних компаніях та безпосередньо на судах.

Отже, наведене визначення поняття "суднові запаси" дозволяє більш широко розглядати процес формування, руху та вибуття запасів на судах. Запровадження класифікації суднових запасів допомагає систематизувати та конкретизувати основні ознаки, за якими проводився розподіл суднових запасів з метою підвищення ефективності їх управління і контролю.

Важливою умовою розвитку підприємства й інтенсифікації виробництва продукції та надання послуг є стабільне забезпечення запасами та ефективне їх використання. Це зумовлено тим, що вартість запасів становить значну питому вагу у складі прямих витрат, відповідно, економне та раціональне використання сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи комплектуючих виробів сприяє поліпшенню фінансового стану підприємства.

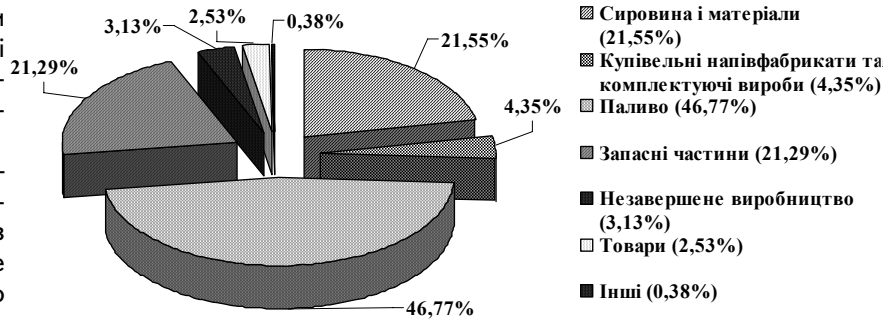

Рис. 2. Структура запасів підприємств водного транспорту

Специфічні особливості діяльності підприємств водного транспорту накладають значний відбиток на формування структури майна. Результати аналізу показують, що в структурі майна підприємств водного транспорту переважають необоротні активи (їх питома вага складає 75—80%), що є характерним для фондоємної галузі. Частка довгострокових інвестицій у складі необоротних активів перевищує 40%, що вказує на інвестиційну привабливість водотранспортної галузі. Запаси займають 20—25% у складі оборотних активів підприємств водного транспорту і 80-90% у складі витрат водотранспортних послуг, що підтверджує важливість вказаної групи майна. Аналіз надходження запасів та їхнє використання є основним сегментом аналітичної роботи підприємства, яка забезпечує визначення і контроль точності та об'єктивності основних показників діяльності підприємства — обсягу реалізації і фінансових результатів діяльності [4—6].

Оцінка структури запасів показала, що найбільшу питому вагу (майже 50%) у складі запасів підприємств водного транспорту займають паливно-мастильні матеріали, частка матеріалів та запасних частин становить відповідно 21,55% та 21,29% (рис. 2). Вказані групи запасів потребують посиленої уваги і контролю.

На підприємствах водного транспорту важливим чинником для розвитку надання послуг є стабільне забезпечення судна запасами та їх ефективне використання. Враховуючи те, що витрати сировини, матеріалів, палива, запасних частин, малоцінних та швидкозношуваних предметів займають 80—90% серед всіх витрат на надану послугу, то головною метою ефективного управління і контролю є визначення забезпеченості судна різними видами запасів та пошук резервів раціонального їх використання [11].

Важливим фактором забезпеченості судна запасами є правильність розрахунку потреби в них. Планування потреб у запасах здійснюється на основі існуючих методів, залежно від специфіки технологічних процесів виробництва продукції або надання послуг, призначення запасів та інших особливостей.

Контроль запасів на підприємствах водного транспорту має особливе значення, бо запаси переміщуються на різних транспортних одиницях (судах), що ускладнює процес контролю їх формування та раціональності використання.

При організації контролю використання запасів застосовують різні методи [2]:

- 1) метод попереднього контролю;
- 2) метод документального контролю відхилень;

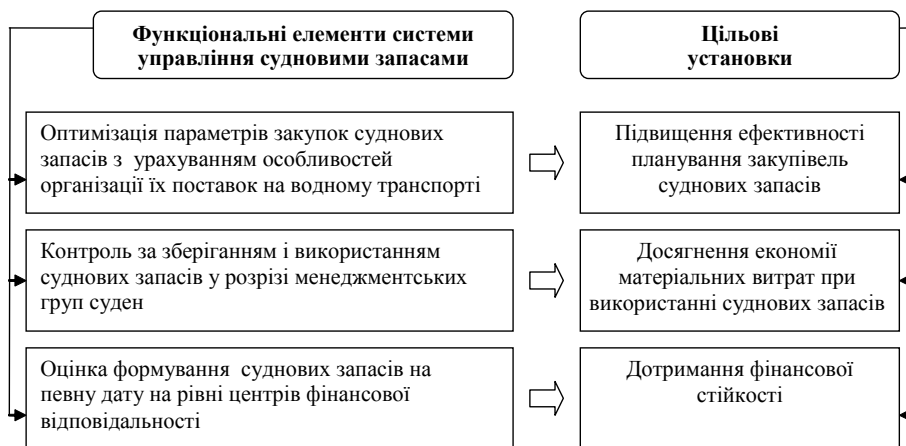

Рис. 3. Функціональні елементи системи управління судновими запасами для здійснення ефективного контролю за їх рухом

- 3) метод розрахунку;
- 4) інвентарний метод;
- 5) балансовий метод.

У сучасних умовах господарювання одним з пріоритетних напрямів контролю за діяльністю підприємств водного транспорту, у тому числі і за збереженням та раціональним використанням запасів, є впровадження внутрішнього контролю [1].

Раціональне використання ресурсів судноплавних компаній, зберігання цілісності транспортного процесу і підвищення його ефективності більшою мірою залежить від впровадження нових методів управління і контролю, які забезпечують адаптацію структури управління до змінних умов діяльності, стратегічним і тактичним завданням судноплавної компанії.

На основі оцінки існуючої концепції управління запасами та порядку здійснення контролю за використанням запасів на підприємствах водного транспорту зроблений висновок щодо доцільності впровадження системи управління і контролю суднових запасів, з урахуванням особливості функціонування водотранспортної галузі та специфіки управління запасами на суднах.

Доцільно сформулювати систему управління судновими запасами як складову частину загальної системи управління запасами підприємств водного транспорту з таких функціональних елементів [9].

1. Оптимізація параметрів закупок суднових запасів з урахуванням особливостей організації поставок суднових запасів на водному транспорті з метою підвищення ефективності планування їх закупівель.

2. Контроль за зберіганням і використанням суднових запасів в розрізі центрів фінансової відповідальності — менеджментських груп суден — з метою досягнення економії матеріальних витрат.

3. Оцінка формування суднових запасів на певну дату на рівні центрів фінансової відповідальності з метою дотримання фінансової стійкості підприємств водного транспорту в цілому та центрів фінансової відповідальності зокрема.

Функціональні елементи запропонованої системи управління і контролю судновими запасами наведені на рисунку 3.

Використання запропонованої системи управління і контролю суднових запасів дозволить використовувати

ти так звану адаптивну концепцію управління запасами [9], що поєднує планові методи визначення параметрів замовлень запасів та реактивні методи управління судновими запасами за центрами фінансової відповідальності судноплавних компаній, що мають можливість впливати на ефективність використання запасів на судах водного транспорту — менеджментськими групами суден.

За результатами дослідження існуючого порядку здійснення контролю за використанням суднових запасів зроблено висновок щодо доцільності впровадження системи управління і контролю запасів на суднах на основі бюджетування в розрізі менеджментських груп, що дозволить здійснювати ефективний контроль за рухом запасів на суднах на всіх етапах кругообігу, а саме здійснювати якісний контроль:

- на етапі закупівлі запасів;
- у процесі зберігання запасів на суднах;
- під час використання суднових запасів.

Отже, ефективність системи управління судновими запасами підприємств водного транспорту залежить від побудови системи контролю за використанням суднових запасів. Вважаємо, що вказана система контролю повинна включати такі елементи: обґрунтування критеріальних показників оцінки використання суднових запасів; визначення відповідальності учасників процесу бюджетування за виконання планових бюджетних показників; використання мотиваційно-стимулюючих інструментів контролю використання запасів на суднах.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Обґрунтовано, що невід'ємною частиною заходів щодо підвищення ефективності функціонування та розвитку підприємств водного транспорту є удосконалення управління та контролю за раціональним використанням їх майна. При цьому специфічною особливістю управління запасами підприємств водного транспорту є необхідність здійснення управлінських заходів щодо ефективного планування, організації поставок та контролю використання запасів не лише на складах, а й на суднах.

Доведено необхідність виділення суднових запасів як окремого виду запасів на підприємствах водного транспорту та надання цьому поняттю самостійного наукового

визначення. Термін "суднові запаси" запропоновано трактувати як оборотні матеріальні активи підприємств водного транспорту, які знаходяться на судні та використовуються виключно судном, екіпажем та пасажиром.

Вдосконалено класифікацію судових запасів за рахунок виділення таких ознак: споживність, обов'язкова наявність, призначення та суб'єкт споживання. Дана класифікація дозволить більш комплексно ідентифікувати судові запаси, що сприятиме підвищенню ефективності їх управління і контролю.

Визначено, що на підприємствах водного транспорту важливим фактором удосконалення надання послуг є стабільна забезпеченість судна запасами та їхнє ефективне використання, враховуючи, що різні групи запасів сукупно займають значну частку у складі загальних витрат водотранспортних послуг. Важливим чинником забезпеченості судна запасами є правильність розрахунку потреби в них.

Узагальнення результатів дослідження існуючих схем управління і контролю судових запасів показали, що важливою умовою методології відображення запасів на підприємствах водного транспорту є запровадження ефективного внутрішнього контролю запасів на суднах з визначенням напрямів його здійснення та розробкою системи контролюючих заходів на рівнях постачання, зберігання і використання судових запасів.

Література:

- Белик В. Д. Совершенствование методики проведения внутреннего контроля за использованием автотранспорта / В.Д. Белик // Вісник Житомирського державного технологічного університету. — 2006. — № 3 (37). — С. 13—19 (Серія "Економічні науки").
- Дудник Н.В. Класифікація внутрішнього економічного контролю / Н. В. Дудник // Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету // Наука й економіка. — Випуск 1 (13). — 2009. — С. 97—100.
- Жихарева В.В., Котлубай А.М., Кибик О.Н., и др. Экономика морского транспорта: учебник / Под ред. В.В. Жихаревой. — Харьков: "Бурункнига", 2012 — 480 с.
- Морський і річковий транспорт України. Інформаційно-довідковий сайт "Україна" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://proukraine.net.ua/transport/water_transport/water_transport.htm
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Офіційний сайт Міністерства фінансів України: основні макроекономічні показники України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minfin.gov.ua/file/link/344083/file/Presentation-Ukrainian.ppt
- Пашковська Л.І. Адміністративно-правове регулювання діяльності судових постачальників: дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.07 / Л.І. Пашковська. — Одеса, 2008.
- Пильнов Д.О. Класифікація судових запасів як елемент логістичного управління та контролю / Д.О. Пильнов // Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. пр. — К.: НАУ, 2013. — Вип. 45. — С. 84—89.
- Пильнов Д.О. Планування, оцінка і контроль як складові системи управління судовими запасами на підприємствах водного транспорту / Д.О. Пильнов // Інвестиції: практика та досвід: наук.-практ. журн. — К., 2014. — Вип. 21. — С. 56—62.
- П(С)БО 9 "Запаси" затверджений наказом Міністерства фінансів № 246 від 20.10.1999 р.
- Статистична інформація. Вантажні та пасажирські перевезення. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Хайминова Ю.В. Управління формуванням фінансових результатів судноплавних компаній на основі довгострокових фрахтових контактів: дисертація кандидата економічних наук: 08.00.04 / Ю.В. Хайминова. — Одеса: ОНМУ, 2008. — 253 с.

References:

- Bielik, V.D. (2006), "Improvement of the internal control methods with the use of motor transport", *Ekonomichni nauky*, vol. 3 (37), pp. 13—19.
- Dudnyk, N.V. (2009), "Internal economic control classification", *Nauka i Ekonomika*, vol. 1 (13), pp. 97—100.
- Zhyharieva, V.V. Kotlubaj, A.M. and Kybyk, O.N. (2012), *Ekonomika morskogo transporta* [Marine transport economics], Burunkniga, Kharkiv, Ukraine.
- The information and reference site "Ukraine" (2015), "Marine and inland water transport", available at: http://proukraine.net.ua/transport/water_transport/water_transport.htm (Accessed 15 September 2015).
- State Statistics Committee of Ukraine (2015), *Statistical information*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).
- The official site of Ministry of Finance of Ukraine, "Main macroeconomic indicators of Ukraine", available at: www.minfin.gov.ua/file/link/344083/file/Presentation-Ukrainian.ppt (Accessed 15 September 2015).
- Pashkovs'ka, L.I. (2008), "Administrative regulation of ship suppliers activity", Abstract of Ph.D. dissertation, Odesa, Ukraine.
- Pylnov, D.O. (2013), "Classification of ship stores as an element of logistic management and control", *Problemy systemnogo pidhodu v ekonomitsi*, vol.1 (45), pp. 84—89.
- Pylnov, D.O. (2014), "Planning, estimation and control as components of ship stores management system at the water transport enterprises", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1 (21), pp. 56—62.
- Ministry of Finance of Ukraine (1999), Order "Statement of Standard Accounting Practice 9 "Stores", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (Accessed 15 September 2015).
- The official site of State Statistics Service of Ukraine, "Freight and passenger transportation", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 September 2015).
- Haimynova, Iu.V. (2008), "Management of forming financial results of shipping companies based on long-term charter", Abstract of Ph.D. dissertation, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.

А. В. Колодійчук,
к. е. н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Ужгород

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК УМОВ ВПРОВАДЖЕННЯ ІКТ

A. Kolodiychuk,
Ph.D., Associate Professor, Uzhgorod Trade and Economic Institute of Kyiv National Trade and Economic University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH OF ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESSES AS CONDITIONS OF ICT IMPLEMENTATION

У статті охарактеризовано теоретичне підґрунтя дослідження процесів макроекономічного розвитку як умов впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національне господарство. Зокрема, дано авторське визначення категорій "економічний розвиток" та "економічний ріст". Крім того, проаналізовано і узагальнено погляди різних вчених на суть економічного розвитку, а також виділено серед них загальні і спеціальні підходи. Автором визначено принципи успішного ІКТ-розвитку, а також запропоновано новий механізм впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку, впровадження яких дозволило б перейти на макrorівні від існуючої майже два десятиліття декларативно-імітувальної системи управління інформатизацією в Україні до ринково-орієнтованої моделі управління ІКТ-розвитком, що забезпечило б подолання або суттєве обмеження комп'ютерного та інтернет-піратства, сприяло б росту валового внутрішнього продукту, збільшенню кількості робочих місць, зростанню обсягів бюджетних надходжень, покращенню інвестиційного клімату.

The article describes the theoretical basis for the study of processes of macroeconomic development as conditions of ICT implementation in national economy. In particular, given the author's definition of the categories of "economic development" and "economic growth". In addition, analyzed and summarized the views of various scholars on the essence of economic development and also allocated among them general and special approaches. The author defines the principles of successful ICT development, and also proposed a new mechanism for ICT implementation in the national economy, the introduction of which would go in Ukraine on the macro level from the existing nearly two decades declarative-imitation informatization management system to market-oriented management model of ICT development; this would provide overcoming or significant restriction of computer and Internet piracy, thus contributing to the growth of gross domestic product, increasing the number of workplaces, growth of volumes of budget revenues, improving the investment climate.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне зростання, інформаційно-комунікаційні технології, умови, впровадження, національна економіка, валовий внутрішній продукт, циклічність.

Key words: economic development, economic growth, information and communication technologies, conditions, implementation, national economy, gross domestic product, cyclical.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для того, щоб ідентифікувати типи економічного розвитку, оцінити його темпи, виявити чинники впливу на нього, в тому числі і ризиків різного характеру, визначити порції суспільного відтворення, а також найбільш ефектив-

но адаптувати галузі національної економіки до умов циклічності економічного розвитку, перш за все, необхідно окреслити існуючі в науковій економічній літературі науково-методологічні підходи до трактування категорії економічного розвитку, а також визначити найбільш придатний з них

для прикладного використання. Ми вважаємо, що ці підходи доцільно розділити на загальні та спеціальні. У загальних підходах тяжіють до суті економічного розвитку як суспільного явища, яке має конкретний набір причин і наслідків, а науковці-представники спеціальних підходів виражають суть економічного розвитку через ті чи інші соціально-економічні показники.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значна кількість вчених приділяла увагу дослідженню природи економічного розвитку, притому ця наукова проблема стала однією з ключових питань політичної економії (А. Сміт, Дж. М. Кейнс, Е. Гансен, Г. Мюрдаль, Дж. Робінсон, Р. Нурксе, А. Гіршман, Г. Зінгер, Й. Шумпетер, М. Туган-Барановський) та ряду суміжних наук (П. Бурдьє, Е. Дюркгейм, В. Соловйов, Г. Спенсер, П. Сорокін, О. Шпенглер та інші). Не залишалися осторонь, а навпаки, поглиблювали дослідження цього напрямку і представники більш сучасних економічних течій та наукових шкіл. Це концепція переходу до "самопідтримуючого" росту та теорія лінійних стадій В. Росстоу, неокласична теорія структурних трансформацій А. Льюїса, модель економічного росту Р. Харрода — Е. Домара, теорія "великого поштовху" П. Розенштейна-Родана, модель екзогенного економічного росту Р. Солоу, модель ендегенного зростання П. Ромера, модель Рамсея-Касса-Купманса, модель збалансованого набору інвестицій Мерфі-Шляйфера-Вішні, модель з двома дефіцитами М. Бруно та Х. Ченері тощо. Цією проблематикою займаються і сучасні українські та зарубіжні науковці: Л. Баластрик, Р. Барро, В. Гальперін, О. Гош, Н. Гражевська, С. Дорогунцов, Т. Егерсон, Г. Клишко, Ф. Ларрен, М. Маковецький, С. Панченко, Дж. Сакс, А. Сидорович, С. Тарасова, Е. Хелпман, Ю. Шарєв та ін. Проте на сьогодні не існує єдиного уніфікованого погляду на сутність економічного розвитку та економічного росту і, крім того, питання макроекономічного розвитку як умов впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку залишається недостатньо дослідженим.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є вивчення та узагальнення підходів до визначення категорії економічного розвитку, а також побудова теоретично-методологічного підґрунтя дослідження процесів економічного розвитку як умов впровадження ІКТ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін "розвиток" у семантичному плані не має єдиного значення. У тлумачному словнику української мови розвиток означає процес виникнення або підсилення чого-небудь, процес зміцнення або зростання чогось, процес вдосконалення або покращення чого-небудь, процес інтенсифікації, і, процес зміни якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [3, с. 404]. У цьому ж словнику під зростанням розуміють синонім слів "розвиток" та "посилення" [3, с. 157] і він означає збільшення в розмірі, числі.

Категорії "економічний розвиток" та "економічне зростання" також не мають однозначного трактування в економічній літературі. Варто розпочати з того, що поняття економічного розвитку тісно переплітається з терміном "економічний ріст", яке означає у багатьох літературних джерелах кількісні зростання параметрів функціонування економічної системи. У свою чергу, економічний розвиток полягає у наявності позитивних якісних змін в економічному житті суспільства, підвищенні його загального рівня. Якщо розвиток національної економіки виступають як умови розгортання досліджуваних соціально-економічних явищ та про-

цесів, то в даному контексті слід розглядати економічний ріст як конкретну форму прояву економічного розвитку. Крім того, як правило, будь-які якісні зміни є результатом кількісних або піддаються певній оцінці. Таким чином, економічний розвиток буде розглядатися не як абстрактна категорія, котрою іменують певні суспільні трансформації економічного характеру і яку занадто складно комплексно виміряти, а конкретний набір макроекономічних умов. В такому разі, на наш погляд, усувається достатньо поширене хибне уявлення, за яким економічний ріст і економічний розвиток — відірвані і незалежні один від одного поняття. Наприклад, достатньо навести ефемерну тезу, яка побутувала в економічній політиці в Україні, згідно з якою рівень економічного розвитку повинен спрямовуватися на рівень країн ЄС, а економічний ріст при цьому просто нівелюється. Можна також стверджувати, що, по суті, економічний розвиток — якісний результат економічного росту, його наслідок. Економічний розвиток неможливий, якщо йому не передують економічний ріст. Варто також зауважити, що навіть, якщо і мають місце певні локальні інновації чи організаційні удосконалення, останні є розвитком лише тоді, коли вони приносять позитивний кінцевий результат у вигляді росту виробництва і споживання.

Враховуючи сказане вище, відзначимо, що загальні підходи до означення поняття економічного розвитку спрямовані на пошук саме цих якісних змін, а у спеціальних підходах зорієнтовані на згаданих вище кількісних змін.

Починаючи з історичних витоків економічних вчень і до сьогодні було запропоновано різноманітні теорії, концепції і парадигми економічного розвитку та економічного росту, які з різних куточків зору розкривають природу даних соціально-економічних категорій. Класик економічної науки Й. Шумпетер у своїй головній праці [8] представляє інноваційно-підприємницький підхід осмислення природи економічного розвитку. Згідно з цим підходом визначальними факторами економічного розвитку є передусім продуктивні та управлінські інновації, а також підприємницька ініціатива. В той же час результат — зростання кількості вироблених товарів і послуг та обсягів їхнього споживання — австрійський вчений іменує економічним ростом. Крім того, Шумпетер вперше в економічній теорії описав інтенсивний тип економічного зростання.

Загальні підходи до тлумачення суті економічного розвитку включають абсолютно-критеріальний, відносно-критеріальний та якісно-критеріальний підходи. Обов'язково слід зазначити, що в літературі перші два підходи стосуються в основному економічного росту. Зокрема, в рамках абсолютно-критеріального підходу економічний розвиток вбачається у зростанні валового внутрішнього продукту, валового національного продукту, валового національного доходу, покращенні показників платіжного балансу країни (зокрема її чистих активів, величини золотовалютних резервів), що дає позитивний якісний економічний ефект у довготривалому періоді. Так, на думку П.Ю. Буряка, економічне зростання — це "збільшення реального ВВП у довгостроковому періоді, зміцнення економічної могутності країни" [5, с. 45]. На наш погляд, все-таки ріст валового внутрішнього продукту в короткостроковому періоді вже можна вважати економічним ростом, а в довгостроковому проміжку часу, коли присутні певні якісні зміни, мова повинна йти про економічний розвиток.

Відносно-критеріальний підхід полягає в ототожненні економічного розвитку зі збільшенням валового внутрішнього продукту на душу населення, середньодушового доходу, величин споживання і заощадження на душу населення, обсягів інвестицій на одну особу, що супроводжується якісними змінами у довгостроковому періоді.

Комбінацію двох вищезазначених підходів пропонує В.Д. Базилевич, який зазначає, що економічне зростання

можна розглядати "як поступальний приріст реального ВВП, ВВП чи національного доходу за рахунок збільшення обсягів використовуваних ресурсів або їх ефективнішого використання без порушення рівноваги у короткострокових періодах; а також як реальний приріст ВВП (ВНП чи НД) на одну особу" [2, с. 465].

Третій підхід (якісно-критеріальний) враховує всі можливі якісні позитивні зміни, серед яких співвідношення галузей економіки, оцінка їхньої високотехнологічності, рівень освіти, інформатизації, охорони здоров'я, екологічності виробництва, розвиток інфраструктури — соціальної, фінансової, інноваційної, транспортної, виробничої, інженерної, логістичної тощо.

Спеціальні підходи до визначення змісту економічного розвитку сконцентровані на ідентифікації тих чи інших особливостей економічного розвитку як соціально-економічної категорії. До них належить згаданий вище інноваційно-підприємницький підхід, а також якісно-трансформаційний, економіко-потенціальний, соціально-якісний, реформаційний, циклічний, соціально-процесний та соціально-синергетичний.

Якісно-трансформаційне бачення економічного розвитку означає перехід макроекономічної системи від одного етапу до іншого, перетворення її у нову якість, при якій має місце зростання виробництва існуючих товарів та послуг, а також налагоджується продукування нових товарів і послуг завдяки інноваційним технологіям. За економіко-потенціальним підходом економічний розвиток сприймають через призму його можливостей (тобто економічної здатності) успішно та ефективно вирішувати поставлений перед державним механізмом комплекс соціальних, економічних, політичних, екологічних проблем. Зміст соціально-якісного трактування економічного розвитку виражається у досягненні нового рівня якості життя, підвищення загального рівня добробуту населення, соціальних стандартів тощо. Згідно з положеннями реформаційного підходу економічний розвиток слід розуміти як результат ефективного проведення комплексу глибоких комплексних соціально-економічних реформ у різних сферах господарського життя суспільства. Саме такий підхід яскраво виражений у праці [6]. Представники циклічного підходу вбачають закономірність економічного розвитку у його циклічності, яка у свою чергу тісно пов'язана з НТП, інноваціями та торговельно-економічною експансією на зовнішніх ринках. Відповідно до соціально-синергетичного підходу, який має в певній мірі філософське забарвлення, дещо нагадує циклічний підхід, проте в даному випадку фігурують не економічними циклами, а почерговою зміною революційного та еволюційного шляхів розвитку.

У рамках соціально-процесного підходу дотримуються думки, що економічний розвиток — це тривалий процес підвищення рівня життя населення завдяки росту доходів на душу населення (тобто економічного росту). Цей підхід розвинутий у Словнику сучасної економічної теорії Макміллана, у якому зазначається [7, с. 144], що зазвичай цей процес досягається розвитком індустріалізації з меншим опором на сільськогосподарський сектор економіки.

На нашу думку, суть категорії економічного розвитку потрібно розглядати у двох аспектах: теоретичному та прикладному. У теоретичному плані економічний розвиток ми визначаємо як покращення макроекономічних індикаторів стану національної економіки в середньостроковому та довгостроковому періодах, в першу чергу життєвого рівня населення. В той же час прикладне трактування економічного розвитку виглядає наступним чином: це одночасне збільшення середньодушового ВВП, показників соціального рівня життя населення та активізація інноваційної й науково-технічної діяльності з обов'язковим впровадженням їхніх здобутків в галузі національного господарства.

Варто також зауважити, що економічний ріст — це обов'язкова передумова економічного розвитку, один з ключових його елементів; зростання обсягів національного виробництва на душу населення.

Економічний розвиток може виступати передумовою широкого впровадження ІКТ в національній економіці, може виступати і наслідком. Проте нас цікавить макроекономічний розвиток в якості умов впровадження ІКТ.

В умовах упровадження інформаційно-комунікаційних технологій значення економічного розвитку та економічного росту значно актуалізується. Господарська практика та ІТ-розвиток демонструють, що в Україні у сучасних умовах на перший план в процесі інформатизації виходять фінансові питання. Такий підхід не враховує усю різноманітність ризиків впровадження ІКТ. Як правило, державний механізм намагається долати лише наслідки негативних впливів такого роду ризиків, що, звичайно, не завжди ефективно. Ризики ІКТ, на наш погляд, повинні бути центральним питанням усіх процесів інформатизації. У зв'язку з цим, нами пропонується вибудувати механізм впровадження ІКТ в галузі національного господарства, який наводиться на рисунку 1. Цей механізм наділений рядом переваг, серед яких слід виділити в першу чергу такі: 1) врахування ризиків інтрузії ІКТ; 2) вибудовування розвинутих ринкових відносин у сфері ІТ (з ініціативи держави, а не лише поодиноких вітчизняних чи зарубіжних компаній); 3) ефективне державне регулювання інформатизації в Україні; 4) побудову механізму ризик-менеджменту в ІКТ-галузі на макrorівні; 5) даний механізм передбачає активізацію інноваційної та цільової науково-технічної діяльності, що в перспективі дасть змогу перейти до створення власної ІКТ-продукції (апаратного та програмного забезпечення, а також комунікаційних засобів).

Ми вважаємо, що будь-який успішний ІКТ-розвиток та ефективно впровадження його результатів у національну економіку, повинні ґрунтуватися на низці наступних принципів:

- соціально-інноваційного апвелінгу, тобто якнайширшого залучення ІТ-спеціалістів, науковців, практиків господарювання до різних ланок виробничого ланцюга по виробництву ІТ-продукції та впровадження ІКТ;
- широкого використання схем ІКТ-шорткатів (ІКТ-вікон) та їх прозорості;
- ефективності (макро-, мікроекономічної, соціальної) та інноваційності;
- інших принципів, серед яких: дискретність та модульність, системність, адаптивність, (полігалазуева) спеціалізованість, інтерактивність, масовість (краудфандинг, Інтернет), інформаційна безпечність (для нівелізації ІКТ-ризиків), прозорість (широкі кола інвесторів, зацікавленої громадськості), механізмів державно-приватного партнерства задля глибокої інформатизації суспільства і зростання рівня інформаційної культури в ньому, принцип гуманності (гуманізму), сумісність з глобалізаційними процесами, орієнтованість на споживача ІТ-продукції та ІТ-послуг, прогностичність.

На наше переконання, керуючись цими принципами та впроваджуючи такий механізм, можна було б перейти від існуючої майже два десятиліття (з кінця 90-х рр. попереднього століття) декларативно-імітаційної системи управління інформатизацією в Україні до ринково-орієнтованої моделі управління ІКТ-розвитком. В свою чергу, це забезпечило б подолання або суттєве обмеження комп'ютерного та інтернет-піратства, що, в підсумку, сприяло б росту ВВП, збільшення кількості робочих місць, зростання обсягів бюджетних надходжень, покращення інвестиційного клімату тощо. Крім того, у сучасному світі на роль повноцінного фактора виробництва, поряд з землею,

Теорії і концепції ризиків впровадження ІКТ в національній економіці

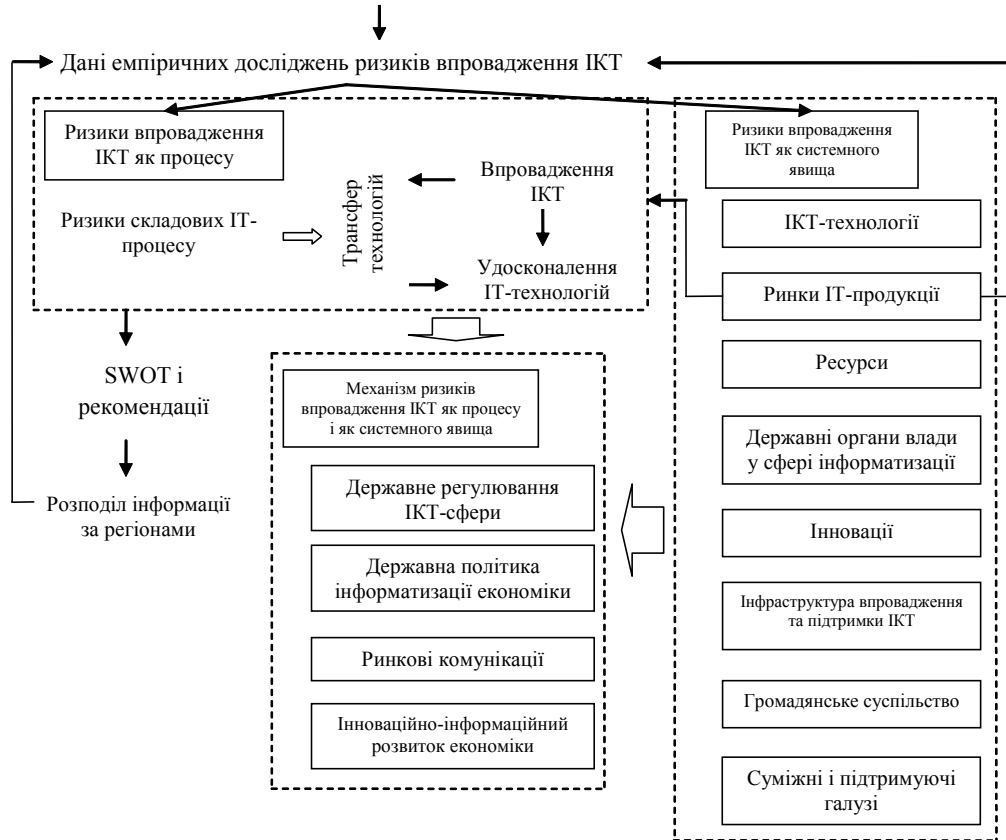

Рис. 1. Механізм впровадження ІКТ в умовах розвитку національної економіки

Складено автором.

капіталом, робочою силою і підприємницьким хистом, претендує інформація. Так, С.Ф. Лазарева підсумовує, що "завдяки сучасним ІТ інформація стає більш важливою складовою виробничого процесу, ніж традиційні компоненти — природні ресурси, праця і капітал" [4, с. 17]. Тому, справжній ІКТ-розвиток — безумовно один з рушіїв економічного розвитку, сучасний фактор інтенсифікації виробництва.

ВИСНОВКИ

На наш погляд, "економічний ріст" і "економічний розвиток" — це тісно переплетені, а не незалежні між собою економічні категорії, і якщо розвиток виступає умовами певних видів економічної діяльності, то ріст — конкретна форма прояву розвитку. Крім того, позиціонування економічного розвитку як елемента економічної динаміки дозволило нам виділити загальні та спеціальні підходи до розуміння його сутності. Кожна з цих груп включає свої специфічні підходи, які з різносторонніх точок зору розглядають природу економічного розвитку.

Література:

1. Барро Р. Экономический рост / Р. Барро, Х. Сала-и-Мартин. — М.: Бинон, 2010. — 822 с.
2. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2006. — 631 с.
3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. — Харків: Фоліо, 2002. — 540 с.
4. Лазарева С.Ф. Економіка та організація інформаційного бізнесу: навч. посібник / С.Ф. Лазарева. — К.: КНЕУ, 2002. — 667 с.
5. Макроекономіка: навч. посібник / наук. ред. П.Ю. Буряк, О.В. Стефанишин, Л.Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. — Львів: ІНТЕРЕКО, 2001. — 448 с.

6. Нуреев Р.М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики: учебное пособие / Р.М. Нуреев. — М.: Инфра-М, 2008. — 368 с.
7. Словарь современной экономической теории Макмиллана. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 608 с.
8. Шумпетер И. Теория экономического развития / И. Шумпетер. — М.: Прогресс, 1982. — 321 с.

References:

1. Barro, Robert J. & Sala-i-Martin, Xavier (2010), *Ekonomicheskyy rost* [Economic Growth]. Moscow: Binon. 822 p.
2. Bazylevych, V. D. (Ed.) (2006), *Ekonomichna teoriya: Politekonomiya* [Economic Theory: Political Economy] (Textbook). Kyiv: Knowledge. 631 p.
3. Ivchenko, A. A. (2002), *Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy* [Explanatory Dictionary of Ukrainian Language]. Kharkiv: Folio, 540 p.
4. Lazaryeva, S. F. (2002), *Ekonomika ta orhanizatsiya informatsiynoho biznesu* [Economics and organization of information business] (Teach. manual). Kyiv: Kyiv National Economic University, 667 p.
5. Buryak, P. Yu. Stefanyshyn, O. V. Tsymbal, L. L. Balahurak, U. D., & et. al. (2001), *Makroekonomika* [Macroeconomics] (Teach. manual). Lviv: INTERECO. 448 p.
6. Nureyev, R. M. (2008), *Ekonomika razvitiya: modeli stanovleniya rynochnoy ekonomiki* [Development economics: models of market economy formation] (Textbook). Moscow: INFRA-M. 368 p.
7. Slovar' sovremennoy ekonomicheskoy teorii Makmillana [Macmillan dictionary of modern economics]. (1997). Moscow: INFRA-M. 608 p.
8. Schumpeter, Joseph. (1982), *Theory of Economic Development*. Moscow: Progress. 321 p.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015 р.

Ю. С. Печуляк,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту, маркетингу та менеджменту,
Київський університет туризму, економіки і права, м. Київ

УМОВИ СПІВПРАЦІ ПІДПРИЄМСТВ З РЕКРУТИНГОВИМИ АГЕНТСТВАМИ ТА ПОСЛУГИ, ЯКІ ВОНИ ПРОПОНУЮТЬ В УКРАЇНІ

J. Pechulyak,
Ph.D. in Economical Science, Associate Professor of accounting and auditing, marketing and management,
Kyiv University of Tourism, Economics and Law

TERMS OF COOPERATION ENTERPRISES WITH RECRUITMENT AGENCIES AND SERVICES THAT THEY OFFER IN UKRAINE

Стаття присвячена визначенню сучасних умов співпраці підприємств з рекрутинговими агентствами та розгляду послуг, які вони пропонують в Україні. Обґрунтовується актуальність і доцільність повної або часткової передачі підприємствами функцій управління персоналом спеціалізованим агентствам з метою підвищення рівня професійності їх виконання, оптимізації витрат на персонал та, як результат, збільшення загальної ефективності роботи підприємства. Розкривається сутність поняття кадрового аутсорсингу та наводяться види аутсорсингових послуг, що надаються в Україні.

Встановлюються причини звернень підприємств до рекрутингових агентств та розкривається зміст послуг, які вони пропонують, зокрема до них віднесено: рекрутинг, масовий підбір персоналу, екзек'ютів січ, хедхантінг, аутстафінг, лізинг персоналу, аутплейсмент. Визначаються переваги та умови замовлення кожної послуги. Розкриваються сучасні умови та етапи співпраці підприємств з рекрутинговими агентствами з метою пошуку персоналу в Україні. Надається характеристика програм аутплейсменту в Україні.

The article is devoted to defining the enterprises cooperation terms with recruiting agencies and review the services they offer in Ukraine. Justified urgency and appropriateness of full or partial transfer enterprises HR-functions to specialized agencies in order to enhance the professionalism of their performance, optimization personnel costs and, as a result, increasing the overall efficiency of the enterprise. Defined the essence of the human resources outsourcing concept and the kinds of outsourcing services provided in Ukraine.

Determined the causes of enterprise applications to recruitment agencies and revealed the content of the services they offer, including: recruitment, mass recruitment, executive search, head hunting, outstaffing, staff leasing, outplacement. Identified the benefits and conditions of each service order. Disclosed current conditions and stages of business cooperation with recruiting agencies to find personnel in Ukraine. Characterized the outplacement programs in Ukraine.

Ключові слова: управління персоналом, рекрутингові агентства, аутсорсинг, рекрутинг, масовий підбір персоналу, екзек'ютів січ, хедхантінг, аутстафінг, лізинг персоналу, аутплейсмент.

Key words: personnel management, recruitment agencies, outsourcing, recruitment, mass recruitment, executive search, head hunting, outstaffing, staff leasing, outplacement.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день управління персоналом організації — це не просто підбір працівників необхідного рівня якості та в потрібній кількості, але й виконання цілого ряду складних специфічних функцій таких, як: кадрове планування, організація праці персоналу, управління розвитком і рухом працівників, управління винагородженням, оцінювання та атестування персоналу, ведення кадрової документації, звільнення та ін. Водночас жорстокі реалії конкурентної боротьби за світові та національні ринки змушують компанії фокусуватись на ефективності своєї основної (операційної) діяльності та на стратегічному розвитку організації, не відволікаючись на другорядні (забезпечувальні) функції. З огляду на це, все більш актуально стає повна або часткова передача функцій управління персоналом спеціалізованим агентствам з метою підвищення рівня профе-

сійності їх виконання, оптимізації своїх витрат на персонал та, як результат, збільшення загальної ефективності роботи компанії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню послуг з передачі окремих функцій управління персоналом стороннім організаціям присвячені праці таких науковців як Б. Анікін, С. Безручук, В. Бойченко, О. Борисюк, О. Вербицька, В. Голуб, А. Коняєва, М. Карлін, В. Кохан, С. Лайчук, А. Решетнікова, Ю. Смірнов, З. Смутчак, Т. Шкода. Проте відсутні комплексні дослідження усього різноманіття послуг, які надають спеціалізовані агентства у сфері управління персоналом в Україні, та недостатньо повно висвітлені сучасні умови співпраці підприємств з агентствами.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення сучасних умов співпраці підприємств з рекрутинговими агентствами та вивчення послуг, які вони пропонують в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кожний власник або керівник будь-якої компанії рано чи пізно зіштовхується з питанням: що вигідніше, мати власну кадрову службу або звернутися в спеціалізоване агентство? Щоб відповісти на це питання, слід оцінити ряд факторів: розмір компанії, наявність у штаті необхідних фахівців, вимоги до строків пошуку персоналу, витрати на утримання власної кадрової служби та вартість послуг рекрутингових агентств тощо.

Існує думка, що власний кадровий відділ розумно мати у великих компаніях, де часто виникає потреба у пошуку нових працівників. Натомість невеликій фірмі, що має разові потреби у новому персоналі, недоцільно створювати власний відділ кадрів або відкривати вакансію менеджера з підбору персоналу. Набагато вигідніше звернутися до послуг рекрутингового агентства, котре має досвід у справі підбору кваліфікованих працівників і, що важливо, має велику базу кваліфікованих кандидатів.

Однак фахівці відзначають, що практично всі великі організації, незважаючи на функціонування власних кадрових служб, активно співпрацюють із агентствами. Залежно від того, яку допомогу хоче отримати організація від рекрутингового агентства, останнє може запропонувати широкий спектр послуг від повної передачі усіх функцій управління персоналом до виконання окремих завдань. Такий вид послуг отримав назву кадрового аутсорсингу або HR-аутсорсингу (human resources outsourcing).

У загальному розумінні поняття "аутсорсинг" (від англійського outsourcing (outer-source-using) — використання зовнішнього джерела/ресурсу) означає передачу організації, на підставі договору, певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у відповідній галузі.

В країнах Європи та Північної Америки аутсорсинг користується великим попитом та популярністю, хоча на ринку України ця послуга тільки починає поширюватися. У Європі нормою є те, що навіть великі бренди схильються тримати у своїх руках тільки розробку й мережу поширення продукції, віддаючи на аутсорсинг функції управління персоналом, бухгалтерський облік, рекламу, інформаційні технології і навіть саме виробництво.

Кадровий аутсорсинг або аутсорсинг у сфері управління персоналом, за визначенням вітчизняного науковця Т. Шкоди, — це форма господарських взаємовідносин між замовником та виконавцем, при яких замовник концентрується на основних видах діяльності, а функцію у сфері управління персоналом і відповідальність за її ефективність передає професійному виконавцю (аутсорсеру), який спеціалізується у сфері управління персоналом і володіє відповідним досвідом, знаннями, технічними засобами, на довгостроковій контрактній основі, з метою підвищення якості, зниження витрат, зменшення часу виконання HR-процесів і отримання конкурентних переваг [1, с. 141].

На думку О. Зайцевої, аутсорсинг персоналу — це спосіб ефективної взаємодії між суб'єктами господарювання, що полягає у процесі передачі сторонній організації (яка має безпосередню спеціалізацію у сфері управління персоналом) функцій із управління всіма або окремими кадровими процесами, на основі договору [2].

Сторонніми організаціями або аутсорсерами можуть виступати рекрутингові агентства, юридичні та консалтингові компанії, які окрім послуг з управління персоналом надають й інші види послуг.

Важливим фактором на користь кадрового аутсорсинга є наступна обставина: аутсорсингова компанія здатна

значно заощадити фінансові ресурси підприємства й забезпечити високий рівень послуг за рахунок спеціалізації й кваліфікованих кадрів.

Якщо підрахувати всі витрати на кадрову службу, а потім зрівняти їх з діяльністю аутсорсингових фірм, виявиться, що в більшості випадків вигідніше мати справу з останніми. Адже своя служба управління персоналом — це не тільки зарплата, але й оренда робочих місць, експлуатація устаткування, оплата навчання й т.д. У той час як, працюючи з аутсорсерами, на цих видах витрат підприємство заощаджує.

Відомо, що компанії великих розмірів можуть заощадити грошові ресурси за рахунок ефекту масштабу. На відміну від індивідуальних фірм, сторонні компанії, які надають послуги з аутсорсингу, можуть досягнути такого ж ефекту економії від великого масштабу через об'єднання зусиль декількох компаній. Іншими словами, ефект від наданих послуг сторонньою організацією вищий, ніж результат, отриманий власними силами, більш якісний та дешевий.

В Україні в рамках кадрового аутсорсингу пропонуються наступні види послуг:

- налагодження кадрового діловодства "з нуля";
- кадровий аудит (первинний, поточний, перед перебіркою);
- складання положень про структурні підрозділи, штатного розпису, посадових інструкцій, проектів трудових договорів (контрактів), правил внутрішнього трудового розпорядку, колективних договорів, інструкцій з охорони праці, ведення журналів, графіків відпусток;
- оформлення прийняття на роботу, переведення, переміщення, звільнення з роботи; особливості прийому та звільнення окремих категорій громадян; правовий супровід вивільнення працівників, скорочення штату працівників;
- оформлення випробування при прийнятті на роботу, простой, надурочних робіт, відпусток, відсутності на роботі у зв'язку з непрацездатністю тощо;
- ведення трудових книжок;
- оформлення матеріалів про порушення трудової дисципліни;
- працевлаштування іноземців;
- розробка системи заміщення вакантних посад і робочих місць;
- розробка системи внутрішнього виробничого навчання та підвищення кваліфікації;
- розробка систем атестації, мотивації;
- консультування з питань найму, звільнення працівників, інших питань трудового законодавства;
- підготовка та подача звітності в центри зайнятості;
- представництво у вирішенні трудових спорів;
- проведення тренінгів, семінарів з питань трудового права тощо [3].

Проте слід зазначити, що в Україні управління персоналом поки більшою мірою перебуває в руках власних кадрових служб, а от пошуком і підбором співробітників все частіше займаються спеціалізовані (рекрутингові) агентства.

Рекрутинг (від французької recruter — набирати, вербувати; спочатку про солдат, яких вербували в королівську армію) означає підбір персоналу в штат компанії або під замовлення клієнта у випадку рекрутингового агентства; основна функція і обов'язок менеджерів по персоналу та рекрутерів.

Рекрутингове агентство — це посередник на ринку праці, організація, яка надає послуги роботодавцям з пошуку та підбору персоналу, а також інші супутні послуги.

Рекрутинг — це доволі молодий вид діяльності, який зародився в Німеччині, Франції, Британії на початку XIX ст. А перші агентства відкривалися в аудиторських та консалтингових компаніях у США на початку 50-х рр. В Україні перші рекрутингові агентства з'явилися на початку 90-х років, але

їх було дуже мало. На сьогоднішній день цей бізнес знаходиться на стадії розвитку і кількість компаній у цьому напрямку роботи збільшується не по дням, а по годинам.

Досвід показує, що багато компаній не володіють інструментами та технологіями, щоб виконати всі процедури в циклі підбору персоналу на належному рівні. Їм здається, що це легка справа, але насправді досить часто компанії стикаються з наступними проблемами, коли наймають персонал своїми силами:

- кандидат не підійшов на посаду з різних професійних чи особистісних причин;

- кандидат сам згодом відмовляється від позиції тому, що вона не виправдовує його очікувань.

Після цього у компанії виникає потреба зробити заміну, а на це йдуть додаткові ресурси, час, тривалий період навчання та адаптації нового кандидата.

Уникнути зазначених проблем в процесі добору персоналу дозволяють рекрутингові агентства, які здатні виконати цю функцію на високому професійному рівні і забезпечити потрібний підприємству результат. Випадки, у яких організаціям доцільно звертатися до рекрутингового агентства за допомогою у пошуку необхідних спеціалістів, можна звести до наступних:

- на підприємстві відсутній відділ кадрів або спеціаліст з підбору персоналу внаслідок різних причин (малий розмір підприємства; функції з управління персоналом виконує директор або його заступник; керівник підприємства вважає, що набором працівників має займатись професіонал у цій сфері — агентство; потреба у пошуку працівників виникає дуже рідко і тому не вигідно наймати у штат спеціаліста з підбору персоналу);

- підприємству потрібен спеціаліст високої кваліфікації або вузької спеціалізації, який є рідкісним на ринку праці, і самостійно знайти його важко або взагалі неможливо (адже професіонали рідко прямо розміщують свої резюме в Інтернеті й, тим більше, не шукають роботу через газети; контакти таких людей є тільки в базі даних агентств);

- підприємство шукає кандидатів на відповідальні керівні посади, від яких значною мірою залежить успіх підприємства;

- підприємству потрібен спеціаліст на певний термін для виконання проекту, визначеного обсягу роботи;

- потрібно заповнити вакантну посаду у досить короткий термін;

- це підприємство — представництво іноземної компанії, яке погано орієнтується на вітчизняному ринку праці тощо.

Враховуючи різні причини і цілі звернень підприємств до рекрутингових агентств, послуги, які вони можуть надавати, різняться. Зокрема в Україні окрім класичного рекрутингу (підбору персоналу) агентства пропонують масовий підбір персоналу, екзек'ютів січ, хедхантінг, аутстафінг, лізинг персоналу тощо. Розглянемо детальніше, в чому їх сутність.

Масовий підбір (Mass Recruitment) — це пошук і підбір великої кількості співробітників на одну посаду або близькі посади за типом. Необхідність в масовому підборі персоналу виникає при реалізації великих проектів, як правило, це стосується професій робітничого, промислового та будівельного секторів, допоміжного персоналу, тобто працівників, до яких роботодавець свідомо не ставить високі професійні вимоги. Їх обов'язки є часто стандартизованими і не унікальними, але процес відбору вимагає більше зусиль у дуже короткий термін.

Екзек'ютів січ (Executive Search) або прямий пошук персоналу — це підбір керівників вищої ланки управління. Це достатньо трудомісткий, тривалий і дорогий вид послуги.

Хедхантінг (Head Hunting) або ексклюзивний підбір персоналу — це "переманювання" чітко визначеного фахівця

для компанії-замовника. У цих кандидатів зазвичай дуже високий рівень позиції, і звичайною публікацією вакансії їхню увагу не привернути, їх можна тільки переманити. Головне завдання агентства — знайти спосіб зав'язати відносини з даним кандидатом, зрозуміти, чим він незадоволений на нинішньому місці роботи, його можливі мотиви переходу.

Аутстафінг (Outstaffing) — це виведення персоналу фірми-замовника з її постійного штату і оформлення трудових взаємовідносин з персоналом через рекрутингове агентство. При цьому персонал працює у фірмі-замовника на своєму робочому місці і підпорядковується їй функціонально, а рекрутинговому агентству, у якому він юридично оформлений, — адміністративно.

Лізинг персоналу (Staff Leasing) — це надання на певний строк і на певних умовах працівників, які юридично оформлені у агентстві, у розпорядження (оренду) фірми-замовника, із зобов'язанням цих працівників протягом терміну "оренди" працювати на фірму-замовника. При цьому укладається договір між компанією-орендарем та орендодавцем персоналу на виконання певного обсягу і виду робіт. Гонорар за договором виплачується компанії-орендодавцю. А та, у свою чергу, проводить розрахунки по заробітній платі з працівниками. Працівники при розірванні угоди про лізинг залишаються штатними працівниками компанії-орендодавця та можуть перейти на нове місце роботи або у новий проект.

Переваги та умови замовлення вищезазначених послуг наведені у таблиці 1.

Отже, основні переваги співпраці вітчизняних підприємств з рекрутинговими агентствами можна звести до наступних:

- якість підбору кандидатів — ним займаються професійні рекрутери — це кваліфіковані співробітники, які володіють усіма технологіями процесу відбору і добору кадрів, розуміють ринок праці, знають специфіку сфери діяльності підприємств, з якими працюють. Агентства мають напрацьовані бази резюме кандидатів (може налічувати більше 500 тисяч резюме), які, до того ж, постійно оновлюються та поповнюються;

- економія часу. Агентства дозволяють зберегти час компанії та сконцентрувати їх зусилля на основній діяльності;

- економія фінансів на розміщення вакансій у засобах масової інформації;

- гарантія закриття вакансії у встановлений замовником строк. Тривалість пошуку залежить від специфіки і рівня складності замовлення. Часові рамки можуть складати від 2-х тижнів до 3-х місяців. Окрім цього, надається гарантія на відібраних кандидатів від 1-го до 6-ти місяців в залежності від рівня спеціаліста (базовий гарантійний строк — 90 днів від дня виходу фахівця на роботу). Протягом дії гарантії, у випадку припинення співробітництва компанії з кандидатом у зв'язку з його невідповідністю вимогам замовника, надається одноразова безкоштовна заміна. Тим самим компанія страхується від відсутності фахівця й пов'язаних із цим витрат;

- надання широкого асортименту послуг у сфері управління персоналом, не обмежуючись лише підбором працівників;

- конфіденційність співпраці.

Але попри усі переваги, послуги агентств коштують недешево. Вартість послуг з підбору персоналу в Україні коливається у досить широкі межі в залежності від складності замовлення (рідкісності та унікальності вакансії), кількості замовлених спеціалістів, від привабливості компанії-замовника, від регіону і цінової політики рекрутингового агентства і може встановлюватись залежно від місячного або річного окладу спеціаліста або залежати від складності категорії

Таблиця 1. Характеристика послуг рекрутингових агентств

Назва послуги	Переваги для компаній-замовника	Умови замовлення
1. Аутсорсинг (Outsourcing)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Фірма-замовник може сконцентруватися на своїй профільній діяльності, звільнивши себе від другорядних функцій, передавши їх до спеціалізованої компанії, яка, володіючи знаннями та маючи досвід, виконає їх на високому професійному рівні; 2) дозволяє заощадити гроші і час, що витрачаються на виконання функцій управління персоналом 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність власної кадрової служби. - Низька якість роботи кадрової служби або спеціалістів з підбору персоналу. - Потреба в передачі частини функцій управління персоналом для розвантаження кадрової служби
2. Масовий підбір (Mass recruitment)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Закриття великої кількості вакансій у стислі терміни; 2) підбір персоналу на ідентичні позиції (від 5 осіб) 	<ul style="list-style-type: none"> - Запуск нового заводу або виробничої лінії, - Відкриття нового підрозділу, якщо підприємство починає новий проект. - Сезонне збільшення потреби у персоналі. - Велика плинність кадрів
3. Рекрутинг (Recruiting)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Доступ до баз даних кваліфікованих кандидатів агентства; 2) допомога у визначенні критеріїв підбору необхідних спеціалістів; 3) агентство володіє більшою інформацією щодо персоналу різних компаній, вимог та умов найму; 4) якісний підбір персоналу завдяки використанню передових технологій при відборі персоналу; 5) закриття вакансії у встановлені строки; 6) гарантія відповідності кандидата встановленим вимогам 	<ul style="list-style-type: none"> - Потреба в заповненні вільної вакансії. - Відсутність спеціаліста з підбору персоналу. - Необхідність швидко знайти кандидата. - Неможливість самостійно знайти кваліфікованого працівника
4. Екзек'ютив січ (Executive Search)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Можливість пошуку і найму: <ul style="list-style-type: none"> - висококваліфікованих фахівців; - тих фахівців, чию увагу працедавцям не вдається привернути шляхом розміщення рекламних оголошень; - тих фахівців, які є носіями бізнесу, бізнес-технологій, чию працю цінують там, де вони в даний час працюють; 2) суворі конфіденційність пошуку 	<ul style="list-style-type: none"> - Пошук, в першу чергу великими компаніями, корпораціями, особливо зарубіжними, висококваліфікованих керівників вищої ланки управління, від яких у значній мірі залежить успіх компанії.
5. Хедхантинг (Head Hunting)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Можливість найму ексклюзивного фахівця, який працює в іншій компанії і володіє безцінним досвідом; 2) суворі конфіденційність переманювання спеціаліста 	<ul style="list-style-type: none"> - Потреба у наймі конкретної особистості, яка є авторитетною у певному сегменті бізнесу і володіє унікальними навичками і професійним досвідом
6. Аутстафінг (Outstaffing)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Можливість оперативного регулювання фактичної чисельності співробітників фірми-замовника, не змінюючи при цьому чисельності штатного персоналу; 2) зменшення кадрового діловодства - формальну роботу (оформлення трудової книжки, відрахування податків, нарахування зарплати і т.д.) виконує рекрутингова компанія; 3) зменшення ризиків у трудових відносинах у сфері юриспруденції (зокрема при звільненні працівника); 4) можливість розвивати свій бізнес в регіонах без нагальної потреби у фізичному офісі; 5) можливість набору працівників фірми-замовника у штат агентства на етапі «старт-ап» бізнесу, представництва; 6) економія витрат компанії до 25% 	<ul style="list-style-type: none"> - За умов обмеження штатної чисельності персоналу. - За умови зміни податкового навантаження в залежності від розміру підприємства та чисельності штатного персоналу.
7. Лізинг (Staff Leasing)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Можливість залучення працівників на короткостроковий період у разі необхідності (потреба у них викликана тривалою хворобою працівника, сезоном відпусток, проведенням маркетингових досліджень, промо-акцій, короткостроковими проектними роботами в компанії), що дозволяє знизити витрати на заробітну плату і компенсаційний пакет; 2) можливість більш гнучко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі (сезонність та коливання попиту на товари або послуги); 3) відсутність необхідності підготовки та перепідготовки кадрів для виконання разових робіт 	<ul style="list-style-type: none"> - Потреба у працівниках на чітко визначений строк; - При частому виконанні тимчасових проектів і видів робіт; - Сезонності діяльності тощо
8. Аутплейсмент (Outplacement)	<ol style="list-style-type: none"> 1) Збереження компанією-замовником іміджу відповідального роботодавця; 2) дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності; 3) уникнення конфліктів з працівниками, яких звільняють; 4) організаційна і психологічна підтримка власників та менеджерів компанії-замовника; 5) допомога у перерозподілі між працівниками, які лишилися, обов'язків та відповідальності, які раніше виконували звільнені працівники; 6) мінімізація компенсаційних витрат по звільненню співробітникам 	<ul style="list-style-type: none"> - Вивільнення значної частини штату працівників компанії. - Необхідність уникнення конфліктів із звільненими працівниками

Джерело: власна розробка автора.

підбору. Найдорожчими є послуги Executive Search та Head Hunting, вартість яких може складати до 30-50 % річного фонду заробітної плати влаштованого фахівця.

Оплата проводиться або "за успіхом" — 100% вартості послуг сплачується після виходу фахівця на роботу (без передплати), або з передплатою, яка може сягати 15—50% (зокрема передплата є обов'язковою при замовленні послуги Executive Search).

Обов'язково агентство зобов'язується не пропонувати інші вакансії протягом усього терміну роботи у компанії-замовника усім працевлаштованим агентством співробітникам.

Типові етапи роботи з рекрутинговим агентством з підбору персоналу є наступними:

1) агентство підписує з клієнтом договір та узгоджує заяву на підбір персоналу;

2) клієнт сплачує передплату;

3) агентство здійснює пошук резюме на спеціалізованих сайтах і у власній базі даних. Проводить попередню співбесіду по телефону;

4) тих, хто пройшов співбесіду, агентство запрошує в офіс для проведення повторної співбесіди. В межах співбесіди здійснюється професійне та психологічне тестування кандидата;

5) агентство підтверджує рекомендації, надані кандидатом, у роботодавців;

6) агентство шукає підтвердження інформації, заявленої у резюме та на співбесіді, в учбових закладах та соціальних мережах;

7) якщо кандидат за всіма параметрами відповідає очікуванням клієнта, агентство направляє його клієнту на співбесіду;

8) процедура повторюється до тих пір, поки вакансія клієнта не буде закрыта потрібним спеціалістом.

Окрім розглянутих послуг із сприяння пошуку персоналу рекрутингові агентства України можуть ще додатково пропонувати послуги із HR-консалтингу і аудиту, навчання та оцінювання персоналу, дослідження ринку праці та ін. Але якщо вони переважно спрямовані на те, щоб допомогти забезпечити підприємства потрібними працівниками, то остання послуга в переліку, наведеному у таблиці 1, — аутплейсмент — має зовсім інший зміст і протилежне призначення.

Аутплейсмент (Outplacement) — це комплексна програма з безболісного виводу співробітників зі штату компанії, консультування по кар'єрним питанням, а також інформаційно-консультаційна підтримка в період пошуку роботи та випробувального терміну. Фактично, це допомога у працевлаштуванні звільненим працівникам компанії-клієнта [4].

Мета програми аутплейсменту — оптимізація організаційної структури підприємства, створення і підтримка позитивного іміджу компанії як роботодавця, підвищення рівня лояльності співробітників, підбір нових вакансій для працівників компанії [4].

В Україні за програмою аутплейсменту агентства надають такі види консультування:

- групове консультування;
- індивідуальне консультування (Career Consulting);
- професійне складання резюме;
- підготовка до співбесід;
- психологічна підтримка;
- ресурсне забезпечення пошуку (адміністративна підтримка);

— консультаційна підтримка в період пошуку і проходження випробувального терміну [4].

Співпраця компанії з агентством в рамках програми передбачає проходження наступних етапів:

1. Здійснення консультаційної підтримки компанії і співробітників.

2. Пошук потенційних компаній з максимально вигідною пропозицією про роботу.

3. Надання кандидату цікавих для нього пропозицій.

4. Після отримання позитивної відповіді кандидата, працевлаштування на нове місце роботи [4].

За підсумками проведення програми аутплейсменту компанія отримує оптимізацію штату і мінімізацію ризиків можливих наслідків звільнення, а співробітник отримує нове місце роботи.

Висновки. У розвинутих країнах світу активна співпраця підприємств з рекрутинговими агентствами стає важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг. Все більше підприємств передає одну, а то й декілька функцій управління персоналом стороннім організаціям. Аналіз ринку кадрових послуг в Україні засвідчив, що набувають поширення цілий ряд послуг у сфері управління персоналом, зокрема такі як аутсорсинг, рекрутинг, масовий підбір персоналу, екзек'ютив січ, хедхантінг, аутстафінг, лізинг персоналу, аутплейсмент тощо, використання яких дозволяє на високому професійному рівні виконати відповідні функції управління персоналом на підприємстві та водночас оптимізувати витрати на персонал. Крім того, звернення до послуг рекрутингових агентств дозволяє отримати цілий ряд суттєвих переваг, які зазвичай недоступні у разі виконання тих самих функцій власною кадровою службою.

Проте для того, щоб у повній мірі оцінити ефект від такої співпраці, слід проводити подальші наукові дослідження у цьому напрямку. Зокрема потребує вивчення співвідношення вигід та ризиків застосування аутсорсингу, аутстафінгу, лізингу персоналу та інших послуг рекрутингових агентств для усіх суб'єктів цих відносин на українських теренах. Крім того, вимагає законодавчої визначеності взаємодія усіх суб'єктів відносин з метою захисту їх прав та встановлення відповідальності.

Література:

1. Шкода Т.Н. Тенденції розвитку аутсорсингу в управлінні персоналом підприємств / Т.Н. Шкода // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури (економічні науки). — 2011. — № 32. — С. 140—146.

2. Зайцева О.О. Дослідження етимології категорії "аутсорсинг персоналу" [Електронний ресурс] / О.О. Шкода. — Режим доступу: http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5105/1/Зайцева%20O.%20O.%20Дослідження%20етимології%20категорії%20_аутсорсинг%20персоналу_.pdf

3. Юридичні послуги. Кадровий/HR аутсорсинг (супровід) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.jurist.cv.ua/poslugi/kadrovijhr_automsoring_suprovid/

4. Рекрутингове агентство Recruit Alliance. Outstaffing and Outplacement [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://recruit-alliance.kiev.ua/rabotodatelyam/outstaffing-i-outplacement.html>

References:

1. Shkoda, T. N. (2011), "Development trends of enterprises HR outsourcing", Problemy pidvyschennia efektyvnosti infrastruktury (ekonomichni nauky), vol. 32, pp. 140—146.

2. Zajtseva, O.O. (2013), "The etymologic analysis of category "personnel outsourcing", [Online], available at: <http://repository.hneu.edu.ua> (Accessed 5 October 2015).

3. Jurist site, "Legal Services. HR outsourcing (main-tenance)", available at: http://www.jurist.cv.ua/poslugi/kadrovijhr_automsoring_suprovid/ (Accessed 4 October 2015).

4. The official site of Recruiting Agency Recruit Alliance, "Outstaffing and Outplacement", available at: <http://recruit-alliance.kiev.ua/rabotodatelyam/outstaffing-i-outplacement.html> (Accessed 4 October 2015).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015 р.

УДК 338.21

Т. П. Радіщук,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва,
Луцький інститут розвитку людини Університету "Україна", м. Луцьк

МОДЕЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РИНКОВИХ УМОВАХ

T. Radischuk,
Ph.D., Associate Professor of Economics and Business, Lutsk Institute of Human Development University "Ukraine", Lutsk

MODELING THE MECHANISM OF INNOVATION IN MARKET CONDITIONS

У статті досліджено комплекс методичних рекомендацій з реалізації методів моделювання інноваційної діяльності підприємств, які функціонують в умовах мінливого попиту; запропоновано рекомендації з вибору критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств, залежно від ситуації, що викликала нестабільність ринкового попиту; рекомендації з вибору для здійснення моделювання типів інновацій, які визначають інноваційну діяльність в умовах нестабільного попиту; рекомендації з вибору методології моделювання інноваційної діяльності виходячи з типів інновацій; рекомендації з оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства.

The article deals with a set of guidelines of modeling innovation companies that operate in a changing demand; recommendations on the selection criteria for evaluating the effectiveness of innovation enterprises, depending on the situation that caused instability in market demand; advice on choosing to perform simulations types of innovation that define innovation in an unstable demand; advice on choosing modeling methodology based on innovation types of innovation; recommendations to assess the effectiveness of innovation enterprise.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, моделювання, специфікація моделі, нестабільний попит, економічна система, бізнес-процеси, збалансована система показників, узагальнені характеристики.

Key words: innovation, innovation, design, specification model, volatile demand, economic system, business processes, balanced scorecard, generalized characteristics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ринок сьогодні знаходиться в постійних перетвореннях. І, щоб вижити в таких умовах, підприємства змушені пристосовуватися до всіх змін і для кожного інноваційного рішення знаходити свій час і місце застосування.

Більшість вітчизняних підприємств поступаються іноземним виробникам і за обсягом продукції в вартісному виразі, і за обсягом витрат на науково-технічні і конструкторські розробки, а відповідно і за технічним рівнем. Однак вітчизняні підприємства намагаються в силу своїх можливостей оновлювати основні фонди, впроваджуючи нові технології в виробництво, випускаючи нові види продукції, оновлювати перелік послуг, що надаються, підвищуючи їх якість.

До цього невпинно призводять не тільки постійно зростаюча конкуренція вітчизняних і іноземних підприємств, але й уподобання споживачів, що постійно змінюються, іноді швидше розвитку технологій. Саме

споживачі в умовах сучасного насиченого товарами і послугами ринку, як ніякий інший фактор, визначають динаміку інноваційної діяльності.

Тому одним із шляхів підвищення ефективної інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, у швидкозмінному ринковому середовищі з нестабільним попитом, є розробка моделі механізму інноваційної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні напрацювання з дослідження проблем інноваційної діяльності висвітлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених: А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, П. Друкера, П.В. Завліна, М. Портера, Б. Твіса, Й. Шумпетера та інших, що обумовлено підвищенням усвідомлення інноваційної діяльності як важливого фактору забезпечення зростання ринкової вартості підприємств в умовах ринкової економіки.

Таблиця 1. Моделювання інноваційної діяльності на основі методології бізнес-процесів

Види варіантів інновацій	IDEF						
	0	1	1X	2	3	4	5
сировинна	+	-	-	-	-	+	-
продуктова	+	-	-	+	-	+	+
технологічна	+	-	-	+	+	-	+
організаційна	+	+	-	+	+	+	+
ринкова	+	-	+	+	-	-	+

Серед вітчизняних вчених проблеми формування стратегії інноваційного розвитку підприємства знайшли своє відображення в роботах: І. Алексєєва, А. Бакаєва, Е.М. Блеха, А. Воронкової, А. Гриньова, В. Гринькової, І. Гуркова, В. Грузінова, П. Друкера, М. Кизима, Н. Круглової, Р. Лепи, Б. Твіса та ін.

Учені Васильєв А.А., Вітлінський В.В., Волін Н.А., Маркін Ю.П., Наконечний С.І., Німчинов В.С., Соколов Я.А., В. Соколовська, та інші у своїх роботах присвятили увагу проблемам моделювання інноваційної діяльності підприємств за різними напрямками. Однак низку питань відсутності систематизації, а в деяких випадках і урахування специфіки системи управління інноваційної діяльності підприємства в мінливому ринковому середовищі на сьогодні не достатньо досліджено.

Потребує розроблення нових підходів урахування специфіки ринку, обґрунтування методики вибору механізмів впливу на інноваційну діяльність та формування на їх основі моделювання інноваційної діяльності підприємства з урахуванням мінливого попиту.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розвиток методологічних аспектів моделювання механізму інноваційної діяльності підприємства в сучасному мінливому ринковому середовищі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційна діяльність є основою виживання підприємств в конкурентній боротьбі. При цьому ефективним для її здійснення в мінливому ринковому середовищі з нестабільним попитом необхідно сформулювати стратегію розвитку, яка ґрунтується на розумінні динаміки впровадження інновацій в господарську діяльність і отриманні прибутків від інвестицій в інновації. Таку програму можна створити за допомогою відповідного інструментарію, аналізування і прогнозування інноваційної діяльності.

У процесі дослідження теоретично-методологічних основ моделювання інноваційної діяльності підприємства спочатку слід виокремити питання змісту та сутності інноваційної діяльності підприємств.

Інноваційна діяльність — процес, пов'язаний з трансформацією ідеї (результатів наукових досліджень, винаходів і розробок інших науково-технічних досягнень) в нову або вдосконалену продукцію, яка впроваджена на ринок, в новий або вдосконалений технологічний процес, який використовують у практичній діяльності [1, с. 23—27].

Основною передумовою інноваційної діяльності підприємства є насиченість ринку продукцією, неста-

більний попит, моральне старіння продукції в часі, а також форм, методів і умов її пропозиції.

Якщо моделювання бізнес-процесів підприємства в цілому дозволяє проаналізувати функціонування підприємства в цілому, врахувавши взаємодію з зовнішнім середовищем і продовживши питаннями організації діяльності на кожному робочому місці, а також направлено на пошук можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства, то моделювання інноваційної діяльності підприємства є динамічний процес формування цілісної системи, яка відображає сутність характеристики модульованої інноваційної ідеї, яка в майбутньому стане інновацією.

Ґрунтуючись на методології бізнес-процесів, в основі варіантів якої лежить методологія структурного аналізу і проектування (SADT) запропонуємо схему можливих областей використання різноманітних варіантів [4, с. 301—311; 5, с. 121—128] методології для моделювання інноваційної діяльності підприємства (табл. 1).

Проведені дослідження засвідчили, що для моделювання інноваційної діяльності економічних систем можна застосувати в тій чи іншій мірі всі варіанти методології бізнес-процесів. При чому варіант методології динамічного моделювання розвитку підприємства IDEF2, який виявився складним з точки зору стандартизації і не знайшов застосування для моделювання бізнес-процесів, для моделювання інноваційної діяльності є найбільш поширеним. Це обумовлено тим, що нині інноваційна діяльність характеризується підвищенням конкурентної боротьби на ринку; зростанням варіативності в умовах невизначеності і ризиковості; необхідністю прискорення процесів створення і впровадження інновацій в зв'язку з скороченням їх життєвого циклу в умовах швидкого розвитку науково-технічного прогресу.

У процесі проведених досліджень, у ході формування загальних підходів до моделювання інноваційної діяльності економічних систем були виявлені проблеми розвитку інноваційної діяльності підприємств [3, с. 57—61; 5, с. 215—217], що функціонують в умовах мінливого ринкового попиту.

Встановлено, що інноваційна діяльність підприємств, які функціонують в умовах нестабільного попиту відповідають чотирьом типам ситуацій. Перший тип ситуацій (С₁) пов'язаний з тим, що невідпрацьовані повністю інновації підприємства (на початковій стадії їх реалізації), витрати на них перенесені на продукцію підприємства, формують ціну, яка не відповідає ринковим сподіванням споживачів, що й обумовлює нестабільність попиту.

Другий тип ситуацій (С₂) пов'язаний з моральним старінням інновацій, коли ринковий попит на них стає нестабільним, а підтримка його за рахунок модернізації інновацій має короткотерміновий ефект.

Третій тип ситуацій (С₃) пов'язаний з сезонним характером ринкового попиту, який проявляється у своїй нестабільності й змушує підприємства, які функціонують на ринках сезонного характеру, фокусувати інноваційну діяльність таким чином, щоб отримати як найбільше переваг до моменту відкриття сезону.

Четвертий тип ситуацій (С₄) пов'язаний з ринковим попитом, який виникає тільки в період окремих визна-

Рис. 1. Алгоритм моделювання інноваційної діяльності підприємства в умовах зміни ринкового попиту

чальних подій короткотермінового характеру (виставки, ярмарки, тощо). Ця ситуація супроводжується повою дискретного попиту на роботи і послуги в сфері доставки, будівництва, монтажних робіт, торгівлі й сервісу, інформаційних технологій, транспортування, тощо.

Перші два типи ситуацій (коли нестабільний попит має суб'єктивний характер) характеризується традиційним пошуком варіантів вдосконалення інноваційної діяльності. В першій ситуації приймаються міри по скороченню термінів впровадження інновацій і прискоренню процесу повернення інвестованих в інновації засобів. В другій ситуації пошук ефективних варіантів модернізації, або переходу на кардинально нові інноваційні рішення.

У третій і четвертій ситуації нестабільний попит має об'єктивний характер. Виникає необхідність в пошуку нетрадиційних рішень, які забезпечуватимуть стабільність господарської діяльності підприємства за рахунок підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Для підприємств, які функціонують в умовах мінливого попиту об'єктивного характеру (дві останні ситуації), ризик інноваційної діяльності стрімко зростає, що й передумовлює підвищення ролі моделювання інноваційної діяльності для визначених ситуацій.

У процесі свого розвитку підприємство змінює внутрішні і зовнішні умов свого існування (середовища), у відповідності з якими міняє свою організацію, конкретизує мету і зміст діяльності для більш раціонального функціонування. Чим краще і швидше підприємство адаптується до умов функціонування, що постійно змінюються, тим більш вдосконалим є механізм його самоорганізації, краща стійкість, вища ефективність, і навпаки.

У процесі аналізу особливостей інноваційної діяльності підприємств, які функціонують в умовах мінливо-

го ринкового середовища, нестабільного попиту, на першому етапі було проведено дослідження впливу факторів зовнішнього ринкового середовища на інноваційну діяльність цих підприємств.

Дослідження впливу факторів зовнішнього середовища на інноваційну діяльність підприємств, які функціонують в умовах мінливого ринкового середовища, засвідчили, що в загальному випадку, характерному для всіх чотирьох варіантів виникнення нестабільного попиту можна виділити:

- макроекономічні некеровані фактори, включаючи політику і економіку, законодавство й право, соціальне й культурне середовище, а також кліматичні, географічні та екологічні умови;

- мезо- і мікроекономічні частково керовані фактори, які містять ринкових контрагентів та конкурентів, інвесторів, органи місцевого самоврядування, стан промислової і транспортної інфраструктури, кадрові агентства, відношення організації захисту справ споживачів, оцінка органів з сертифікації тощо.

Оскільки перші два типи ситуацій виникнення нестабільного ринкового попиту носять суб'єктивний характер і вирішуються традиційними способами, зосередимо свою увагу на третьому й четвертому типу ситуацій, при яких мінливість попиту носить об'єктивний ринковий характер.

Дослідження впливу факторів зовнішнього середовища на інноваційну діяльність підприємства засвідчили, що для підприємств, функціонування яких відбувається в умовах з сезонним характером ринкового попиту, вирішальне значення мають кліматичні умови з некерованих факторів і стан конкурентного середовища — з частково керованих факторів.

Для підприємств, які функціонують у ситуації формування попиту, який виникає в період настання певних

Рис. 2. Схема моделювання процесів підвищення ефективної інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах зміни ринкового попиту

подій короткотермінового характеру (ситуація С4) віршальне значення мають: соціально-економічна політика конкретного ринку, й соціальне і культурне середовище з некерованих факторів, а також наявність і якість робочої сили та доступність зовнішніх інвестиційних ресурсів — з частково керованих факторів.

Комплексне дослідження впливу внутрішніх факторів на інноваційну діяльність підприємств, які функціонують в умовах мінливого попиту засвідчили, що:

- на інновації продукції найбільше впливають кадрові, виробничі, інфраструктурні й фінансові можливості підприємства;
- на сировинні інновації найбільше впливають постачальницькі і виробничі можливості підприємства;
- на технологічні інновації найбільше впливають кадрові, інфраструктурні і можливості системи кошти підприємства;
- на організаційні інновації найбільше впливають можливості системи управління і фінансові можливості підприємства.

На нові дослідження внутрішнього і зовнішнього факторного впливу середовища запропоновано алгоритм здійснення інноваційної діяльності підприємств, які функціонують в умовах мінливого ринкового середовища і прогнозування її результатів (рис. 1).

Сформований алгоритм передбачає, що потенційно підприємства, які функціонують в умовах мінливого ринкового середовища, в умовах нестабільного попиту, зможуть здійснювати інноваційну діяльність поєднуючи різні можливі комбінації можливих ситуацій виникнення нестабільного попиту C_1, C_2, C_3, C_4 . На основі варіантів впроваджених інновацій, з врахуванням цільової функції ефективності здійснюється інноваційна діяльність підприємства, яке функціонує в умовах мінливого попиту (через різноманітні варіації показників повністю керованих внутрішніх параметрів підприємства, частково керованих параметрів зовнішнього середови-

ща при заданих значеннях некерованих факторів зовнішнього середовища) визначаються оптимальні варіанти підвищення стабільності й зростання ефективності господарської діяльності підприємства.

У процесі вдосконалення методів моделювання інноваційної діяльності підприємств, які функціонують в умовах мінливого ринкового попиту, запропоновано систему критеріїв ефективності інноваційної діяльності підприємств. Для першої ситуації мінливого ринкового попиту в якості критеріїв ефективності є:

- індекс рентабельності IP (1):

$$K_{11} = IP = \sum_k \frac{P_k}{(1+r)^k} \div IC \rightarrow \max \quad (1);$$

— співвідношення часових інтервалів з додатним і від'ємним значеннями чистої поточної вартості (NVP) на всьому часовому інтервалі створення, впровадження і використання інновації (2):

$$K_{12} = \frac{\sum_t \Delta \tau_t (NVP > 0)}{\sum_t \Delta \tau_t (NVP < 0)} \rightarrow \max \quad (2);$$

— відносний приріст обсягів реалізації продукції i -го підприємства при впровадженні інновації ($\Delta Q_i / Q_i$) по відношенню до відносного приросту місткості ринку ($\Delta Q_s / Q_s$) за однакові проміжки часу t (3):

$$K_{13} = \frac{\Delta Q_i / Q_i}{\Delta Q_s / Q_s} \quad (3).$$

Для другої ситуації мінливого попиту (C_2) в якості критеріїв ефективності виступають:

- індекс рентабельності IP : $K_{11} = K_{21}$;
- співвідношення часових інтервалів з додатним і від'ємним значеннями приростів чистої поточної вартості (NVP) на всьому часовому інтервалі створення, впровадження і використання інновації: $K_{22} = K_{12}$;
- коефіцієнт варіації чистого грошового потоку (P_t) від інновації за період часу t (4):

$$K_{23} = \frac{\sigma(P_k)}{P_k} \rightarrow \max \quad (4).$$

Для третьої ситуації нестабільності попиту C_3 до критеріїв ефективності віднесемо:

— індекс рентабельності ІР: $K_{11} = K_{31}$;

— співвідношення часових інтервалів з додатним і від'ємним значеннями чистої поточної вартості (NVP) на всьому часовому інтервалі створення, впровадження і використання інновації: $K_{32} = K_{12}$;

— коефіцієнт варіації чистого грошового потоку (P_t) від інновації за період часу t : $K_{33} = K_{23}$.

Для четвертої ситуації мінливого попиту (C_4) віднесемо критерії ефективності, а саме:

— індекс рентабельності ІР: $K_{41} = K_{11}$;

— частку періоду активного функціонування підприємства при короткотерміновому попиті (5):

$$K_{42} = \sum_t \Delta \tau_{it} / T \rightarrow \max \quad (5);$$

— співвідношення поточних доходів до поточних витрат діяльності підприємства (6):

$$K_{43} = \sum_k D_k / \sum_k B_k \quad (6).$$

Запропонована система критеріїв ефективності інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах нестабільного попиту дала можливість сформулювати оптимальну схему моделювання процесів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах нестабільного попиту.

Схема оптимального моделювання процесів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах нестабільного попиту, представлена на рисунку 2.

Запропонована схема оптимального моделювання процесів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах нестабільного попиту, спрямована на максимізацію відношення узагальнених критеріїв ефективності інноваційної діяльності після і до впровадження інновацій на підприємствах.

При реалізації раціональної схеми оптимального моделювання процесів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства, які функціонують в умовах нестабільного попиту, пропонуються такі варіанти розрахунків узагальненого критерію ефективності інноваційної діяльності підприємства $K_m = f(K_{ij})$:

— для ситуації (C_1), викликаній не відпрацюванням повністю інновації на початковій стадії її реалізації: $K_1 = K_{11} \cdot K_{12} \cdot K_{13}$;

— для ситуації (C_2), яка викликана моральним старінням інновації, яке провокує мінливість попиту: $K_2 = K_{21} / (K_{22} \cdot K_{23})$;

— для ситуації (C_3), яка пов'язана з сезонністю ринкового попиту:

$$K_3 = K_{31} \cdot K_{32} / K_{33};$$

— для ситуації, яка носить короткотерміновий характер (C_4): $K_4 = K_{41} \cdot K_{42} \cdot K_{43}$.

Таким чином, комплекс методичних рекомендацій з реалізації методів моделювання інноваційної діяльності підприємств, які функціонують в умовах мінливого попиту, містить: рекомендації з вибору критеріїв оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств, залежно від ситуації, що викликала нестабільність ринко-

вого попиту; рекомендації з вибору для здійснення моделювання типів інновацій, які визначають інноваційну діяльність в умовах нестабільного попиту; рекомендації з вибору методології моделювання інноваційної діяльності виходячи з типів інновацій; рекомендації з оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, в ринкових умовах розвитку економіки, які постійно висувають вимоги не тільки кількісних, але і якісних перетворень, незаперечною причиною успішної діяльності підприємств як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках є використання і впровадження технологічних і інноваційних перетворень. Тому, на нашу думку, діяльність підприємств в Україні повинна бути націлена на освоєння та впровадження сучасних інноваційних технологій в науково-технічній тенденції розвитку підприємства, які дозволяють виробляти нові види продукції більш високої якості і з найменшими затратами, та в економічній і організаційній сфері розвитку підприємства

Література:

1. Адам Сміт Добробут нації. Дослідження про природу та причини добробуту нації / Сміт Адам. — Port-Royal — К., 2001. — 594 с.
2. Айвазян С.А. Прикладная статистика: Исследование зависимостей: Справ. изд. / С.А. Айвазян, И.С. Энукоев, Л.Д. Мэшалкин под ред. С.А. Айвазяна. — М.: Финансы и статистика, 1985. — 487 с.
3. Амоша А.И. Инновации в производстве / А.И. Амоша и др. — К.: Наукова думка, 1992. — 193 с.
4. Астапов А. Инновации промышленных предприятий и экономический рост. / А. Астапов // Экономист. — 2002. — № 6. — С. 44—51.
5. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Геєць. — К.: Ін-т екон. прогн., 2000. — 344 с.
6. Эконометрика: Учебник для вузов / Под ред. член-корреспондента РАН И.И. Елисеевой. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 344 с.

References:

1. Adam, S. (2001), *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii* [Wealth of Nations. The study of the nature and cause of the welfare of the nation], Port-Royal, Kyiv, Ukraine.
 2. Ayvazian, S. Enyukov, I. Meshalkyn, L. (1985), *Prykladnaia statystyka: Yssledovanye zavysymostej*: [Applied Statistics Investigation dependence: case. ed.], Finance and Statistics, Moscow, Russia.
 3. Amosha, A. (1992), *Ynnovatsyy v proyzvodstve* [Innovations in production], Naukova Dumka, Kyiv, Ukraine.
 4. Astapov, A. (2002) "Innovations of industrial enterprises and the Economic growth", *Ekonomist*, vol 6, pp. 44—51.
 5. Hayes, V. (2000), *Nestabil'nist' ta ekonomichne zrostannia* [Instability and economic growth], Institute of Economics, Kyiv, Ukraine.
 6. Elyseevoy, I. (2001), *Ekonometryka: Uchebnyk dlia vuzov* [Ekonometryka: Textbook for Universities], Finance and Statistics, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.*

І. М. Паска,

д. е. н., Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Ю. А. Яценко,

аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. Paska,

Dr. of Econ. Sciences, Bila Tserkva National Agrarian University

Yu. Yashchenko,

postgraduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

CURRENT STATE AND TRENDS OF RURAL DEVELOPMENT IN KYIV REGION

У статті розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку сільських територій. Досліджено економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку сільських територій Київської області. Подано результати дослідження чинників, що гальмують їх розвиток. У результаті проведеного аналізу визначено, що основними бар'єрами у досягненні зрівноваженого та збалансованого розвитку сільських територій є: низький рівень матеріального забезпечення селян, обмежена кількість робочих місць, недостатня забезпеченість послугами охорони здоров'я, нераціональне використання земельного фонду та ін. Узагальнення результатів дослідження доводить необхідність комплексного вирішення проблем сільського господарства: поєднання зусиль всіх владних структур, бізнесу і громадських організацій.

The current state and trends of rural development are considered in the article. The economic, social and ecological aspects of rural development in Kyiv region are investigated. The results of research of factors that brake their development are given. As a result of the conducted analysis the basic barriers in the achievement of the balanced development of rural territories are certified: low level of the material providing of rural population, limit places of work, insufficient provision of services of health protection, inefficient use of the landed fund and other. Generalization of research results leads the necessity of complex decision of agriculture problems: combination of efforts of all government structures, business and public organizations.

Ключові слова: сільська територія, сільське господарство, соціально-економічний розвиток, сталий розвиток, зайнятість населення, рівень життя населення.

Key words: rural area, agriculture, socio-economic development, sustainable development, employment, standard of living.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з найважливіших складових розвитку аграрної сфери економіки є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на забезпечення збалансовано-

го, гармонійного розвитку всіх розміщених на ній елементів, що сприяє стабільним прогресивним змінам у виробничій, соціальній і екологічній сферах. Економічно стійкі і соціально розвинені сільські території є за-

порукою стабільності, незалежності і продовольчої безпеки держави.

Сучасна соціально-економічна, екологічна і демографічна ситуація в сільській місцевості характеризується комплексом накопичених проблем, що перешкоджають його переходу до динамічного сталого розвитку.

Саме тому аналіз стану розвитку сільських територій є надзвичайно актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням розвитку сільських територій займалися багато вчених, зокрема: Ю.Е. Борщевський В.В., Губені Ю.Е., Збарський К.В., Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Разом з тим варто приділяти увагу аналізу даної проблематики в окремих регіонах, з урахуванням притаманної їм специфіки, що й обумовило вибір теми дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз актуальних питань та тенденцій розвитку сільських територій України на прикладі Київської області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогоднішньому етапі суспільних відносин сільські території варто розглядати як складну природно-господарську територіальну систему, розвиток якої визначається наявністю інтеграційних зв'язків екологічного, економічного, соціального середовища та органів управління. Як зазначає В.В. Юрчишин "сільська територія, крім території як такої, включає в свою орбіту все те, що на ній у тій чи іншій формі функціонує, або є її складовою" [1].

Розвиток сільських територій України виступає одним з пріоритетів державної політики, спрямованої на вирішення економічних, соціальних, побутових, еколо-

гічних, гуманітарних, демографічних та інших проблем мешканців українського села, які становлять значну, а в деяких регіонах — переважаючу, частину населення нашої держави [2].

Сталий розвиток сільських територій багато в чому залежить від регіональної галузевої спеціалізації, інфраструктури і фінансової стійкості регіону. Київська область — один з регіонів, де проблеми сталого розвитку сільських територій є надзвичайно актуальними.

Сьогодні на території Київської області існує 1126 сіл, 30 селищ міського типу, діють 605 сільських рад. Земельний фонд Київської області (рис. 1) становить 2816,2 тис. га, в т.ч. угіддя сільськогосподарського призначення — 1789,4 тис. га, до числа яких входять 1660,3 тис. га сільгоспугідь, 1354,2 тис. га з яких — рілля [3].

Це свідчить про те, що земля в області використовується надзвичайно інтенсивно, структура земельних угідь не відповідає принципам екологобезпечного землекористування. Зокрема критична ситуація склалася в Рокитнянському, Сквирському та Ставищенському районах, де частка ріллі відповідно становить 90,5%, 90,7% та 90,4%. До складу оброблюваних земель входять значні площі ріллі з несприятливими показниками ґрунтової родючості, які обумовлені, як природними так і антропогенними чинниками.

Дана ситуація вимагає вжити відповідні заходи стосовно захисту земель від надмірної господарської експлуатації. Відповідно до розроблених ННЦ "Інститут землеробства НААН" рекомендацій та згідно наказу Міністерства аграрної політики в цілому по Київській області розораність сільськогосподарських угідь повинна складати 62—63%.

Статистичні дані свідчать, що за роки незалежності відбулося значне скорочення сільських населених пунктів. З 1991 року кількість сіл на Київщині зменшилася на 94 — це один з найвищих показників по Україні.

Середньорічна чисельність селян у Київській області на початку 2014 р. становила понад 655,3 тис. осіб, або

Рис. 1. Структура земельного фонду Київської області

Джерело: розроблено за даними [3].

Таблиця 1. Середня заробітна плата штатного працівника в сільському господарстві

	2011	2012	2013	2014	Червень 2015
Середньомісячна заробітна плата в цілому по країні, грн.	2633	3026	3265	4012	4299
Середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві в цілому по країні, грн.	1791	2026	2270	2675	3013
У відсотках до середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників в цілому по країні, %	68,0	67,0	69,5	66,7	70,1
Середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства у Київській обл., грн.	2165	2433	2713	3003	3618
У відсотках до середньомісячної заробітної плати у сільському господарстві в цілому по країні, %	1,21	1,2	1,19	1,12	1,2

Джерело: розроблено за даними [5].

38,0 % від загальної чисельності наявного населення та 4,7 % від чисельності сільського населення всієї України. Абсолютна чисельність сільських мешканців Київської області має стійку тенденцію до скорочення спадаючими темпами. Так, за 2010—2014 рр. вона скоротилася на 2,2 %. Разом з тим, аналогічний показник для всього населення області та міських поселень у відповідному періоді зріс на: 0,2 % та 1,7 % відповідно. Внаслідок нерівномірної динаміки зміни чисельності сільського та міського населення, спричиненої насамперед урбанізацією регіону, поступово деформовано його структуру за типом поселень: якщо у 2010 р. частка селян становила 38,9 % в загальній чисельності жителів Київської області, то у 2014 р. — 38,0 % [4]. Найбільших втрат сільського населення зазнали Баришівський, Білоцерківський, Іванківський, Макарівський та Переяслав-Хмельницький райони. Натомість в Бориспільському та Києво-Святошинському районах зафіксовано зростання чисельності наявного населення. Формування від'ємної динаміки загальної чисельності сільського населення відбувалося під впливом двох чинників. Перший — це депопуляція, спричинена природним скороченням сільського населення: у 2013 р. коефіцієнт смертності перевищив коефіцієнт народжуваності в 1,9 рази. Другий — міграція, внаслідок якої сільську місцевість залишає молодь та люди працездатного віку.

Основними факторами знелюднення сіл є, насамперед, низький рівень матеріального забезпечення селян, обмежена кількість робочих місць, недостатня забезпеченість послугами охорони здоров'я та ін.

З таблиці 1 видно, що заробітна плата штатного працівника в сільському господарстві по Київській області

є більшою, ніж у сільському господарстві в цілому по Україні і становить 3618 грн, що в порівнянні з минулим роком є більшою на 615 грн. (24 %). Проте вона є набагато нижчою, ніж заробітна плата в цілому по країні.

За статистичними даними станом на 2014 рік на території Київської області нараховується 2095 діючих аграрних підприємств, при чому частка підприємств, що мають розмір угідь > 10000 становить близько 25%. Динаміка економічних показників сільськогосподарського виробництва наведена в таблиці 2.

Загальне виробництво продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств порівняно з січнем — серпнем 2014 р. становить 94,2 %, у сільськогосподарських підприємствах — 98,6 %, у господарствах населення — 88,6 %. Обсяг продукції сільського господарства, виробленої у січні — серпні 2015 р., становив, за розрахунками, 7 577,9 млн грн. (у постійних цінах 2010 р.), у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами — 4 444,2 млн грн., господарствами населення — 3 133,7 млн грн.

За обсягом сільськогосподарського виробництва Київська область зайняла третє місце серед інших регіонів. Частка області у загальному виробництві валової продукції сільського господарства в Україні за звітний період склала 6,1 %. За темпами росту сільськогосподарського виробництва Київщина посідає 14-е місце, а за виробництвом продукції на одну особу — 6-е. Обсяг виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на одну особу складає 3447 грн.

Проте варто зазначити, що сучасний стан сільських територій Київської області характеризується не тільки структурними, функціональними та пов'язаними з ними

Таблиця 2. Динаміка економічних показників сільськогосподарського виробництва в Київській області

Показники	2005	2011	2012	2013	2014
Кількість діючих сільськогосподарських підприємств	2309	2117	2070	2095	2089
Кількість найманих працівників підприємств сільського господарства, тис. ос	-	48,3	45,9	43,3	43,2
Валова продукція, млн грн.	10164,4	13627,8	14791,1	14986,4	15874,3
Виробництво валової продукції сільського господарства на 1 особу, грн.	2284	2547	3011	3251	3447
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах, млн грн.	120,0	2453,7	2832,9	1268,7	2242,6
Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, %	7,5	39,0	34,1	14,2	21,1

Джерело: розроблено за даними [5].

соціальними і демографічними проблемами. Існує значний потенціал у розвитку сільськогосподарської та інших видів підприємницької діяльності на селі. Соціально-економічний розвиток сільських територій, гарантування соціальних стандартів та підвищення якості життя селян має стати одним з основних завдань органів влади як на державному, так і на місцевому рівнях.

Відродження сільських територій як невідкладна потреба зумовлює необхідність розробки чіткої програми дій держави. Особливу увагу в побудові організаційно-економічного механізму державної підтримки розвитку сільських територій слід приділяти соціальній сфері, яка виступає як сфера життєдіяльності суспільства, що охоплює відносини між соціальними спільнотами, в середині яких, а також між окремими особами є такі, що мають різне становище в суспільстві й беруть неоднакову участь у соціальному житті [6].

На розв'язання існуючих проблем спрямована концепція Державної програми сталого сільського розвитку України до 2025 року, проект якої розроблено Міністерством аграрної політики та продовольства. Діє Київська обласна Програма "Підвищення родючості ґрунтів на період 2012—2016 роки", Розвиток садівництва в Київській області на період 2013—2017 роки, Київська обласна Програма "Розвиток молочного скотарства в Київській області на період до 2015 року" та ін. Проте не всі вони виконуються і постає необхідність у контролі над їх виконанням.

ВИСНОВКИ

Серед основних проблем розвитку сільських територій Київської області можна виділити: відставання в рівні грошових доходів сільських жителів, високий рівень безробіття, погіршення рівня якості життя, висока смертність населення та міграція молоді в міста, погіршення екологічної ситуації.

Сільські території є в першу чергу середовищем і способом життя людей, а вже потім — сферою виробництва. Всі проблеми, що пов'язані з розвитком сільських територій, потребують комплексного вирішення: поєднання зусиль всіх владних структур, бізнесу і громадських організацій.

Література:

1. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2005. — № 11. — С. 28—35.
2. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. — Львів, 2012. — 216 с.
3. Сайт головного управління статистики в Київській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kievobl.ukrstat.gov.ua/>
4. Сайт Київської обласної державної адміністрації області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kyiv-obl.gov.ua/>
5. Сільське господарство України 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т.Саблук. — К.: ННЦ, Інститут аграрної економіки". — 2006. — 19 с.

7. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи / В.К. Збарський // Економіка АПК. — 2010. — № 11 — С. 129—136.

References:

1. Yurchyshyn, V.V. (2005), "Rural territories as system formative factors of development of agrarian sector of economy", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 28—35.
2. Borshchevskiy, V.V. (2012), *Rozvytok silskyyh terytorii v systemi yevrointegratsiynih priorytetiv Ukrainy* [The development of rural territories in the system of eurointegration priorities of Ukraine], NAN Ukrainy Int-regionalnyh doslidjen, Lviv, Ukraine.
3. "A web-site of main administration of statistics is in the Kyiv region", *Sait golovnoho upravlinnya statystyky v Kyivskii oblasti*, available at: <http://kievobl.ukrstat.gov.ua/>
4. "A Web-site of Kyiv regional state administration", *Sait Kyivskoi oblasnoi derjavnoi administracii*, available at: <http://www.kyiv-obl.gov.ua/>
5. "Agriculture of Ukraine 2014", *Silke gospodarstvo Ukrainy*, available at: 2014 <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Sabluk, P.T. (2006), *Rozvytok silskyyh terytorii v konteksti zabezpechennya ekonomichnoi stabilnosti derjavy*, [The development of rural territories in the context of providing of economic stability of the state], NNC, Instytut agrarnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine.
7. Zbarskiy, V.K. (2010), "Sustainable development of rural territories: problems and prospects", *Ekonomika APK*, no. № 11, pp. 129—136.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015 р.

Н. А. Добрянська,
д. е. н., професор кафедри економічної теорії і економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет, м. Одеса
М. О. Варгатюк,
аспірант, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

N. Dobriansky,
Ph.D., Professor, chair of economic theory and economy of enterprise, Odessa State Agrarian University, Odessa
M. Varhatiuk,
graduate, Odessa State Agrarian University, Odessa

THEORETICAL FOUNDATIONS OF COMPETITIVENESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

На сьогоднішній день в умовах постійного розвитку економіки, глобалізації та інтеграції підприємств в світовий простір, а також у кризових ситуаціях необхідна зважена оцінка дій та адекватне прийняття рішень, щодо подальшого управління конкурентоспроможністю підприємства. Високий рівень конкурентоспроможності підприємства повинен свідчити про ефективність його функціонування, адаптацію до змін середовища діяльності, сприятливу цінову політику, якісний продукт та ін. Тому питання управління конкурентоспроможністю підприємства є досить актуальним. У даній статті висвітлено теоретичні аспекти формування управління конкурентоспроможністю підприємства. Розглянуто основні поняття, методи оцінки конкурентоспроможності фірми та думки вітчизняних та іноземних науковців, щодо вибору правильної стратегії управління в конкурентному середовищі підприємства, для його успішного функціонування на ринку.

Today, with the continuous development of economy, globalization and integration of enterprises into the global space, as well as in crisis situations, you need a balanced assessment of action and appropriate decision making regarding future management of enterprise competitiveness. The high level of competitiveness of the enterprise should be evidence of the efficiency of its operation, adapting to changes in the business environment, favorable pricing, quality product, etc. Therefore, the issue of competitiveness management of the enterprise is quite relevant. This article deals with theoretical aspects of formation of competitiveness management of the enterprise. It discusses basic concepts, methods of estimation of competitiveness of the company and opinions of domestic and foreign scientists concerning the selection of correct management strategies in the competitive environment of the enterprise, for its successful functioning on the market.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність підприємства, управління, метод, оцінка, стратегія, ціль.

Key words: competition, competitiveness of enterprises, management, method, assessment, strategy, target.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вияснити сутність конкурентоспроможності підприємства та її значення, визначити основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, на основі думок науковців охарактеризувати стратегії конкурентної боротьби підприємства в залежності від особливостей підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами управління конкурентоспроможності підприємства займалися такі вітчизняні вчені, як Єфремова Т.М., Каретникова М.В., Каретникова І., Максимова, Н. І., Шайдурова, Н.С., Яшина, А.Ю. Юданова, Кузьміна О.Є., Балабанова Л.В., Бондаренко Г.С. Щодо ас-

П.І.Б. науковця	Визначення поняття конкурентоспроможності підприємства
Должанський І.З.	Здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари та послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічній продукції конкурентів
Пономаренко В.С.	Властивість підприємства, яка дає змогу забезпечувати свої цілі у конкурентному ринковому просторі
Прокопівний С.Ф.	Здатність до ефективної господарської діяльності і забезпечення прибутковості в умовах конкурентного ринку
Міценко М.Г. та Смик О.С.	Така позиція підприємства, яка дає змогу йому виграти змагання між підприємствами, яке виявляється на ринку товарів та послуг
Конінський М.П.	Реальна та потенційна спроможність підприємства проектувати, виготовляти та збувати, в тих чи інших конкретних умовах, продукцію, яка користується більш пріоритетним попитом у споживачів при умові ефективної господарської діяльності та її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку
Жан – Жак Лабен	Спроможність задовольняти потреби покупців краще, ніж це роблять суперники
М. Портер	Як порівняння конкурентних переваг високого і низького порядку підприємства з аналогічними перевагами інших фірм на ринку

Рис. 1. Визначення поняття конкурентоспроможності підприємства

пектів теорії і практики конкурентоспроможності, як елементу управління діяльністю підприємства, присвячені роботи таких зарубіжних науковців, як А. Сміт, А. Маршал, Ф. Еджуорт, Дж. Мур, М. Портер, Ж.-Ж. Лабен та ін.

ЦІЛІ СТАТТІ

Сформулюємо завдання статті:

- 1) розкрити сутність поняття конкурентоспроможності підприємства;
- 2) ознайомитися з факторами формування конкурентоспроможності підприємства;
- 3) визначити особливості управління конкурентоспроможності підприємств;
- 4) визначити основні методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства;
- 5) охарактеризувати стратегії конкурентної боротьби підприємства;
- 6) сформулювати висновки, щодо управління конкурентоспроможністю підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття конкуренції було визначене ще в VI столітті, коли А. Сміт вважав, що необхідною умовою для того,

щоб економічні закони діяли, являється вільна конкуренція. Тільки вона може залишити учасників ринку влади над ціною, і чим більше продавців, тим менше можливий монополізм.

На сучасному етапі розвитку економіки України, важливу роль відіграє конкурентоспроможність підприємства, як чинник, який стимулює діяльність підприємства для того, щоб бути на високій позиції ефективного функціонування, відносно інших фірм.

3 точки зору вітчизняних та іноземних науковців конкурентоспроможністю підприємства вважають (рис. 1).

Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства є початковим моментом планування діяльності та розробки стратегії конкурентоспроможності підприємства. Для функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідна система її оцінки, яка б врахувала інтереси інвесторів, підприємств, споживачів, держави. Для визначення положення підприємства на ринку потрібна оперативна та об'єктивна методика оцінки потенційної конкурентоспроможності підприємства [6, с. 17—20].

Факторами конкурентоспроможності підприємства є ті чи інші суттєві обставини, що частково впливають на рівень та характер конкурентоспроможності фірми, або повністю визначають його.

Чинники формування конкурентоспроможності підприємства діють не ізольовано, кожен сам по собі, а системно, що посилює наслідки дії кожного окремо взятого чинника. Конкурентоспроможність фірми визначає п'ятирівнева ієрархія чинників (рис. 2), концепція запропонована професором японського університету Гакусюін (м. Токіо) Тойохіро Коно [7].

Рис. 2. Ієрархія чинників, що визначають конкурентоспроможність підприємства

Рис. 3. Колесо стратегії конкуренції

До суттєвих наукових висновків прийшов вчений-дослідник із японської програми Масачусетського технологічного інституту Джеймс С. Уомек — головна причина забезпечення конкурентоспроможності підприємств США — це ефективне копіювання інших. "Ми втратили десятиліття на дослідження досягнень конкурентів в розробці нових видів продукції, виробничих операцій, управління матеріально-технічним постачанням і корпоративного керівництва на найвищому рівні, а потім визначили "функціональні еквіваленти", за допомогою яких постійно удосконалюємо власні найкращі досягнення" [2, с. 30—31].

Управління конкурентоспроможністю підприємств України в сучасних умовах ускладнено трьома особливостями економічної ситуації в країні.

По-перше, українські підприємства діють у постійно змінюваних економічних умовах. При плановій і розвинутій ринковій економіці існує відносна стабільність середовища. В умовах планової економіки підприємство може розраховувати на те, що його партнери не збанкрутують — держава просто не дозволить їм цього зробити. У розвинутій ринковій економіці підприємства зазнають краху і з'являються нові, але кількість подібних підприємств в окремо взятій галузі за визначений період часу невелика в порівнянні з масштабами всієї галузі в цілому. Отже, з погляду короткострокових рішень, прийнятих підприємствами, в обох випадках структура галузі може вважатися відносно стабільною. В Україні зараз зовсім інша ситуація. Структура галузі постійно змінюється.

По-друге, немає визначеної ясності щодо суб'єкта управління підприємством у державному секторі. Формально багато підприємств, як і раніше, вважаються державними, проте уряд не може реально впливати на їхню діяльність. Деякі підприємства приватизовані без належного дотримання юридичної процедури. Отже, їхня приватизація може бути поставлена під сумнів. Таким чином, керівництво державних підприємств не впевнене в довгостроковій стабільності свого становища,

але відповідає за перебудову всередині самого підприємства.

По-третє, унаслідок відсутності системи розподілу ресурсів між підприємствами координація діяльності між ними перебуває під загрозою. У будь-якій взаємозалежній економіці поділ праці повинен спиратися на координуючий механізм. Результатом координації в економіці є створення системи зв'язків, яка полягає в скороченні витрат на пошук партнерів і ведення операцій.

Через величезну важливість конкурентоспроможності для життєдіяльності вітчизняних підприємств необхідно управляти її рівнем [4].

Основними методами оцінки конкурентоспроможності підприємства є:

- аналіз реакції конкурентів за трьома факторами: ціна, реклама та якість (метод Ж.-Ж. Ламбена);
- структурний та функціональний методи;
- матричні методи;
- метод інтегральної оцінки;
- метод бенчмаркінгу [1, с. 28—32].

Управління конкурентоспроможністю — це сукупність методів з систематичного удосконалення виробів, постійного пошуку нових каналів його збуту і покращення після продажного сервісу.

Мета управління конкурентоспроможністю полягає у забезпеченні довгострокового успіху підприємства на ринку шляхом розробки та реалізації дієвих конкурентних стратегій.

За М. Портером, розробка стратегії конкуренції значною мірою зумовлюється чітким формулюванням того, яким буде бізнес, які мають бути його цілі та яка політика є необхідною для їх досягнення. Для визначення основних аспектів стратегії конкуренції ним було запропоноване так зване Колесо стратегії конкуренції (рис. 3).

У центрі колеса позначено цілі фірми, що чітко визначають, як прагне конкурувати фірма та якими є її конкретні економічні та позаекономічні цілі. Спиці колеса

— основні оперативні засоби для досягнення фірмою цих цілей. Під кожним заголовком колеса слід подати стислий перелік основних оперативних засобів у цій функціональній сфері. Залежно від природи бізнесу управлінський склад може більш чи менш конкретно визначати ці основні оперативні заходи; коли їх вже визначено, для спрямування діяльності фірми в цілому можна скористатися поняттям стратегії. Як і коло, спиці (засоби) мають виходити з осі (цілей) і бути поєднані одна з одною, бо інакше коло не котитиметься [3].

Особливу увагу при розробці стратегії кожне підприємство повинно приділяти визначеному типу ринку та його динаміці: швидкий ріст, уповільнений ріст, та ринок що скорочується. Розробляючи конкурентну стратегію, підприємство має намір в першу чергу знайти і утилити засіб вигідно і довготривало, щоб конкурувати у своїй галузі. Тобто, універсальної стратегії не існує, кожне підприємство має свою особливість, і тільки та стратегія принесе успіх підприємству, яка буде відповідати саме цим особливостям підприємства.

Наприклад, для сільськогосподарського підприємства, стратегія, яка оснований на внутрішніх конкурентних перевагах, найбільш доцільна, або вона оснований на домінуванні на ринку по витратам виробництва. При такій стратегії переваги підприємства будуть проявлятися у меншій собівартості продукції, ніж у конкурента. Внутрішні конкурентні переваги дозволяють добитися більш високого ефективного виробництва, які забезпечують підприємству велику рентабельність та більш надійну стійкість при зниженні цін реалізації продукції, які диктує ринок [5].

Отже, конкурентоспроможністю підприємства можемо вважати його здатність вести активну та ефективну боротьбу, в рамках якості продукції, цінової політики, маркетингових ідей, професіоналізму персоналу та ін., з господарствами-конкурентами. Для того, щоб тримати високі позиції необхідне правильне управління конкурентоспроможністю підприємства та добір оптимальних стратегій для його успішної діяльності. Для аграрних підприємств це є досить доцільним, оскільки галузь сільськогосподарства досить ризикова, тому що прибуток підприємства, тобто основний його фінансовий результат залежить від такого непередбачуваного фактору, як кліматичні умови. Відповідно, щоб обрати правильну стратегію потрібно визначити рівень конкурентоспроможності підприємства, вибираючи найбільш підходящу методику оцінки його функціонування. Так, управління конкурентоспроможністю підприємства є дуже важливим питанням, оскільки від нього залежить конкурентоспроможність галузі та країни в цілому.

Література:

1. Газіна Л.І. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств / Л.І. Газіна, П.В. Брінь // Вісник НТУ "ХПІ". Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства — Харків: НТУ "ХПІ". — 2012. — № 58 (964). — С. 28—32.
2. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємства: теоретичні аспекти: монографія. — К: 2006. — С. 30—31.
3. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства / Маркетинг [Електронний ресурс].

— Режим доступу: <http://posibniki.com.ua/post-strategiya-zabezpechennya-konkurentospromozhnosti-yak-kompleksna-strategiya>

4. Кривов'язюк В.І. Проблеми формування організаційно-економічного механізму системи управління конкурентоспроможністю підприємств / Економічна діагностика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1368051153556/ekonomika/problemi_formuvannya_organizatsiyno-ekonomichnogo_mehanizmu_sistemi_upravlinnya_konkurentospromozhnisty

5. Нестеренко С. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_6_2014_11_25/strategichne_upravlinnja_konkurentospromozhnistju_pidpriemstva/72-1-0-1125

6. Теслюк Н.П. Стратегії підприємства по досягненню конкурентних переваг // Економіка. Фінанси. Право. — 2005. — № 11. — С. 17—20.

7. Характеристика факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.managerhelp.org/hoks-352-7.html>

References:

1. Gazin, L.I. and Breen, P.V. (2012), "Methods for assessing the competitiveness of enterprises", Vestnik NTU "KhPI". Series: Actual problems of management and financial and economic activities Companies lost, vol. 58 (964), pp. 28—32.
2. Dragan, A.I. (2006), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva: teoretychni aspekty [Managing competitiveness of enterprise: theoretical aspects], Kyiv, Ukraine
3. Klimenko, S.M. (2015), "Managing competitiveness of the enterprise", Marketing, [Online], available at: <http://posibniki.com.ua/post-strategiya-zabezpechennya-konkurentospromozhnosti-yak-kompleksna-strategiya> (Accessed 15 September 2015).
4. Kryvov'yazyuk, V.I. (2015), "Problems of organizational and economic mechanism of management competitiveness of enterprises", Economic diagnostics, [Online], available at: http://pidruchniki.com/1368051153556/ekonomika/problemi_formuvannya_organizatsiyno-ekonomichnogo_mehanizmu_sistemi_upravlinnya_konkurentospromozhnisty (Accessed 15 September 2015).
5. Nesterenko, S. (2014), "Strategic management of enterprise competitiveness", [Online], available at: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_6_2014_11_25/strategichne_upravlinnja_konkurentospromozhnistju_pidpriemstva/72-1-0-1125 (Accessed 15 September 2015).
6. Teslyuk, N.P. (2005), "Business strategy to achieve competitive advantage", Economics. Finance. Right., vol.11, pp. 17—20.
7. managerhelp.org (2015), "Description of factors impact on competitiveness of enterprises", [Online], available at: <http://www.managerhelp.org/hoks-352-7.html> (Accessed 15 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015 р.

УДК 332:631.1

О. І. Дребот,

д. е. н., старший науковий співробітник, доцент,

Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

О. Г. Швець,

аспірант, Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ АГРОРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ З ТЕХНОГЕННО ПОРУШЕНИМИ ЗЕМЛЯМИ

O. Drebot,

Doctor of economy, assistant professor,

senior research, Institute of Agroecology and Nature Management of NAAS, Kyiv, Ukraine

O. Shvets,

Postgraduate student, Institute of Agroecology and Nature Management of NAAS, Kyiv, Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS TO ENSURE SUSTAINABLE USE AGRORESURSHONO POTENTIAL OF REGION OF TECHNOGENIC DISTURBED LAND

Викладено теоретико-методологічні засади відновлення агроресурсного потенціалу техногенно порушених земель, відзначено доцільність врахування міжнародного досвіду. Наведено характеристику впливу техногенно порушених земель на стан навколишнього природного середовища та показано динаміку площ з порушеннями й обсяги впровадження заходів з рекультивациі. Обґрунтовано необхідність надання оцінки ефективності впровадження заходів з відновлення природоресурсного потенціалу. Проведено аналіз національного законодавчого поля та літературних джерел з проблем відновлення техногенно порушених земель. На цій основі запропоновано систематизацію критеріїв міри ефективності впровадження робіт з рекультивациі. Відзначено, що запропоновані підходи є підґрунтям для визначення напрямів удосконалення нормативно-правового поля та розробки комплексної програми забезпечення збалансованого рівня землекористування.

Grounded theoretical and methodological bases restore agricultural resource potential of technologically disturbed lands based on consideration of foreign experience. The characteristic of disturbed lands technogenic impact on the state of the environment and depicts the development of areas of disorders and quantity of implemented recultivation. The necessity to assess the effectiveness of the implementation of measures to restore the natural resource potential. On this basis, the systematization is proposed criteria for measuring the effectiveness of implementation of the recultivation works. It is noted that the proposed approach is the basis for identifying areas of improvement of the legal framework and develop a comprehensive program to ensure a balanced level of land use.

Ключові слова: агроекологічна безпека, техногенно порушені землі, агроресурсний потенціал, рекультивациа, критерії ефективності.

Key words: Agro Ecological security, technologically disturbed land, agro resources potential reclamation, performance criteria.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення прийняттого рівня агроекологічної безпеки на тлі збалансованого землекористування є важливим завданням агровиробничого сектору. Земля є унікальним природним ресурсом з огляду на комплексність його характеристик для життєдіяльності людини: як знаряддя і предмет агровиробництва, об'єкт права власності, це є базис і умова соціального прогресу та добробуту людини. Безсистемне використання агроресурсного потенціалу (АРП) в умовах відсутності чіткого еколого-економічного обґрунтування розвитку аграрного сектора призводить до втрати рівня родючості земель сільськогосподарського призначення, їх забруднення та нераціонального використання. Актуальність піднятих питань загострюється на тлі

збільшення площ техногенно порушених земель (ТПЗ), що посилюється скороченням площ ріллі на тлі зниження рівнів родючості та збільшення темпів деградації. Вирішення цих проблем можливо шляхом реформування організаційно-економічних аспектів використання АРП з метою пом'якшення антропогенного тиску на агроландшафти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні й прикладні аспекти використання земель сільськогосподарського призначення, реформування земельних відносин та забезпечення збалансованого стану землекористування присвячено праці Бистрякова [1], Д.С. Добряка, А.Г. Мартина [2]. Щодо необхідності за-

безпечення прийняттого рівня техногенно-екологічної і агроекологічної безпеки у тому числі наголошували О.В. Бутрим [3], О.І. Дребот, О.І. Фурдичко [4]. Питання адаптації міжнародного досвіду до національних умов господарювання при вирішенні проблем відновлення господарської цінності техногенно порушених земель обгрунтовано в публікаціях Є.В. Терехова [5], В.О. Мандрика [6]. Не зважаючи на існуючі доробки, потребують уваги запити щодо визначення дієвих організаційно-економічних механізмів управління землекористуванням у регіонах з ТПЗ, що обумовлено особливостями відновлення і збереження АРП на цій категорії земель.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Запропонувати систему організаційно-економічних інструментів та еколого-економічних механізмів на основі науково обгрунтованої моделі управління землекористуванням, що спрямована на досягнення прийняттого рівня агроекологічної безпеки регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існуючі в Україні технологічні, організаційно-правові, методичні положення та практики щодо застосування економічних інструментів проведення рекультивації земель та відновлення АРП потребують підвищення рівня їх ефективності. Можливість забезпечення зазначеного удосконалення можливе шляхом врахування змін у земельних відносинах останніх років, в економіці в цілому, а врахування успішних прикладів міжнародного досвіду впровадження заходів з рекультивації гарантуватиме ефективність зусиль. В Україні наразі спостерігається скорочення як площ рекультивації земель з 22,0 тис. га в 1986 р. до 500—700 га в останні роки (5—0,4% від потреби), так і обсягів фінансування цих робіт. За даними Держземагентства України, загальна площа ТПЗ (під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами) на початок 2015 р. становила понад 156 тис. га. Більше половини цих земель сконцентровано на 17% території України (Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Луганська області), де проживає майже третина населення. Це обумовлює необхідність відновлення господарської цінності ТПЗ з метою розширення сільськогосподарських угідь та збереження АРП.

При незначному розповсюдженні ТПЗ (0,3% території), кар'єри та відвали мають найвищий деструктивний вплив, хоча площа збільшення цієї категорії землекористування прискорюється (рис. 1): у 2014 р. порівняно з 2000 р. на 2%, а відносно 2005 та 2010 років — на 2,4% та 3,2%. Категорія ТПЗ посідає друге місце за впливом на стан екологічної стабільності після орних земель (коефіцієнт кореляції між динаміками значень площ ТПЗ та коефіцієнтом екологічної стабільності — 0,75; для ріллі — 0,93), що підтверджується лініями тренду на графіку. Поліноміальний тип лінії тренду адекватно відображає характер змін — крива повторює динаміку основної гілки графіку. Обидві гілки графіку мають зворотній характер змін, тобто при активному збільшенні значень площ ТПЗ, знижується значення Кес території.

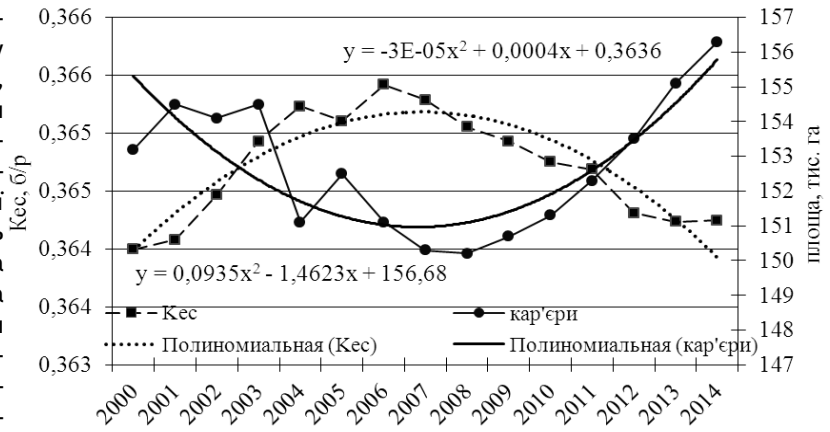

Рис. 1. Динаміка площ ТПЗ і коефіцієнту екологічної стабільності України

Значимість ТПЗ для рівня екологічної безпеки підтверджується співпаданням наявності найбільших площ цієї категорії з низькими значеннями Кес у розрзі регіонів України. В областях, де площа ТПЗ сягає до 1% території, значення Кес відповідає категорії екологічного нестабільної групи, а проведення робіт з рекультивації сприятиме суттєвому підвищенню характеристик екологічної ситуації як регіонів, так і держави в цілому. Розрахунково доведено, що використання рекультивованих ТПЗ під багаторічними насадженнями чи сіножатями збільшить значення Кес на 0,4—0,6%. Для областей з найбільшою площею ТПЗ це значення зросте на 2—4%.

Ключовою причиною збільшення площ ТПЗ є відсутність економічної мотивації в проведенні робіт з рекультивації на належному рівні якості. В державі відсутня чітка стратегія діяльності з відновлення та збереження АРП у тому числі і для ТПЗ, що могла б підвищити вартість рекультивованих земель та підняти рівень попиту на ці ділянки. Також у числі перепон та бар'єрів на шляху успішного впровадження заходів з відновлення АРП на ТПЗ є той факт, що діючі нормативи та вимоги до цих робіт були прийняті ще за період СРСР, тому не відповідають запитам сьогодення з врахуванням технологічних та організаційних змін суспільного розвитку, отже, потребують поновлення. За існуючих нормативно-правових і організаційно-економічних умов України досягти прогресу в діяльності з рекультивації ТПЗ для підприємців вкрай важко. Держава надає підтримку підприємствам із зазначеного виду діяльності лише в частині послаблення зборів за земельні ділянки, де виконуються роботи з рекультивації на період їх впровадження [7] та ще декларує готовність надати бюджетне фінансування впровадженню заходів з рекультивації земель, що зазнали порушень у період до 1990 року. Додамо, що здійснення комплексна оцінка ефективності запланованих заходів з рекультивації з врахуванням техногенного навантаження на прилеглі агроєкосистеми — є шляхом до підвищення ефективності у прийнятті рішень щодо відновлення агоресурсного потенціалу ТПЗ. В національній практиці господарювання існує приклад оцінки ефективності впровадження робіт з рекультивації. Так, постановою Кабінету Міністрів України № 1098 від 17.12.2008 р. "Про визначення розмірів збитків завданих унаслідок не проведення робіт з рекультивації порушених земель" введено в дію розрахункову формулу, яку засновано на врахування вартості робіт з рекультивації ТПЗ на

Рис. 2. Критерії ефективності впровадження робіт з рекультивациї

підставі інформації з проектної документації. Недоліком цього підходу є односторонність оцінки, неможливість отримати вичерпну інформацію щодо обсягів втрат для агро ландшафтів. Підхід не враховує всього спектру техногенного навантаження від порушених земель на прилеглі території та не розкриває механізму стягнення цих виплат.

В Україні не напрацьовано достатнього рівня деталізації та чіткості застосування механізмів стимулювання та підтримки з боку держави діяльності з відновлення АРП на землях, що потерпали від техногенних порушень. Необхідним є базування такої діяльності на відповідній нормативно-правовій базі з одночасним формуванням еколого-економічних механізмів її регулювання. Досвід інших країн свідчить, що ефективність компенсації збитків від людської діяльності, у тому числі і рекультивациї ТПЗ потребує витрат близько 5—6% ВВП (максимально — у Німеччині, близько 10%) проти 2—3%, що витрачались донедавна в Україні [6, с. 158]. Окреслене коло проблем потребує комплексного підходу до вирішення завдання відновлення АРП на пошкоджених землях в контексті розв'язання проблеми більш високого рангу — системи збалансованого землекористування. Досягнення збалансованого рівня землекористування вимагає проведення оцінки ефективності докладених зусиль. В контексті наших досліджень, ефективність рекультивациї ТПЗ розглядають за допомогою різних еколого-економічних інструментів, що ґрунтуються на системі критеріїв оцінки, які запропоновано об'єднати за групами (рис. 2).

Відмітимо, що питання оцінювання ефективності використання земель були розвинуті до рівня методичних рекомендацій та інструкцій ще за радянський період у різних галузях, наприклад, у видобувній, вугільній, будівельній, транспортній промисловості. Наприклад, у "Времених методических указаниях по рекультивации нарушенных земель в угольной промышленности" [8] запропоновано оцінювати резерв невикористаних земель в межах виробничого об'єкта з врахуванням площі ділянок, які

використовуються нераціонально та тих, що зайняті необґрунтовано з метою пошуку територіальних резервів з наступним забезпеченням можливостей підвищення ефективності землекористування. Ділянки, що визнані як неефективно залучені визначаються при врахуванні площ майданчиків з різним рівнем ефективності використання. Площі, які зайняті необґрунтовано, як різниця між запланованою площею під техногенні порушення з врахуванням території, на яких проведено рекультивацию та територією загальних порушень з врахуванням площ незручних ділянок (наприклад, такі, що є важкодоступними чи з крутими схилами насипів чи відвалів, тощо).

Економічні характеристики землекористування мають різносторонній характер походження: спершу земля розглядається як простір господарювання, а з іншого боку, це є складова природних ландшафтів. Її відчуження для видобувної діяльності призводить до руйнування природного стану середовища та перетворенням ділянки на джерело техногенного тиску на навколишнє природне середовище, а у тому числі і на ландшафти прилеглих

регіонів. Один з руйнівних видів такого тиску проявляється у зміні режиму циркуляції ґрунтових та підземних вод. Наявність котловану призводить до пониження рівня ґрунтових та підземних вод, що знижує загальний обсяг вологи в землях, який необхідний для традиційних в регіоні способів агровиробництва, змінює атмосферну циркуляцію у приземному шарі та в решті-решт впливає на зміну мікроклімату. Слід згадати такий важливий вид техногенного навантаження від порушених земель, як збільшення вмісту пилу у повітрі та замулення поверхневих водойм внаслідок вітрової та водної ерозії. Крім того, обсяги та інтенсивність забруднення ґрунтового покриву на прилеглих територіях суттєво залежать від хімічного складу корисної копалини, яка видобувається. Так, відкритий видобуток вапняку чи будівельних матеріалів мають інші характеристики техногенного навантаження на довкілля, відносно рівнів та інтенсивності забруднень довкілля, що спричинюють розробки родовищ вугілля чи руди металів. Забруднення ґрунтового покриву пов'язано з тривалим надходженням забруднюючих речовин та їх накопиченням у агроекосистемах, продукції, водоймах та ґрунтових водах. Наприклад, забруднення важкими металами спостерігається у радіусі 5—10 км від кар'єрів, териконів чи відвалів [9]. Це потребує впровадження робіт з рекультивациї не лише на ТПЗ, а і на прилеглих територіях, де ґрунтовий покрив є деградованим від впливу видобутку. Агрозосподарства втрачають обсяги і якість продукції. Це також важливо і для лісового господарства та інших способів землекористування.

Зараз назріла необхідність розробки Державної програми землекористування, окремий блок якої був би присвячений проблемам відновлення природо-ресурсного потенціалу на ТПЗ з одночасною розбудовою системи моніторингу земель. За таких умов, з'являється можливість створення банку даних щодо ділянок з техногенним порушенням. Банк даних має включати не лише просторові характеристики ділянок з вказуванням

їх прив'язки до місцевості та інформацією щодо орендаря чи власника, а і надавати повний спектр якісних характеристик як масштабу чи типу пошкоджень, так і складу порід.

ВИСНОВКИ

Існуючі в Україні способи та прийоми землекористування не відповідають характеристикам збалансованого рівня та суспільно-екологічним вимогам щодо якості агроєкосистем. Це не сприяє збереженню родючості земель, призводить до збитків агровиробників та несе загрозу продовольчій безпеці держави. Актуальність проблеми загострюється розширенням площ техногенно порушених земель, а підчас незадовільним рівнем якісних характеристик техногенних грантів. Методика визначення розміру збитків, завданих унаслідок не проведення робіт з рекультивациі порушених земель, яка законодавчо запропонована до застосування в Україні не може надати вичерпної інформації щодо обсягів втрат для агроландшафтів і не враховує всього спектру техногенного навантаження від порушених земель на прилеглі території. Крім того, лишається нечітко визначеним механізм стягнення розрахованих виплат.

Розв'язання проблеми впровадження заходів з рекультивациі належного рівня якості, вбачається можливим шляхом розробки комплексної державної програми досягнення збалансованого рівня землекористування. Окремий блок такої програми має розглядати питання відновлення АРП на ТПЗ. Інформаційним базисом впровадження програмних заходів мають стати результати моніторингу земель та база даних щодо ділянок з ТПЗ. Для прискорення розробки і впровадження програми корисним буде адаптація до національних умов міжнародного досвіду щодо впровадження адміністративно-фінансових інструментів за умов суспільно-інформаційної підтримки питань збереження АРП. Це потребує реформування системи організаційно-економічних відносин у системі землекористування та спрямування зусиль у напрямі створення умов господарювання, за яких ефективність підприємств стає залежною від рівня збереження навколишнього природного середовища.

Література:

1. Эколого-экономические проблемы развития производительных сил (теоретические и методологические аспекты) / И.К. Быстряков; ред. С.И. Дорогунцов; НАН Украины, Совет по изучению производ. сил Украины. — К.: Междунар. фин. агентство, 1997. — 255 с.
2. Методичні основи затратного підходу в економічній та грошовій оцінці сільськогосподарських земель Автономної республіки Крим / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин, В.М. Вітвіцька // Землеустрій і кадастр: науково — виробничий журнал. — 2009. — N2. — С. 3—10.
3. Бутрим О.В. Оцінка ризику техногенних надзвичайних ситуацій в регіональному вимірі і механізми регулювання екологічної безпеки / О.В. Бутрим // Природокористування і охорона навколишнього середовища — Київ: РВПС України НАН України. — 1998. — С. 116—125.
4. Вдосконалення системи моніторингу довкілля Буковинських Крапат з урахуванням вимог Карпатської конвенції: научное издание / О.І. Фурдичко, В.Д. Солодкий, В.В. Лавров, О.І. Дребот // Агроєкологічний журнал: науково-теоретичний журнал. — 2009. — N1. — С. 5—8.
5. Терехов Є.В. Аналіз економіки та організації рекультивациі земель, розроблених гірничими розробками / Є.В. Терехов // Вісник національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". — 2008. — Вип. 16. Серія "Гірництво". — С. 155—160.
6. Мандрик В.О. Відтворення порушених земель: зарубіжний досвід, механізм фінансування / В.О. Мандрик // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2005. — Вип. 5.3. — С. 208—212.
7. Закон України "Про охорону земель" № 962-15, від 27.06.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
8. Временные методические указания по рекультивации нарушенных земель в угольной промышленности. — Пермь, 1980. — 300 с.
9. Охрана окружающей среды: учебник для вузов / А.С. Степановских. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 559 с.

References:

1. Bystrjakov, I. K. (1997), "Jekologo-jekonomicheskie problemy razvitija proizvoditel'nyh sil: teoreticheskie i metodologicheskie aspekty" [Ekologo-economic problems of development of the productive forces: the theoretical and methodological aspects], NAN, Kyiv, Ukraine.
2. Dobryak, D.S., Martyn, A.G. and Vitvic'ka, V.M. (2009), "Methodical bases, cost-effective approach in the economic and monetary assessment of agricultural land Autonomous Republic of Crimea", *Zemleustrij i kadastr: nauko - vyrobnychyj journal*, vol. 2, pp.3—10.
3. Butrym, O.V. (1998), "Risk assessment of technogenic emergencies regional dimension, and mechanisms of environmental safety", *Pryrodokorystuvannja i ohorona navkolyshn'ogo seredovyshha* [Nature management and Environmental Protection], Kyiv, RVPS Ukraine, pp. 116—125.
4. Furdychko, O. I. Solodkyj, V. D. Lavrov, V. V. fnd Drebota, O. I. (2009), "Improve the system of environmental monitoring Bukovina Carpathians to meet the requirements to the Carpathian Convention", *Agroecological journal*, vol. 1, pp. 5—8.
5. Terehov, Je.V. (2008), "Analysis of Economics and reclamation developed mining development" *Visnyk nacional'nogo tehničnogo universytetu Ukraïny "Kyïv's'kyj politehničnyj instytut"*, Ser.: *Girnyctvo*, vol. 16, pp. 155—160.
6. Mandryk, V.O. (2005), "Play disturbed land: overseas experience, financing mechanism", *Naukovyj visnyk Nacional'nogo lisotehničnogo universytetu Ukraïny*, vol. 5.3, pp. 208—212.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *The Law of Ukraine "About land protection"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (Accessed 27.06.2015).
8. VNIOSugol' (1980), "Vremennye metodicheskie ukazaniya po rekul'tivacii narushennyh zemel' v ugoľ'noj promyshlennosti", [Temporary methodical instructions for dislocated soil reclamation in the coal industry], Perm, Russia.
9. Stepanovskih, A.S. (2001), *Ohrana okruzhajushhej sredy* [Protection of the environment], M.-JUNITI-DANA. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.

О. А. Дороніна,
д. е. н. доцент, професор кафедри управління персоналом та економіки праці,
Донецький національний університет, м. Вінниця

КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

O. Doronina,
Dr. of economic sciences, associate professor, professor,
Department of Personnel Management and Labour Economics, Donetsk National University, Vinnitsa

PERSONNEL POLICY AS INSTRUMENT OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT BY THE ENTERPRISE

Статтю присвячено розробці концептуальних засад формування антикризової кадрової політики на підприємстві, основними цілями якої є запобігання та зниження ризиків виникнення кризової ситуації; зниження негативних наслідків кризової ситуації, швидка їх ліквідація. Антикризову корпоративну кадрову політику визначено як систему науково обґрунтованих цілей, завдань, принципів, методів, правил і норм, що визначають зміст і форми управління персоналом та кадрової роботи в умовах кризи, які приводять людський ресурс у відповідність зі стратегією організації і спрямовані на збереження її життєздатності та розвитку в майбутньому. Запропоновано концептуальну схему формування корпоративної антикризової кадрової політики, яка враховує ймовірність різного сприйняття кризової ситуації в організації як з боку окремих працівників, так і з боку різних підрозділів.

Article is devoted to development of conceptual bases of anti-recessionary personnel policy formation at the enterprise. Its main objectives are prevention and decrease in risks of emergence of a crisis; decrease in negative consequences of a crisis, their fastest elimination. Anti-crisis corporate personnel policy is defined as system of the evidence-based purposes, tasks, the principles, methods, rules and norms determining the contents and the forms of government by the personnel and personnel work in the conditions of crisis which bring a human resource into accord with strategy of the organization and are directed on preservation of its viability and development in the future. The conceptual scheme of corporate anti-crisis personnel policy formation is offered. It considers probability of different perception of a crisis in the organization both from certain workers, and from different divisions.

Ключові слова: кадрова політика, криза, корпоративна кадрова політика, антикризова корпоративна кадрова політика, оцінка персоналу, ситуативне управління.

Key words: personnel policy, crisis, corporate personnel policy, anti-crisis corporate personnel policy, performance appraisal, situational management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Криза є одним із невід'ємних етапів розвитку будь-якої соціально-економічної системи, а в умовах ринкової економіки завжди існує вірогідність її виникнення. Останніми роками в соціально-економічній сфері України дедалі частіше виникають ознаки кризи, а її наслідки стають більш глибокими та охоплюють всі рівні — від національного до корпоративного. Зважаючи на те, що найважливішим ресурсом, який формує конкурентні переваги суб'єкта господарювання в умовах становлення економіки знань, є людські ресурси, важливого значення набуває формування антикризової кадрової політики на локальному рівні (корпоративної кадрової політики).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем корпоративної кадрової політики присвячено роботи Г. Назарової, А. Кібанова, Т. Костишиної, Т. Лепейко, В. Савченка та інших про-

відних науковців. Доволі опрацьованою на сьогодні є й теорія антикризового управління, зокрема цій проблематиці присвячено розробки В. Василенка, Л. Ситнік, А. Чернявського, Т. Юрьєвої. Одночасно, визнаючи наукову цінність наявного доробку у зазначеній сфері, слід визнати, що концептуальні засади формування цілісної концепції корпоративної антикризової кадрової політики залишаються недостатньо розробленими, що визначає мету та змістовну спрямованість даного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка концептуальних засад формування антикризової кадрової політики на підприємстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теорія антикризового управління розглядає кризу як крайнє загострення суперечностей розвитку, пере-

ламний момент у процесах змін, неузгодженість різних підсистем. Будь-яка кризова ситуація характеризується трьома основними моментами [1, с. 91]:

- 1) наявністю загроз для реалізації найважливіших цілей господарюючого суб'єкта;
- 2) дефіцитом часу для прийняття рішень щодо врегулювання кризи;
- 3) тиском оточуючих на осіб, що приймають рішення.

Зазначені процеси можуть охоплювати різні рівні — від рівня світової економіки до рівня окремої організації, її підрозділів й окремих підсистем (фінансової, виробничої, інформаційної, кадрової). На рівні організації криза розглядається як ситуація, що загрожує її цілям, конкурентоспроможності, життєздатності та існуванню [5, с. 37]. При цьому слід зазначити, що криза організації може бути пов'язана як з кризовими явищами у системах вищого рівня (галузь, регіон, національна економіка, світова економіка), так і бути лише внутрішньою, що має як негативні, так і позитивні наслідки. І у першому й у другому випадку виникає необхідність антикризового управління й застосування антикризових інструментів управління, стандартних для усієї організації або ж специфічних відносно окремих підсистем.

Одним із таких інструментів є антикризова кадрова політика, що, на нашу думку, має бути направлена на реалізацію таких функцій, як превентивна, регулююча, відновлююча, стабілізуюча. Отже, антикризова кадрова політика повинна формуватися в організації не тоді, коли вже гостро відчуються ознаки кризи, а розроблятися у період виникнення організації й постійно перебувати в арсеналі менеджменту. Це пояснюється тим, що навіть на стадії зростання в організації можуть виникати різні кадрові проблеми (дефіцит кадрів певної професійно-кваліфікаційної групи, недостатній рівень кваліфікації, відсутність необхідних компетенцій, низька ефективність діючої системи стимулювання і т. ін.), які неможливо розв'язати без даного інструмента.

Крім того, актуальність розробки антикризової кадрової політики в організації зумовлюється тим, що без кадрового забезпечення кваліфікованим і мотивованим персоналом, її функціонування не здається можливим, а в умовах кризи роль персоналу зростає у декілька разів, бо майже всі антикризові перетворення нерозривно пов'язані з працівниками організації (лояльністю персоналу, його активністю, компетентністю, гнучкістю).

Таким чином, успішність виходу підприємства з кризи визначається якістю корпоративної кадрової політики та її антикризовою спрямованістю, тобто саме за рахунок окремих складових кадрової політики на підприємстві формується управлінська команда, лояльність персоналу та його причетність до підприємства тощо.

Основними цілями антикризової кадрової політики є такі: запобігання та зниження ризиків виникнення кризової ситуації; зниження негативних наслідків кризової ситуації, швидка їх ліквідація.

У зв'язку з цим основні завдання кадрової політики щодо залучення, закріплення, розвитку та мотивування персоналу в умовах кризи повинні бути доповнені:

— формуванням команди "антикризових" менеджерів;

— збереженням ядра кадрового потенціалу, тобто більш цінних співробітників;

— реструктуризацією кадрового потенціалу;

— проведенням організаційно-кадрового аудиту;

— зниженням соціально-психологічної напруженості у колективі;

— плануванням заходів з недопущення паніки персоналу, впровадження програм антистресової підготовки персоналу;

— мобілізацією персоналу на вирішення антикризових завдань;

— корегуванням режимів і тривалості роботи;

— переглядом системи стимулювання й мотивації персоналу;

— збереженням позитивного іміджу компанії-працедавця на ринку, зокрема завдяки забезпеченню соціального захисту звільнених працівників.

За необхідності кадрова політика в умовах кризи також може бути направлена на залучення цінних співробітників, звільнених з інших організацій. Крім того, слід зазначити, що в умовах кризи зростає роль ефективних комунікацій, тому в межах антикризової кадрової політики необхідно забезпечити достеменно й оперативне інформування персоналу про зміни, що відбуваються в організації.

Узагальнюючи вищевикладене, антикризову корпоративну кадрову політику можна трактувати як систему науково обгрунтованих цілей, завдань, принципів, методів, правил і норм, що визначають зміст і форми управління персоналом та кадрової роботи в умовах кризи, які приводять людський ресурс у відповідність зі стратегією організації і спрямовані на збереження її життєздатності та розвитку в майбутньому.

З метою надання системності процесам управління персоналом на підприємстві в умовах виникнення (вірогідності виникнення) кризової ситуації пропонується концептуальна схема формування антикризової корпоративної кадрової політики, що включає чотири основні модулі (рис. 1).

На рисунку 1 показано, що перший модуль у запропонованій схемі є діагностичним та передбачає оцінку персоналу підприємства, оцінку кризової ситуації або ймовірності її виникнення та оцінку загроз, які відчуває підприємство під час кризи або тих, які можуть виникнути у разі невживання антикризових заходів у сфері управління персоналом та кадрової роботи.

Оцінка персоналу за запропонованими напрямками, на нашу думку, має бути вихідним кроком у розробці антикризової кадрової політики. Серед сучасних технологій управління персоналом у системі антикризової кадрової політики важливе місце повинна займати оцінка компетентності персоналу, яку фахівці Харківського національного економічного університету пропонують здійснювати у чотири етапи [2, с. 240]:

1. Формування переліку компетенцій, що підлягають оцінці. Цей етап може передбачати, зокрема, набір корпоративних, професійних і поведінкових компетенцій, що формується з урахуванням індивідуальних особливостей підприємства, та обов'язково скорегований відповідно до цілей його розвитку.

2. Встановлення вагових коефіцієнтів важливості компетенцій у загальній її оцінці, що характеризують

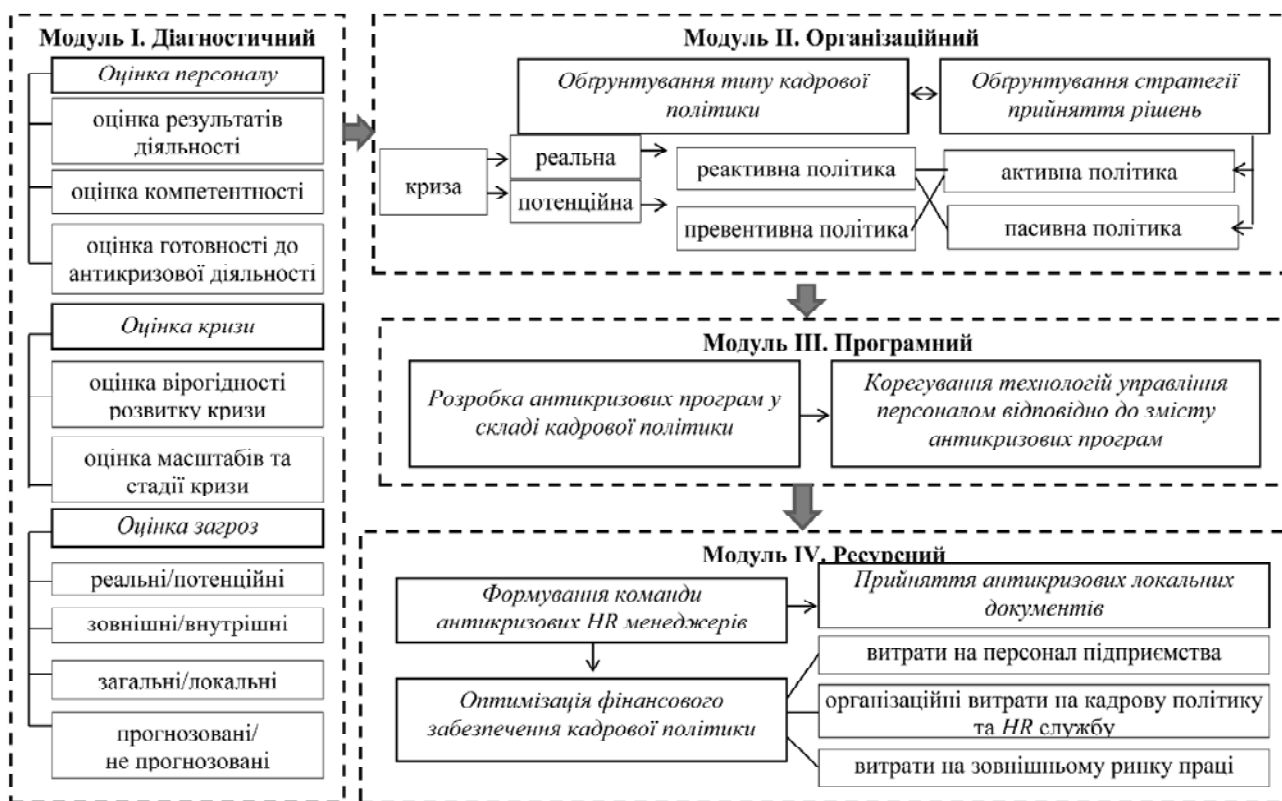

Рис. 1. Концептуальна схема формування антикризової корпоративної кадрової політики

ступінь важливості кожної з них для ефективного виконання завдання та досягнення цілей підприємства. Вагомість кожної компетенції, як правило, визначається експертним шляхом.

3. Встановлення кількості рівнів прояву за кожною компетенцією та їх бальна оцінка. У науковій літературі найчастіше пропонується для кожної компетенції виділяти чотири рівні виразу (прояву) [2, с. 244]:

- нульовий, або негативний, рівень, коли працівник розуміє необхідність певних компетенцій, намагається їх проявити, але не завжди це виходить;
- перший, або базовий рівень (рівень розвитку) фіксується, коли компетенція нормально розвинута, а працівник проявляє необхідні для виконання завдань якості;
- другий, або сильний рівень (рівень досвіду), зазвичай доповнює базовий, компетенція може проявлятися у складних умовах, при вирішенні особливо відповідальних завдань;
- третій рівень, або рівень майстерності, спостерігається, коли працівник може задавати норми поведінки для колективу, допомагає проявляти необхідні навички, коли інші його члени також починають проявляти дану компетенцію.

Комплексна оцінка компетентності працівника визначається з урахуванням вагомості кожної компетенції та рівня її прояву у певного працівника підприємства. Зазначена оцінка впливає на формування окремих складових кадрової політики.

На рисунку 1 (модуль I) показано, що однією зі складових антикризової корпоративної політики має стати аналіз професійної готовності колективу до антикризової діяльності. Однак при цьому слід акцентувати на

наступних питаннях: якісний відбір і розстановка кадрів; створення умов для підвищення кваліфікації працівників; формування механізмів, що підтримують процеси навчання; забезпечення професійної адаптації нових працівників; оцінка кандидатів на вакантну посаду; періодична оцінка кадрів; планування ділової кар'єри та службово-професійного просування; робота з кадровим резервом.

На основі діагностичного модуля доцільною є реалізація організаційного (модуль II), який включає обґрунтування типу кадрової політики, який обирає підприємство та стратегії прийняття управлінських рішень у сфері кадрової політики. Проте, як показує запропонована схема, ці два блоки є взаємозалежними, оскільки кожний тип кадрової політики використовує певні управлінські стратегії, і навпаки, обраний керівництвом підприємства підхід (стиль) прийняття рішень формалізується у певному типі корпоративної кадрової політики (наприклад, активній чи пасивній).

На нашу думку, у системі антикризової кадрової політики серед існуючих сучасних технологій управління перевага має приділятися ситуативному управлінню та управлінню за відхиленнями, оскільки криза є динамічним процесом, який потребує оперативного управління та характеризується суттєвими розходженнями реальних і бажаних результатів діяльності підприємства та його окремих систем.

Ситуативне управління є доповненням до стратегічного та перспективного, характеризується прийняттям управлінських рішень відповідно до ситуації, що склалася на підприємстві. Такий спосіб прийняття рішень є вкрай доречним у кризовій ситуації, коли втрачання часу на прийняття рішення або дотримання колишніх сце-

наріїв поведінки може призвести до зростання втрат від кризи та її поглиблення.

Ефект управління за відхиленнями проявляється у концентрації часу на важливіших напрямках у сфері управління, фільтрації і розподіленні інформації для прийняття управлінських рішень, підвищенні їх обґрунтованості і скороченні кількості, зростанні продуктивності праці та взаємодії функціональних підрозділів [4, с. 158].

У третьому модулі, відповідно до сформованого організаційного забезпечення, відбувається розробка окремих антикризових програм та корегування відповідних технологій управління персоналом. Програмування антикризової кадрової політики має відбуватися з урахуванням фази кризи, у якій перебуває підприємство або його кадрова підсистема. Відповідно до цього кадрові програми (складові кадрової політики) за характером можуть бути попереджувальні, реструктуризаційні, реінженерингові та санаційні.

Не менш важливим є четвертий модуль концептуальної схеми формування антикризової корпоративної кадрової політики — ресурсний, метою якого є забезпечення кадрового, нормативного та фінансового базису реалізації зазначеної політики. Очевидно, що відсутність або брак однієї з ресурсних складових зведе до мінімуму ефективність реалізації попередніх модулів.

При розробці та реалізації антикризової корпоративної кадрової політики важливого значення набуває створення умов щодо забезпечення її ефективності. На думку українських науковців Т.І. Лепейко та О.М. Миронової, на ефективність антикризових заходів впливають наступні чинники [3, с. 83]: сприяння розвитку індивідуальних схильностей та здібностей працівників з урахуванням зміни діяльності та інтересів виробництва й індивідуальних цілей; приділення уваги індивідуально-психологічним можливостям працівника (гнучкість, інтелект, сила волі, творчий потенціал, спроможність до ризику, ініціативність); прийняття до уваги психоемоційних якостей працівників (темперамент, характер, ціннісні орієнтації, мотиви, переконання, світогляд); створення умов життя та роботи індивідів і соціальних груп; забезпечення гарантій зайнятості у випадку професійного виконання завдань, рівних можливостей для зайнятості.

Вважаємо, що у кризових умовах, котрі характеризуються ускладненням управління персоналом, дефіцитом ресурсів, гострою соціальною напруженістю в колективі до кадрової політики доцільно включати наступні специфічні напрями кадрової роботи, орієнтовані на інноваційний розвиток (рис. 1, модуль III) [1]: командна організація діяльності персоналу; створення інноваційного клімату, заснованого на довірі та спрямованого на розвиток інноваційної діяльності; формування системи ефективного генерування інноваційних ідей і механізму акумуляції творчих ідей та пропозицій; розвиток внутрішньофірмового інноваційного підприємництва; розвиток інноваційних комунікацій; безперервне організаційне навчання персоналу.

Як відомо, однією з ознак кризової ситуації є дефіцит коштів, у т.ч. — й на персонал, тому антикризова кадрова політика повинна передбачати особливі режими щодо бюджетування витрат на персонал залежно від фінансово-економічного стану підприємства та його бюджетних обмежень (рис. 1, модуль IV). При цьому,

важливо усвідомлювати, що в умовах економіки знань витрати на персонал розглядаються як інвестиції.

Необхідно зазначити, що впровадження антикризових заходів у сфері управління персоналом, що пов'язані зі скороченням витрат на нього, можуть супроводжуватися погіршенням морально-психологічного клімату, іміджу керівника та зовнішнього іміджу роботодавця та ринку праці та у бізнес-середовищі. Це, безумовно, вимагає певної відповідної реакції від керівництва.

ВИСНОВКИ

Під час формування антикризової кадрової політики та впровадженні її на підприємстві важливо усвідомлювати, що кризова ситуація може мати й позитивні наслідки та результати, а якість кадрової політики суттєво впливає на ймовірність їх отримання. Так, на етапі виходу з кризи підприємство має отримати нові знання, що допоможуть реалізувати стратегічні цілі у майбутньому. Отже, на перспективу підприємство отримає не лише вдосконалену кадрову політику, а й буде готове до попередження кризових явищ у сфері праці, оперативного та "безболісного" їх подолання.

Література:

1. Антикризисное управление человеческими ресурсами / Под ред. Н.А. Горелова. — СПб., 2010. — 432 с.
2. Гриньова В.М. Формування мотиваційної стратегії управління персоналом на підприємстві: монографія / В.М. Гриньова, І.А. Грузина. — Х.: ХНЕУ, 2012. — 298 с.
3. Лепейко Т.І. Управління персоналом підприємства в умовах невизначеності (поведінковий підхід): монографія / Т.І. Лепейко, О.М. Миронова. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. — 236 с.
4. Сочинська-Сибірцева І. Розвиток креативних технологій управління персоналом на вітчизняних підприємствах / І. Сочинська-Сибірцева // Вісник економічної науки України. — 2012. — № 2. — С. 156—158.
5. Юрьева Т.В. Конкурентная политика организации в условиях кризиса / Т.В. Юрьева, А.А. Волжанин, Чжан Цин. — М., 2010. — 144 с.

References:

1. Gorelov, N.A. (2010), *Antikrizisnoe upravlenie chelovecheskimi resursami* [Crisis management of human resources], St.Petersburg, Russia.
2. Hryn'ova, V.M. and Hruzina, I.A. (2012), *Formuvannia motyvatsijnoi stratehii upravlinnia personalom na pidprijemstvi* [Formation of motivational strategies of personnel management in the enterprise], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
3. Lepejko, T.I. and Myronova, O.M. (2010), *Upravlinnia personalom pidprijemstva v umovakh nevyznachenosti (povedinkovyj pidkhid)* [Personnel Management under uncertainty (behavioral approach)], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
4. Sochyn'ska-Sybir'tseva, I. (2012), "The development of creative technologies of personnel management in domestic enterprises", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 156—158.
5. Jur'eva, T.V. Volzhanin, A.A. and Chzhan, Cin (2010), *Konkurentnaja politika organizacii v uslovijah krizisa* [Competition policy of organization in crisis], Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015 р.

*Багиров Фирдовси Дамет оглы,
докторант кафедры "Банковское дело",
Азербайджанский Государственный Экономический Университет, г. Баку, Азербайджан*

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ В ЭКОНОМИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Bagirov Firdovsi Damet Ogly,
Doctoral student in "Banking" Azerbaijan State Economic University, Baku, Azerbaijan

WAYS OF IMPROVING THE INVESTMENT ENVIRONMENT OF AZERBAIJAN'S ECONOMY

Достижение непрерывного экономического роста в национальной экономике требует соответственно динамического роста инвестиций. Обеспечение динамики инвестиций в экономику в свою очередь создает необходимость формирования благоприятного инвестиционного климата.

Автор статьи анализируя опыт Азербайджана в сфере создания инвестиционного климата, выявляет положительные и отрицательные стороны этой практики. Оценивая ситуацию в сфере проведения инвестиционной политики Азербайджана, исследователь показывает, что Азербайджан в годы независимости добился успехов в области инвестиции — экономический рост. Для того, чтобы этот рост и в дальнейшем обеспечивался, автор выдвигает некоторые пути улучшения инвестиционной среды в экономике Азербайджана.

Achieving sustained economic growth in the national economy requires dynamic investment growth. Provision of the dynamics of investment in the economy, creates the need to create a favorable investment climate in its turn.

The author analyzing the experience of Azerbaijan in the sphere of creation of investment climate, identifies positive and negative aspects of the practice. Evaluating the situation in the field of investment policy of the Azerbaijani the researcher shows that in the years of independence, Azerbaijan has made progress in the field of investment-economic growth. In order to continue provision of this growth in the future, the author puts some ways to improve the investment environment in Azerbaijan's economy forward.

Ключевые слова: инвестиционная среда, инвестиционная политика, иностранные инвестиции, потенциальный инвестор, инвестиционное соглашение, глобальная конкурентоспособность страны.

Key words: investment environment, investment policy, foreign investment, potential investors, investment agreements, the global competitiveness of the country.

Привлечение в экономику страны иностранных инвестиций является важной составной частью национально-инвестиционной политики Азербайджанской Республики. "Инвестиционная политика-составная часть макроэкономической политики и соответствует ее отдельным направлениям (например, внешнеторговой политике, политике приватизации, валютной, налоговой, денежно-кредитной политике)" [1]. А первичным необходимым условием реализации инвестиционной политики государства является политическая стабильность внутри страны и ее поступательное экономическое развитие. Политическая стабильность и экономическое развитие страны в последние годы способствовали росту

заинтересованности иностранных государств во вложении долгосрочных инвестиций в экономику Азербайджана. По сей день в республике были приняты важные законы, связанные с неприкосновенностью имущества, защитой прав и интересов инвесторов, создание одинаковых условий работы для местных и иностранных предпринимателей, беспрепятственным использованием полученной прибыли, тем самым была создана правовая база. На сегодня инвестиционную деятельность в Азербайджанской Республике регулируют два закона: подтвержденный указом президента Азербайджанской Республики №952 от 13 января 1995-го года "Закон Азербайджанской Республики об инвестиционной

Таблица 1. Инвестиции, направленные на экономику Азербайджана (млн долларов США)

Инвестиции, направленные на экономику страны (млн долларов США)			
	1995-2002	2003-2011	1995-2011 (всего)
Все инвестиции	12473,6	106247,8	118721,3
Внутренние инвестиции	3353,9	52443,2	55797,1
<i>Нефтяной сектор</i>	902,5	9024,1	9926,5
<i>Ненефтяной сектор</i>	2451,7	43419,2	45870,6
Иностранные инвестиции	9119,8	53804,5	62924,2
<i>Нефтяной сектор1</i>	6105,3	31333	37438,3
<i>Ненефтяной сектор2</i>	3014,4	22471,5	25485,9
Направленные на экономику страны инвестиции по нефтяному и ненефтяному секторам (млн долларов США)			
	1995-2002	2003-2011	1995-2011 (всего)
Нефтяной сектор	7007,8	40357,2	47364,6
Ненефтяной сектор	5466,1	65890,7	71356,5
Направленные на экономику страны иностранные инвестиции (млн долларов США)			
	1995-2002	2003-2011	1995-2011 (всего)
Всего иностранных инвестиций	9119,7	53804,5	62924,2
Финансовые кредиты	1652,3	14684,4	16336,7
Из них на нефтяной сектор	0,0	727,8	727,8
Инвестиции напрямую	7467,4	34264,2	41731,6
Бонус нефти	0,0	192,8	192,8
Портфельные инвестиции	0,0	781,7	781,7
Другие инвестиции	0,0	3881,4	3881,4

Источник: Материалы Государственного Комитета по статистике Азербайджанской Республики. Баку, 2012.

деятельности" и подтвержденный указом президента Азербайджанской Республики №57 от 15 января 1992-го года "Закон Азербайджанской Республики о защите иностранных инвестиций". Кроме этого, правительство Азербайджанской Республики подписало с рядом стран двусторонние соглашения об отмене двукратного налогообложения, поощрению и двусторонней защите инвестиций. Была осуществлена отмена всей ответственности связанной с конвертацией прибыли в иную валюту или с реинвестицией, на основе принципов рыночной экономики был сформирован единый валютный курс. Эти мероприятия увеличили интерес иностранных инвесторов, международных финансовых учреждений и экономических организаций к Азербайджану.

На данный момент в стране проводятся меры по последовательному осуществлению экономических реформ, улучшению бизнес-среды, развитию ненефтяного сектора наравне с нефтяным. С целью привлечения инвестиций в экономику Азербайджанской Республики правительство проводит политику "открытого окна".

В последние годы процесс интеграции Азербайджана в мировую экономику принял интенсивный характер. В 1995—2011-е годы из направленных на экономику страны инвестиций на сумму в 119 миллиардов долларов США более 60% (около 63 миллиардов долларов США) приходилось на долю иностранных инвестиций. Если в 1995—2002-х годах объем иностранных инвестиций равнялся 9 миллиардам долларов США, то в 2003—2011-х годах эта цифра увеличилась в 6 раз и составила 54 миллиарда. Из всех иностранных инвестиций направленных на экономику страны в 1995—2011-х годах 25,5 миллиардов было направлено на развитие ненефтяного сектора и 37,5 миллиардов — на разви-

тие нефтяного сектора. Основными сферами привлекающими действующие в ненефтяном секторе предприятия совместных и иностранных инвестиций являются промышленный, строительный, транспортный и рыночный сектора. В деле учреждения предприятий полностью иностранных и совместных инвестиций пай турецких предпринимателей составляет 27,6%, предпринимателей из Великобритании — 11,7%, России — 6,8%, Ирана — 6,2%, США — 5,9%, Германии — 2,9% (табл. 1).

В целях осуществления требуемых мер для ускоренного развития предпринимательства в стране, повышения рациональности бизнес-среды и упрощения процедур начатия предпринимательства президент Азербайджанской Республики подписал распоряжение от 25 октября 2007-го года "О мерах по обеспечению организации деятельности субъектов предпринимательской деятельности по принципу "Единого окна". Согласно данному распоряжению по принципу "единого окна" единым органом государственной регистрации было назначено Министерство налогов Азербайджанской Республики, и с 1 января 2008-го года в Азербайджане приступили к применению данной системы. Предприниматели обмен документацией с налоговыми органами и банками могут осуществлять посредством недавно созданного Интернет Налогового Управления. Кроме этого, с целью приема, просмотра и ответа на вопросы и обращения предпринимателей по вопросам налогового законодательства функционирует телефонная информационная служба 195. Согласно системе "Единого окна" все лица занимающиеся коммерческой деятельностью должны пройти регистрацию в Министерстве налогов Азербайджанской Республики.

В целях улучшения бизнес-среды в Азербайджанской Республике, увеличения государственной заботы в этой сфере в стране функционирует ряд структур:

В 2006-м году для регулирования единым центром осуществляемой в сфере поддержки развития предпринимательства государственной политики, а также для обеспечения роста инвестиционной привлекательности республики была основана Азербайджанская инвестиционная компания. Главными задачами компании являлось обеспечение поощрения инвестиций в экономику государства и работа по устранению существующих в данной сфере проблем. Целью инвестиционной деятельности компании в основном является участие в пах уставного капитала функционирующих в нефтяном секторе экономики страны акционерных обществ и других коммерческих организаций, в том числе осуществление долгосрочных инвестиционных вкладов путем закупки акций.

В 2003-м году с целью увеличения экспортного потенциала страны путем развития местного производства, а также поощрения привлечения инвестиций был учрежден Азербайджанский фонд поощрения экспорта и инвестиций (AZPROMO). Фонд, играя роль некоего моста между инвесторами, местными производителями и правительством, осуществляет весьма значительную деятельность в построении диалога между государственным и частным секторами. AZPROMO помогает иностранным инвесторам в осуществлении их инвестиционных проектов, борьбе против местной бюрократии и упрощении их приход в Азербайджан.

Следует отметить, что улучшение инвестиционной среды дает возможность для увеличения инвестиций как для местных, так и для зарубежных инвесторов. Азербайджан сегодня является инвестиционно-привлекательной страной.

Преимущества Азербайджан для иностранных инвесторов:

1. Плодородные условия для иностранных инвесторов.
2. Быстро развивающаяся и открытая экономика.
3. Широкие возможности в не нефтяном секторе.
4. Природные запасы: полезные ископаемые и плодородные земли.
5. Выгодное стратегическое положение.
6. Конкурентоспособная местная рабочая сила.

Авторитетные международные организации всегда высоко оценивают быстрое социально-экономическое развитие Азербайджана, осуществляемые в стране меры для улучшения бизнес среды и другие достижения республики. В отчете Мирового Банка и Международной финансовой корпорации "Doing-business — 2012" Азербайджан занял 66 место среди 183 стран. Благодаря простоте регистрации имущества и параметрам начала предпринимательской деятельности Азербайджан также включен в лидирующую группу среди мировых государств. Азербайджанская Республика достигнувшая успехов в сфере кредитования, работоспособности и других сферах деятельности находится в одном ряду с высокоразвитыми государствами. Так, по 10 различным показателям, согласно отчету о регистрации недвижимо-

сти подготовленном по 183 странам Азербайджан занимает 9 место. В то же время для передачи имущества в Азербайджане предусмотрено 4 процедуры, которые осуществляются в течение 11 рабочих дней, пошлина за эти процедуры составляет 0,2% от стоимости имущества. Эти показатели являются одними из лучших в регионе. Для сравнения стоит отметить, что в странах Восточной Европы, куда относится Азербайджан, и в Средней Азии на процедуры передачи имущество тратится в среднем 37, в Турции — 44, России — 45, Болгарии — 66, Румынии — 70, Иране — 163, в Украине — 166 дней. В рейтинге начинания предпринимательской деятельности Азербайджан занимает 18 место среди 183 стран. Для начала бизнес деятельности в Азербайджане требуется 6 процедур. Они занимают 8 дней и требуют выплат в размере 2,7% поголовного капитала. Минимальный капитал не установлен. В Азербайджане данные показатели являются лучше, чем в странах Центральной и Восточной Европы, в которых на процедуры уходит 11 дней. Кроме этого, количество процедур для начала предпринимательской деятельности меньше, чем в странах вышеуказанных регионов.

Ситуация с экономикой Азербайджана также высоко оценивается международными рейтинговыми агентствами. Так, в 2015 г. рейтинговое агентство "Standart&Poor's" подняло на одну ступень долгосрочный суверенный кредитный рейтинг Азербайджана во внешней и внутренней валютах, тем самым подняв его на уровень "BBB" и присвоило Азербайджану инвестиционный рейтинг. Также агентство на одну ступень подняло краткосрочный суверенный кредитный рейтинг Азербайджана во внешней и внутренней валютах, тем самым подняв его с уровня "B" на уровень "A-3". В то же время агентство "Fitch-Ratings" сохранило долгосрочный суверенный кредитный рейтинг Азербайджана во внешней и внутренней валютах на уровне "BBB" с прогнозом "позитивный". Агентство "Moody's" на присвоенном Азербайджану уровне "BA1" прогноз по суверенному рейтингу сменило со "стабильного" на "позитивный".

Все вышеперечисленное в очередной раз показывает, что Азербайджан как страна с развивающейся экономикой постоянно находится в центре внимания ведущих мировых инвесторов.

Главными направлениями повышения эффективности государственного регулирования инвестиционной деятельности на наш взгляд является усовершенствование существующего законодательства и формирование соответствующей системы управления инвестиционным процессом. Однако различные субъекты, источники, цели и способы инвестирования затрудняют создание режима инвестиций с помощью однородных правовых механизмов, т.е. в рамках какой-либо одной отрасли законодательства. Этим объясняются многочисленность и разнообразие правовых норм и актов законодательства Азербайджанской Республики, регулирующих инвестиционный процесс.

Для инвесторов самое главное — стабильность законодательной базы, соблюдение правовых норм и воз-

возможность обеспечить их неукоснительное исполнение. Законы могут быть лучше или хуже, но с этим можно мириться при условии, что они не будут постоянно меняться. В области законодательства часто происходит заимствование норм, применяемых в других правовых системах или государствах с иным уровнем институционального развития. Для правовой базы в сфере регулирования инвестиционной деятельности в странах с рыночной экономикой характерен двойной режим функционирования отечественных и иностранных инвесторов. Основой проведения инвестиционного процесса для национальных инвесторов, как обычно, в таких странах является Закон о "поощрении отечественных инвестиций".

Примечательно, что в них можно найти множество схожих положений, касающихся приоритетов инвестирования и государственных гарантий инвестиций. Однако в большинстве иностранных инвесторы получают более выгодные условия хозяйствования, нежели отечественные. Во многих развитых странах таких, как США, Англия, Германия, Франция не существует специальных законов по иностранному инвестированию.

Деятельность иностранных инвесторов регулируется, как правило, национальными законами. Льготы, которыми могут воспользоваться иностранные инвесторы, носят общеэкономический характер и используются с целью стимулирования регионального развития, привлечения научно-исследовательских работ, преодоления безработицы, повышения финансового обеспечения государства.

В связи с этим, для Азербайджана было бы целесообразно соединить оба эти Закона в один общий, где перед всеми инвесторами необходимо поставить равные условия. Конечно, постоянные изменения в законодательстве оказывают дестабилизирующее воздействие на инвестиционную деятельность, формируя у инвесторов чувство неуверенности. Перед тем, как вносить коррективы в правовые нормы инвестирования, необходимо каждый раз соизмерять предполагаемый положительный эффект от таких изменений с ущербом от действующих норм и правил, что особенно важно для Азербайджана в настоящее время. Активизация инвестиционной деятельности в Азербайджане во многом зависит от совершенства законодательной системы.

Все возрастающая необходимость обеспечения ускоренных темпов развития экономики республики требует создания инвестиционно-ориентированной экономической среды. Именно приток инвестиций обеспечивает расширение масштабов производства и выход экономики на новый, более качественный уровень социально-экономического развития. Оценивая современную инвестиционную ситуацию в экономике Азербайджана, профессор Руфат Кулиев отметил, что мировые экономические процессы стимулируют Азербайджан к более решительному вовлечению в экономику имеющихся внутренних инвестиционных ресурсов, а для этого необходимо еще настойчивее проводить рыночно-направленные институциональные реформы и дальнейшую либерализацию национальной экономики [2]. В основу стратегии привлечения инве-

стиций, в том числе и иностранных, были положены принципы интеграции экономики республики в мировую систему развития равноправных и взаимовыгодных отношений вне зависимости от идеологических воззрений. Однако инвесторам безразлично, в каких условиях они работают в той или иной стране. И здесь ведущая роль принадлежит инвестиционной политике и инвестиционному климату. Инвестиционная политика определяет наиболее приоритетные направления капитальных вложений, от которых зависит повышение эффективности экономики, обеспечение наибольшего прироста продукции и национального дохода. С этой точки зрения следует сказать, что одним из приоритетных направлений инвестиций в экономику страны является инфраструктура. В теории "Большого толчка" говорится, что государство не только поощряет инвестирование и сдерживает потребление, но и участвует в создании инфраструктуры [3]. Это прежде всего касается транспорта, благодаря которому производители могут более дешевым способом доставлять блага к потребителям. При этом снижаются издержки во всех отраслях народного хозяйства. И в данном направлении инвестиционной политики Азербайджан добился определенных положительных результатов. Сегодня Азербайджан активно участвует в реализации нескольких трансрегиональных инфраструктурных проектов.

Инвестиционный климат характеризует степень благоприятности ситуации, складывающейся в регионе, отрасли по отношению к инвестициям, которые могут быть сделаны. Практика показывает, что инвесторы проявляют интерес к странам, отличающимся политической и экономической стабильностью. Потенциальный инвестор знает, что надежность вложений и получение прибыли находятся в обратно пропорциональной зависимости. Чем надежнее страна в смысле инвестиций, тем меньше прибыли.

В новом докладе Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД) о мировых инвестициях, авторы анализируют самые последние тенденции в области глобальных инвестиций и оценивают их перспективы. В докладе отмечается, что самыми привлекательными для инвесторов в прошлом году были Китай и США. Объемы иностранных инвестиций в государства Юго-Восточной Европы, а также в страны СНГ и в Грузию, которые авторы доклада отнесли к категории стран с переходной экономикой, сократились более чем вдвое по сравнению с предыдущим годом и составили 48 миллиардов долларов США.

В прошлом году международные инвесторы направили в Российскую Федерацию в виде инвестиций 21 миллиард долларов США, что на 70 процентов меньше, чем в предыдущем году. По мнению авторов доклада, это было связано с неблагоприятными перспективами экономического роста в стране и корректировками после беспрецедентного объема таких инвестиций в 2013 году. ПИИ в Казахстан 2014 году снизились на шесть процентов. А иностранные инвестиции в Азербайджан почти удвоились и составили 4,4 миллиарда долларов США [5].

Авторы доклада полагают, что в 2015 году объем ввезенных прямых иностранных инвестиций в мире мо-

жет увеличиться на 11 процентов и составит 1,4 триллионов долларов США.

Среди стран с переходной экономикой наибольшими получателями ПИИ являются Россия и Казахстан (свыше 5 млрд долларов). Ко второй категории реципиентов с объемом инвестиций от 1 до 4,9 млрд за 2013 г. относятся Украина, Туркменистан, Беларусь, Азербайджан, Албания, Узбекистан, Сербия и Грузия. Инвестиции в Кыргызстан оцениваются в 0,5—0,9 млрд, в то время как меньше всего инвестиций — менее 0,5 млрд — приходится на Черногорию, Армению, Македонию, Боснию и Герцеговину, Молдову и Таджикистан. В связи с политической нестабильностью, приток ПИИ в Украину сократился вдвое и составил 3,8 млрд долл. США. В свою очередь приток инвестиций в Казахстан снизился на 29% до 10 млрд долл. в связи с выводом активов некоторыми иностранными банками. Зато инвестиции в Казахстан выросли, а в Азербайджан подскочили. И хотя в докладе не дается подробная расшифровка данных по Азербайджану, однако, соответствующие данные не составляют секрета. За прошлый год инвестиции в экономику республики выросли на 17—19%, а в этом году, по прогнозам, прибавят еще 5%, практически достигнув рубежа в 7 млрд долларов. Почему же иностранные инвесторы наращивают свою активность в отношении Баку? Ведь с их точки зрения, для республики характерны, по крайней мере, два серьезных риска: наличие геополитического конфликта — застарелого с Арменией, и высокая степень зависимости экономики страны от нефти, цена на которую столь резко упала за последние полгода. Дело в том, что имеются иные факторы, которые, очевидно, в глазах зарубежных инвесторов перевешивают эти риски. Речь идет о высокой степени политической стабильности внутри страны, и, как следствие, предсказуемости правил, по которым "играет" бизнес, в том числе и зарубежный. А также хорошее состояние местной экономики, рост которой по итогам 2014 года превышает 4%. Сегодня Азербайджан по индексу глобальной конкурентоспособности занимает 46-ю позицию среди 140 стран мира.

Согласно результатам исследования Всемирного экономического форума (ВЭФ), в очередном Рейтинге глобальной конкурентоспособности (The Global Competitiveness Report 2015—2016) Азербайджан занял 40-ю позицию среди 140 государств, опередив все прочие страны Содружества, Россию, Турцию и большинство восточноевропейских государств. Тем не менее, в сравнении с предыдущими отчетами ВЭФ (38 место в 2014 году, 39-е — в 2013 году) показатели страны несколько понизились. Как говорится в отчете ВЭФ, в текущем году при интерпретации результатов подсчета индекса глобальной конкурентоспособности были учтены ключевые экономические события, в том числе изменения в курсах валют (в том числе для Швейцарии), колебания цен на сырьевые товары (для Азербайджана, Катара, Саудовской Аравии), а также геополитическая неопределенность (например, для Украины) и вопросы безопасности (Турции). "Азербайджан, имеющий самую высокую оценку в своем регионе, лучше, чем соседние государства, пережил недавний кризис, однако это понизило страну на две ступени. Азербайджан

обладает таким преимуществом, как сильная макроэкономическая среда (10-ое место в данном под-рейтинге), низкие темпы инфляции и благоприятное состояние государственных финансов. Тем не менее, недавнее снижение цен на нефть и газ, которые не учитываются в отчете этого года из-за временного лага в данных, может оказывать влияние на государственный бюджет. Страна также может похвастаться относительно эффективным рынком труда (30-ое место в под-рейтинге). Согласно результатам исследования, Азербайджан в дальнейшем развитии сталкивается с двумя менее положительными задачами. Во-первых, коррупция по-прежнему является наиболее проблематичным фактором для ведения бизнеса; во-вторых, финансовый сектор республики все еще не развит (114-е место в под-рейтинге). Это особенно проблематично для страны, нуждающейся в частных инвестициях для того, чтобы диверсифицировать свою экономику. На период, когда цены на сырьевые товары будут оставаться относительно низкими, диверсификация и проведение рыночной политики будут особенно важны для достижения долгосрочного экономического роста", — говорится в отчете ВЭФ. Согласно предоставленным Форумом данным, общий средний балл Азербайджана в рейтинге глобальной конкурентоспособности составляет 4,5 пункта (при максимуме в индексе 5,76 балла), что обеспечило республике место в рейтинге между Бахрейном (4,52) и Польшей (4,49). Страна занимает по подпунктам "Ускорение эффективности" — 69 место, "Инновации" — 66-е, "Институционализация" — 64 место, "Инфраструктура" — 65-е, "Макроэкономическая среда" — 10 место (6,35 баллов), "Здоровье и начальное образование" — 102 место. Далее, оценка "Высшее образование и профессиональная подготовка" принесла Азербайджану 89 позицию в подрейтинге, "Эффективность рынка товаров" — 66 место, "Эффективность рынка труда" — 30-е; "Развитость финансового рынка" — 114, "Технологическая готовность" — 57 место, "Масштабы рынка" — 67-е. В то же время Азербайджан включен, согласно отчету ВЭФ, в число 16 стран, находящихся в состоянии перехода от 1 ко 2 стадии экономического развития, наряду с Алжиром, Бутаном, Ботсваной, Габоном, Гондурасом, Ираном, Казахстаном, Кувейтом, Молдовой, Монголией, Нигерией, Филиппинами, Саудовской Аравией, Венесуэлой, Вьетнамом. "Регион СНГ нуждается в диверсификации, чтобы стать более конкурентоспособным и устойчивым к потрясениям цен и спроса на сырьевые товары. Однако процесс диверсификации может быть затруднен снижением возможностей финансового сектора по кредитованию неэнергетических отраслей", — говорится в комментариях к отчету. Эксперты подчеркивают, что усилия, направленные на то, чтобы оградить в краткосрочной перспективе экономику от потрясений, не должны сорвать структурный прогресс на пути к более долгосрочной конкурентоспособности. Страны должны активизировать свои усилия по улучшению экономических основ таких как, эффективность рынков товаров и труда, финансового развития, конкурентной политики и реструктуризации управления предприятиями. Отметим, что Азербайджан также вошел в топ-список 27 государств, объединяющий страны,

ставшие наиболее конкурентоспособными в отдельных областях, а также участников "большой двадцатки" (G20). Среди стран бывшего СССР (за исключением прибалтийских) на втором месте после Азербайджана находится Казахстан (42 место). Россия заняла 45 место, Грузия — 66 место, Украина — 79 место, Таджикистан — 80 место, Армения — 82 место, Молдова — 84 место, Кыргызстан — 102 место. Швейцария возглавляет список Всемирного международного форума уже девятый год подряд. Государство, по мнению аналитиков, является чрезвычайно устойчивым к кризису и благоприятным для развития предпринимательства. Также с прошлого года осталась неизменной тройка лидеров: за Швейцарией следуют Сингапур и США. Под конкурентоспособностью страны в исследовании ВЭФ подразумевается "набор институтов, политик и факторов, определяющих производительность экономики". Последняя влияет на уровень благосостояния, которого потенциально может достичь то или иное государство. Для проведения исследования используются данные Международного валютного фонда, Организации Объединенных Наций, Всемирной организации здравоохранения, а также ежегодного опроса предпринимателей, проводимого самим ВЭФ. Всего в обзор 2015—2016 годов вошли 140 стран (против 144 годом ранее), на которые приходится 98,3% мирового ВВП. Индекс глобальной конкурентоспособности рассчитывается на основе 113 показателей, разбитых на 12 групп: институты, инфраструктура, макроэкономическая конъюнктура, здравоохранение, школьное образование, высшее образование, профессиональная подготовка, эффективность товарных рынков и эффективность рынка труда, уровень развития финансового рынка и технологический уровень, размер рынка, развитость бизнеса и инновации. Первые четыре группы составляют индекс "базовых условий", следующие шесть — индекс "увеличения эффективности", а последние два — показатель "инноваций и развитости бизнеса" [6].

Таким образом, на основе анализа инвестиционной среды в экономике Азербайджана мы пришли к основополагающему выводу, что инвестиционная среда Азербайджана по сравнению с другими странами СНГ оценивается намного благоприятнее. Но, несмотря на это, в данной области существуют определенные проблемы, которые ждут своего решения.

Следует отметить, что сегодня на государственном уровне реализуется комплекс мероприятий по улучшению инвестиционной среды. Мы предполагаем, что государство должно усилить свою деятельность по совершенствованию нормативно-правовой базы инвестиционной деятельности.

На законодательном уровне первоочередными шагами, по нашему мнению, должны быть:

1. Дальнейшее проведение налоговой реформы, где предусматривается снижение налога на добавочную стоимость, сокращение описание долгов, решение проблем бюджетной задолженности предприятиям с НДС.
2. Завершение пенсионной реформы и формирования инвестиционных пенсионных фондов.
3. Усовершенствование законов "о государственной программе приватизации", "о кредите", "о валют-

ном регулировании", "о регистрации прав собственности" и прочие.

Литература:

1. Кулиев Р.А. Регулирование инвестиционной деятельности. — Баку, 2008. — С. 254.
2. Нуреев Р.М. Экономика развития модели становления рыночной экономики. — 2-е издание, переработанное и дополненное. — Москва, 2008. — С. 59.
3. Ливенцев Н.Н., Костюнина Г.М. Международное движение капитала (Инвестиционная политика зарубежных стран): учебник. — Москва, 2004. — С. 80.
4. Источник: Государственный Комитет по статистике Азербайджанской Республике 2012 г.
5. Доклад о мировых инвестициях. UNCTAD.N.Y., 2015.
6. The Global Competitiveness Report 2015—2016.
7. <http://www.maliyye.gov.az/en>
8. <http://www.mfa.gov.az/en>
9. http://economy.gov.az/index.php?option=com_fwgallery&view=image&id=445:igtisadiyyat-ve-senaye-nazirliyi&Itemid=130&lang=en
10. <http://www.undp.org/>
11. <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>

References:

1. Kuliev, R.A. (2008), *Regulirovanie investicionnoj dejatel'nosti* [Regulation of investment activity], Baku, Azerbaijan.
2. Nureev, R.M. (2008), *Jekonomika razvitija modeli stanovlenija rynochnoj jekonomiki* [Development economics model of market economy], 2-d ed., Moscow, Russia.
3. Livencev, N.N. and Kostjunina, G.M. (2004), *Mezhdunarodnoe dvizhenie kapitala (investicionnaja politika zarubezhnyh stran)* [The international movement of capital (investment policy of foreign countries)], Moscow, Russia.
4. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2012), available at: <http://www.stat.gov.az/> (Accessed 15 October 2015).
5. United Nations Conference on Trade and Development (2015), *Doklad o mirovyh investicijah* [World Investment Report], UNCTAD, N.Y., USA.
7. The Ministry of Finance of the Republic of Azerbaijan (2015), available at: <http://www.maliyye.gov.az/en> (Accessed 15 October 2015).
8. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan (2015), available at: <http://www.mfa.gov.az/en> (Accessed 15 October 2015).
9. Ministry of Economy and Industry of the Republic of Azerbaijan (2015), available at: http://economy.gov.az/index.php?option=com_fwgallery&view=image&id=445:igtisadiyyat-ve-senaye-nazirliyi&Itemid=130&lang=en (Accessed 15 October 2015).
10. United Nations Development Programme (2015), available at: <http://www.undp.org/> (Accessed 15 October 2015).
11. United Nations Conference on Trade and Development (2015), available at: <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx> (Accessed 15 October 2015).

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015 р.

Г. С. Жулай,
аспірант кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

G. Zhulai,
PhD student of economic enterprise, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv

BASIC ASPECTS OF EFFICIENCY MANAGEMENT ON THE LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES

У статті розкрито зміст та основні аспекти управління ефективністю діяльності підприємства. Обґрунтовано необхідність проведення діагностики ефективності діяльності підприємства. Визначено основні напрями проведення діагностики ефективності діяльності. Згруповано показники в розрізі визначених напрямів проведення діагностики ефективності. Проведено діагностику ефективності діяльності на підприємствах легкої промисловості. Запропоновано основні управлінські рішення щодо підвищення ефективності діяльності підприємств, що можуть бути прийняті на основі результатів діагностики.

The article devoted to the need of research of the basic aspects of efficiency on the light industry enterprises. Proved the necessity of diagnosing the efficiency of the company. Determined the main directions for efficiency diagnostics. Indicators grouped in terms of designated areas of efficiency diagnostics. Conducted the diagnosis of efficiency on light industry enterprises. Proposed the basic management decisions to improve enterprise efficiency that can be taken on the basis of diagnosis.

Ключові слова: управління ефективністю, ефективність діяльності, рентабельність, оборотність, промислове підприємство, легка промисловість

Key words: efficiency, efficiency management, profitability, turnover, enterprise, light industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Категорія "ефективність" займає ключове місце майже в усіх без винятку галузях знань та сферах діяльності людини. Для економічного розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і економіки держави загалом, необхідно, щоб діяльність підприємства була ефективною, тобто здійснювалася в умовах оптимального (раціонального) витрачання ресурсів, мінімальних витратах та максимальній прибутковості виробництва.

У зв'язку з цим, розгляд основних аспектів управління ефективністю діяльності підприємства в умовах сьогодення становить істотний теоретичний та практичний інтерес.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням сутності ефективності діяльності, її видів, оцінки та методів управління займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Акіменко Н.В., Бельтюков Є.А., Бобилева А.З., Грицик К.В., Захарін С.В., Ковалев В.В., Крейнина М.Н., Лапін О.В., Михайлов В., Мних Є.В., Савицька Г.В., Тищенко А.Н., Федулова Л.І., Шовкун І.А.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розкрити зміст та основні аспекти управління ефективністю діяльності підприємства. Обґрунтувати необхідність

Таблиця 1. Характеристика методів аналізу господарської діяльності промислових підприємств

Методи аналізу	Характеристика	Переваги	Недоліки
Методи динамічного (просторового) порівняння	Співвідносить фактично досягнуті значення показників з показниками попередніх періодів (запланованими)	Проводить порівняльний аналіз за відхиленнями, без обмеження вибору критеріїв дослідження	Дозволяє отримати інформацію тільки про відхилення, у чому полягає обмеженість можливостей аналізу
Методи детермінованого факторного аналізу	Дозволяє розрахувати вплив факторів на величину результативного показника	Дозволяє вивчати вплив факторів на результат діяльності, виявляє резерви	Використовується в аналізі факторів, зв'язок яких з результативним показником повинен мати тільки функціональний характер
Методи стохастичного аналізу	Дозволяє проводити аналіз показників, пов'язаних між собою кореляційним зв'язком	Можливість оцінювання й аналізу впливу зміни факторів на кінцевий результат	Не завжди є можливість отримати достатню базу інформації для оцінювання щільності зв'язку між факторами

Джерело: [11, с. 39].

проведення діагностики ефективності діяльності підприємства. Визначити основні напрями проведення діагностики ефективності діяльності. Провести діагностику ефективності діяльності на підприємствах легкої промисловості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ефективність ведення господарської діяльності прямо залежить від ефективного використання ресурсів підприємства як основних елементів виробничого потенціалу, що перебувають у розпорядженні підприємства та використовуються для досягнення конкретних цілей. Процес виробництва здійснюється при взаємодії: матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, відповідно, ефективність діяльності відображає міру використання кожного ресурсу та всіх ресурсів одночасно за певний проміжок часу. Основним важелем управління ефективністю діяльності підприємства є формування системи вимірювання досягнутих результатів. Адже правильно сформована система вимірювання забезпечує прозорість і ясність одержаного результату діяльності, зосереджує увагу на факторах, що впливають на результат. Аналіз управління ефективністю припускає виявлення закономірностей і тенденцій зміни

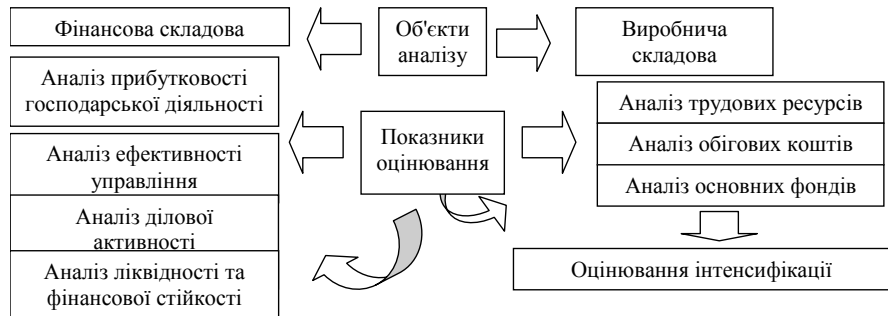

Рис. 1. Напрями проведення комплексного аналізу господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств

Джерело: [3].

Таблиця 2. Динаміка щорічних показників фінансових результатів підприємств легкої промисловості за 2012–2014 роки, тис. грн.

Показники	ПАТ «Чинбар»			ПП «Українська швейна компанія»		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Дохід (виручка) від реалізації продукції	36,214	40,822	42,652	1174,7	2458,9	556,5
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	30,178	34,018	35,543	978,9	2049,1	445,2
Чистий прибуток (збиток)	(2,253)	(1,648)	0,305	23	21,1	3,9

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

господарській діяльності підприємств, при цьому увага фокусується на досягненні мети і завдань, які відображені через показники оцінки ефективності. Унаслідок чого аналіз управління ефективністю пропонується засновувати на взає-

Таблиця 3. Показники фінансової стійкості підприємств легкої промисловості за 2012–2014 роки

Роки	Коефіцієнт автономії, %	Коефіцієнт покриття поточної кредиторської заборгованості дебіторською	Коефіцієнт автономії, %	Коефіцієнт покриття поточної кредиторської заборгованості дебіторською
	ПАТ «Чинбар»		ПП «Українська швейна компанія»	
2012	0,26	1,38	0,01	0,73
2013	0,24	1,09	0,09	0,85
2014	0,23	0,96	0,09	0,92

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

мозв'язку двох напрямів таких, як аналіз господарської діяльності підприємств (з метою визначення досягнутого рівня зростання й розвитку підприємства та виявлення наявних можливостей) й аналіз доцільності застосування наявних показників оцінювання (як основи для формування інструментарію щодо управління ефективністю діяльності підприємства) [3].

Збір інформації, необхідної для проведення аналізу повинен бути якісним і своєчасним, це дозволить відобразити досліджувані процеси ймовірно й об'єктивно. Джерелом забезпечення інформацією є оперативна (внутрішньофірмова), бухгалтерська й статистична звітності. Система звітності, яка застосовується, заснована на вирішенні таких питань: виборі періоду дослідження й базового значення показників. У вітчизняній практиці найчастіше проводять порівняльний аналіз фактичних результатів з результатами минулих періодів, фактичних результатів з плановими значеннями. Об'єктом економічного аналізу є процес управління розвитком підприємства, результати діяльності й власне процес досягнення результатів, представлені у вигляді моделі взаємопов'язаних показників [3].

За результатами аналізу господарської діяльності підприємств за 2012—2014 роки застосовуються такі джерела статистичної інформації, як Баланс (форма № 1), Звіт про фінансові результати (форма № 2) та інші статистичні звіти. Дані по підприємствах отримані з інформаційного ресурсу сайту Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1]. Додаткові розрахунки, що характеризують специфіку діяльності підприємств легкої промисловості, проведені за 2012—2014 роки, оскільки цей період більш чітко відображає останні зміни в економічній ситуації країни. Інструментом обробки інформації служать різні методи оцінювання. Для оптимального вибору методів оцінювання ефективності діяльності підприємства варто враховувати такі параметри: облік особливостей діяльності підприємства; можливість відображення системою показників усіх аспектів діяльності підприємства; простота розрахунку показників; інформативність отриманих результатів; можливість зрозумілого їх відображення з подальшим виявленням "вузьких місць".

У ході дослідження методів, які використовують при аналізі господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств, встановлено їх переваги та недоліки (табл. 1).

Встановлено, що на вітчизняних промислових підприємствах традиційно застосовують методичні підходи до аналізу діяльності підприємств, які ґрунтуються в основному на дослідженні фінансового становища підприємства [10; 6; 4]. У практиці виділяють чотири групи показників:

1. Показники оцінювання прибутковості господарської діяльності (рентабельність власного капіталу, рентабельність активів, рентабельність основних засобів, рентабельність продукції).

2. Показники оцінювання ефективності управління (чистий прибуток на одну гривню обсягу реалізації, валовий прибуток на одну гривню обсягу реалізації).

3. Показники оцінювання ділової активності (капіталовіддача, фондівіддача, оборотність запасів, оборотність дебіторської заборгованості).

4. Показники оцінювання ліквідності й ринкової стійкості (коефіцієнти ліквідності балансу, коефіцієнт автономії, коефіцієнт покриття обігових коштів поточними зобов'язаннями, коефіцієнт забезпеченості обігових активів власними оборотними коштами).

У той же час комплексний аналіз вітчизняних підприємств має свої особливості: зростає роль оцінювання виробничої діяльності, ресурсів, пов'язаних з виробництвом і реалізацією готової продукції [12], [8, с. 102]. Напрями проведення комплексного аналізу господарської діяльності про-

Таблиця 4. Показники ліквідності підприємств легкої промисловості за 2012—2014 роки

Роки	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності
	ПАТ «Чинбар»		ПП «Українська швейна компанія»	
2012	0,018	1,12	–	0,55
2013	0,002	0,41	–	0,75
2014	0,034	0,43	0,03	0,42

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

Таблиця 5. Показники оцінювання ділової активності підприємств легкої промисловості за 2012—2014 роки

Роки	Коб. КЗ, днів	Коб. ДЗ, днів	Коб. ОЗ	Коб. КЗ, днів	Коб. ДЗ, днів	Коб. ОЗ
	ПАТ «Чинбар»			ПП «Українська швейна компанія»		
2012	82,88	5,473	0,20	26,03	8,16	35,71
2013	102,24	6,767	0,23	20,18	25,97	43,44
2014	106,41	2,23	0,23	121,26	5,87	10,48

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

мислових підприємств, що наведено в науковій вітчизняній літературі, представлено на рисунку 1.

Показники прибутковості господарської діяльності й ефективності управління — узагальнені й найбільш важливі показники діяльності, які вживаються на вітчизняних підприємствах. Динаміка зміни щорічних показників фінансових результатів підприємств легкої промисловості представлена в таблиці 2.

Досліджувані підприємства в основному характеризуються низьким рівнем прибутку. Чистий дохід перевищує собівартість реалізованої продукції.

Низькі значення результативних показників можуть бути пов'язані з тим, що зазначені підприємства ведуть політику неефективного використання ресурсів, спрямованих як на виробництво, так і реалізацію продукції;

Оцінювання ліквідності й фінансової стійкості припускає проведення аналізу структури капіталу підприємства, оцінювання відхилень одержаних значень від нормативних коефіцієнтів [2, с. 71—114]. Мета такого аналізу полягає в оцінюванні ступеня залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування і визначенні швидкості повернення позикових засобів. Представлена група показників, з точки зору автора, є важливим, але не основним інструментом управління ефективністю діяльності підприємства.

Відповідно до існуючих методичних рекомендацій була проаналізована структура пасиву групи підприємств (табл. 3).

За результатами розрахунків видно, що на підприємствах не проводиться активна політика з самофінансування, про що свідчить коефіцієнт автономії, який знаходиться в межах 1—26 %.

З вищенаведеного аналізу зазначено, що низький рівень залучення довгострокових кредитів пов'язаний з декількома причинами:

— підприємства розглядають можливість отримання довгострокового кредиту як імовірність втрати своєї незалежності;

— більшість вітчизняних промислових підприємств не мають правильної фінансової стратегії щодо ефективнішого використання отриманих ресурсів;

— в умовах нестабільної економіки банки пропонують кредити за завищеними відсотковими ставками, а це не вигідно підприємствам, оскільки достатньо складно отрима-

Таблиця 6. Показники оцінювання використання трудових ресурсів підприємств легкої промисловості за 2012–2014 роки

Період	Фонд оплати праці, тис. грн.	Чисельність персоналу, осіб	Середньомісячна продуктивність праці, тис. грн./1 особу	Фонд оплати праці, тис. грн.	Чисельність персоналу, осіб	Середньомісячна продуктивність праці, тис. грн./1 особу
	ПАТ «Чинбар»			ПП «Українська швейна компанія»		
2012	2678,7	123	241,92	61	15	57,58
2013	2324,5	113	194,34	70,5	19	105,08
2014	2508,5	105	291,11	47	20	27,83

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

Таблиця 7. Аналіз рентабельності діяльності підприємств за 2012–2014 роки

Період	КрА	КрВК	КрОЗ	КрП	КрА	КрВК	КрОЗ	КрП
	ПАТ «Чинбар»				ПП «Українська швейна компанія»			
2012	-0,008	-0,032	-0,015	-0,08	0,09	2,71	0,7	0,02
2013	-0,006	-0,024	-0,011	-0,05	0,09	1,56	0,37	0,01
2014	0,0016	0,005	0,002	0,009	0,01	0,15	0,07	0,007

Джерело: розраховано автором на основі даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [1].

ти від вкладеного капіталу вищий відсоток рентабельності, ніж ставка позикового відсотка.

Отже, зазначені підприємства дотримуються стратегії мінімального залучення позикового капіталу. При цьому формування позикового капіталу відбувається в основному за рахунок кредиторської заборгованості: кредитів банків, заборгованості за товари, роботи й послуги, іншими розрахунками.

Аналіз фінансового стану підприємства ґрунтується на співвідношенні поточних пасивів і структурних елементів поточних активів. Застосування показників ліквідності дозволяє оцінити ступінь ліквідності капіталу підприємства й ступінь його забезпеченості коштами, необхідними для погашення поточних зобов'язань (табл. 4).

Аналіз одержаних результатів доцільно здійснювати з урахуванням нормативних значень, що використовують у вітчизняній науковій літературі [7, с. 194–195]:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності $\geq 0,25-0,35$;
- коефіцієнт швидкої ліквідності $\geq 0,7-0,8$.

Варто додатково уточнити, які складові поточних активів можна вважати швидколіквідними, наприклад до швидколіквідних активів, за методикою Г.В. Савицької, відноситься дебіторська заборгованість менше 12 місяців [Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г.В. Савицкая. — [4-е изд.] — Минск: Новое знание, 2000. — 688 с., с. 638]. Щодо ринкової ситуації, що склалася на вітчизняному ринку, автором ухвалено рішення віднести дебіторську заборгованість до активів, які поволі реалізуються. Доцільність рекомендації визначається специфікою функціонування вітчизняних підприємств, тобто дебіторська заборгованість є одним із важелів постійної взаємодії з контрагентами [Крейнина М. Н. Финансовый менеджмент: [учеб. пос.] / М. Н. Крейнина. — М.: Дело и сервис, 2001. — 400 с., с. 138].

Проведені розрахунки дають змогу дійти до такої висновків (табл. 4):

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності на даних підприємств має низький рівень, знаходиться в діапазоні 0,002 (ПАТ "Чинбар", за 2013 рік) — 0,03 (ПП "Українська швейна компанія" в 2014 році). Рекомендоване значення для цього показника знаходиться в межах 0,25—0,35, тобто на підприємстві з регулярно оплачуваною дебіторською заборгованістю грошей, які не беруть участь у виробничому процесі, не повинно бути, а високе значення показника є передумовою невмілого вкладення грошей.

2. Коефіцієнт швидкої ліквідності дозволяє визначити можливість підприємства покривати короткострокові зобо-

в'язання без урахування запасів, дебіторської заборгованості й незавершеної продукції (активів, що повільно реалізуються). Загалом, на досліджуваних підприємствах отримані значення нижче нормативного (тільки в 2013 році на ПП "Українська швейна компанія" він у межах нормативного), що характеризує низьку частку в балансі

підприємства коштів, товарів і готової продукції. У такій ситуації виникає два припущення — низьке значення коефіцієнта може свідчити як про можливі складнощі з платежем, так і ефективно управління активами підприємства — уміння не зберігати дорогі й неліквідні активи.

Відхилення фактично набутих значень від загальноприйнятих пояснюються особливостями ринкової діяльності українських підприємств. Більшість українських промислових підприємств працюють із значним дефіцитом власних обігових коштів. З іншого боку, існує достатня кількість платоспроможних підприємств, значення показника ліквідності яких більше трьох. Це не свідчить про проведення ефективної фінансової політики, просто особливість діяльності таких підприємств полягає в наявності на складі надлишку товарно-матеріальних запасів або на низькому рівні короткострокових зобов'язань.

Отже, аналіз структури капіталу підприємств доводить, що відповідність фактичних значень показників фінансової стійкості нормативним показникам характеризує підприємства, що функціонують із мінімальним ризиком і мінімальними темпами зростання. Збільшення діапазону між нормативними значеннями й фактично отриманими може характеризувати як зниження ефективності технології управління капіталом, так і зростання рівня ризику в даному напрямі діяльності.

Аналіз ділової активності часто в літературних джерелах називають аналізом якості управління підприємством [2, с. 95]. Аналіз припускає оцінювання репутації підприємства, конкурентоспроможність продукції, стабільність покупців, тому що ґрунтується на оцінюванні тривалості обігу ресурсів і віддачі на вкладений капітал.

Більш глибокий аналіз дозволить визначити, чи раціональна закупівельно-збутова діяльність на підприємствах, чи ефективна робота з дебіторами (табл. 5).

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Коб. КЗ) — показує розширення або зниження комерційного кредиту, наданого підприємству.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Коб. ДЗ) показує, скільки разів за рік обернулися кошти, вкладені у розрахунки. Як правило, чим вище цей показник, тим краще, тому що підприємство швидше одержує оплату по рахунках. З іншого боку, надання покупцям товарного кредиту є одним з інструментів стимулювання збуту, тому важливо знайти оптимальну тривалість кредитного періоду.

Протягом 2012–2014 рр. строк погашення кредиторської заборгованості на ПАТ "Чинбар" виріс до майже 107 днів, що є негативною тенденцією. У той же час на ПП "Українська швейна компанія" у 2014 році цей показник істотно знизився до трохи менше 6 днів.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (Коб. ОЗ, коефіцієнт фондівіддачі), характеризує ефективність використання підприємством основних засобів. Чим вище значення коефіцієнту, тим ефективніше підприємство використовує основні засоби. Зниження рівня фондівіддачі на ПП

"Українська швейна компанія" у 2014 році свідчить про недостатній обсяг продажів або про занадто високу величину капітальних вкладень.

Аналіз виробничої складової традиційно проводиться на основі оцінювання динаміки показників, що характеризують якісний і кількісний приріст ресурсів: трудових ресурсів, матеріальних ресурсів, виробничих фондів, обсягів реалізації продукції.

Більш детальний аналіз надасть комплексне оцінювання виробничої діяльності підприємств. На першому етапі проводиться аналіз використання трудових ресурсів, що припускає порівняння рівнів продуктивності праці (табл. 6).

Із відображених вище результатів розрахунків простежується зміна чисельності персоналу. На ПП "Українська швейна компанія" відбулось збільшення на 33,33 % у 2014 р., порівнюючи з 2012 р., у той самий час, як на ПАТ "Чинбар" ця величина зменшилась на 14,63 % у 2014 р., порівнюючи з 2012 р. Варто також відзначити дві протилежні тенденції: ріст фонду оплати та продуктивності праці на ПАТ "Чинбар" та зменшення фонду оплати та продуктивності праці на ПП "Українська швейна компанія", що в другому випадку є негативною тенденцією.

Значення показників, характеризують якість зростання та ефективність використання основних засобів представлені в таблиці 7.

Коефіцієнт рентабельності активів (КрА, економічна рентабельність) характеризує рівень прибутку, що створюється всіма активами підприємства, які перебувають у його використанні згідно з балансом.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (КрВК, фінансова рентабельність) характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, тому найбільший інтерес представляє для наявних і потенційних власників й акціонерів та є одним із основних показників інвестиційної привабливості підприємства, тому що його рівень показує верхню межу дивідендних виплат.

Коефіцієнт рентабельності основних засобів (КрОЗ) показує, який прибуток отримує підприємство на кожну грошову одиницю інвестованих в основні засоби коштів, тобто наскільки ефективними є капіталовкладення підприємства.

Коефіцієнт рентабельності продукції (КрП) характеризує ефективність господарської діяльності підприємства.

Загалом, якщо зосередити увагу на ПАТ "Чинбар", то ці показники тільки у 2014 р. показали додаткові значення трохи вищі від нуля, що є свідченням підвищення ефективності діяльності підприємства.

Водночас на ПП "Українська швейна компанія" у 2014 р. спостерігається зменшення ефективності діяльності підприємства. Це є наслідком негативної тенденції, що існує протягом аналізованих років.

ВИСНОВКИ

Діагностика ефективності діяльності підприємства сприяє прийняттю раціональних управлінських рішень щодо вибору стратегії перспективного розвитку підприємства. Застосовуючи систему діагностики для оцінювання ефективності діяльності підприємств, потрібно постійно порівнювати позитивні наслідки застосування цієї системи та поточні витрати на підтримання її функціонування. Удосконалення системи оцінювання ефективності діяльності підприємств особливо актуальне для перспектив діяльності кожного підприємства. Якісно проведена оцінка створює важливе аналітичне підґрунтя для формування умов ефективної діяльності підприємства, визначення переліку раціональних заходів щодо підвищення прибутковості. Із цією метою запропоновано здійснювати оцінювання ефективності діяльності підприємств легкої промисловості на основі застосування чотирьох груп показників.

Література:

1. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://smida.gov.ua>
2. Бобылева А.З. Финансовые управленческие технологии. — М.: ИНФРА-М, 2004. — 492 с.
3. Грицик К.В. Управління ефективністю діяльності підприємства на основі формування системи збалансованого розвитку: дис. канд. наук: 08.00.04. — 2009.
4. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 768 с.
5. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент. — М.: Дело и сервис, 2001. — 400 с.
6. Михайлов В. Финансовый стан підприємств / В. Михайлов, Ю. Прилипко, В. Бірюченко // Ринок цінних паперів України. — 2004. — № 5—6. — С. 31—37.
7. Мних Є.В. Економічний аналіз. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.
8. Поповенко Н.С., Бельтюков Є.А., Акіменко Н.В., Лапін О.В. Техніко-економічний аналіз. — Одеса: ОНПУ, 2005 — 135 с.
9. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — Минск: Новое знание, 2000. — 688 с.
10. Савицкая Г.В. Анализ эффективности деятельности предприятия: методологические аспекты. — Минск: Новое издание, 2004. — 159 с.
11. Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятия: монография. — Х.: ИНЖЭК, 2005. — 144 с.
12. Федуллова Л.І., Шовкун І.А., Захарін С.В. Технологічна модернізація промисловості України: монографія. — К.: Ін-т екон. та прогноз., 2008. — 472 с.

References:

1. Stock market infrastructure development agency of Ukraine, available at: <http://smida.gov.ua>
 2. Bobyleva, A.Z. (2004), Finansovye upravlencheskie tehnologii [Technologies of financial management], INFRA-M, Moscow, Russia.
 3. Hrytsyk, K.V. (2009), "Efficiency management on enterprise based on balanced development system", PhD Thesis, Economy, Odesa National Polytechnical University, Odesa, Ukraine.
 4. Kovalev, V.V. (2000), Vvedenie v finansovyi menedzhment [Introduction to Financial management], Finansy i statistika, Moscow, Russia.
 5. Krejnina, M.N. (2001), Finansovyi menedzhment [Financial management], Delo i servis, Moscow, Russia.
 6. Mihajlov, V. (2004), "Financial status of enterprises", Rynok cinnih paperiv Ukrainy, vol. 5—6, pp. 31—37.
 7. Mnih, E.V. (2005), Ekonomichnyi analiz [Economic analysis], Centr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
 8. Popovenko, N.S. (2005), Tekhniko-ekonomichnyi analiz [Technical and economic analysis], ONPU, Odesa, Ukraine.
 9. Savickaja, G.V. (2000), Analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predpriatija [Business analysis of enterprise], Novoe znanie, Minsk, Belarus.
 10. Savickaja, G.V. (2004), Analiz effektivnosti deiatel'nosti predpriatija: metodologicheskie aspekty [Performance analysis of enterprise: methodological aspects], Novoe izdanie, Minsk, Belarus.
 11. Tishhenko, A.N. (2005), Ekonomicheskaia rezul'tativnost' deiatel'nosti predpriatija [Economic activities of enterprise], INZHEK, Kharkiv, Ukraine.
 12. Fedulova, L.I. Shovkun, I.A. Zaharin, S.V. (2008), Tekhnologichna modernizatsiia promyslovosti Ukrainy [Technological modernisation of Ukraine], In-t ekon. ta prognozuv., Kyiv Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 03.10.2015 р.

УДК 339.92

В. В. Левківський,
аспірант, Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

НОВИЙ ВИМІР СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КНР

V. Levkivskyi,
postgraduate student, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv

NEW DIMENSION OF STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND CHINA

У статті розглянуто нові підходи до українсько-китайського співробітництва. В умовах, коли Україна перебуває в пошуку нових ринків збуту своєї продукції у зв'язку з санкціями з боку Російської Федерації, особливого значення набуває усвідомлення важливості розширення відносин з КНР як одного із ключових глобальних фінансових та економічних центрів. З огляду на це, визначено перспективні напрями стратегічного співробітництва між Україною та КНР. Розглянуто важливі для обох сторін пріоритетні інституційні проекти в сільському господарстві, енергетичному секторі, у будівництві нової інфраструктури морських портів України, а також у житловому будівництві. Визначено важливість інноваційно-інвестиційного співробітництва між Україною та Китаєм. Розглянуто можливість участі України у реалізації китайського проекту "Нового шовкового шляху". Вказано на важливість регіонального аспекту у співробітництві України і Китаю.

The article describes new approaches to Ukrainian-Chinese cooperation. Ukraine being in search of new markets for distribution of own products due to sanctions imposed by the Russian Federation, awareness of importance of extension of relations with China as one of the key global financial and economic centres becomes of particular concern. In view thereof, prospective areas of strategic cooperation between Ukraine and China are determined. Mutually important priority institutional projects in agriculture and energy sectors, Ukrainian sea ports new infrastructure development and housing construction areas are described. The importance of innovation and investment cooperation between Ukraine and China is accentuated. The possibility of Ukraine's participation in the implementation of Chinese project "The Silk Road Economic Belt" is considered. The significance of regional aspect in Ukrainian-Chinese cooperation is emphasized.

Ключові слова: стратегічне партнерство, інвестиційні проекти, торговельно-економічне співробітництво, інвестиційне співробітництво, іноземні інвестиції.

Key words: strategic partnership, investment projects, trade and economic cooperation, investment cooperation, foreign investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні відносини між Україною і Китаєм набувають важливого стратегічного значення для української сторони, оскільки економіка КНР протягом останніх десятиліть зростає високими темпами. Китай стає могутнім впливовим гравцем на світовій арені. Так, за останні двадцять років темпи зростання ВВП зросли у 20 разів [12, с. 118]. Величезний ринок Китаю і його значні інвестиційні можливості привертають увагу багатьох бізнесових кіл України.

Стратегічний характер українсько-китайських відносин проявляється в реалізації торговельних та інвестиційних проектів. У цьому контексті виникає потреба дослідження нових форм двостороннього співробітництва, необхідність аналізу пріоритетних напрямів та сфер співпраці. Факторами, які надзвичайно актуалізують

даний напрям дослідження, є значні зміни, через які проходить економіка Китаю, що означає укріплення відносин зі своїми партнерами, включаючи Україну; збройна агресія Російської Федерації на сході України, що вимагає значних фінансових ресурсів для захисту власної територіальної цілісності; а також адаптація української економіки до європейського ринку згідно з Угодою про асоціацію з Європейським Союзом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність даного напрямку наукового дослідження знайшла відображення у працях вітчизняних вчених та китайських науковців. Серед напрацьованих українських авторів, у яких досліджується ретроспективний аналіз еволюції взаємовідносин між Україною та Ки-

таєм, слід відзначити роботи В. Андрійчука, І. Бураковського, А. Гончарука, І. Івашук, Д. Лук'яненка, З. Макогін, С. Сіденка, Я. Столярчук, А. Філіпенка, О. Шниркова, а серед китайських вчених — Лю Вея, Лю Гогуана, Тун Даліня, Ду Жуньшеня, Чжоу Лі, Лі Феня, Цзян Чанбіня, Дай Юаньченя. Проте, незважаючи на ґрунтовні напрацювання багатьох вчених, питання стратегічного партнерства між Україною та КНР потребують продовження наукового пошуку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження основних тенденцій і перспектив розвитку українсько-китайського співробітництва. Особливе значення приділяється стратегічному партнерству між двома країнами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Пошук Україною нових економічних партнерів з метою знайти нові ринки для українського бізнесу і вийти на новий експортний потенціал наразі постає важливим завданням. У цьому контексті надзвичайно актуальним є стратегічне партнерство України з КНР. Всі перемовини, які мали місце протягом останніх років українсько-китайських відносин, завершувались, як правило, констатуванням необхідності покращити двостороннє торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво. На жаль, окремі задекларовані проекти з мільярдними інвестиціями залишалися лише на папері. Тому спільна декларація про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства між Україною і КНР, яка була підписана у грудні 2013 року, окреслила основні напрями розвитку відносин до 2018 року. Серед перспективних виділяються торгово-економічне та науково-технічне співробітництво, використання інвестиційних та технологічних можливостей Китаю для модернізації різних галузей української економіки.

Нині Україна зацікавлена у використанні наявного потенціалу двосторонньої торгівлі, розглядаючи його як необхідний чинник свого залучення до торгових потоків між Європою та Азією. Китай також вбачає в Україні перспективного економічного партнера в силу свого географічного розташування та науково-промислового потенціалу. Про взаємовигідність співпраці для обох країн свідчить аналіз українсько-китайських ринкових відносин, де 8% українського експорту і 10% українського імпорту припадає на Китай [3]. Товарообіг між Україною та КНР склав близько 9 млрд дол. США у 2014 році [7]. Окремі експерти вважають, що у 2025 році товарооборот між двома країнами може досягти 100 млрд дол. США. І для цього існує достатній потенціал.

Оскільки діючі економічні санкції між Україною та Росією значно звужують можливості українського експорту не тільки до Російської Федерації, а й до інших країн СНД, виникає необхідність пошуку нових ринків збуту продукції. У цьому контексті важливо скористатися обопільним прагненням двох країн наповнити стратегічні стосунки конкретним економічним змістом і значно збільшити свій експорт. Український бізнес має значно активізувати свою участь на китайському ринку. Це стосується не лише аграрного сектору, а й продукції машинобудування, літакобудування, військового та под-

війного призначення. Китайська сторона також намагається залучити якомога більшу кількість українських компаній у Китай з метою встановлення балансу між експортом і імпортом. Це є гарним сигналом для українського бізнес-середовища на перспективу.

Те, що Україна займає істотне місце в експорті зернових, дуже важливо. Агропромислового сектору України Китай приділяє інтерес, що наразі набуває особливого значення для української економіки та розвитку українського експорту. Питання спільних зусиль України і Китаю із забезпечення продовольчої безпеки у світі вимагає детального опрацювання. На сьогодні між двома країнами укладено значну кількість контрактів на постачання української сільськогосподарської продукції. Українська сторона розглядає можливість збільшення експорту зерна в Китай на 71,4% [5], а також вивести на китайський ринок ряд інших сільськогосподарських продуктів, зокрема м'яса та м'ясопродукції, молочної продукції. Вже в цьому році додатково на 600 тис. тонн укладено контракти на поставку зернових до Китаю. Нині Україна ввійшла до головних експортерів зернових і стала першою з експорту соняшникової олії. Якщо у 2013 році Україна продала КНР зернових та олії на 485,9 млн дол. США, в 2014 році — на 767,3 млн дол. США, то у I півріччі 2015 року — на 783,3 млн дол. США [11].

Тенденцію до збільшення обсягів постачання вітчизняної продукції сільського господарства до КНР можна пояснити постійно зростаючим споживанням і зниженням обсягів ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції. Виробництво сільськогосподарської продукції передбачає наявність значних площ орних земель і високої їх родючості. Китай володіє всього 9% світової площі орних земель, що для країни з такою кількістю населення не достатньо.

Надзвичайно актуальним є пошук нових форм українсько-китайської співпраці в інвестиційній сфері. Наразі нам потрібно не просто експорт українського продовольства, а більш глибока економічна інтеграція. Залучення китайських інвестицій до різних галузей української економіки має бути пріоритетним у відносинах між Україною та КНР. Китай володіє значними ресурсами у цій сфері та здійснює активну інвестиційну політику в багатьох регіонах світу. Так, у 2014 році китайські інвестиції склали 116 млрд дол. США. За словами голови КНР Сі Цзінькіна китайські інвестиції в економіку інших країн до 2020 року перевищать 500 млрд дол. США [6].

Інвестиційне співробітництво України з Китаєм на сьогодні, як не прикро це визнавати, є мізерним. Частка китайських інвестицій в українську економіку на початок 2015 року становила лише 0,03% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України з країн світу. Станом на 01.01.2015 року обсяг інвестицій з КНР в економіці України склав 24 млн дол. США. Найбільший обсяг китайських інвестицій спрямовано до підприємств у сфері промисловості — 30,5%, у тому числі деревообробної промисловості — 20%; сільськогосподарства — 20%; транспорту — 15%; оптової та роздрібною торгівлі — 14% [7]. Незначний обсяг китайських інвестицій пояснюється недосконалістю інвестиційного законодавства, наявністю корупції, бюрок-

ратизму в державних органах влади, низьким рівнем розвитку інфраструктури.

Для України принципово важливо, щоб в її економіку прийшов великий китайський бізнес із значними обсягами інвестицій, створював додану вартість, брав участь у спільному підприємстві. Це той чинник, який сприятиме створенню нових робочих місць та пожвавленню національної економіки, допоможе забезпечити високе зростання нашого ВВП. У цьому контексті відносини між Україною та КНР мають вийти на новий рівень. Мова йде про забезпечення підприємництва оперативною діловою інформацією, встановлення нових контактів шляхом подачі інвестиційних проектів, активізацію участі бізнесу у спеціальному міжнародному ярмарку інвестицій, який щорічно проводиться в Китаї.

Особливу роль у модернізації національного економічного механізму має посилення співпраці України з Китаєм у сфері інновацій. Саме тому 7 вересня 2015 року було підписано меморандум про стратегічне співробітництво між Українською та Китайською торговельними асоціаціями, головним завданням якого є підготовка проектів для інноваційно-інвестиційного співробітництва Київ — Пекін. Мова йде про створення Міжнародного агроєкоінкубатора у місті Києві як центру інновацій та інвестиційного сервісу; спільне проектування, інвестування, будівництво та експлуатація нової індустріальної екопаркової зони "Смартекомісто"; створення Українсько-Китайського центру енергоефективності зі спільним виробництвом старт-технологій тощо [2]. Як зазначив Надзвичайний і Повноважний Посол КНР в Україні Ч.Сіюнь, китайська економіка наразі переходить від кількісного до якісного розвитку. "Ми плануємо інвестувати в нові технології, і в цьому напрямі є великі перспективи співпраці з Україною" [10].

Протягом останніх років в українсько-китайських відносинах відбулися якісні зміни, що дало можливість досягти домовленостей щодо низки масштабних взаємовигідних проектів, які спільно реалізуються китайськими й українськими компаніями на території України. Перш за все, це зерновий проект вартістю понад 2,6 млрд дол. США. Незважаючи на існуючі навколо нього інсинуації, він успішно реалізовується. Це широкомасштабний проект, який передбачає залучення китайських інвестицій для створення певних інфраструктурних об'єктів, зокрема будівництво елеваторів, портових споруд, переробних потужностей. Це найбільші інвестиції, які отримав вітчизняний агропромисловий сектор за роки свого існування. Для української сторони цей проект сприяє розширенню зайнятості на підприємствах цієї галузі, отриманню високоякісних продуктів харчування, збільшенню експортного потенціалу аграрного сектору.

Надзвичайно важливим є проект в енергетичному секторі — будівництво заводів з газифікації вугілля, вартість якого становить 3,6 млрд дол. США. Співпраця в цій сфері — це практичний крок до втілення в життя угоди про стратегічне партнерство. Реалізація цього проекту зробить економіку нашої країни більш стійкою і дозволить суттєво знизити її залежність від російського газу. Однак слід відзначити, що на сьогодні в реалізації даного проекту виникли певні проблеми, тобто ряд форс-мажорних обставин, які пов'язані з військо-

вими діями у вугільних басейнах на сході України. Тому українській стороні необхідно прискорити пошук інших площадок, зокрема в західній частині країни.

Існує обопільна зацікавленість в інвестуванні інфраструктурних проектів з будівництва житла. Досягнуто домовленості про участь китайських інвесторів у будівництві об'єктів нерухомості в Україні у реальній перспективі. Китайською стороною передбачено виділити Україні кредит в розмірі 15 млрд дол. США для будівництва доступного житла, розгортання молодіжного житлового будівництва, кредитування індивідуальних сільських забудовників, реалізації інфраструктурних проектів [9, с. 25]. Реалізація цього проекту допоможе Україні вирішити проблему нестачі житла та його доступності.

Подальший розвиток стратегічного партнерства між Україною і КНР пов'язаний з участю нашої держави в проекті "Нового шовкового шляху", який вже крок за кроком втілюється на практиці. Слід зазначити, що сьогодні в світі формується нова гео економічна конфігурація, активізуються процеси створення трансатлантичної та транстихоокеанської зон вільної торгівлі, посилюються інтеграційні процеси у Індо-Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [4, с. 45]. Дуже важливо визначити себе в цьому інтеграційному полі, вміло скористатися перевагами, які пропонує цей проект. Запрошення взяти участь у даному проекті Україна вже отримала. Китайська сторона розглядає включення нашої країни у процес єдиної системи інфраструктурних і торгових шляхів у Євразії як важливого партнера, який знаходиться в центрі Європи, як країну, яка є коридором між Заходом і Сходом. Наші конкурентні переваги полягають у тому, що геостратегічно Україна розташована на перехресті євразійських торговельних шляхів, має потужний науково-промисловий потенціал. Варто відзначити, що участь України в цьому проекті сприяє розвитку сучасної транспортно-логістичної інфраструктури, тобто створенню потужних комунікацій, транспортних вузлів, логістичних центрів, що дозволить забезпечити їй гідне місце у світовому господарстві. Як відомо, Китай готовий інвестувати в даний проект більше 20 трлн дол. США [8, с. 38].

Заслугує на увагу і регіональний аспект у співробітництві України і Китаю. У цьому контексті дуже важливо, щоб уряд країни надав допомогу органам місцевого самоврядування щодо розширення контактів із китайськими партнерами. Нині на регіональному рівні планується реалізувати спільний українсько-китайський проект у Чернігівській області по створенню аграрного підприємства з інвестицією в 58 млн дол. США; обговорюються можливості щодо налагодження співпраці Китайської енергетичної компанії з підприємствами Сумської області, зокрема з СНВО ім. Фрунзе; ведуться переговори щодо реалізації масштабного інвестиційного проекту по реконструкції одного із причалів морського порту в Одеській області, погоджено спільний проект з будівництва сучасного мосту через Дніпро у районі Кременчука Полтавської області з обсягом інвестицій 1,2 млрд дол. США та інші.

ВИСНОВКИ

Сучасний вимір стратегічного партнерства між Україною і КНР — це пошук нових форм співпраці в

різних сферах, залучення України до реалізації китайських ініціатив із розбудови логістичного коридору між Китаєм і Європою, значне зростання обсягів китайських інвестицій в українську економіку.

Подальший розвиток відносин стратегічного партнерства між двома країнами обов'язково приведе до посилення позицій України та Китаю на геополітичній карті світу. Китай внаслідок цього забезпечить собі унікальні можливості для виходу водночас на сукупність країн Європейського Союзу внаслідок асоціації України з ЄС. А Україна зміцнить свої позиції на китайському ринку, отримає фінансову та технологічну підтримку для модернізації національної економіки на інноваційних засадах.

З огляду на це, Україні потрібно докласти максимум зусиль для збереження високого рівня українсько-китайських відносин. Стратегічне партнерство з КНР — це не тільки доступ до інвестицій, а й можливість для маневру на міжнародній арені [1]. В сучасних умовах Україна та Китай мають всі можливості, щоб вивести двостороннє співробітництво на новий рівень.

Література:

1. Валєєва Ю. Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст [Електронний ресурс] / Ю. Валєєва. — Режим доступу: <http://www.uaforeignaffairs.com/en/expert-opinion/view/article/vikliki-jevropetskii-arkhitekturi-bezpeki-ukrajinski/>
2. Волков В. Інноваційно-інвестиційне співробітництво Київ — Пекін [Електронний ресурс] / В. Волков. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/volvolkov/article/19236.aspx>
3. Волков В. Китайська торгівельна асоціація в Україні [Електронний ресурс] / В. Волков. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/volvolkov/article/19195.aspx>
4. Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі / А. Гончарук // Україна — Китай. — 2014. — № 1. — С. 44—46.
5. Лисенко В. Україна — Китай: підсумки — 2014 і виклики — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1385100-ukrayina-kitaj-pidsumki-2014-i-vikliki-2015>
6. Олійник С. Китай купує світ / С. Олійник // Експрес. — 2015. — № 40 (8132). — 28 травня — 4 червня.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Сивоконь П. Зачем Китай начал многомиллиардный проект строительства Шелкового пути, и какие страны выиграют от этого // П. Сивоконь // Корреспондент. — 2015. — № 37 (678). — 18 сентября. — С. 36—38.
9. Тарасова В. Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці [Електронний ресурс] / В. Тарасова // Україна: події, факти, коментарі. — 2015. — № 15. — С. 17—29. — Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr15.pdf>
10. Україна і Китай готуються до проведення третього засідання міжурядової Комісії зі співробітництва

[Електронний ресурс] / Офіційний сайт Урядовий портал України. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248227346

11. Украина нарастила экспорт зерна в Китай почти в 8 раз [Электронный ресурс] // Официальный сайт информационного агентства УНИАН. — Режим доступа: <http://economics.unian.net/agro/1115532-ukraina-v-i-polugodii-narastila-eksport-zerna-v-kitay-v-78-raza-do-27-mln-tonn-minagroprod.html>

12. Харіна У.Я. Місце КНР у світовій економіці // У.Я. Харіна. — Молодий вчений. — 2015. — № 2 (17). — С. 118—121.

References:

1. Valeeva, Y. (2014), "Challenges to European security architecture: Ukrainian context" [Online], available at: <http://www.uaforeignaffairs.com/en/expert-opinion/view/article/vikliki-jevropetskii-arkhitekturi-bezpeki-ukrajinski/> (Accessed 28 Sept 2015).
2. Volkov, V. (2015), "Innovation and investment cooperation Kiev-Beijing" [Online], available at: <http://blog.liga.net/user/volvolkov/article/19236.aspx> (Accessed 28 Sept 2015).
3. Volkov, V. (2015), "Chinese trade association in Ukraine" [Online], available at: <http://blog.liga.net/user/volvolkov/article/19195.aspx> (Accessed 28 Sept 2015).
4. Honcharuk, A. (2014), "Ukrainian-Chinese strategic partnership at present stage", *Ukrayina-Kytai*, vol. 1, pp.44—46.
5. Lysenko, V. (2014), "Ukraine-China: results of 2014 and challenges for 2015" [Online], available at: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1385100-ukrayina-kitaj-pidsumki-2014-i-vikliki-2015> (Accessed 28 Sept 2015).
6. Oleynik, S. (2015), "China buys the world", *Ekspres*, vol. 40 (8132), 28 may — 4 June.
7. The official website of the State statistics service of Ukraine (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 28 Sept 2015).
8. Sivokon, P. (2015), "Why China has launched the multibillion-dollar project for construction of the Silk road, and which countries will benefit from it", *Korrespondent*, vol. 37 (678), 18 September, pp. 36—38.
9. Tarasova, V. (2015), "Development of Ukrainian-Chinese cooperation: extension of cooperation ares", *Ukraina: podii, fakty, komentari*, [Online], vol. 15, pp. 17—29, available at: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr15.pdf> (Accessed 28 Sept 2015).
10. The official website of Government portal of Ukraine (2015), "Ukraine and China are preparing for the third session of the intergovernmental Commission on cooperation" [Online], available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248227346 (Accessed 28 Sept 2015).
11. The official website of the information Agency UNIAN (2015), "Ukraine has increased grain exports to China by about 8 times" [Online], available at: <http://economics.unian.net/agro/1115532-ukraina-v-i-polugodii-narastila-eksport-zerna-v-kitay-v-78-raza-do-27-mln-tonn-minagroprod.html> (Accessed 28 Sept 2015).
12. Kharina, I. (2015), "Place of China in the world economy", *Molodyi vchenyi*, vol. 2 (17), pp. 118—121. *Стаття надійшла до редакції 01.10.2015 р.*

УДК [339.564:332.14]:339.923

М. О. Козік,
аспірант, Чернігівський національний технологічний університет

ВПЛИВ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РОЗВИТОК ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

М. Kozik,
postgraduate student, Chernihiv National Technological University

THE IMPACT OF EXPORT POTENTIAL ON THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC COMPLEX OF REGIONS IN CONDITIONS OF ACTIVATION EUROINTEGRATION PROCESSES

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти розвитку експортного потенціалу регіону, проведено комплексний аналіз впливу експортного потенціалу на регіональний господарський комплекс регіону в контексті європейських інтеграційних процесів. Проаналізовано наукові підходи щодо визначення експортного потенціалу та узагальнено власне бачення даного терміну.

Також проведено дослідження основних тенденції щодо збільшення коефіцієнту покриття експортом імпорту за рахунок підтримки вітчизняних товаровиробників. Проведено порівняльний аналіз регіонів України за коефіцієнтом покриття експортом імпорту, який відображено за допомогою картограм. Виділено основні фактори, які впливають на формування експортного потенціалу регіону та визначають успішність його виходу на світовий ринок. Наведено ознаки інтеграційних процесів та їх значення для розвитку експортного потенціалу.

The article considers theoretical and practical aspects of the export potential of the region conducted comprehensive analysis of influence of export potential to regional economic complex of the region in the context of European integration processes. Analyzed scientific approaches to determining the export potential and summarized own vision of the term.

Also conducted research basic trends to increase the coefficient of coating of import by export by supporting domestic producers. The comparative analysis of regions of Ukraine by the coefficient of coating of import by export, which is displayed by using cartograms. Allocated the main factors that influence the formation of export potential of the region and determine the success of its output to the world market. Shows signs of integration processes and their implications for development of export potential.

*Ключові слова: експорт, експортний потенціал, євроінтеграція, імпорт, регіон.
Key words: export, export potential, eurointegration, import, region.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для ефективного розвитку економіки регіонів вагомою домінантою є зовнішньоекономічна діяльність, яка базується на використанні потенціалу регіональної господарської системи. При цьому провідну роль відіграє саме експорт, адже він є головним джерелом надходження валютних коштів, мотивації праці персоналу, забезпечення фінансової стабілізації регіональної економіки та її інвестиційної привабливості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам регіонального розвитку присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених, зокрема О. Амоші, Б. Буркінського, М. Бутка, В. Геєця, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Євдокименка, Б. Заблоцького, В. Захарченка, Є. Качана, Ю. Макогона, Н. Мікули, Т. Пепи, А. Філіпенка, Л. Чернюк, С. Шкарлета та багатьох інших.

МЕТА СТАТТІ

Дослідити вплив експортного потенціалу на економічний розвиток регіонів в умовах євроінтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасному геоекономічному просторі одним із пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності є активізація взаємовигідних відносин між країнами на основі ефективного використання та нарощування експортного потенціалу.

За роки незалежності в Україні сформувалась експортоорієнтована модель розвитку економіки, в умовах якої стратегічна роль експорту полягає в тому, що він виступає як засіб сприяння економічному зростанню, інструмент активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг з метою подолання відставання від розвинених країн за основними соціально-економічними параметрами [8].

Прагнення України долучитись до міжнародних економічних інтеграційних процесів підвищує роль зовнішньоекономічної діяльності у розвитку продуктивних сил регіонів та держави в цілому.

Відповідно до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" експорт — це продаж товарів українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів че-

рез митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [6].

В економічній літературі зміст поняття "експортний потенціал" розкрито не повною мірою. В окремих джерелах він визначається як потенційна спроможність і можливість країни експортувати наявні та нарощувати експорт нових виробів, ресурсів і послуг [5].

В. Михайловський розглядає експортний потенціал території як головний потенціальний ресурс підвищення ефективності ЗЕД в регіоні [9].

Т. Скорнякова визначає експортний потенціал як здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордон [11].

Т. Голікова розглядає експортний потенціал як основу визначення конкурентних переваг країни та її стратегічних зон господарювання, до яких належать, насамперед, економічна база країни. Тобто експортний потенціал є певним показником оцінки, що визначає місце країни у внутрішньому і міжнародному поділі праці та спеціалізації економічної діяльності [12].

Узагальнюючи зазначені дефініції експортного потенціалу можемо стверджувати, що це самостійна і вагома складова зовнішньоекономічних можливостей регіональних господарських систем, головна роль якої полягає у забезпеченні реалізації конкурентних переваг вітчизняної продукції та збільшення її обсягів на зовнішніх ринках.

З іншого боку, експортний потенціал представляє собою певний обсяг товарів та послуг, які національна економіка спроможна виробити, залучаючи власні та імпортовані фактори виробництва, і реалізувати їх на зовнішніх ринках з максимальною ефективністю для господарюючих суб'єктів, регіонального господарського комплексу і держави в цілому [4].

На формування експортного потенціалу впливає безліч факторів, що визначають успішність виходу на світовий ринок, які можна умовно поділити на два типи — зовнішні й внутрішні.

До зовнішніх факторів відносять глобальну конкуренцію; особливості розвитку світової економіки; місце країни у світовій торгівлі; рівень економічного розвитку країни й використання досягнень науки, техніки і виробництва. Вони існують поза рамками національних господарських систем, представляючи тенденції розвитку світового ринку.

Внутрішні фактори — це економіко-географічне положення, комплекс наявних ресурсів, об'єм внутрішнього ринку та його інфраструктурна облаштованість, транспарентність умов участі в світогосподарських зв'язках.

Серед значної кількості факторів, які впливають на розвиток українського експорту, найвагомішими, на нашу думку, є [7]:

— низька конкурентоздатність українських товаровиробників;

— зростання цін на експортні послуги й експортні поставки;

— низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій, що ускладнює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни;

— невідповідність окремих норм українського законодавства міжнародним;

— високі податки.

Формування ефективного механізму розвитку і реалізації експортного потенціалу регіонів, на нашу думку, потребує розв'язання наступних проблем:

— проведення експертизи і модернізація правового поля, котре регулює розвиток вітчизняного експортного потенціалу;

— налагодження системи достовірної зовнішньоекономічної інформації та діяльності інформаційно-консультативних служб у регіональних центрах;

— зниження податкового навантаження на експортні послуги;

— організація оперативної роботи в напрямі активного просування і захист інтересів вітчизняних експортерів за кордоном;

— запровадження мотиваційних механізмів щодо нарощування обсягів експорту товарів і послуг у сфері малого та середнього бізнесу.

Стосовно системи мотивації, ми поділяємо думку академіка М.Г. Чумаченка, котрий стверджує, що найбільш ефективними з них є:

— фінансове сприяння держави вітчизняним експортерам;

— замість виключно фіскального, посилення стимулюючого впливу податкової системи України;

— зниження розмірів державного мита;

— послаблення втручання держави у зовнішньоекономічні підприємства;

— створення з використанням можливостей науково-дослідних центрів та українських закордонних установ системи інформації щодо сучасних досягнень вітчизняної та закордонної науки і техніки, а також передового підприємницького досвіду;

— надання державної підтримки у сфері сертифікації продукції і послуг до вимог євростандартів;

— створення Центру сприяння доступу українських експортерів на зовнішні ринки (антидемпінгові процедури, юридично-консультативні функції, кредитування і страхування експорту).

З урахуванням нерівномірності сталого розвитку регіонів за масштабами, ресурсними можливостями і структурою виробництва, нарощування їх експортного потенціалу тісно взаємопов'язано з підвищенням конкурентоспроможності продукції та послуг на зовнішніх ринках.

Експортний потенціал регіону характеризується сукупністю факторів, що забезпечують можливість його виходу на зовнішні ринки. Під такими факторами розуміються наявність у регіоні ресурсів (природні, людські, фінансові, науково-технічні, інформаційні), що використовуються для виробництва певних товарів чи надання послуг. Від того яким чином реалізується цей потенціал і буде залежати стан зовнішньоекономічної діяльності регіону.

Як показує світовий досвід, найбільш дієвою й ефективною стратегією інтеграції економічної системи у світову економіку є поєднання структурної трансформації національної економіки з її орієнтацією на активне зростання експорту [1]. Рівень інтеграції країни в систему міжнародних економічних зв'язків визначається обсягами і напрямками не лише експорту, але й імпорту і тут позиції України виглядають нестабільними (рис. 1).

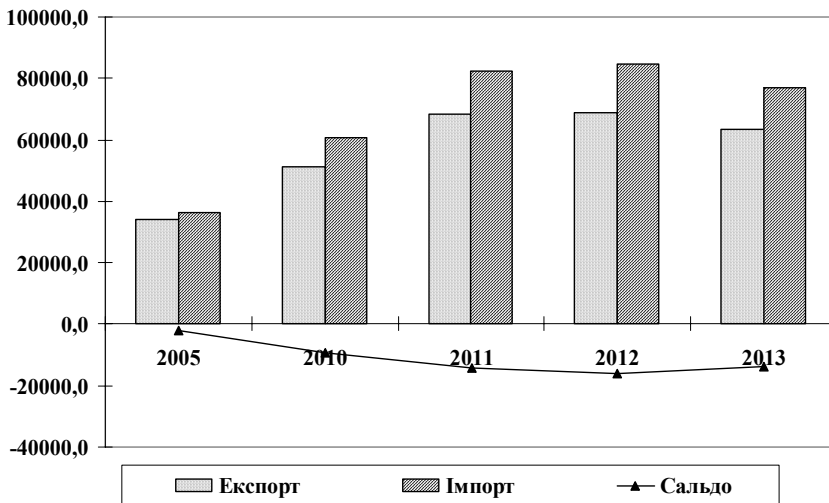

Рис. 1. Обсяг експорту-імпорту товарів у 2005–2013 рр.

Для регіонів нарощування експортного потенціалу, удосконалення його структури стають потужним джерелом розвитку продуктивних сил, збалансованого сталого розвитку, особливо в період глибокої фінансової, політичної та економічної кризи, в якій опинилась вітчизняна економіка [1].

Одним із показників, яких характеризує міру збалансованості зовнішньоекономічної діяльності є коефіцієнт покриття експортом імпорту, який розраховується за формулою:

$$K = \frac{E}{I} \quad (1)$$

де K — коефіцієнт покриття експортом імпорту,
 E — обсяг експорту,
 I — обсяг імпорту.

Якщо $K > 1$, то сальдо ЗЕД є позитивним, у разі пасивного — $K < 1$.

За коефіцієнтом покриття експортом імпорту регіони України виглядають глибокостратифікованими (рис. 2). Зокрема, лише декілька областей, а саме: Дніп-

ропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька мають позитивну динаміку, що свідчить про експортну орієнтацію господарських комплексів цих регіонів. Проте у більшості регіонів значних зрушень у збільшенні експорту не відбулось і для них притаманна усталена динаміка використання експортного потенціалу. Найбільш схильними до імпортозалежності є Волинська, Донецька, Закарпатська, Луганська, Херсонська, Черкаська обл., АР Крим та м. Севастополь, адже у них коефіцієнт покриття протягом аналізованого періоду має негативну динаміку.

Першим кроком до євроінтеграції є створення зони вільної торгівлі, які можуть розглядатися як одна з проміжних форм міжнародної інтеграції, як механізм переходу до більш складних та розвинутих форм економічної взаємодії країн.

У теоретичному аспекті, зона вільної торгівлі передбачає відміну мит і кількісних обмежень на всі товари та послуги у взаємній торгівлі. Однак на практиці, зазвичай, сторони, що створюють зону вільної торгівлі все ж запроваджують певні обмеження.

Тому в умовах поглиблення інтеграційних процесів при створенні зон вільної торгівлі з іншими країнами, насамперед з ЄС, економічні наслідки цих процесів для різних регіонів будуть різними в залежності від рівня конкурентоспроможності виробництв в економіці кожного регіону [1].

ВИСНОВКИ

Динаміка інтеграційних процесів як у світі, так і Європі неминуче впливає на всі країни, а особливо на ті, котрі не увійшли до інтеграційних угруповань. Розширення ЄС та утворення спільного кордону з Україною відкрило для нашої держави нові можливості для економічного, політичного та інтелектуального розвитку.

Саме тому, для України євроінтеграція є можливістю перетворитися на стабільну державу з незаперечними перспективами на майбутнє. Асоціація між Україною та ЄС чітко визначає дві її основні мети — поглиблення політичної асоціації та поступова економічна інтеграція [10]. Для досягнення останнього важливим є запровадження умов для інтенсифікації економічних та торговельних відносин, що призведе до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС шляхом створення поглибленої зони вільної торгівлі.

Взаємозв'язки України зі світом на сучасному етапі розвитку є одним зі складних і важливих питань. Для України надважливим є стале зростання економіки та підвищення добробуту народу.

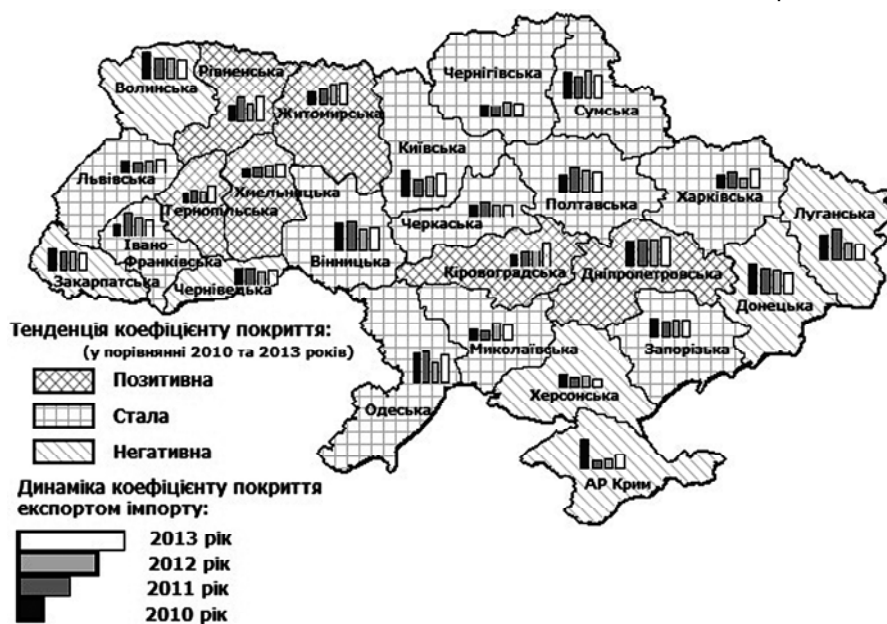

Рис. 2. Коефіцієнт покриття експортом імпорту в регіонах України у 2010–2013 рр.

Проблема розширення експортних можливостей та розвитку експортного потенціалу є складною і різноветторною, її вирішення вимагає системного підходу до вдосконалення управління ЗЕД і здійснення комплексу організаційно-економічних, управлінських і техніко-технологічних заходів, що сприятимуть посиленню конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Запровадження нової моделі ЗЕД вимагає тривалого часу. Поєднання зусиль суб'єктів господарювання із агресивною експортною політикою держави, то це дасть можливість створити нові плацдарми для товарної експансії. Необхідно також звернути увагу на економіки інших країн, які можуть стати взірцем успішного функціонування для України, що дасть можливість встановлення розгалужених господарських зв'язків з іншими країнами.

Література:

1. Бікулова Д.У., Бондаренко Н.В. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельної діяльності регіонів України в контексті поглиблення інтеграційних процесів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/piprp_2014_1_46.pdf
2. Герасименко Г.О. Формування і розвиток експортного потенціалу України в умовах глобалізації / Г.О. Герасименко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2014. — № 2 (26).
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Дугінець Г.В., Кучерявенко Г.В. Показники оцінки рівня розвитку експортного потенціалу регіону / Г.В. Дугінець, Г.В. Кучерявенко // Економічний простір. — 2012. — № 68.
5. Економічна енциклопедія у трьох томах. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. Т. 1. — 864 с.
6. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" [Електронний ресурс] Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
7. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи / [відп. ред. М. Г. Чумаченко]. — Ін-т екон. пром-ті НАН України. — Донецьк: Юго-Восток, 2003.
8. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. — 2008. — № 1—2 (8—9).
9. Михайловский В.П. Формирование новой парадигмы развития внешнеэкономической деятельности региона: автореф. дисс. на соискание научной степени доктора экономических наук [Росс. экон. академия им. Плеханова]. — М., 2003. — С. 10.
10. Резнік Н.П. Український вибір — євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p08/19.pdf>
11. Скорнякова Т.В. Експортний потенціал обробної промисловості України: управління процесом формування: монографія. — К.: Наук. світ, 2006. — С. 9.

12. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / [За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН Укр. В.П. Семиноженка, чл. кор. НАН України. Б.Є. Кваснюка]. — К.: Фенікс, 2007. — Т 3: Конкуренентоспроможність української економіки. — 2007 — С. 126—127.

13. Третьяк В.В. Экспортный потенциал региона при оценке возможностей регионального внешнеэкономического развития / В.В. Третьяк // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 12. — С. 110—117.

References:

1. Bikulova, D. U. and Bondarenko, N. V. (2014), "Evaluation of the current state and prospects of development of foreign trade of Ukraine's regions in the context of deepening integration processes", [Online], available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/piprp_2014_1_46.pdf
2. Herasymenko, H. O. (2014), "Formation and development of export potential of Ukraine in the context of globalization", *Visnyk Berdians'koho universytetu menedzmentu i biznesu*, vol. 2 (26).
3. State Statistics Service of Ukraine [Online], available at: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Duhinets', H. V. and Kucheriavenko, H. V. (2012), "Performance evaluation of the level of development of export potential of the region", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 68.
5. *Ekonomichna entsyklopediia u tr'okh tomakh* (2000), [Economic Encyclopedia in three volumes], 1st ed, Vydavnychyj tsentr "Akademia", Kyiv, Ukraine
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), *The Law of Ukraine "On foreign economic activity"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
7. Chumachenko, M. H. (2003), *Investytsijna polityka v Ukraini: dosvid, problemy, perspektyvy* [Investment policy in Ukraine: experience, problems and prospects], *In-t ekon. prom-ti NAN Ukrainy, Donetsk*, Ukraine.
8. Mel'nyk, T. (2008), "The export potential of Ukraine: assessment methodology and analysis", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 1—2 (8—9).
9. Mykhajlovskij, V. P. (2003), "Formation of a new paradigm of development of foreign trade activities in the region", *Doctor of Economics Thesis*, *Ross. ekon. akademyia im. Plekhanova*, Moscow, Russia.
10. Reznik, N. P. (2008), "Ukrainian choice — European integration: economic benefits and historic foundations" [Online], available at: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p08/19.pdf>
11. Skorniakova, T. V. (2006), *Eksportnyj potentsial obrobnoi promyslovosti Ukrainy: upravlinnia protsesom formuvannia* [Export potential manufacturing industry of Ukraine: formation process management], *Nauk. svit*, Kuiv, Ukraine.
12. Heiets', V.M. Semynozhenko, V.P. and Kvasniuk, B.Ye. (2007), *Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy* [Strategic Challenges of the XXI century society and economy Ukraine], *Feniks*, Kuiv, Ukraine.
13. Tret'iak, V.V. (2006), "Export potential of the region in evaluating the possibilities of regional foreign trade development", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 12. *Стаття надійшла до редакції 05.10.2015 р.*

УДК 330.322.012

І. А. Артеменко,
аспірант кафедри макроекономіки та державного управління,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФАКТОР ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

I. Artemenko,
postgraduate student, macroeconomics and public administration department,
Kiev national economic university named after Vadym Hetman, Kiev

INVESTMENT AS A FACTOR OF LONG-TERM ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE

Стаття присвячена обґрунтуванню ролі інвестицій в довгостроковому економічному зростанні. Розглянуто основні макроекономічні моделі економічного зростання. Проведено аналіз інноваційної активності в Україні та джерел фінансування інноваційної діяльності.

The article is devoted to justification of the role of investment in long-term economic growth. Reviewed the basic macroeconomic models of economic growth. Analyzed the innovation activity in Ukraine and sources of its funding.

Ключові слова: інвестиції, макроекономічні моделі, економічне зростання, інновації, технічний прогрес.
Key words: investment, macroeconomic models, economic growth, innovation, technical progress.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах інвестиції відіграють важливу роль, оскільки сприяють технічному прогресу, підвищують показники господарської діяльності, позитивно впливають на продуктивність та ефективність праці. В кризовий період та в період макроекономічної нестабільності, економіка держави, як правило, демонструє зниження показників припливу інвестицій. Виникає потреба покращення інвестиційного клімату та стабілізації макроекономічних показників. Хоча було проведено багато досліджень та дискусій на інвестиційну тематику, дана тема залишається актуальною, оскільки не достатньо проаналізований взаємозв'язок між економічним зростанням та інноваційно-інвестиційною діяльністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням дослідження інвестиційної діяльності займалися такі українські науковці, як А. Даниленко, М. Денисенко, Я. Жалило, А. Касич, О. Михайловська, А. Музиченко, А. Пересада, О. Пирог, Н. Татаренко, М. Туріянська та інші. Теорію економічного зростання та розвитку розглядали такі зарубіжні вчені, як В. Зомбарт, Е. Денісон, Дж.М. Кейнс, К. Маркс, Д. Рікардо Ф. Сейбл, Р. Солоу, Й. Шумпетер. Аналізуючи дані праці можна зробити висновок що незважаючи на проведені ґрунтовні дослідження, питання проблеми інвестиційної діяльності, особливо у взаємозв'язку з економічним зростанням є актуальним, оскільки у сучасних світових умовах Україна повинна сформулювати інвестиційну стратегію, основною метою якої повинно бути досягнення стійкого зростання та розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Необхідно дослідити різні аспекти інвестиційної діяльності та економічного зростання України, їх взаємозв'язок. Визначити механізми державного сприяння економічному зростанню.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Економічне зростання, за своєю суттю, являє собою реальний приріст обсягу національного продукту внаслідок збільшення кількості факторів виробництва. Йозеф Шумпетер у своїй праці "Теорія економічного розвитку" пояснював дану категорію, як циркулярний потік між товарами та грошима, які рухаються на зустріч один одному [1]. З точки зору Дж. Харвея, економічне зростання це позитивні зміни рівня добробуту держави та її громадян. Л. Лопатников визначав дану категорію як об'ємну, кількісну сторону розвитку економічної системи, що характеризується поширенням її масштабів. Узагальнюючи дані визначення можна визначити економічне зростання, як позитивну динаміку макроекономічних показників та зростання рівня добробуту населення.

В економічній теорії розроблені і представлені моделі, які пояснюють особливості економічного зростання. Однією з яких є однофакторна модель Харрода-Домара, в якій капітал є фактором економічного зростання. Вона побудована на таких припущеннях, що задіяні всі фактори виробництва. При цьому існує рівновага попиту і пропозиції та залишаються постійними співвідношення між заощадженнями (S) та інвестиціями (I). Модель Харрода-Домара належить до допоміжних інструментів, які використовуються при розв'язанні проблем економічного зростання у довгостроковому періоді.

Таблиця 1. Інноваційна активність

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн грн.	Дослідження і розробки, млн грн.	Придбання машин обладнання та програмного забезпечення, млн грн.
2000	18,0	1760,1	266,2	1074,5
2001	16,5	1979,4	171,4	1249,4
2002	18,0	3018,3	270,1	1865,6
2003	15,1	3059,8	312,9	1873,7
2004	13,7	4534,6	445,3	2717,5
2005	11,9	5751,6	612,3	3149,6
2006	11,2	6160,0	992,9	3489,2
2007	14,2	10821,0	986,4	7441,3
2008	13,0	11994,2	1243,6	7664,8
2009	12,8	7949,9	846,7	4974,7
2010	13,8	8045,5	996,4	5051,7
2011	16,2	14333,9	1079,9	10489,1
2012	17,4	11480,6	1196,3	8051,8
2013	16,8	9562,6	1638,5	5546,3
2014*	16,1	7695,9	1754,6	5115,3

* Дані за 2014 рік наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [5].

Двофакторна модель економічного зростання бере за основу те, що обсяг виробництва є функцією тільки двох факторів виробництва — капіталу і праці. У цій моделі показана пряма залежність між обсягом виробництва і величиною виробничих затрат.

Роберт Солоу, досліджував дані США за період 1909—1949 рр. [2] і дійшов висновку, що у згаданому періоді понад 80% приросту товарного випуску за одну робочу годину припадає на технічний прогрес, тобто інші фактори, ніж приріст капіталу на одну робочу годину. Подальше дослідження здійснив Едвард Денісон, який довів, що на технічний прогрес припадає третина економічного зростання, а решта — на вхідні фактори виробництва [3, с. 697]. Результати досліджень вчених свідчать про прямий зв'язок технічного прогресу та зростання, а отже, якщо інвестувати в інновації та створювати необхідні умови для розвитку наукомістких галузей можна досягти економічного зростання в довгостроковому періоді.

Інвестиційний чинник безпосередньо впливає на економіку. Даний вплив можна розглянути на прикладі прямих іноземних інвестицій. Вони обумовлюють попит на кваліфіковану робочу силу, що в свою чергу впливає на нарощування інтелектуального капіталу. Продуктивність праці в компаніях з іноземним капіталом значно вища, заробітня плата також є вищою, таким чином зростають податкові надходження до бюджету країни. Здійснюється імпортозаміщення; іноземний капітал здатний наситити економіку необхідною продукцією, стимулювати конкуренцію, розвивати ринкові механізми господарювання [4, с. 14]. В такому випадку, інвестиції позитивно вплинуть на економічне зростання, оскільки збільшиться випуск.

За своєю суттю, інвестиції це довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку. Дохід будь-якого суб'єкта економіки може бути спрямований або на споживання або на заощадження. Саме заощадження можуть бути транс-

формовані в інвестиції. Для ефективної реалізації механізму трансформації приватних заощаджень в інвестиції необхідно формувати сприятливе до інвестицій інституційне середовище. В умовах макроекономічної нестабільності, держава, як правило потребує залучення додаткових коштів. Залучення заощаджень домогосподарств є одним із джерел додаткових коштів для держави.

Прямий напрям зв'язку між економічним зростанням та інвестиціями, визначається як збільшення обсягів виробництва → збільшення інвестицій → подальша динаміка. Проте, інвестиції повинні мати цільовий характер, держава повинна приділяти увагу освіті, науці, науковим розробкам, оскільки без зазначених умов не можливо впроваджувати інновації. Тому необхідно переорієнтувати інвестиційні потоки у напрямі визначених пріоритетів інноваційного розвитку. Однак внутрішнього ресурсу в країні бракуватиме, тому інноваційна модель розвитку потребує залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів.

Проте, існують ряд загроз для національної економіки з боку іноземних інвесторів. Проведення дослідження світової практики залучення потужного іноземного капіталу дало можливість виділити ряд ключових загроз для країни-донора, а саме: втрата державою власних інструментів управління; закріплення за країною сировинної спрямованості в системі розподілу праці; ігнорування іноземним інвестиційним капіталом питань соціального й екологічного характеру; використання іноземним капіталом потенціалу вітчизняних підприємств для розвитку власних підприємств; розвиток вітчизняних підприємств і галузей у напрямі максимально повного забезпечення потреб іноземних інвесторів; виштовхування з ринку вітчизняних підприємств, діяльність яких перешкоджає функціонуванню корпорацій-інвесторів (з порушенням антимонопольного законодавства) тощо [4, с. 6]. Фактично сьогодні Україна навряд чи зможе забезпечити утримання у своїх межах економічного ефекту від інноваційних проектів, виконаних за участю потужних іноземних інвесторів, наприклад, таких, як ТНК, а тому доцільно звести до мінімуму їх роль у реалізації інноваційних проектів.

Як зазначалося, економічне зростання не можливе без впровадження інновацій, які в свою чергу можуть вплинути технологічний прогрес в країні. Вони здатні запровадити нові галузі та виробництво зовсім нових товарів та послуг. Проаналізувавши дані таблиці 1 можна зробити висновок, що в Україні існує нагальна потреба в підвищенні інноваційної активності. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями за період 2000—2014 рр. не досягала позначки 20%. Тільки в 2000 та в 2002 році цей показник склав 18%. Порівнюючи ці дані з 2014 роком можна відслідкувати негативну тенденцію, адже питома вага зменшилась майже на 2 п.п. В 2014 році було придбано машин, обладнання та програмного забезпечення на суму 5115,3 млн грн., що майже вдвічі менше ніж в 2011 році. Проте, на дослідження і розробки в 2014 році було витрачено 1754,6 млн грн., що є найбільшим показником за аналізований період. Як правило, інноваційною складовою діяльності переймаються в більшій мірі приватні підприємства, ос-

кільки конкуренція на ринку змушує їх використовувати нові досягнення науки аби збільшити ефективність та продуктивність праці.

Що до джерел фінансування інноваційної діяльністю то загальна сума витрат в 2014 році склала 7695,9 млн грн. З даних таблиці 2 видно, що частка іноземних інвестицій в 2014 році склала всього 1,8 %. Тому існує нагальна потреба в залученні іноземних інвесторів для фінансування інноваційної діяльності, але в той мірі, щоб враховувались інтереси держави. Як правило, підприємства, залучають для витрат на інновації власні кошти. У 2014 році, частка власних коштів у загальному обсязі витрат склала майже 85%, що на 12 п.п. більше ніж у 2013 році.

Розглядаючи досвід зарубіжних країн, можна стверджувати, що одним з найважливіших напрямів вдосконалення фінансового механізму інвестування інноваційної діяльності в умовах макроекономічної нестабільності є посилення державного регулювання у сфері капітального інвестування, що має супроводжуватись переглядом пріоритетів державного інвестування та потребує відповідного вдосконалення процедур спрямування бюджетних коштів на реалізацію визначених стратегічних пріоритетів, створення передумов структурної перебудови економіки на інноваційній основі з урахуванням наявного науково-технічного та інноваційного потенціалу [6, с. 164].

Держава, в будь-якому випадку, залишається важливим інвестором, а бюджетні кошти мають бути спрямовані на капітальні інвестиції в інфраструктуру, нові технології, освіту, тобто мати цільове призначення. Механізми державного сприяння економічного зростання полягає в організації належного контролю за відбором, формуванням та виконанням бюджетних програм, їх результативністю. Крім цього, слід чітко визначити джерела фінансування прийнятих програм.

ВИСНОВКИ

Отже, інвестиції можуть слугувати чинником довгострокового економічного зростання, але в тому випадку якщо вони мають цільове призначення. Крім того, інноваційної діяльності України в сучасних умовах потребує механізму одночасного фінансування із різноманітних джерел. Принцип багатоджерельного фінансування, наприклад, шляхом створення позабюджетних фондів фінансування НДДКР, через залучення приватного капіталу, комерційних банків, інших фінансово-кредитних установ, використання фондів інструментів, що найбільшою мірою сьогодні відповідає реаліям економіки України.

Держава повинна інвестувати в освіту та науку, оскільки людський капітал є одним із факторів економічного розвитку. Створити всі умови для продуктивної праці наукових та технологічних парків. Оскільки в розвинених країнах вони є основним елементом інфраструктури, що забезпечує функціонування інноваційної моделі національної економіки і основу частину фінансування одержують від держави.

Таблиця 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн грн.					
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10821,0	7969,7	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3
2014*	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8

* Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: [5].

Література:

1. Шумпетер Йозеф. Теория экономического развития. — М.: Директмедиа Паблшинг, 2008. — 401 с.
2. "Technical Change and The Aggregate Production Function", Review of Economics and Statistics, August 1957
3. Дорнбуш Рудігер, Фішер Стенлі. Макроекономіка / Пер. з англ. В. Мусієнко та В. Овсієнко. — К.: Основи, 1996. — 814 с. — С. 697.
4. Брайловський І.А. Інвестиційна діяльність і економічний розвиток: методологічний аспект: автореф. дис. канд. екон. Наук: 08.00.01/ Брайловський І.А.; Донецький національний університет. — Д., 2010. — С. 6.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Паранчук С.В. Особливості інвестування інноваційного розвитку національного господарства // Інвестиції, інновації в економіці. — 2013. — № 1. — С. 164.

References:

1. Schumpeter, J. (2008), "The Economic Theory of development", Dyrektmedya Pablyshynh, Moscow, Russia.
 2. "Technical Change and The Aggregate Production Function", Review of Economics and Statistics, August 1957.
 3. Dornbusch, R. Fisher, S. (1996), "Macroeconomic", Osnovy, Kiev, Ukraine.
 4. Braylovskyy, I.A (2010), "Investment activity and economic development: methodological aspect", Ph.D. Thesis, Economic Science, Donetsk National university, Donetsk, Ukraine.
 5. Government committee of statistic of Ukraine. Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 6. Paranchuk, S.V. (2013), "Features of the investment of innovation development of the national economy", Investments in innovation economy, vol.1, p. 164.
- Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПЛАНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

К. Moskalenko,

Postgraduate, Vasyl Karazin National University of Kharkiv, Kharkiv

ECONOMIC-MATHEMATICAL MODEL OF PLANNING OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF MACHINE-BUILDING COMPLEX OF UKRAINE

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень та практичних розробок у галузі планування зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств, зокрема підприємств машинобудування, сьогодні залишаються не вирішеними питання, пов'язані з розробкою та впровадженням економіко-математичних моделей планування ЗЕД підприємств машинобудівного комплексу національного господарства України. Автором обгрунтовано, що при виборі методів прогнозування необхідно віддавати перевагу кількісним методам прогнозування. У роботі побудовано економіко-математичну модель планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу національного господарства, суть якої полягає у обгрунтуванні на основі достовірного прогнозування ступеня впливу чинників макросередовища на планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу національного господарства України. Достовірність побудови довгострокових прогнозів потребує використання, аналізу, порівняння декількох методів; визначення їх переваг та недоліків. Цей факт треба враховувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу, за необхідності вносити відповідні корективи з метою поліпшення бажаних показників.

Despite the large number of research and practical developments in the field of planning of foreign economic activities of industrial enterprises, including machine building ones, the issues related to the development and implementation of economic and mathematical models of FEA planning of national machine-building enterprises of Ukraine remain unresolved. The author has proved that priority should be given to quantitative forecasting methods while choosing the methods of forecasting.

The paper presents the economic-mathematical model of planning of foreign economic activities of national machine-building complex, which is based on justification on the basis of reliable forecasting the degree of macro factors influence on planning of foreign economic activities of the national machine-building complex of Ukraine.

Reliability of long-term forecasts requires the use, analysis, and comparison of several methods as well as revealing their strengths and weaknesses.

This fact should be considered while planning foreign economic activity of machine-building complex making appropriate adjustments to improve the desirable indicators in case of need.

Ключові слова: планування, зовнішньоекономічна діяльність, модель, машинобудівний комплекс.

Key words: planning, foreign economic activity, model, machine-building complex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Машинобудівний комплекс України є однією з провідних та бюджетоутворюючих галузей національної економіки, незважаючи на існуючі проблеми які стосуються: енерго — та матеріалоємності продукції, зношеності виробничих активів, податкового навантаження та інших. З огляду на це гостро стає проблема удосконалення планування зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудівного комплексу України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВІРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питанням планування зовнішньоекономічної діяльності присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених як Макогон Ю. [1], Рум'янцева А. [2], Прокушева Е. [3], Стровського Л. [4], Черевань В. [5] та інших відомих дослідників. Проте сьогодні залишаються не вирішеними питан-

Таблиця 1. Результати прогнозування за методом простого ковзного середнього (simple moving average)

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2					
f_k	-	-	-	98,967	97,467	97,467	97,622	97,430	97,506	97,519

ня, пов'язані з розробкою та впровадженням економіко-математичних моделей щодо підвищення ефективності планування ЗЕД підприємств машинобудівного комплексу національного господарства України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є розробка економіко-математичної моделі планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Планування роботи будь-якої сфери економічної діяльності базується на прогнозуванні результатів. Дійсно, прогнозування — це визначення тенденцій та перспектив розвитку тих чи інших процесів, яке базується на аналізі їх попередніх станів [6].

Економічне прогнозування є системою наукових досліджень про можливі напрями майбутнього розвитку економіки та її окремих сфер. Наукове прогнозування виступає формою наукового передбачення, яке передуює розробці соціально-економічних і науково-технічних програм і планів.

У залежності від періоду прогнозування прогнози поділяються на короткострокові (до трьох місяців), середньострокові (до двох-трьох років) та довгострокові (більше двох-трьох років).

При виборі методів прогнозування, треба усвідомлювати, що деякі з методів потребують великої кількості початкових даних — кількісні методи (quantitative methods), а інші — працюють взагалі без наявності достовірної інформації, базуються, наприклад, на досвіді експертів — якісні методи (qualitative methods).

При виборі методів прогнозування ми звертали увагу на те, що якісні методи, наприклад, широко відомий метод Делфі, дають задовільний результат лише при короткостроковому прогнозуванні. Наша мета — довгостроковий прогноз. Тому перевагу ми віддали саме кількісним методам.

Застосування будь-яких кількісних методів потребує великої підготовки: збору, аналізу, статистичної обробки даних. Нами був досліджений період 2010—2014 роки.

Скористаємося поняттям часового тренду — основної тенденції зміни часового ряду. Прогнозування економічних показників на базі трендових моделей базується на екстраполяції як методі наукового прогнозування [7].

У рамках вивчаємої проблеми під екстраполяцією ми розуміємо поширення закономірностей, які встановили в досліджений період, за його межі.

Побудуємо інтервальний трендовий ряд, в якому значення показників, що досліджуються, вказуються не в фіксовані моменти часу, а відповідають певному інтервалу. Для зручності запису інтервал [2010; 2011) будемо позначати як 2010, [2011; 2012) як 2011 і т.д.

На прикладі показника "Індекс податкового навантаження (Total tax rate), відсотків" таблиці "Динаміка чинників макросередовища функціонування машинобудівного комплексу за 2010—2014 рр.", трендовий

ряд має вигляд:

t_i	2010	2011	2012	2013	2014
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2

Достовірність побудови довгострокових прогнозів потребує від нас використання, аналізу, порівняння декількох методів; визначення їх переваг та недоліків [8]. Детально проілюструємо застосування всіх обраних методів на прикладі розглянутого тренда, результати аналізу всіх інших показників розташуємо у доданках.

Метод простого ковзного середнього (simple moving average) полягає у тому, що розрахування показника на прогнозуємий момент часу базується на отриманні середніх значень цього показника за декілька попередніх моментів, тобто:

$$f_k = \frac{\sum_{k-i}^{k-1} x_i}{N} \tag{1}$$

де f_k — значення показника за прогнозом, x_i — попередні (експериментально отримані) значення показника, N — величина інтервалу "згладжування".

У представлених розрахунках приймали та розширили горизонт прогнозування шляхом використання попередньо розрахованих показників (табл. 1).

Метод зваженого ковзного середнього (weighted moving average) базується на тому факті, що вплив всіх реальних показників, що використовуються при розрахунках, не є однаковим, більш "свіжі" данні, як правило, впливовіші. При цьому вводиться поняття "ваги" кожного з показників: старіші дані мають меншу вагу, свіжіші — більшу. Математично цей метод можна описати формулою:

$$f_k = \sum_{i=1}^N \omega_{k-i} \cdot x_{k-i} \tag{2}$$

Зауважимо, що величина "ваги" ω_k завжди величина додатна й задовольняє умові $0 \leq \omega_k \leq 1$.

При розрахунках ми приймали $N = 3$ і $\omega_1 = 0,1$, $\omega_2 = 0,3$, $\omega_3 = 0,6$ (ці вагові коефіцієнти використовуються найчастіше). Зауважимо, що був проведений числовий експеримент з іншими значеннями вагових коефіцієнтів. За його результатом переконалися, що обрані вагові коефіцієнти дають найсприятливіші показники. Результати обчислень зведені в таблиці 2.

Метод експоненційного згладжування (exponential smoothing) [37] враховує відхилення попереднього прогнозу від реального значення показника. Математично цей метод виражається формулою:

$$f_k = \alpha \cdot x_{k-1} + (1 - \alpha) \cdot f_{k-1} \tag{3}$$

де x_{k-1} — реальне значення показника в тренді t_{k-1} , f_k — прогноз на момент t_k , α — константа сглажування (приймає значення $0 < \alpha < 1$).

Як і в попередньому методі, значення константи α обирається методом числового експерименту. Ми обрали $\alpha = 0,2$. В якості першого прогнозу виступає середнє значення двох перших експериментальних числових даних. Результати обчислень представлені в таблиці 3.

Метод проектування тренда (trend projection). Основною ідеєю цього методу є побудова лінії, яка "в середньому" найменше відхиляється від масиву точок, заданих трендом. Для відображення основної тенденції зміни показників

Таблиця 2. Результати прогнозування за методом зваженого ковзного середнього (weighted moving average)

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2					
f_k	-	-	-	98,770	98,310	97,480	97,468	97,445	97,455	97,453

Таблиця 3. Результати прогнозування за методом експоненційного згладжування (exponential smoothing)

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2	
f_k	99,950	99,360	100,068	99,454	99,204	98,803

Таблиця 4. Дані для проектування лінійного тренду

t_i	x_i	$x_i \cdot t_i$	t_i^2
1	97,0	97,0	1
2	102,9	205,8	4
3	97,0	291,0	9
4	98,2	392,8	16
5	97,2	486,0	25
Σ	15	492,3	1472,6

Таблиця 5. Результати прогнозування за методом лінійного тренда

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2					
f	99,320	98,890	98,460	98,030	97,600	97,170	96,740	96,310	95,880	95,450

Таблиця 6. Дані для проектування квадратичного тренда

t_i	x_i	$x_i \cdot t_i$	t_i^2	t_i^3	t_i^4	$x_i \cdot t_i^2$
1	97,0	97,0	1	1	1	97,0
2	102,9	205,8	4	8	16	411,6
3	97,0	291,0	9	27	81	873,0
4	98,2	392,8	16	64	256	1571,2
5	97,2	486,0	25	125	625	2430,0
Σ	15	492,3	1472,6	55	225	979

використовують будь-які функції, але частіше за все — поліномами:

— $f_k = a_0 + a_1 \cdot t$ — поліном першої степені (4);

— $f_k = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2$ — поліном другої степені (5);

— $f_k = a_0 + a_1 \cdot t + a_2 \cdot t^2 + \dots + a_n \cdot t^n$ — поліном n -ої степені (6).

Тут $a_0, a_1, a_2 \dots$ — параметри поліномів. У статистичній практиці вони мають свою інтерпретацію: a_0 — характеризує середні умови розвитку ряду динаміки параметру, a_1 — швидкість зростання (падіння, при від'ємних значеннях), a_2 — прискорення зростання (падіння). Значення параметрів поліномів знаходяться методом найменших квадратів. Суть його полягає в визначенні таких коефіцієнтів розкладу, при яких сума квадратів відхилень розрахованих значень від фактичних була б мінімальною. Таким чином, ці коефіцієнти знаходять мінімізацією виразу:

$$\sum_{i=1}^N (x_i - f_i)^2 \rightarrow \min \quad (7),$$

де N — число елементів ряду,

x_i — фактичне значення параметру,

f_i — розраховане значення.

В результаті мінімізації отримується система нормаль-

Таблиця 7. Результати прогнозування за методом квадратичного тренда

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2					
f	99,224	98,506	97,596	96,764	95,200	93,714	92,036	90,166	88,104	85,850

них рівнянь:

$$\begin{cases} n \cdot a_0 + a_1 \sum t_i + a_2 \sum t_i^2 + \dots + a_n \sum t_i^n = \sum x_i \\ a_0 \sum t_i + a_1 \sum t_i^2 + a_2 \sum t_i^3 + \dots + a_n \sum t_i^{n+1} = \sum x_i \cdot t_i \\ \dots \\ a_0 \sum t_i^n + a_1 \sum t_i^{n+1} + a_2 \sum t_i^{n+2} + \dots + a_n \sum t_i^{2n} = \sum x_i \cdot t_i^n \end{cases} \quad (8).$$

Ми проведемо проектування за допомогою лінійного (поліномом 1-ої степені) та квадратичного (поліномом 2-ої степені) трендів для розглядаемого показника та порівняємо результати. Для обчислення коефіцієнтів розкладу будемо вважати 1-им 2010 рік, 2-им — 2011, ..., 5-им — 2014. З метою проектування лінійного тренду складемо таблицю 4.

За її результатами складемо систему лінійних алгебраїчних рівнянь:

$$\begin{cases} 5a_0 + 15a_1 = 492,3 \\ 15a_0 + 55a_1 = 1472,6. \end{cases}$$

Розв'язання системи методами лінійної алгебри дає шукані коефіцієнти: $a_0 = 99,75$, $a_1 = -0,43$. Отже, лінійний тренд остаточно виглядає:

$$f = -0,043t + 99,75.$$

Занесемо результати обчислень у таблицю 5.

Графічно лінійний тренд зображають прямою лінією. При цьому виділяють висхідний, спадний та боковий тренди. Висхідний тренд характеризується як лінію "підтримки", а спадний — як лінію "опіру". Як бачимо, у розглянутому прикладі, ми отримали лінію опіру.

Спроектуємо шукані показники за допомогою квадратичного тренда. Для цього складемо систему лінійних алгебраїчних рівнянь (з попереднім обчисленням відповідних коефіцієнтів за допомогою таблиці 6).

$$\begin{cases} 5a_0 + 15a_1 = 492,3 \\ 15a_0 + 55a_1 = 1472,6 \\ 55a_0 + 225a_1 + 979a_2 = 5382,8 \end{cases}$$

Її розв'язання приводить к наступному вигляду поліному другої степені:

$$f = -0,096t^2 - 0,043t + 99,75.$$

Занесемо результати обчислень у таблицю 7.

Для наочності зведемо результати прогнозування всіма запропонованими методами в таблицю 8.

В процесі прогнозування неминує виникають помилки прогнозу. Помилкою прогнозу вважають розбіжність між вимірними та спрогнозованими значеннями. При цьому слід відзначити, що в прогнозуванні вважається, що до того моменту, коли значення прогнозу знаходиться в обраних достовірних межах, ці розбіжності не є помилкою.

Вимірювання помилок прогнозу проводиться за такими показниками, як:

— середнє абсолютне відхилення (MAD)

$$MAD = \frac{\sum_{i=1}^N |x_i - f_i|}{N} \quad (9);$$

— середнє квадратичне відхилення (MSE)

$$MSE = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - f_i)^2}{N} \quad (10).$$

Результати вимірювання помилок за цими показниками для всіх використаних методів зведені в таблиці 9.

Вимірювання помилок двома методами обов'язково, тому що, наприклад, показник **MSE** дозволяє виявити окремі великі відхилення від фактичних даних. За допомогою **MSE** можна обрати такі методи прогнозування, які дають стабільні прийнятні середні помилки та відхилити ті методи, для

Таблиця 8. Результати прогнозування за всіма використаними методами

t_i	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
x_i	97,0	102,9	97,0	98,2	97,2					
метод простого ковзного середнього	-	-	-	98,967	97,467	97,467	97,622	97,430	97,506	97,519
метод зваженого ковзного середнього	-	-	-	98,770	98,310	97,480	97,468	97,445	97,455	97,453
метод експоненційного згладжування	99,950	99,360	100,068	99,454	99,204	98,803				
метод лінійного тренда	99,320	98,890	98,460	98,030	97,600	97,170	96,740	96,310	95,880	95,450
метод квадратичного тренда	99,224	98,506	97,596	96,764	95,200	93,714	92,036	90,166	88,104	85,850

яких характерні невеликі помилки, але припускаються великі похибки.

Порівняння всіх методів за двома показниками дозволяють зробити висновок про невелику точність прогнозів за методами експоненційного згладжування та квадратичного тренду. В подальших розрахунках ми виключимо метод квадратичного тренду з кількісного прогнозування економічних показників, а метод експоненційного згладжування, про недоліки якого вже було вказано раніше, залишимо.

Аналіз всіх обчислених результатів дає можливість зробити наступні висновки:

— метод лінійного тренду при довгостроковому прогнозуванні за умови різких коливань значень фактичних (вимірних) даних дає лише "оптимістичний" (при $a_1 > 0$) або "песимістичний" (при $a_1 < 0$) прогноз; для достовірного кількісного аналізу він не придатний. Використовувати його слід або при короткостроковому прогнозуванні, або для виявлення тенденції розвитку — зростання або падіння досліджуваних показників;

— методи простого та зваженого ковзного середнього, на наш погляд, дозволяють отримати більш "реалістичні" прогнози. Результат без різких коливань показників. Такий результат демонструє "ідеальну" модель стабільної роботи будь-якого комплексу.

Методи простого та зваженого ковзного середнього, експоненційного згладжування та лінійного тренду були використані при прогнозуванні динаміки зміни коефіцієнта адаптованості зовнішньоекономічної діяльності за всіма показниками до чинників макросередовища функціонування у періоді 2011—2014 рр.

Автором визначені середні значення коефіцієнтів адаптованості зовнішньоекономічної діяльності за різними показниками до чинників макросередовища функціонування у періоді 2011—2014 рр. та математична перевірка їх достовірності. З'ясувати, який з коефіцієнтів адаптованості за усіма показниками дає найбільше (найменше) значення знаходження середнього арифметичного не є коректним, тому що за різними показниками тенденція зміни коефіцієнта адаптованості може суттєво відрізнятись. Тому скористаємося методом кластеризованих ранжировок [9].

Для зручності позначимо як:

- 1 — індекс податкового навантаження;
- 2 — індекс пред'явленого екологічного податку машинобудівним підприємствам, установам, організаціям;
- 3 — індекс інфляції;

Таблиця 9. Результати вимірювання помилок за показниками *MAD* і *MSE*

	<i>MAD</i>	<i>MSE</i>
метод простого ковзного середнього	0,517	0,230
метод зваженого ковзного середнього	0,840	0,779
метод експоненційного згладжування	2,562	7,250
метод лінійного тренда	1,670	4,903
метод квадратичного тренда	2,130	6,134

4 — індекс вартості короткострокових кредитів за даними статистичної звітності банків України для суб'єктів господарювання у національній валюті;

5 — індекс вартості довгострокових кредитів за даними статистичної звітності банків України для суб'єктів господарювання у національній валюті;

6 — індекс вартості короткострокових кредитів за даними статистичної звітності банків України для суб'єктів господарювання у іноземній валюті;

7 — індекс вартості довгострокових кредитів за даними статистичної звітності банків України для суб'єктів господарювання у іноземній валюті;

8 — індекс офіційного курсу гривні щодо іноземної валюти (долару США);

9 — індекс облікової ставки національного банку України;

10 — індекси цін постачальників електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

Ранжування перелічених індексів будемо за величиною в інтервалах:

0,50-0,54;	0,55-0,59;	0,60-0,64;	0,65-0,69;
0,70-0,74;	0,75-0,79;	0,80-0,84;	0,85-0,89;
0,90-0,94;	0,95-0,99;	1,00-1,04;	1,05-1,09;
1,10-1,14;	1,15-1,19;	1,20-1,24;	1,25-1,29.

У такому випадку вектор переваг за показником "Індекс обсягу експорту продукції підгалузевий машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції" виглядає як:

$$G_1 = \left\{ \begin{matrix} 7 \\ 6 \\ 1,3,10 \\ 2,5,8 \\ 4,9 \end{matrix} \right\}$$

Аналогічно побудуємо вектори переваг за іншими показниками:

"Індекс обсягу імпортованих ресурсів для виробництва готової продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції"

$$G_2 = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,6 \\ 2,3,5,10 \\ 4,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу експорту продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво електричного устаткування"

$$G_3 = \begin{pmatrix} 7 \\ 6 \\ 1,3,10 \\ 2,4,5,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу імпортованих ресурсів для виробництва готової продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво електричного устаткування"

$$G_4 = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,6 \\ 2,3,5,10 \\ 4,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу експорту продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань"

$$G_5 = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,3,6,10 \\ 2,4,5,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу імпортованих ресурсів для виробництва готової продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань"

$$G_6 = \begin{pmatrix} 6 \\ 7 \\ 1 \\ 2,5 \\ 3,10 \\ 4,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу експорту продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів"

$$G_7 = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,2 \\ 3,5,10 \\ 4,8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу імпортованих ресурсів для виробництва готової продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів"

$$G_8 = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,6 \\ 2,3,4,5,10 \\ 8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу експорту продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво інших транспортних засобів"

$$G_9 = \begin{pmatrix} 6,7 \\ 1,2,3,10 \\ 5,8 \\ 4,9 \end{pmatrix}$$

"Індекс обсягу імпортованих ресурсів для виробництва готової продукції підгалузей машинобудування" підгалузі машинобудування "Виробництво інших транспортних засобів"

$$G_{10} = \begin{pmatrix} 7 \\ 1,6 \\ 2,3,4,5,10 \\ 8 \\ 9 \end{pmatrix}$$

Найзручнішим є представлення ранжирувань за допомогою матриць відношень, елементи яких визначаються у відповідності з правилом:

$$p_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } x_i > x_j \\ -1, & \text{якщо } x_i < x_j \\ 0, & \text{якщо } x_i \sim x_j \end{cases} \quad (11).$$

Матриця відношень для вектора згідно з запропонованим правилом має вигляд:

G_1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	0	1	0	1	1	-1	-1	1	1	0
2	-1	0	-1	1	0	-1	-1	0	1	-1
3	0	1	0	1	1	-1	-1	1	1	0
4	-1	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1	0	-1
5	-1	0	-1	1	0	-1	-1	0	1	-1
6	1	1	1	1	1	0	-1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1
8	-1	0	-1	1	0	-1	-1	0	1	-1
9	-1	-1	-1	0	-1	-1	-1	-1	0	-1
10	0	1	0	1	1	-1	-1	1	1	0

Аналогічно будуються матриці відношень всіх інших векторів переваг. Для остаточного ранжирування скористаємося відстанню Кемені між бінарними відношеннями (до речі, цим методом користуються при якісному економіко-математичному прогнозуванні на основі експертних оцінок):

$$\begin{aligned} \sum_{v=1}^m D(P, P_v) &= \sum_{v=1}^m \sum_{i < j} |P_{ij}^{(v)} - P_{ij}| = \\ &= \sum_{i < j} \sum_{v=1}^m |P_{ij}^{(v)} - P_{ij}| = \sum_{i < j} \sum_{v=1}^m d_{ij}(P, P_v) \end{aligned} \quad (12).$$

Тобто відстанню Кемені є число, яке дорівнює сумі модулів різностей елементів, що розташовані на тих же самих місцях у відповідних їм матрицях. Тобто, сумарну відстань від P до P_1, \dots, P_k можна обчислити за формулами:

$$d_{ij} = \begin{cases} 0, & \text{якщо } p_{ij} = 1 \\ 1, & \text{якщо } p_{ij} = 0 \\ 2, & \text{якщо } p_{ij} = -1 \end{cases} \quad (13).$$

За результатами ранжирування сформуємо матрицю втрат. Елементи матриці втрат визначають за формулою:

$$r_{ij} = \sum_{v=1}^m d_{ij}(P, P_v) \quad (14),$$

де P — довільне ранжирування, в якому $p_{ij} = 1$.

Отже, матриця втрат за результатами ранжирування має вигляд (праворуч вказані суми елементів кожного рядка):

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	$\sum d_{ij}$
1	10	2	4	0	0	15	20	0	0	4	55
2	18	10	11	4	8	20	20	3	0	11	105
3	16	9	10	2	7	19	20	0	0	10	93
4	20	16	18	10	16	20	20	10	2	18	150
5	20	12	13	4	10	20	20	4	0	13	116
6	5	0	1	0	0	10	16	0	0	1	33
7	0	0	0	0	0	4	10	0	0	0	14
8	20	17	20	10	16	20	20	10	0	20	153
9	20	20	20	19	20	20	20	20	10	20	189
10	16	9	10	2	7	19	20	0	0	10	93

За допомогою метода кластеризованих ранжировок ми встановили "рейтинг" середніх значень коефіцієнтів адаптованості за зростанням (від найбільшого — 7 показника, до найменшого — 9 показника):

7	6	1	3,10	2	5	4	8	9
---	---	---	------	---	---	---	---	---

Відзначимо, що результати, отримані ранжируванням добре корелюють з результатами, отриманими простим знаходженням середнього арифметичного (табл. 10, рис. 1).

З представлених обчислень та діаграми випливає висновок, що найвищі значення коефіцієнтів адаптованості за всіма напрямками є у показників 7, 6, 1, а найнижчі — 9, 8, 4.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У роботі побудовано економіко-математичну модель планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу національного господарства, суть якої полягає у обґрунтуванні на основі достовірного прогнозування ступеню впливу чинників макросередовища на планування зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу національного господарства України. На думку автора, достовірність побудови довгострокових прогнозів потребує використання, аналізу, порівняння декількох методів; визначення їх переваг та недоліків. Цей факт треба враховувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного комплексу, при необхідності вносити відповідні корективи з метою поліпшення бажаних показників.

Література:

1. Макогон Ю.В. Внешнеэкономическая деятельность: организация, управление, прогнозирование: учебник. — Донецк: Альфа-Прес, 2004. — 344 с.
2. Румянцев А. П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: навч. посібник. — К.: ЦНЛ, 2004. — 377 с.
3. Прокушев Е.Ф. Внешнеэкономическая деятельность. Инкотермс-2000: учеб. пособие. — М.: "Дашков и К", 2003. — 307с.
4. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: учебник / Под ред. Л.Е. Стровского. — М.: Юнити, 2003.
5. Черевань В.П., Рум'янцев А.П., Романенко Л.Ф. Міжнародна економічна діяльність: навч. посібник. — К: Видавничий Дім "Слово", 2003. — 280 с.
6. Шикин Е. В., Чхартишвили А. Г. Математические методы и модели в управлении: учеб. пособие. — 3-е изд. — М.: Дело, 2004. — 440 с. — (Сер. "Классический университетский учебник").
7. Грешилов А.А., Стакун В.А., Стакун А.А. Математические методы построения прогнозов. — М.: Радио и связь, 1997. — 112 с.
8. Экономико-математические методы и прикладные модели: учебное пособие для вузов / В. В. Федосеев, А. Н. Гармаш, Д.М. Дайитбегов и др.; Под ред. В.В. Федосеева. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 391 с.
9. Горский В. Г. Метод согласования кластеризованных ранжировок / В.Г. Горский, А.И. Орлов, А.А. Гриценко // Автоматика и телемеханика. 2000. №3. — С. 159— 167.

References:

1. Makogon, Ju.V. (2004), Vneshnejekonomicheskaja dejatel'nost': organizacija, upravlenie, prognozirovanie [Foreign Trade: organization, management, forecasting], Al'fa-Pris, Doneck, Ukraine.

Таблиця 10. Рейтенгування показників за методом кластеризованих ранжировок та середнім арифметичним

Номер показника	Рейтинг за методом кластеризованих ранжировок	Середнє арифметичне показника за 10-ма напрямками	Рейтинг за середнім арифметичним
1	3	0,912	3
2	6	0,873	6
3	4,5	0,880	5
4	8	0,830	8
5	7	0,868	7
6	2	0,950	2
7	1	0,968	1
8	9	0,827	9
9	10	0,764	10
10	4,5	0,882	4

Середні значення коефіцієнтів адаптованості

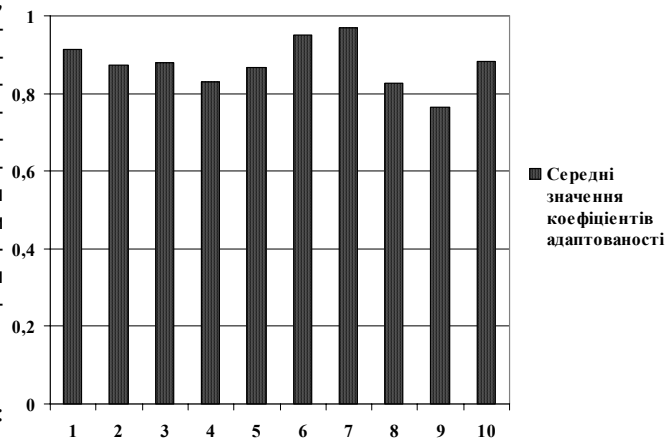

Рис. 1. Середні значення коефіцієнтів адаптованості

2. Rumiantsev, A. P. and Rum'iantseva, N.S. (2004), Zovnishn'oeconomichna diial'nist' [Foreign economic activity], TsNL, Kyiv, Ukraine.
3. Prokushev, E.F. (2003), Vneshnejekonomicheskaja dejatel'nost'. Inkoterms-2000 [Foreign economic activity. Incoterms 2000], Dashkov i K, Moscow, Russian Federation.
4. Strovskij, L.E. (2003), Vneshnejekonomicheskaja dejatel'nost' predpriyatija [Foreign economic activity of the enterprise], Juniti, Moscow, Russian Federation.
5. Cherevan', V.P. Rum'iantsev, A.P. and Romanenko, L.F. (2003), Mizhnarodna ekonomichna diial'nist' [International economic activity], Vydavnychij Dim "Slovo", Kyiv, Ukraine.
6. Shikin, E. V. and Chhartishvili, A. G. (2004), Matematicheskie metody i modeli v upravlenii [Mathematical methods and models in management], 3rd ed, Delo, Moscow, Russian Federation.
7. Greshilov, A. A. Stakun, V.A. and Stakun, A. A. (1997), Matematicheskie metody postroenija prognozov [Mathematical methods of forecasting], Radio i svjaz', Moscow, Russian Federation.
8. Fedoseev, V. V. Garmash, A. N. Dajitbegov, D.M. and Fedoseeva, V.V. (1999), Jekonomiko-matematicheskie metody i prikladnye modeli [Economic-mathematical methods and applied models], JuNITI, Moscow, Russian Federation.
9. Gorskij, V. G. Orlov, A.I. and Gricenko, A.A. (2000), "Matching method of clustered rankings", Avtomatika i telemehnika, vol. 3, pp. 159— 167.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015 р.

О. О. Полуляхова,
аспірант кафедри управління та фінансово-економічної безпеки,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України", м. Суми

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОГО СТРАХОВОГО РИНКУ НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

O. Poluliakhova,
graduate student of the Department of Economic and financial security the Ukrainian Academy
of Banking of the National Bank of Ukraine

THE IMPACT OF THE INTERNAL INSURANCE MARKET FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM INDUSTRY IN UKRAINE

У статті досліджено взаємозв'язок між страховим ринком та туристичною галуззю. Виявлено релевантні фактори впливу на розвиток внутрішнього страхового ринку та обгрунтовано його роль та місце в системі функціонування туристичної галузі.

In the article the relationship between the insurance market and tourism industry. Discovered relevant factors influence the development of the domestic insurance market and proved its role and place in the functioning of the tourism industry.

*Ключові слова: туристична галузь, страховий ринок, туристичний продукт, страховий продукт.
Key words: tourist industry, insurance market, tourism product, insurance product.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день туризм виступає однією з ключових галузей економічної діяльності у структурі національної економіки країн світу в цілому та України, зокрема. Україна Сучасний туризм є стимулятором ефективної роботи підприємств та організацій всіх форм власності; водночас він виступає каталізатором розвитку таких галузей господарства, як промисловість, будівництво, фінансова діяльність, торгівля, харчова промисловість, зв'язок та інших. З іншого боку, проведення оптимізації туристичної діяльності нерозривно пов'язано з розвитком внутрішнього страхового ринку. Ефективне функціонування туристичної діяльності неможливе без страхування, оскільки характеризується високим ступенем ризикованості, що підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань туристичного потенціалу, а також перспектив та проблем активних видів туризму, приділено багато робіт як українських, так і зарубіжних вчених таких, як: Антонюка Е. [13,14], Бейдика О. [2], Брижака П. [3], Ворошилової Г. [4] Гайдука А. [5], Данільчука В. [1], Дядечко Л. [8], Кифяка В. [6], Любіцевої О. [7], Мальської М. [13], Панкової Є. [8], Свида І. [10], Стафійчука В. [8], Суходуба В. [13], Ткаченко Т. [14] та інших авторів. У той же час недостатня увага вчених приділяється вирішенню питань щодо теоретичних та практичних потреб у розробці спеціальної економічної концепції туризму, яка б розкрила його економічний контекст поточних проблем та налагодила ефективне функціонування фінансової складової туристичної

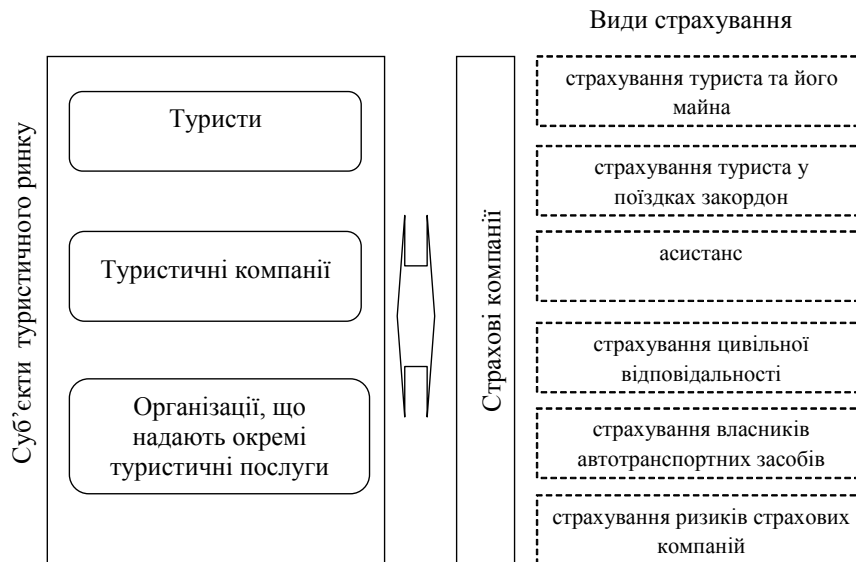

Рис. 1. Взаємодія суб'єктів туристичного ринку та страхових компаній

галузі. В розрізі дослідження сутності, функцій, принципів, особливостей функціонування, динаміки розвитку внутрішнього страхового ринку виділяються роботи науковців: Абрамітової Д., Вейнберга К., Власової Н., Козьменко О., Кузьменко О., Лисенко В., Охріменка О., Чмира Ю. та інших.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є визначення факторів впливу внутрішнього страхового ринку на ефективне функціонування туристичної галузі, дослідження взаємозв'язку між даними ринками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасний ринок страхування пропонує значну кількість страхових продуктів, завдяки яким він має можливість інтегруватися з іншими галузями економіки. Зокрема система взаємовідносин між туристом та страховою компанією — туристичне страхування — компенсує витрати, пов'язані внаслідок захворювання під час подорожі або нещасного випадку [19].

Діяльність туристичної компанії нерозривно пов'язана з страховою діяльністю. Сучасний ринок страхових послуг пропонує багато нових видів страхування, серед яких не останнє місце займає страхування туристичної галузі.

За останні роки туризм придбав статус одного з базових конкурентоспроможних елементів ефективної сервіс-орієнтованої економіки. Це спричинило виникненню нової сфери глобального конкурентного протистояння національних економі. Розвиток цього напрямку став причиною започаткування страховими компаніями страхового продукту, який пов'язаний з ризиками притаманними цьому виду послуг.

Виходячи з міжнародного досвіду, туристичне страхування активно застосовується для успішного функціонування туристичної галузі та розвитку еконо-

міки країни в цілому. В Україні такий сегмент страхового ринку, як страхування туристичної діяльності, має не достатній рівень розвитку та потребує вдосконалення для сталого розвитку національного страхового ринку.

У туристичній сфері види страхування охоплюють страхування туриста та його майна, страхування туриста у поїздках закордон (страхування від нещасного випадку та медичне), асистанс, страхування цивільної відповідальності, страхування власників автотранспортних засобів, страхування ризиків страхових компаній та інші [15].

Одним із основних видів страхування в туризмі є медичне страхування, яке частково або в повному обсязі забезпечує компенсацію витрат, пов'язаних з медичними послугами, послугами стаціонарного лікування, перевезення машиною швидкої допомоги, придбання ліків, догляд за хворим, а у випадку смерті за кордоном — транспортування тіла на батьківщину.

Не менш важливим є страхування від нещасних випадків, страховим випадком якого є: смерть застрахованого в результаті нещасного випадку, що відбувся із застрахованим під час дії договору страхування; інвалідність, одержана в результаті нещасного випадку; часткова втрата працездатності в результаті нещасного випадку, який мав місце під час дії договору страхування.

Компанії Асистанс є основним видом страхування туристів, коли відбувається відрядження фахівців за кордон з метою надання допомоги туристам на місці в грошовій чи іншій формі (рис. 1).

В останній час попит на туристичні послуги значно активізувався. Крім того, в умовах глобалізації світової економіки розвиток ринку туристичних послуг набув наступних тенденцій:

Високий динамізм. За останні 20 років середньорічні темпи приросту кількості іноземних туристів складають більше 5%, валютних надходжень — понад 10%. Кількість іноземних туристів в світі до 2020 року має зрости до 1578 млн чол. [6].

Розвиток нових форм транснаціоналізації. Поряд з традиційною горизонтальною інтеграцією, яка відбувається шляхом злиття, поглинання, відкриття філій, франчайзингу, все більшого поширення набуває вертикальна, коли в єдине ціле об'єднуються туроператори, готелі, транспортні підприємства і навіть заклади торгівлі, банки, страхові компанії та ін. Фактично відбувається проникнення в туристичний бізнес транспортних, банківських, страхових, рекламних, торгових, промислових компаній.

Подальша монополізація ринку. Наприклад, три найбільш великих туроператора Німеччини контролюють 70% ринку. Майже половину туристичних ринків Франції і Великобританії контролюють відповідно три і чотири провідних туроператора [9, с. 54—56]. Концентрація ринку і панування окремих регіонів може звузити можливості вибору і послабить конкуренцію. Вільна і справедлива конкуренція, при якій відсутні обмеження на входження в ринок, дає споживачам найкращу гарантію відповідності ціни якості [8].

Диверсифікація. Потужні туристичні компанії поряд з наданням туристичних послуг все більше в коло своїх інтересів включають суміжні виробництва та послуги.

Кооперація малих і середніх роздрібних туристичних компаній. В умовах витіснення малих і середніх фірм зі світового ринку туристичних послуг вони змушені об'єднуватися з метою ефективності функціонування з потужними туроператорами. Малі та середні компанії являють собою провідну ланку туристичної індустрії, і їх слід заохочувати і підтримувати, захищати від недобросовісної конкуренції [8].

Інформатизація світового ринку туристичних послуг. З ефективним розвитком інформаційних технологій відбуваються різкі зміни в туристичній галузі, мова йде про маркетингову діяльність, диференціацію та спеціалізацію турпродуктів.

Звуження спеціалізації, індивідуалізація надання туристичної послуги, підвищення вимог до її якості як наслідки зростаючої конкуренції на світовому ринку. Відбувається зміна форм організації послуг, зокрема зростає частка індивідуальних турів. У той же час відбувається переорієнтація на короткострокові, але часті поїздки. Існує конкуренцію між готелями, які представляють стандартний набір туристичних послуг, тим самим уступаючи закладам з вузькоспеціалізованою орієнтацією, мова йде про центри для конференцій, бізнес-клуби, спеціалізовані ресторани та інше.

Державна підтримка туризму. На сьогодні іноземний туризм є важливою складовою грошових надходжень в країну, тому більшість держав проводять політику максимального сприяння розвитку галузі шляхом пільгового оподаткування, державного кредитування та субсидування інфраструктури і т.п. При цьому рентабельність туризму не може бути єдиним критерієм визначення державного сприяння.

Зростання співпраці світового ринку туристичних послуг з іншими ринками — нерухомості, капіталу, інновацій, робочої сили. Наприклад, на межі ринків туристичних послуг і нерухомості виникла нова форма розміщення туристів — тайм-шер (англ. Timeshare, "поділ

часу"). Це не розміщення в готелі, але й не продаж нерухомості, а щось середнє між ними — придбання нерухомості, власність на яку обмежена в часі. Якщо в часи становлення цим бізнесом займалися переважно малі підприємці, то в даний час він є сферою інтересів великих корпорацій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, маючи вагомні передумови для розвитку туристичного ринку, Україна не використовує свій потенціал ефективно та в повному обсязі. Страховий ринок спроможний виступити каталізатором поступальних перетворень у туристичній галузі та виступити каталізатором покращення конкурентних переваг даного сектору вітчизняної економіки.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Бейдик О.О. // Енциклопедія сучасної України. — К., 2008. — Том 8.
3. Брижак П.М. Туристична галузь України — стан та напрямки подальшого розвитку // Науковий вісник. Чернівецький торговельно-економічний інститут. Випуск III. Економічні науки. — Чернівці, — 2005, — С. 527.
4. Ворошилова Г.О. Розвиток інвестиційних процесів у міжнародному туризмі / Г.О. Ворошилова // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. — Донецьк: ДонНУ, 2010. — 1050 с.
5. Гайдук А.Б. Інтегрований туристичний концерн — сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації / А.Б. Гайдук // Регіональна економіка. — 2006. — №2. — С. 204—211.
6. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Кифяк; Ред. О.В. Вілінська. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 298 с.
7. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: навч. посібник. — К.: Альтерпрес, 2007. — 369 с.
8. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П. Дядечко. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 224 с.
9. UNWTO [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mkt.unwto.org/en/barometer>
10. Свида І.В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І.В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. — 2009. — № 28 (3). — С. 64—69.
11. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, М.М. Ганич. — К.: Знання, 2008. — 661 с. Антонюк Е.В. Структурно-функціональні фактори розвитку міжнародного ринка туристических услуг: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.02 / Е.В. Антонюк. — К.: Киев. нац. экон. ун-т им. Вадима Гетьмана, 2008. — 19 с.
12. Охріменко О.О. "Страховий захист: менеджмент, маркетинг, економіки безпеки (туристське підприємництво)". — К.: Міжнародна агенція "Вес Zone". — 2005. — 414 с.

13. Суходуб В.С. Роль міжнародного туризму в економічному розвитку країн світу / В.С. Суходуб // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. — Луцьк, 2007. — № 12. — С. 245—251.

14. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. — 2-ге вид., випр. та доповн. — К.: КНТЕУ, 2009. — 463 с.

15. Kester John. Tourism Trends and Marketing Strategies Programme // 2010 International Tourism Results and Prospects for 2011: UNWTO News Conference HQ. — Madrid, Spain. — 17 January 2011. — 16 p.

16. Козьменко О.В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку. — Суми: Ділові перспективи, 2006. — 68 с.

17. Власова Н.М. Нові технології в індустрії туризму [Електронний ресурс] / Н.М. Власова, К.О. Вейнберг // Проблемы материальной культуры — географические науки. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/176/knp176_82-84.pdf

18. Чмир Ю. В. Роль страхування фінансових ризиків у сфері туризму України [Електронний ресурс] / Ю.В. Чмир. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Economics/25939.doc.htm

19. Лисенко В.С. Медичний туризм та перспективи його використання страховими компаніями / В.С. Лисенко, Д.Р. Абрамітова // Актуальні проблеми економіки та управління в сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (14—15 жовтня 2013 р., м. Дніпропетровськ). — Дніпр., 2013.

20. Козьменко О.В., Кузьменко О.В. Формування інтегрального підходу до оцінки конкурентоспроможності страхових і перестрахових компаній / О.В. Козьменко, О.В. Кузьменко // Вісник Української академії банківської справи. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. — № 1 (28). — С. 124—129.

References:

1. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).

2. Bejdyk, O.O. (2008), Entsiklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine], vol. 8, Kyiv, Ukraine.

3. Bryzhak, P.M. (2005), "Tourist industry of Ukraine — the state and direction of future development", Naukovyj visnyk. Chernivets'kyj torhivel'no-ekonomichnyj instytut. Ekonomichni nauky, vol. 3.

4. Voroshylova, H.O. (2010), "The development of investment processes in international tourism", Problemy rozvytku zovnishn'oekonomichnykh zv'iazkiv i zaluchennia inozemnykh investytsij: rehional'nyj aspekt [Development problems of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect], DonNU, Donetsk, Ukraine.

5. Hajduk, A.B. (2006), "The integrated tourist group — a modern form of tourism enterprises in the context of globalization", Rehional'na ekonomika, vol. 2, pp. 204—211.

6. Kyfiak, V. (2003), Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini [Organization of tourist activity in Ukraine], Knyhy-XXI, Chernivtsi, Ukraine.

7. Liubitseva, O. O. Pankova, Ye. V. and Stafijchuk V. I. (2007), Turystychni resursy Ukrainy [Tourist Resources of Ukraine], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.

8. Diadachko, L.P. (2007), Ekonomika turystychnoho biznesu [Economics of tourism business], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

9. UNWTO (2015), available at: <http://mkt.unwto.org/en/barometer> (Accessed 15 September 2015).

10. Svyda, I.V. (2009), "Current status, problems and prospects of development of the domestic tourism market, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu, vol. 28(3), pp. 64—69.

11. Mal's'ka, M.P. Antoniuk, N.V. and Hanych, M.M. (2008), Mizhnarodnyj turyzm i sfera posluh [International tourism and service industries], Znannia, Kyiv, Ukraine.

12. Okhrimenko, O.O. (2005), Strakhovyj zakhyst: menedzhment, marketynh, ekonomiky bezpeky (turysts'ke pidpriemnytstvo) [Insurance coverage: management, marketing, economics, security (tourist business)], Mizhnarodna ahentsiia "Bec Zone", Kyiv, Ukraine.

13. Sukhodub, V.S. (2007), "The role of international tourism in the economic development of countries", Naukovyj visnyk Volyn'skoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, vol. 12, pp. 245—251.

14. Tkachenko, T.I. (2009), Stalyj rozvytok turizmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu [Sustainable Tourism Development: Theory, Methodology, the realities of business], 2-d ed., KNTEU, Kyiv, Ukraine.

15. Kester, J. (2011), "Tourism Trends and Marketing Strategies Programme", 2010 International Tourism Results and Prospects for 2011: UNWTO News Conference HQ, Madrid, Spain, 17 January.

16. Koz'menko, O.V. (2006), Strakhuvannia i strakhovyj rynek: terminolohiia, zakonodavstvo i dynamika rozvytku [Insurance and insurance market: terminology, laws and dynamics of development], Dilovi perspektyvy, Sumy, Ukraine.

17. Vlasova, N. M. and Vejnberh, K. O. (2013), "New technologies in the tourism industry", Problemy material'noj kul'tury — heohrafycheskye nauky, [online], http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/176/knp176_82-84.pdf - Nazva z ekranu.

18. Chmyr, Yu. V. (2008), "The role of financial risk insurance in the tourism Ukraine", http://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Economics/25939.doc.htm. — Nazva z ekranu.

19. Lysenko, V.S. and Abramitova, D.R. (2013), "Medical tourism prospects and its use by insurance companies", Aktual'ni problemy ekonomiky ta upravlinnia v suchasnykh sotsial'no-ekonomichnykh umovakh: zbirnyk materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. [Actual problems of Economics and Management in the current socio-economic conditions: Proceedings of the Intern. scientific-practic. Internet conference], Dnipropetrovs'k, Ukraine.

20. Koz'menko, O. V. and Kuz'menko, O. V. (2010), "Forming an integral approach to the competitiveness of insurance and reinsurance companies", Visnyk Ukrain's'koi akademii bankivs'koi spravy, vol. 1 (28), pp. 124—129.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015 р.

К. З. Назыров,
аспирант, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК ФАКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

K. Nasyrov,
Post-Graduate Student, V.N.Karazin Kharkov National University, Kharkov

THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF NATIONAL COMPETITIVENESS

Целью данной статьи является выявление тесной взаимосвязи уровня национальной конкурентоспособности и уровня развития информационно-коммуникационных технологий. Проблема конкурентоспособности осложняется и актуализируется в условиях глобализации. В современных условиях факторы конкурентоспособности индустриальной экономики под воздействием новых технологий трансформируются и пополняются новыми, все большее значение приобретают факторы конкурентоспособности инновационно-информационно-технологического типа. Особое значение как фактора национальной конкурентоспособности приобретают информационно-коммуникационные технологии. Благодаря ИКТ связи между отдельными видами хозяйственной деятельности как внутри фирмы, так и в рамках межотраслевого сотрудничества приобрели более гибкий и мобильный характер, что существенно снижает трансакционные издержки. ИКТ ускорили многие процессы, усовершенствовали координационные функции и дали возможность включаться в глобальные производственные цепочки на выгодных стадиях жизненного цикла продукции, вносить свой вклад в добавленную стоимость. Не менее значимый вклад вносят ИКТ и в процесс увеличения производительности труда. Однако эффективность информационно-коммуникационных технологий как фактора национальной конкурентоспособности можно обеспечить только в условиях интегрированной программы инновационного развития страны, которая включает не только меры по внедрению ИКТ, но и комплекс мер по повышению образовательного уровня населения.

The purpose of this article is to identify the close relationship between the level of national competitiveness and the level of development of information and communication technologies (ICT). The problem of competitiveness becomes complicated and actualized in the context of globalization. In modern conditions, factors of competitiveness of the industrial economy transform and enlarge with new ones under the impact of new technologies; the factors of competitiveness of innovative-information-technology type are becoming increasingly important. The information and communication technologies acquire special significance as a factor of national competitiveness. Because of ICT the connections between certain kinds of economic activity, both within the company and within the inter-sectoral cooperation, have become more flexible and mobile in nature, which significantly reduces the transaction costs. ICT have accelerated many processes, improved coordination functions and given the opportunity to be included in the global production chains in the profitable stages of the products life cycle and to contribute to the added value. The contribution

made by ICT to the process of increasing productivity is no less significant. However, the effectiveness of information and communication technologies as a factor of national competitiveness can only be achieved under the integrated program of innovation development of the country, which includes not only steps for the implementation of ICT, but also a set of measures to improve the educational level of the population.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, глобализация, информация, инновационное развитие, информационно-коммуникационные технологии.

Key words: national competitiveness, globalization, information, innovative development, information and communication technologies.

Проблема конкурентоспособности — одна из наиболее актуальных и обсуждаемых в современной экономической науке. Существует множество факторов, оказывающих существенное воздействие на уровень национальной конкурентоспособности и условия ее развития, прежде всего, темпы экономического роста, уровень безработицы, место страны в мировой экономике. Актуальность данной проблематики существенно возрастает в условиях глобализации и растущей глобальной экономической конкуренции за достойное место стран в системе мирохозяйственных связей. Ключевым фактором современной конкурентоспособности является формирование единого информационно-коммуникационного пространства и глобального информационного общества.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Под воздействием глобализации формируется единое информационное пространство, трансформирующее факторы конкурентоспособности индустриальной экономики. По нашему мнению, глубокий всесторонний анализ новых факторов национальной конкурентоспособности необходим для выработки стратегии национального развития в современных реалиях.

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ИССЛЕДОВАНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ

Вопросы конкуренции и конкурентоспособности получили свое развитие в трудах Дж. Гэлбрейта, А. Курно, А. Маршалла, М. Портера, Д. Рикардо, Дж. Робинсон, А. Смита, Э. Чемберлина, Й. Шумпетера, Ф. Эджуорта и др. Существенный вклад в разработку различных аспектов современной конкурентоспособности национальной экономики внесли такие ученые: Л. Абалкин, О. Амоша, О. Белорус, А. Гальчинский, В. Геец, У. Деминг, Я. Жалило, М. Кирцнер, К. Кетелс, П. Кругман, Дж. Стиглиц, Р. Фатхутдинов. Особого внимания заслуживают монографические исследования украинских ученых Варналий З.С. [2] и Филюк Г.М. [6]. Однако динамичность изменений современной экономической конъюнктуры вызывает и актуализирует все новые и новые факторы конкурентоспособности, которые требуют пристального научного анализа и включения в парадигму развития.

ФОРМУЛИРОВАНИЕ ЦЕЛИ

Целью статьи является выявление тесной взаимосвязи уровня национальной конкурентоспособности и уровня развития информационно-коммуникационных технологий.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

"Конкурентоспособность, — как отмечает Б. Фишер, — неразрывно связана сегодня с глобализацией, ибо она неопределима вне данного контекста" [7, с. 165]. Формируется новый тип конкуренции — глобальная конкуренция. Глобализация не только трансформирует факторы конкурентоспособности, но и расширяет сферы их воздействия, повышает их динамизм, создавая новые виды хозяйственных практик. Эти факторы приводят к появлению мультипликативных эффектов, создающих дополнительные конкурентные преимущества.

Поскольку в современных условиях перехода к постиндустриальному этапу развития ведущими ресурсами развития становятся информация и знания, то роль ведущего фактора их обеспечения отводится информационно-коммуникационным технологиям (ИКТ). Под воздействием глобализации посредством информационно-коммуникационных технологий происходит формирование единого глобального информационного пространства. В такой информационной среде наиболее успешно чувствуют себя те хозяйствующие субъекты, которые обладают свободным доступом к разнообразным информационным ресурсам. Важнейшим критерием социально-экономического развития, развития всех сфер человеческой жизнедеятельности становится уровень информационно-коммуникационных технологий.

Современная информационная среда характеризуется высокой наукоемкостью и динамизмом, что в свою очередь становится стимулом научно-технического прогресса. Конкурентоспособность экономики государства все в большей степени обусловлена уровнем ее технологического развития, способностью воспринимать, создавать и использовать в практической жизни новейшие научные достижения. И в этом развитии значимое место занимают ИКТ, которые становятся источниками роста международной конкурентоспособности различных отраслей и страны в целом. "В современной глобальной экономике информационно-коммуникационные технологии, — как отмечают авторы отчета о глобальных информационных технологиях, — основная движущая сила экономического роста и улучшения качества жизни. Влияние ИКТ на экономику многообразно: повышение производительности труда, рост занятости, большая эффективность рынков, более высокое качество товаров и услуг, стимулирование инноваций и появление новых продуктов и услуг" [9].

В тоже время, как отмечает Е. Кузема, внедрение ИКТ в международных масштабах значительно ускорило распространение процессов глобализации экономических отношений [3, с. 100]. Сфера ИКТ состоит из двух

основных сегментов: информационных технологий (технологии автоматизированной обработки информации) и коммуникационных технологий (технологии хранения и передачи информации). Оба сегмента тесно взаимодействуют между собой, создавая эффективную информационную среду, посредством которой происходит автоматизация множества трудоемких операций, оптимизация производственного планирования, что многократно повышает эффективность бизнес-процессов. ИТК проникают во все сферы жизнедеятельности и позволяют извлечь из них максимальные выгоды.

ИТК становятся необходимым инструментом социально-экономического прогресса, ключевым фактором инновационного развития экономики. За счет динамичного распространения информации происходит совершенствование науки, производства, бизнес-проектов и др., что позитивно сказывается на макроэкономической динамике. Развитие услуг в области ИКТ является важнейшим фактором, обеспечивающим более динамичное развитие экономики и удовлетворение потребностей населения. Информация приобретает определяющую роль в развитии науки и производства наряду с кадровыми, материальными и природными ресурсами. В современных условиях она становится важнейшим национальным ресурсом.

Использование ИКТ в экономике и других сферах информационного общества, способствует повышению производительности, появлению новых видов экономической деятельности и росту конкурентоспособности страны. "Инвестиции в ИКТ, — отмечает И. Н. Полушкина, — особенно в совокупности с фундаментальными организационными изменениями — могут оказывать существенное позитивное влияние на производительность" [4, с. 561]. В современном мире уровень использования ИКТ и созданных на их базе инновационных разработок определяют конкурентоспособность экономики страны в целом.

ИКТ на современном этапе развития являются основой дифференциации стран по конкурентоспособности. Развитие отрасли ИКТ предоставляет стране возможность развивать не только отечественные рынки, но и обеспечивает выход на внешние, повышает информационную значимость страны, ее конкурентоспособность. Следовательно, совершенствование ИКТ оказывает положительное влияние на эффективность и конкурентоспособность рынков. Международный опыт использования и совершенствования ИТК в развитых странах доказывает, что эффективность их использования во всех сферах и отраслях экономики имеет определяющее значение для экономического роста. Как отмечает старший экономист проекта глобальной конкурентоспособности Всемирного экономического форума Айрин Миа, "мировые лидеры в области сетевых технологий, в том числе страны Северной Европы, Сингапур и США, своим развитием во многом обязаны систематическому подходу государственных органов к качественному образованию, новаторству и широкой доступности информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) для населения. Их успех должен напоминать руководителям в государственном и частном секторе о том, что во времена кризиса ни в коем случае нельзя упускать из виду такой важный фактор роста и конкурентоспособности, как ИКТ" [1].

Таким образом, рост использования ИКТ позволяет экономике страны стать более конкурентоспособной и занять прочные позиции на мировом рынке. Трансформация факторов конкурентоспособности содействует и обогащению категории конкурентоспособность. Например, М. Портер один из корифеев проблематики конкурентоспособности, считает высшей формой современных конкурентных преимуществ "движение инноваций", которое создает предпосылки для эффективного использования других ресурсов на основе применения ИКТ [3, с. 102]. Национальная конкурентоспособность и развитие информационно-коммуникационных технологий находятся в прямой зависимости. "ИКТ технологии, — по мнению И. Полушкиной, — расширяют возможности для реализации целей социально-экономического развития. Эффективное использование ИКТ может помочь организациям более рационально использовать имеющиеся у них ресурсы и повысить свою конкурентоспособность, улучшить экономические показатели, увеличить их инвестиционную привлекательность. На макроэкономическом уровне использование ИКТ увеличивает уровень конкурентности рынков, повышает экспертные оценки инвестиционной привлекательности национальной экономики" [4, с. 562]. Также автор отмечает, что ИКТ снижают трудозатраты на организацию интеграционных связей и бизнес-контактов, что является инструментом снижения транзакционных издержек на 25—75% [4, с. 563].

Конкурентоспособность может быть рассмотрена на нескольких основных уровнях формирования: микро-, мезо-, макро- и мегауровне. Однако все уровни конкурентоспособности тесно взаимосвязаны между собой, взаимодополняют и обогащают потенциал других уровней, что предполагает их рассмотрение как целостной системы взаимодействия. Взаимосвязь различных уровней свидетельствует о том, что конкурентоспособность каждого субъекта не может быть достигнута без обеспечения конкурентоспособности других. Но основным уровнем современного анализа является уровень конкурентоспособности национальной экономики в глобальном хозяйстве. Именно конкурентоспособность национальной экономики становится ключевым фактором успеха национальных производителей не только на мировом рынке, но и на внутреннем. Конкурентоспособность национальной экономики становится стимулирующим фактором развития бизнеса в стране.

Использование ИТК для повышения международной конкурентоспособности страны становится жизненной необходимостью. Информационно-коммуникационные технологии являются компонентом международной конкурентоспособности как на макро-, так и на микро- уровне. ИКТ влияет на повышение уровней конкурентности отдельных фирм, отраслей и национальной экономики в целом. Высокий уровень национальной конкурентоспособности и использование ИКТ являются инструментами снижения уровней экономических барьеров как для крупных, так и для средних и малых компаний.

Инфокоммуникационные технологии создают конкурентные преимущества для фирм, отраслей и национального хозяйства в виде повышения производитель-

ности факторов производства, повышение качества продуктов и услуг. В свою очередь экономическая эффективность, создаваемая на базе использования ИКТ формирует высокую привлекательность фирмы, отрасли или страны для международных инвесторов, что укрепляет экспортный потенциал. Внедрение ИКТ повышает уровень конкурентности рынков и предоставляет им дополнительные конкурентные преимущества. Развитые ИКТ являются также элементом национальной экономической безопасности, защищая хозяйствующих субъектов от информационной асимметрии.

В то же время, как отмечает М. Портера, только усилиями государства невозможно обеспечить высокий уровень и качество жизни. Конкурентоспособность национальной экономики обеспечивают конкретные предприятия, производящие товары и услуги [5, с. 67]. Таким образом, важным слагаемым конкурентоспособности национальной экономики является конкурентоспособность национальных предприятий, т.е. их способность динамично производить и реализовывать конкурентные товары и услуги на внутреннем и внешнем рынках для получения высокой прибыли и отдачи на вложенный капитал.

Предприятия, активно внедряющие ИКТ, обеспечивают себя высокий уровень производительности труда, что в свою очередь обеспечивает увеличение доходов. Активное внедрение и использование прогрессивных информационных технологий способствовало ускорению процесса развития компаний, повышению конкурентной среды, развитию электронной коммерции. "Использование информационных технологий, оборудования и услуг оказалось в 3—5 раз более эффективным, с точки зрения роста производительности, чем вложения в другие материальные факторы производства, например, оборудование и здания. В США ИКТ обеспечили две трети многофакторного роста производительности и 100 % роста производительности труда за период 1995—2002 гг." [8].

Развитые инфокоммуникационные технологии позволяют малым предприятиям успешно конкурировать с крупным бизнесом на основе внедрения сетевых принципов. Современные компании используют преимущества инновационного типа, обеспечивающие синергетический эффект за счет комплексного использования ИКТ и инновационных концепций развития. Это позволяет производить высококонкурентную инновационную продукцию, позволяющую формировать новые рыночные ниши. ИКТ имеют тесную взаимосвязь со всеми остальными факторами конкурентоспособности, также ИТК являются фактором адаптации предприятия (страны) к быстроменяющимся условиям хозяйственной деятельности.

Поскольку высокое качество продукции является важнейшим конкурентным преимуществом в глобальной экономике, предприятия озабоченные своим имиджем, используют ИКТ для повышения качества продукции на всех этапах его разработки и выпуска как за счет применения систем автоматизированного проектирования и моделирования, контроля качества технологий, оборудования, продукта, так и за счет эффективной логистики и установления бесперебойной связи с потребителями. Затраты на внедрение и развитие ИКТ доста-

точно быстро окупаются, так как позволяют предприятию снизить себестоимость продукции экономией на издержках.

Тем не менее, успехов отдельных предприятий недостаточно для обеспечения конкурентоспособности страны. Даже предприятию с уникальной технологией и новейшими ИКТ трудно удержать конкурентное преимущество без всемерного содействия государства и роста уровня национальной конкурентоспособности. Обеспечение современных конкурентных преимуществ и развитие ИТК-сферы зависит от консолидации усилий государства и других экономических агентов на обеспечении активного внедрения новейших технологий, а также от развития и воспроизводства человеческих ресурсов страны. Конечно, фирмы принимают активную роль в развитии собственных человеческих ресурсов, но ведущая роль в этом процессе, безусловно, принадлежит государству, умение которого качественно воспроизводить и использовать человеческий потенциал является главным признаком глобальной конкурентоспособности страны. Реализация потенциальных возможностей ИТК требует со стороны государства проведения соответствующей научно-технической и промышленной политики, придание ИКТ статуса ключевого элемента экономической политики, активное содействие инновационному развитию предприятий и отраслей на базе ИКТ [10].

Таким образом, качество государственного управления, особенно качество государственной политики по внедрению ИКТ, как и эффективность использования ИКТ в самой системе управления, является важным фактором международной конкурентоспособности и инвестиционной привлекательности страны. Использование ИКТ государственными учреждениями позволяет оптимизировать их деятельность, обеспечивает повышение информационной прозрачности, увеличивает скорость принятия решений, снижает издержки управления. Потенциал использования ИКТ может быть эффективно реализован и использован благодаря эффективной стратегии и государственной поддержки внедрения ИКТ во все сферы жизнедеятельности. Доступность ИКТ для всех хозяйствующих субъектов зависит от эффективности самого рынка ИКТ, которая в свою очередь определяется поддержкой со стороны государства.

Современными особенностями экономики развитых стран является интенсивное развитие сферы услуг, ИТК и динамичности конкурентной среды. В этом плане развивающиеся страны и страны с переходной экономикой (постсоветские страны) существенно отстают. Процесс информатизации в странах постсоветского пространства идет медленно, препятствуя конкурентоспособности на всех уровнях. Производство отечественной конкурентоспособной информационно-коммуникационной продукции и услуг идет низкими темпами. И производители, и потребители продукции ИКТ более ориентированы на зарубежные научные разработки. Также можно перечислить ряд институциональных и макроэкономических факторов, сдерживающих распространение ИКТ, являющихся компонентами проблемы "цифрового разрыва". Среди основных групп факторов, сдерживающих распространение ИКТ в Украине и др. странах постсоветского пространства, можно назвать:

недостаточно развитую инфраструктуру; недостаточное и некачественное правовое регулирование; недостаточный уровень информационной безопасности; отсутствие или незрелость институтов, содействующих росту ИКТ; высокие издержки использования продукции ИКТ. Высокий уровень мошенничества и преступности в сфере ИКТ можно также отнести к числу препятствий их распространения. Важным социокультурным фактором, сдерживающим развитие инфокоммуникационной сферы, следует считать уровень образования, в частности уровень информационной культуры населения.

ВЫВОДЫ

Из всего вышеизложенного можно сделать вывод о том, что в полной мере использование потенциала ИКТ для целей социально-экономического развития позволит повысить эффективность конкурентных стратегий государства и предприятий, создавая условия для повышения конкурентоспособности национальной экономики. Применение ИКТ позволяет улучшить экономические показатели: экономический рост, производительность труда, себестоимость продукции и т.д., повысить инвестиционную привлекательность страны и ее конкурентоспособность. Для того, чтобы ИКТ полноценно выполняли роль фактора национальной конкурентоспособности, необходимо их органичное соединение с повышением образовательного уровня всех субъектов хозяйствования и включение их в качестве приоритетного направления в инновационную политику развития страны. Уровень развития ИКТ определяется комплексом мер со стороны государства и общества по их внедрению и эффективному использованию, что будет содействовать развитию инновационного потенциала и укреплению национальной конкурентоспособности.

Литература:

1. Аналитический отчет Всемирного экономического форума подчеркивает важность ИКТ как катализатора роста в эпоху глобальных потрясений [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.cisco.com/web/RU/news/releases/txt/2009/040109.html>
2. Варналії З.С. Конкуренція і підприємництво: монографія / З.С. Варналії. — К.: Знання України, 2015. — 463 с.
3. Кузьома О.Ю. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як фактор підвищення конкурентоспроможності приватного сектора в Україні / О.Ю. Кузьома // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка, 2013. — № 151. — С. 100—105.
4. Полушкина И.Н. Развитие информационно-телекоммуникационного сектора — элемент экономической интеграции и фактор повышения конкурентоспособности региона СНГ // И.Н. Полушкина // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2010. — № 3 (2). — С. 560—565.
5. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 715 с.
6. Филюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія / Г.М. Филюк. — Житомир: Видво ЖДУ ім. І.Франка, 2009. — 404 с.

7. Fischer B. Globalization and the Competitiveness of Regional Blocks // Intereconomics, 1998. — № 4. — p. 164—170.

8. Measuring the Information Society 2012 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/>

9. The Global Information Technology Report 2012. Living in a Hyperconnected World [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.weforum.org/reports/global-information-technology-report-2012>

10. The Economic Impact of ICT [Electronic resource]. — Access mode: www.itu.int/wsis/stocktaking/docs/activities/.../econ_impact_of_ict.pdf

References:

1. The analytical report of the World Economic Forum emphasizes the importance of ICT as a catalyst for growth in an era of global turmoil (2009), available at: <http://www.cisco.com/web/RU/news/releases/txt/2009/040109.html> (Accessed 20 Aug 2015).

2. Varnaliy, Z.S. (2015), Konkurentsiia i pidpriemnytstvo [Competition and enterprise], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraina

3. Kuzoma, O. (2013), Vykorystannia informatsijno-komunikatsijnykh tekhnolohij iak faktor pidvyschennia konkurentospromozhnosti pryvatnoho sektora v Ukraini [Information and communication technologies as a factor in improving the competitiveness of the private sector in Ukraine], Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Serii: Ekonomika, № 151, s. 100—105.

4. Polushkina, I.N. (2010), Razvitie informacionno-telekommunikacionnogo sektora — jelement jekonomichej integracii i faktor povysenija konkurentosproznosti regiona SNG [Development of information and telecommunications sector — an element of economic integration and increase the competitiveness of the CIS region], Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo, 2010, № 3 (2), s. 560—565.

5. Porter, M. (2005), Konkurentnoe preimushhestvo: kak dostich' vysokogo rezul'tata i obespechit' ego ustojchivost' [Competitive advantage: how to achieve a good result and to ensure its sustainability], Al'pina Biznes Buks, Moskva.

6. Fylyuk, H.M. (2009), Konkurentsiia i monopoliiia v epokhu hlobalizatsii [Competition and monopoly in the age of globalization], Vydavnytstvo ZhDU im. I.Franka, Zhytomyr.

7. Fischer, B. (1998), "Globalization and the Competitiveness of Regional Blocks", Intereconomics, № 4, p. 164—170.

8. Measuring the Information Society 2012 (2013), available at: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/> (Accessed 20 Aug 2015).

9. The Global Information Technology Report 2012. Living in a Hyperconnected World (2013), available at: <http://www.weforum.org/reports/global-information-technology-report-2012> (Accessed 20 Aug 2015).

10. The Economic Impact of ICT (2013), available at: www.itu.int/wsis/stocktaking/docs/activities/.../econ_impact_of_ict.pdf. (Accessed 20 Aug 2015).

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.

УДК 368.029

К. В. Третяк,
аспірант, ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана", м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

К. Tretiak,
postgraduate student of Insurance Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

IMPROVEMENT OF REINSURANCE MARKET STATE REGULATION IN UKRAINE

Становлення в Україні нового соціально-економічного середовища із верховенством права, належним захистом прав споживачів спонукає до побудови зваженої системи державного нагляду і регулювання у страховому секторі економіки, загалом, та на ринку перестраховання, безпосередньо. Роль держави у регулюванні процесів перестраховання за сучасних умов розвитку економіки України є важливою та необхідною. Подальше удосконалення засад нагляду, регулювання та контролю за проведенням операцій з перестраховання є вагомим кроком реалізації політики стимулювання розвитку вітчизняного ринку перестраховання, за допомогою інструментів якого можливим є вирішення багатьох питань: мінімізація втрат вітчизняних суб'єктів господарювання від настання значних за розмірами несприятливих подій; забезпечення подальшого розширення українського ринку страхування та його вихід на новий рівень розвитку; розширення інвестиційних можливостей економіки держави через зростання капіталізації українських страхових компаній і, водночас, збільшення частки іноземних перестраховальників на вітчизняному ринку.

The establishment of a new socio-economic environment with the rule of law, appropriate consumer rights protection in Ukraine encourages constructing state supervision balanced system and regulating the insurance sector, in general, and the reinsurance market, directly. The state role in regulating reinsurance processes in modern realities of Ukrainian economic development is very important and required. Further improvement of the supervision principles, regulation and control over the operations of reinsurance is an important step in implementing the policy of stimulating domestic reinsurance market, with the tools of which it is possible to resolve many issues, minimizing the loss of domestic business entities from the onset of significant size adverse events of various kinds; to provide further expanding of Ukrainian insurance market and its access to the new level of development; to increase investment opportunities of the state economy by using Ukrainian capital of insurance companies and by increasing the share of foreign reinsurers in the domestic market.

Ключові слова: державне регулювання, ринок перестраховання, методи державного регулювання, регулятор ринку.

Key words: state regulation, reinsurance market, methods of state regulation, market regulator.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Для того щоб співробітництво з країнами Західної та Східної Європи, а також іншими розвинутими ринками провелося на паритетній основі, виникає об'єктивна необхідність у вдосконаленні внутрішнього правового поля, стабілізації економіки, нівелюванні впливу політичних ризиків; стимулюванні розвитку інституту професійних перестраховиків; активізації роботи перестрахових брокерів; запровадженні інноваційних послуг з перестраховання. Розв'язати більшість цих проблем можливо за умов покращення державного регулювання ринку перестраховання, ґрунтовного вивчення його особливостей, що сприятиме динамічному його розвитку та ефективному функціонуванню.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню теоретичних засад і практичних аспектів державного регулювання ринку перестраховання присвятили свої наукові праці вітчизняні вчені-економісти: Базиливіч В.Д., Васильєва Т.А., Гаманкова О.О., Залетов О.М., Кнейслер О.В., Козьменко О.В., Козьменко Т.А., Плиса В.Й., Татаріна Т.В., Ткаченко Н.В., Фурман В.М. Проте багато питань, пов'язаних із удосконаленням державного регулювання ринку перестраховання, розв'язання яких має важливе

наукове і практичне значення, залишаються недостатньо опрацьованими.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Високо оцінюючи внесок науковців і практиків у вивчення питань державного регулювання, необхідності його реформування, є підстави стверджувати, що ця проблема потребує подальших досліджень. Сучасні українські реалії складного політичного та економічного становища в державі засвідчують існування недоліків та невирішених проблем в усіх сферах, в тому числі і в регулюванні страхових та перестрахових відносин, які потребують подальшого дослідження та вирішення. Подальше дослідження особливостей державного регулювання міжнародного ринку перестраховання дозволить виділити внутрішні і зовнішні чинники, що заважають ефективному розвитку вітчизняного ринку перестраховання і зумовлюють необхідність подальшого його реформування за допомогою регулюючих важелів держави.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою написання статті є дослідження державного регулювання вітчизняного ринку перестраховання та необхідності його удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасний ринок перестраховання в Україні, враховуючи ускладнення політичної та економічної ситуації в країні, не готовий в повному обсязі забезпечувати зміцнення та підтримання фінансової стабільності страхового сектору. Належний розвиток ринку перестраховання визначається характером його регулювання та межами державного впливу.

Ми поділяємо думку вченого Базилевича В.Д. щодо впливу надмірного втручання держави у перестрахову діяльність, в результаті чого зростає вартість перестрахових послуг, зменшуються обсяги перестраховування. "А недооцінене державне регулювання сприяє послабленню державного контролю за діяльністю учасників перестраховувального ринку, що створює умови для поширення "схемного" перестраховування" [1, с. 7]. Дійсно, на вітчизняному ринку перестраховування має бути запроваджена збалансована політика державного регулювання та нагляду, яка б враховувала та захищала інтереси як споживачів так і продавців послуг перестраховування.

На думку науковця Татаріної Т.В., регулювання перестраховувальної діяльності та його правова база має ґрунтуватися на трьох принципах:

По-перше, страхове право не повинно обмежувати страховика у придбанні оптимального перестраховувального захисту як в країні, так і за її межами.

По-друге, вітчизняні та іноземні перестраховики мають працювати в достатньо вільних умовах, які дозволяють їм пристосовувати свої продукти до потреб цедентів, укладати з ними перестраховувальні договори за обсягом, який партнери вважають доцільним, а також здійснювати необхідні платежі.

По-третє, враховуючи потреби страховиків і перестраховиків, держава в той же час повинна дбати і про інтереси страхувальників [2].

Рівновага даних принципів створює надійну основу для ефективного функціонування ринку перестраховування в країні. Навпаки, при надто жорсткому регулюванні страхових і перестрахових відносин, розвиток національних ринків може навіть гальмувати.

В економічній літературі приділяється значна увага трактуванню необхідності державного регулювання страхового ринку і, зокрема, перестрахового, проте однозначності у його тлумаченні немає і тому всі визначення можна згрупувати за певними ознаками у два напрями.

Щодо першого напрямку, то його представники (науковці Внукова Н.М., Боженко А.С.) вважають, що державне регулювання ринку перестраховування пов'язане із діяльністю держави по розробці та імплементації необхідних координаційних правил та процедур, створення оптимально сприятливих умов для роботи вітчизняних страховиків задля розвитку системи державного страхового нагляду.

Представники іншого напрямку (вчені Кнейслер О.В., Залєтов О.М., Волошина А.) визначають державне регулювання як сукупність методів, форм та інструментів регулювання і впливу держави на процеси, що відбуваються на ринку перестраховування. Іншими словами, державне регулювання страхового (перестрахового) ринку — це система економічних і адміністративно-правових відносин, які виникають між його суб'єктами і державою в результаті цілеспрямованого впливу держави на страховий ринок через адміністративно-правові та економічні регулятори.

Вважаємо, що за умов незрілості ринку перестраховування в Україні, нестабільності фінансово-економічної системи держави, необхідно проводити змішану політику державного нагляду, що поєднує прямий вплив держави на процеси перестраховування за рахунок адміністративних та еконо-

мічних інструментів, і запровадження координаційних правил та процедур. Таке поєднання дозволить збалансувати інтереси учасників ринку перестраховування та держави.

В Україні регулятор ринку в особі Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг реалізує політику державного нагляду та контролю відповідно основ другого напрямку, проте, поступово запроваджує політику комбінованого нагляду.

Державний нагляд та контроль в Україні забезпечується шляхом використання прямих та непрямих методів державного впливу. Якщо прямі методи притаманні авторитарному державному нагляду, то непрямі методи використовуються державами з ринковою економікою (рис. 1).

Прямий метод державного регулювання передбачає безпосередню участь держави в побудові і запровадженні системи нагляду та контролю на ринку за допомогою правових та адміністративних методів. Використовуючи цей метод держава в особі Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг координує роботу ринку, захищає інтереси суб'єктів ринку перестраховування, забезпечує чесну конкуренцію, представляє інтереси вітчизняних страховиків на міжнародному ринку страхування.

Непрямий метод державного регулювання спирається виключно на фінансово-економічні важелі (визначає ринкові правила гри, забезпечує регулювання ринкової діяльності, грошово-кредитне регулювання тощо).

Серед науковців панують різні думки стосовно складових прямого та опосередкованого державного регулювання ринку. М.С. Жилкіна, В.Й. Плиса, З.П. Плиса, В.М. Фурман до прямих методів відносять адміністративне регулювання, а до непрямих — економічне регулювання. О.І. Андрєєва, Н.В. Ткаченко, С.Л. Сухонос вважають, що до прямих методів державного регулювання належить: державно-господарське управління, що характеризує безпосередню активну участь держави в економічному житті суспільства, а відтак і у функціонуванні страхового та перестрахового ринків; адміністративно-правове регулювання, яке полягає у визначенні певних умов функціонування суб'єктів господарювання, "правил гри" на страховому ринку, що визначають правові рамки для його учасників; стратегічне планування і прогнозування, за допомогою яких держава визначає траєкторію розвитку економічної системи та її інституцій; регулювання фінансової діяльності, що передбачає здійснення контролю за окремими аспектами фінансової діяльності суб'єктів ринку. Серед непрямих (опосередкованих) методів автори виокремлюють грошово-кредитне регулювання. О.Й. Жабинець зазначає, що державне регулювання страхової діяльності відбувається за допомогою двох методів: методу непрямого впливу (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну та іншу політику держави) та методу прямого втручання у процес його функціонування: проведення законотворчої роботи та організації нагляду і контролю [3, с. 114—115].

Порівнюючи різні погляди науковців, вважаємо, що державне регулювання буде ефективним та всеохоплюючим при використанні державою як прямих, так і непрямих методів регулювання ринку перестраховування. Окрім того, за умов становлення ринкового середовища в Україні, непрямі методи регулювання ринку мають переважати, оскільки ринок стане ефективнішим при здоровій конкурентній боротьбі відповідно до законів попиту та пропозиції.

У 90-х роках, на початку зародження та становлення ринку страхування та перестраховування в Україні, ще не існувало потужної правової бази, яка б відповідала вимогам ринкової економіки. А спадок радянського періоду в правовій сфері регулювання ринку не можна було застосовувати, враховуючи наявний державний монополізм. Тому, правове регулювання відносин між сторонами перестрахо-

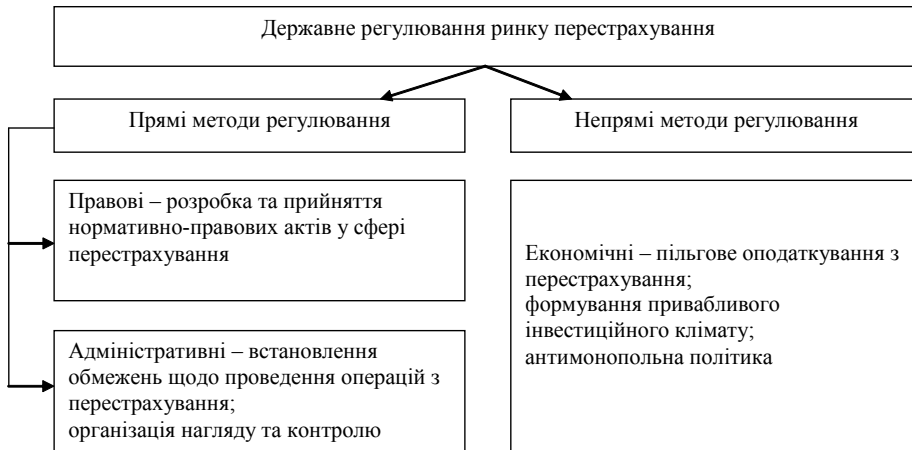

Рис. 1. Методи державного регулювання ринку перестрахування в Україні

Джерело: складено автором.

вих операцій на початковому етапі розвитку здійснювалося за допомогою договірних норм, при цьому абсолютна їх більшість була запозичена із зарубіжної практики функціонування страхових та перестрахових ринків. Але тут варто підкреслити основну невідповідність: переймаючи традиції державного регулювання у іноземних партнерів, в країнах яких склалися давні, вивірені часом традиції договірного перестрахування, вітчизняний страховий ринок стикнувся із наступними проблемами:

- низький рівень культури в сфері перестрахових відносин;
- недостатній професіоналізм державних регулюючих структур;
- неузгодженість деяких положень законодавчих актів у сфері страхування та перестрахування;
- непрозорість співпраці учасників ринку перестрахування;
- наявність прогалин інформації на ринку щодо здійснення операцій за вхідним перестрахуванням.

Сьогодні учасники вітчизняного ринку перестрахування працюють як із партнерами міжнародного ринку страхування, так і з пострадянського простору, і у своїй співпраці вони повинні зважати на особливості їх розвитку. Тож, глобалізаційні процеси, котрі посилюються в останнє десятиліття на світовому ринку впливають і на вітчизняний ринок перестрахування.

Науковець Гаманкова О.О. вважає, що "світові глобалізаційні процеси, які знайшли своє поширення і в Україні, змусили державу посилити регулюючі засади в економіці, проте ці засади потребують постійного розвитку і вдосконалення. Разом з тим очевидно, що ані Уряд, ані вітчизняні страховики не мали серйозного економічного обґрунтування, а також аналізу переваг і недоліків вступу України до СОТ, не уявляли наслідків цього вступу для вітчизняного ринку страхування [4, с. 220—221].

Враховуючи недостатньо великий досвід роботи вітчизняного ринку перестрахування, регулятор застосовує посилений державний нагляд та контроль.

Фактично в Україні реалізовано авторитарний тип жорсткого державного регулювання та контролю (яскравим представником такого типу регулювання є Німеччина). Проте Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг врахувала потреби ринку та основні тенденції змін на світовому ринку, прийнявши рішення щодо запровадження в Україні пруденційного нагляду [5].

Вчені Козьменко О.В., Козьменко С.М., Васильєва Т.А. вважають, що реалізація пруденційного нагляду надасть можливість: підвищити контроль за компаніями, функціонування яких може призвести до невиконання ними взятих перед

клієнтами зобов'язань; попередити ситуації, пов'язані з неплатоспроможністю страхових і перестрахових компаній; забезпечити достатній рівень фінансової стійкості суб'єктів страхового і перестрахового ринків на основі застосування корегувальних засобів впливу [6, с. 354—355].

Окреслені проблеми та неузгодженості державного нагляду призвели до наявних системних прогалин у розвитку ринку перестрахування в Україні (рис. 2).

Розвиток вітчизняного ринку перестрахування супроводжується цілою низкою внутрішніх загроз, зокрема:

1. Низька місткість страхового ринку, що знижує його можливості щодо покриття ризиків різних за однорідністю та за обсягами.
2. Відсутність в Україні професійних перестраховиків обмежує та стримує розвиток ринку перестрахування, активну його співпрацю з іноземними партнерами.
3. Незначний вплив посередників на ринок перестрахування, хоча їх роль у просуванні перестрахової послуги є важливою. Реалізація політики активізації та популяризації роботи посередників на ринку стала б стимулюючим фактором його розвитку.
4. На ринку перестрахування постійно відчувається недостатність якісно підготовлених, з ринковим мисленням андерайтерів.
5. Неузгодженість ряду положень в законодавчих актах у сфері перестрахування заважає ефективним перестраховим відносинам в країні та за її межами. А зарегульований ринок перестрахування втрачає можливість самоорганізації та розвитку на засадах здорової ринкової конкуренції.

Разом з тим, існують також зовнішні загрози у розвитку ринку перестрахування в Україні:

1. Нестабільна політична та економічна ситуація в країні. Дестабілізуючий вплив на страховий та перестраховий ринки в 2014—2015 роках спричинила девальвація національної валюти, що стало причиною ускладнення роботи страховиків при купівлі валюти для перерахування належних премій чи здійсненні виплат за договорами з іноземними партнерами. Постійні політичні зміни призводять і до змін в складі членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг і це позначається на політиці регулятора на ринку в цілому.
2. Через складну політично-економічну ситуацію в країні ускладнюється реалізація інвестиційних проектів.
3. Початковий етап розвитку вітчизняного ринку перестрахування обумовлює неспроможність в повній мірі впливати на формування попиту і пропозиції. Саме тому, реалізація перестрахової послуги здійснюється не завжди за ринковими механізмами.
4. Негативний вплив на розвиток ринків окремих країн світу (і України) мають наслідки світової економічної кризи 2008—2009 рр., які ще й дотепер відчужаються на вітчизняному ринку перестрахування.
5. Глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі, мають значний вплив на економіки окремих країн. Та ці зміни не завжди носять позитивний характер, зокрема, втрачається ідентичний характер національного ринку перестрахування, спостерігається залежність цін на перестрахову послугу

Рис. 2. Внутрішні і зовнішні загрози розвитку ринку перестраховання в Україні

Джерело: складено автором.

від стану розвитку економіки провідних країн світу. Негативним наслідком глобалізаційних процесів є відтік капіталів за кордон.

Нааявні загрози зумовлюють необхідність перетворення на національному ринку перестраховання задля формування конкурентоздатного, капіталізованого, регульованого ринку, на якому будуть враховуватись інтереси перестраховиків та перестраховувальників, перестрахових посередників та держави в рівній мірі.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідивши питання державного регулювання перестрахового ринку, можна дійти наступних висновків:

1. Дослідження особливостей державного регулювання ринку перестраховання в Україні виявило значні суперечності, що супроводжуються багатьма проблемами, які потребують негайного вирішення.

2. Вважаємо, що державне регулювання ринку перестраховання має поєднувати як прямі, так і непрямі методи, комплексне застосування яких відповідає його основній меті — узгодженню і збалансуванню інтересів учасників перестрахових відносин.

3. Подолання обгрунтованих у статті внутрішніх і зовнішніх загроз за допомогою регуляторних важелів держави, сприятиме розвитку вітчизняного ринку перестраховання, а, у найближчому майбутньому, враховуючи прагнення нашої країни до повного членства в ЄС та перспективи стабільного економічного розвитку, інтеграції України до світового фінансового простору.

Література:

1. Базилевич В.Д. Сучасна парадигма страхування: суть та протиріччя / В.Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Серія "Економіка". — 2006. — Вип. 81—82. — С. 6—9.

2. Татаріна Т.В. Реформування законодавчої бази перестраховання в Україні // Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана; Наукове товариство Івана

Кушніра. — 2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=273>

3. Кнейслер О.В. Інституціональні регулятори ринку перестраховання в Україні // О.В. Кнейслер / Банківська справа. — 2012. — № 1. — С. 110—118.

4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О.Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2009. — 283 с.

5. Програма розвитку страхового ринку України на 2001—2004 роки. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2001 р. №98. — К.: Офіційний вісник, 2001. — № 5.

6. Козьменко О.В. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва та ін. — Суми: Університетська книга, 2011. — 388 с.

References:

1. Bazylevych, V.D. (2006), "Modern insurance paradigm: the nature and contradictions", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 81—82, pp. 6—9.

2. Tatarina, T.V. (2012), "Reinsurance legal framework reforming in Ukraine", *Kyivs'kyi natsional'nyi ekonomichnyi universytet im. V. Het'mana, Naukove tovarystvo Ivana Kushnira* [Online], available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=273> (Accessed 10 Oct 2015).

3. Knejsler, O.V. (2012), "Reinsurance market institutional controls in Ukraine", *Bankivs'ka справа*, vol. 1, pp. 110—118.

4. Hamankova, O.O. (2009), *Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Insurance industry of Ukraine: theory, methodology, practice], KNEU, Kyiv, Ukraine.

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2001), "The Ukrainian insurance market program on 2001—2004", *Ofitsiinyi visnyk*, vol. 5.

6. Kozmenko, O.V. (2011), *Strahovi i perestrahovi rynky v epohu globalizatsii* [Insurance and reinsurance markets in the era of globalization], *Universytetska knyga*, Sumy, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.*

УДК 351: 329.7

*В. Б. Дзюндзюк,
д. н. з держ. упр., професор, завідувач кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України, м. Харків
Н. В. Григоренко,
викладач кафедри управління та організації діяльності у сфері цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків*

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

V. Dziundziuk,
doctor of science in public administration, professor, head of Political Science and Philosophy Chair of Kharkiv
Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration attached to the Office
of the President of Ukraine
N. Grigorenko,
lecturer of Management and Organization of Civil Protection Chair, National University of Civil Protection of Ukraine

IMPLEMENTATION OF A SYSTEM OF PUBLIC E-SERVICES IN THE FIELD OF CIVIL PROTECTION

У статті автори визначають цілі та завдання впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту та пропонує модель такої системи.

In the article the authors defines the goals and objectives of the implementation of public e-services in the field of civil protection, proposes a model of such system.

Ключові слова: електронне врядування, електронні послуги, державні послуги, модель, цивільний захист.

Key words: e-government, e-services, public services, model, civil protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах неналежної організації процесу надання електронних послуг доцільно розглядати впровадження системи державних послуг у сфері цивільного захисту в контексті удосконалення даного процесу.

Впровадження системи надання державних електронних послуг у зазначеній сфері є частиною реалізації більш широкої концепції електронного врядування, покликаної зробити публічне управління більш гнучким, мобільним і адаптивним. Причому з урахуванням достатньої кількості розробок та інструментів у сфері електронного врядування, критерієм формування ефективної системи надання державних електронних послуг повинно стати не створення принципово нових технологій, а адаптація вже існуючих, які довели свою ефективність в інших країнах.

Такий підхід дозволить не тільки прискорити сам процес впровадження електронних послуг, але й уникнути ситуації, коли під впливом інертності формується така неефективна для суспільства система економічних і соціальних відносин, модернізація і реформування якої не вигідно жод-

ному з її акторів. І вихід з неї можливий тільки за рахунок інформаційної координації державною діяльністю всіх акторів, залучених до функціонування системи електронних послуг: населення, державних органів та установ, представників приватного сектора.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання впровадження системи надання державних послуг розглядаються в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема, таких, як А.В. Гіглавий, С.Н. Коробкова, Г.В. Семенов, А.Н. Юртаєв та ін. Проте потребу належного висвітлення впровадження системи надання державних електронних послуг саме в сфері цивільного захисту.

МЕТА СТАТТІ

Визначити цілі та завдання впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виходячи з мети дослідження, виділимо два напрямки в підходах до надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту: організаційно-структурний та організаційно-управлінський. Причому для реалізації цих підходів можна скористатися досвідом не тільки публічних, а й приватних організацій. Так, наприклад, розвиток організаційних структур в приватному секторі та, відповідно, організаційно-управлінські методи характеризуються останнім часом пріоритетним акцентом на децентралізації, активному використанні творчого потенціалу своїх співробітників незалежно від їх положення у владній ієрархії, що є наслідком активного впровадження концепції врядування [3]. Крім того, внаслідок зазначених змін все більший розвиток одержують адаптивні організаційні структури, котрі долають такі недоліки "жорсткої" структури, як великий бюрократичний апарат, тривалість процесу вироблення і прийняття рішень, інформаційна ізольованість підрозділів тощо. І цей досвід також може бути корисний для органів публічної влади.

Взагалі в нашому випадку можна скористатися методом екстраполяції факторів і передумов революції у підприємницькій діяльності [2] на моделі формування державних послуг у сфері цивільного захисту на базі сучасних інформаційних технологій. Так, якщо традиційна система надання державних послуг орієнтувалася на невеликі обсяги робіт, що виконуються одним робітником та на інтенсивну взаємодію робітників, то система надання державних послуг на базі сучасних інформаційних технологій орієнтується вже на кваліфіковану роботу, виконувану висококваліфікованими робітниками, незрівнянно більші обсяги робіт і слабку взаємодію між робітниками.

Особливо важливою відмінністю цих двох систем надання державних послуг є те, що система надання державних послуг на базі сучасних інформаційних технологій орієнтується на інтеграцію матеріальних та інформаційних потоків, у той час як традиційна — на їх поділ як окремих відособлених процесів.

Істотно змінюється і характер надання електронних державних послуг. Так, якщо традиційна система надання державних послуг орієнтується на їх надання за місцем знаходження відповідного державного органу, організації або установи, то система надання державних послуг на базі сучасних інформаційних технологій орієнтується вже на їх надання за місцем знаходження їх споживача.

Необхідно також відзначити, що в рамках надання електронної послуги береться до уваги наявність абсолютно конкретного "індивідуалізованого" або "персоніфікованого" її замовника або одержувача. Так, якщо масове товарне виробництво орієнтується на якогось "усередненого" споживача, то в даному випадку масове виробництво замінюється виробництвом конкретних "персоніфікованих електронних послуг" з усією притаманною їм унікальністю. Вкрай високий ступінь персоніфікації державних електронних послуг, у свою чергу, вказує на внутрішню і зовнішню персоніфіковану орієнтованість на клієнта або замовника з боку відповідних організацій, гнучкий підхід до надання йому персоніфікованих послуг, облік задоволеності споживачів послугами, визначення ефективності (як економічної, так і соціальної) надання послуг.

Досвід реалізації систем державних електронних послуг (у різних сферах) в різноманітних країнах показує, що вимоги до організації надання таких послуг передбачають:

- надання споживачам в установленому порядку інформації про державні послуги і забезпечення доступу до необхідних відомостей про них;

- подачу споживачами запитів, необхідних для надання державних послуг, в електронному вигляді, і прийом таких запитів з використанням єдиного порталу;

- можливість сплати споживачами (при такій необхідності) державного мита (інших видів оплати) за надання державних послуг дистанційно в електронній формі за допомогою використання відповідних платіжних систем;

- отримання споживачами з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій відомостей про хід виконання запитів про надання державних послуг;

- отримання споживачами результатів надання державних послуг в електронному вигляді;

- взаємодію всіх організацій, що беруть участь у наданні державних послуг, через єдиний портал, єдині або об'єднані бази даних;

- розробку та впровадження технічних стандартів і вимог до технологічної сумісності інформаційних систем, стандартів і протоколів обміну даними в електронній формі за інформаційно-технологічною взаємодією різних інформаційних систем.

При цьому основними цілями впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту слід вважати:

- підвищення якісних параметрів життя населення, рівня безпеки та захищеності;

- підвищення доступності державних електронних послуг як основного інструменту публічного управління, а також відкритості громадських організацій;

- підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави в цілому та окремих регіонів через зростання їх конкурентоспроможності за рахунок розвитку сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Виходячи із зазначених цілей, основними завданнями впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту є:

- розвиток системи державних послуг в електронній формі для підвищення ефективності функціонування системи цивільного захисту, а також підвищення оперативності та якості надання послуг;

- підвищення доступності та якості послуг у сфері цивільного захисту;

- забезпечення ефективного вирішення завдань цивільного захисту за рахунок створення і розвитку інтегрованої інформаційної системи;

- сприяння соціально-економічному розвитку за рахунок розширення надання державних електронних послуг підприємствам і організаціям усіх форм власності, підвищення рівня безпеки життєдіяльності;

- розвиток інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури, що забезпечує надання державних послуг фізичним та юридичним особам;

- підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів у сфері інформаційних і телекомунікаційних технологій з урахуванням особливостей діяльності щодо забезпечення цивільного захисту;

- забезпечення реалізації організаційних і технічних заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки організацій цивільного захисту;

- стимулювання розвитку інформаційно-технологічної інфраструктури взаємодії органів публічної влади та державних організацій між собою, з фізичними та юридичними особами;

- розвиток нормативно-правової бази застосування державних електронних послуг.

Зазначене вище дозволяє виділити кілька основних факторів успішного створення і впровадження системи надання електронних послуг у сфері цивільного захисту. Перший фактор — це поділ функцій управління і функцій надання державних електронних послуг як на центральному рівні, так і на рівні окремої організації, що діє у сфері цивільного захисту.

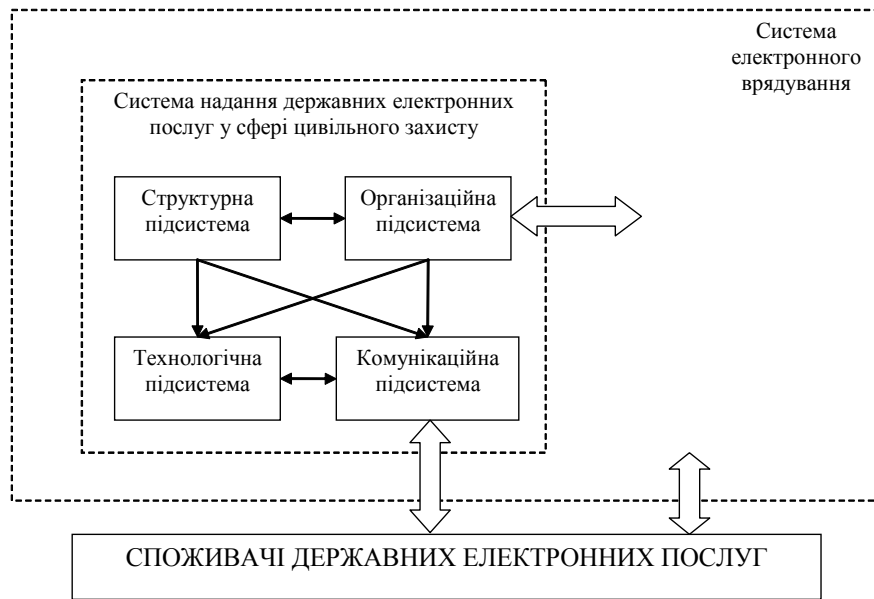

Рис. 1. Модель системи надання електронних послуг у сфері цивільного захисту

Другий фактор — це забезпечення зворотного зв'язку між відповідними організаціями, що надають державні електронні послуги у сфері цивільного захисту, і споживачами цих послуг, що дозволяє проводити оцінку ефективності та результативності діяльності цих організацій.

Третій фактор — це забезпечення орієнтованості державних електронних послуг на споживача.

Четвертий фактор — це підвищення гнучкості та адаптивності надання електронних послуг, що вимагає здійснення децентралізації певних повноважень і функцій.

Нарешті, п'ятий фактор — це формування відповідної організаційної культури в організаціях, що надають державні електронні послуги у сфері цивільного захисту, що забезпечує підвищення ініціативності співробітників цих організацій, розвиток у них творчих підходів до своєї роботи, підвищення рівня відповідальності, бажання професійного самовдосконалення.

Все це повністю вписується в концепцію реформування системи публічного управління в цілому, яка передбачає, що органи публічного управління повинні орієнтуватися, насамперед, на реалізацію своїх функцій у формі послуг, що надаються громадянам та іншим споживачам.

У загальному випадку моделі надання державних електронних послуг, що використовуються в даний час, орієнтовані на організаційну будову органів державної влади та інших публічних організацій як єдиної системи, що включає галузеві функціональні підсистеми, що мають на меті формування ефективної функціональної структури, що володіє ознаками інформаційної відкритості, та стандартизацію державних електронних послуг, що надаються юридичним і фізичним особам [1].

Специфікою формування системи державних електронних послуг є синтез управлінської складової з комунікаційною. При цьому процес моделювання інформаційних потоків у сфері державних послуг передбачає отримання й обробку інформації про об'єкти, що взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем. У цьому випадку під об'єктом розуміються не тільки корисні властивості послуги, але і безпосередньо сама послуга як об'єкт управління. Ці властивості поділяються на внутрішні, зумовлені параметрами об'єкта, і зовнішні, що характеризуються категоріями факторів і представляють собою властивості середовища, що впливає на параметри досліджуваного об'єкта чи моделі.

Виділяють три фундаментальних критерії поділу організаційних систем:

- функціональні або предметні критерії;
- організаційні або ієрархічні критерії;
- управлінські або інформаційні критерії [3].

Функціональна або предметна спеціалізація структурних підрозділів державних організацій забезпечує певний рівень ефективності їх функціонування. Недоліком такої організації системи є наявність фрагментації в управлінні і процесах, виникнення бар'єрів на шляху потоків інформації в середині організації, що негативно позначається на діяльності всієї організації.

Організаційні або ієрархічні критерії тісно пов'язані з функціональними критеріями і взаємно доповнюють один одного. При цьому основна увага при удосконаленні діяльності державних організацій зосереджується на їх оптимізації, оскільки вони мають виражену тенденцію до розростання внаслідок появи у них нових функцій і завдань діяльності.

Управлінські або інформаційні критерії є похідними від попередніх двох і покликані забезпечувати ефективний обмін інформаційними потоками між структурними підрозділами державних організацій в залежності від їх предметної або функціональної приналежності.

Систему надання державних електронних послуг необхідно розглядати в якості своєрідного синтезу зазначених трьох критеріїв організаційної системи, в основі якої лежить завдання синхронізації їх діяльності на базі:

- по-перше, автоматизації робочих процесів, наприклад, процесів надання державних сервісів споживачам в рамках більш глобальної системи електронного уряду;
- по-друге, моделювання державних сервісів в цілях формалізації опису, з одного боку, функціональних і організаційних процесів, з іншого боку, інформаційних процесів взаємодії між різними структурами.

З урахуванням зазначеного пропонується нами модель системи надання електронних послуг у сфері цивільного захисту включає чотири основні підсистеми (рис. 1):

- організаційну підсистему, що розглядається в рамках більш загальної організаційної структури електронного уряду (звичайно, за її наявності), і визначає загальні механізми інформаційної взаємодії, міжвідомчі регламенти обміну інформацією, процеси обробки даних, процедури, правила процедур, дійових осіб, відповідальних за реалізацію процесів та їх ролі тощо;
- структурну підсистему, що визначає структуру системи надання електронних послуг, донорів і реципієнтів

інформаційних потоків, процеси обробки та розподілу даних, а також правила їх інтеграції;

— технологічну підсистему, що визначає механізми запити споживачем отримання послуги та її надання споживачеві;

— комунікаційну підсистему, що визначає структуру апаратного комплексу, комунікаційну інфраструктуру та програмне забезпечення.

Як справедливо зазначають фахівці [5], якщо управління електронними послугами розуміється переважно як вибудовування інформаційно-комунікаційної інфраструктури органів публічної влади та державних організацій, тоді в рамках його моделі основна увага приділятиметься саме напрямку інформатизації публічного управління. Якщо ж управління електронними послугами означає інструмент реформи всієї системи публічного управління, то його концептуальна модель повинна включати широкий спектр типових моделей, що описують процеси в організаціях, їх взаємозв'язок, ієрархію. Тут же повинні бути закладені типові моделі організаційної структури різних органів публічної влади, моделі збалансованих показників оцінки ефективності їх діяльності, моделі здійснення процедур стратегічного планування розвитку організацій, що входять в систему публічного управління тощо.

Ми дотримуємося другого з зазначених підходів, тому вважаємо, що розробка і впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту передбачає розробку цілого комплексу типових моделей як функціонального, так і структурно-організаційного характеру: моделі загальної організації діяльності з надання електронних послуг, функціональної моделі надання електронних послуг, моделі регламентів діяльності з надання електронних послуг, "транзакційної" моделі надання електронних послуг.

Так, модель загальної організації діяльності з надання електронних послуг описує принципи формування необхідних організаційних структур; визначає характер обов'язків відповідальних виконавців відповідних функцій і процесів; забезпечує методичну основу оптимізації діяльності відповідних організацій, їх штатної структури та бюджету [4].

Функціональна модель надання електронних послуг містить узагальнений опис діяльності відповідних організацій з функціональної точки зору. Вона дозволяє здійснювати угруповання різних напрямків діяльності організації, задіяних у наданні державних послуг у сфері цивільного захисту, за функціональним принципом незалежно від конкретної прив'язки до міністерства, відомства чи іншого органу влади.

Модель регламентів діяльності з надання електронних послуг: описує принципи формування графіків діяльності, що відповідають динаміці подій; формує шаблони, орієнтовані на оперативне, ефективне та якісне задоволення запитів з боку фізичних та юридичних осіб, інших органів публічної влади, державних організацій і структур; забезпечує загальний підхід до класифікації, використання, інтеграції та розподілу інформації серед організацій, задіяних у наданні державних послуг у сфері цивільного захисту.

"Транзакційна" модель надання електронних послуг описує місцезнаходження всіх організацій, задіяних у наданні послуг, та їх канали зв'язку (телефонні, транспортні, електронні). Необхідність такої моделі обумовлена тим, що споживачі державних електронних послуг можуть мати різний рівень доступу до відповідних каналів.

Необхідність об'єднання відзначених моделей в єдину систему надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту та налагодження взаємозв'язку між їх елементами дозволяє визначити вимоги, виконання яких необхідне для ефективного функціонування даної системи.

Після того, як вироблена сукупність типових моделей, що описують на предметному (функціональному), організа-

ційному (ієрархічному) та управлінському (обмінному) рівнях надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту, необхідно визначити вимоги до програмного забезпечення даного процесу.

Крім того, найважливішим чинником стійкого функціонування системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту є проектування й створення відповідної інфраструктури. В цьому випадку інфраструктура повинна забезпечувати фізичну та програмну захищеність системи та її підсистем, їх максимальну доступність і безпеку, розподіл систем і системних компонентів за зонами безпеки, масштабованість систем та інфраструктури, простоту обслуговування, забезпечення функціонування та удосконалення програм та систем.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розробка і впровадження системи надання державних електронних послуг у сфері цивільного захисту здатні не тільки поліпшити надання послуг безпосередньо у сфері цивільного захисту, але й істотно підвищити якість та ефективність діяльності органів публічного управління в цілому за рахунок комплексного впровадження інноваційних технологій, забезпечення якісно нового рівня інтеграції структур органів публічного управління, даючи тим самим користувачеві можливість виконати всі необхідні дії щодо одержання послуги в зручному місці і в зручний час.

Детальна розробка підсистем моделі системи надання електронних послуг у сфері цивільного захисту повинна стати предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Гиглавый А.В. Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации / А.В. Гиглавый, В.И. Дрожжинов. — М.: Эко-Трендз, 2002. — 264 с.
2. Коробкова С.Н. Сервисная деятельность / С.Н. Коробкова, В.И. Кравченко. — СПб.: Питер, 2006. — 472 с.
3. Семенов Г.В. Исследование и оценка организационной эффективности систем управления / Г.В. Семенов, М.В. Николаев. — Казань: Изд. КГУ, 2004. — 184 с.
4. Юртаев А.Н. Инновационные технологии в государственном управлении / А.Н. Юртаев. — Казань: Изд. КГУ, 2009. — 186 с.
5. Юртаев А.Н. Электронное правительство: концептуальные подходы к построению / А.Н. Юртаев. — Казань: Изд. КГУ, 2007. — 184 с.

References:

1. Giglavj, A.V. and Drozhzhinov, V.I. (2002), *Sovernshstvovanie gosudarstvennogo upravlenija na osnove ego reorganizacii i informatizacii* [Public administration improving on the base of its reorganization and informatization], Jeko-Trendz, Moscow, Russia.
2. Korobkova, S.N. and Kravchenko, V.I. (2006), *Servisnaja dejatel'nost'* [Service activities], Piter, St.-Petersburg, Russia.
3. Semenov, G.V. and Nikolaev, M.V. (2004), *Issledovanie i ocnka organizacionnoj jeffektivnosti sistem upravlenija* [Research and evaluation of organizational efficiency of systems of government], Izd. KGU, Kazan, Russia.
4. Jurtaev, A.N. (2009), *Innovacionnye tehnologii v gosudarstvennom upravlenii* [Innovations in public administration], Izd. KGU, Kazan, Russia.
5. Jurtaev, A.N. (2007), *Jelektronnoe pravitel'stvo: konceptual'nye podhody k postroeniju* [E-government: conceptual approaches to constructing], Izd. KGU, Kazan, Russia.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.

УДК 354+502.3

Г. Б. Марушевський,
к. філос. н., докторант кафедри філософії, теорії та історії державного управління,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ІНДИКАТОРИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ: ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ

G. Marushevskyi,
PhD in Philosophy, Doctoral Candidate, Department of Philosophy, Theory and History of Public Administration,
National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, Kyiv

SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDICATORS: UKRAINE'S POSITION IN INTERNATIONAL RANKINGS

У статті розглянуто основні індикатори збалансованого розвитку, які розроблені для порівняння збалансованості розвитку різних країн і регіонів. Найбільш важливими для прийняття управлінських рішень є агреговані індикатори (індекси), які охоплюють економічну, соціальну, екологічну та інституційну складові збалансованого розвитку, а також дають можливість врахувати сумарний вплив глобальних загроз на збалансований розвиток і відобразити ступінь гармонізації збалансованого розвитку. В міжнародних рейтингах індикаторів збалансованого розвитку Україна не має гарних результатів і займає невисокі позиції, що свідчить про низький ступінь врахування екологічної складової в процесі формування та реалізації соціально-економічної політики.

The article deals with main indicators of sustainable development designed to compare the sustainable development of different countries and regions. Aggregated indicators (indexes) are the most important for decision-making. They cover economic, social, environmental and institutional components of sustainable development as well as provide an opportunity to consider the overall effect of global threats to sustainable development and reflect the degree of sustainable development harmonization. Ukraine has not good results in international rankings of sustainable development indicators. It takes a low position that indicates a low degree of integration of environmental considerations into the formation and implementation of Ukraine's socio-economic policy.

Ключові слова: збалансований розвиток, індикатори, індекс людського розвитку, екологічний слід, індекс крихких держав, індекс щасливої планети.

Key words: sustainable development, indicators, Human Development Index, Ecological Footprint, Fragile State Index, Happy Planet Index.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Якщо розглядати збалансованість як мету розвитку, то зразу виникає проблема визначення того, наближається певне суспільство до збалансованого розвитку чи віддаляється від нього. Щоб уникнути розгляду збалансованого розвитку як однієї з чергових утопій людства, що не має критеріїв для оцінки, необхідно використовувати індикатори збалансованого розвитку. Крім того, традиційні макроекономічні індикатори (ВВП, ВНД) не відображають багатьох соціальних та екологічних аспектів розвитку.

На збалансованість розвитку впливає дуже багато факторів і не завжди є статистична інформація щодо кожного з них, до того ж існує проблема зведення різно-

рідної інформації в єдиний інтегральний індикатор. Утім, можна порівнювати країни за вже розробленими індикаторами, щоб оцінити відносну збалансованість розвитку певної країни. Для цього використовуються рейтинги країн на основі інтегральних індикаторів розвитку, періодична публікація яких стала світовою практикою.

Збалансований розвиток — це керований розвиток. Тому важливого значення набуває розробка та застосування управлінських технологій для процесів прогнозування, програмування, оцінки та відслідковування тенденцій суспільного розвитку. Основою цих процесів є визначення та встановлення загальних уніфікованих індикаторів, які дають змогу адекватно характеризува-

ти розвиток різних країн і регіонів і здійснювати моніторинг розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розроблення системи індикаторів збалансованого розвитку приділяється значна увага на міжнародному та національному рівнях. На міжнародному рівні індикатори та індекси збалансованого розвитку розробляються міжнародними організаціями та провідними університетами [2—11]. В Україні індикатори збалансованого розвитку досліджувалися в працях М.З. Згуровського, Г.О. Статюхи, К.В. Єфремова, І.М. Джигирей, С.А. Лісовського, І.М. Гукалової, Л.Г. Мельника, Б.М. Данилишина, Є.В. Хлобистова, О.І. Амоші, О.Ф. Новікової та інших науковців [12—14]. При цьому огляд основних індикаторів збалансованого розвитку та аналіз позиції України в міжнародних рейтингах у вітчизняній літературі представлені недостатньо.

МЕТА СТАТТІ

Цілями статті є огляд основних індикаторів збалансованого розвитку та аналіз позиції України в міжнародних рейтингах цих індикаторів.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

На необхідність розроблення індикаторів збалансованого розвитку вперше звернула увагу Конференція ООН з довкілля та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). У прийнятому на конференції документі "Порядок денний на XXI століття" було зазначено, що країни на національному рівні та міжнародні урядові й неурядові організації на міжнародному рівні мають розробити індикатори збалансованого розвитку [1, с. 353].

Концепція збалансованого розвитку, підтримана міжнародною спільнотою, звертає увагу на необхідність комплексного врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку. Актуальною є розробка таких індикаторів, які дають змогу врахувати екологічний фактор в системі соціально-економічних індикаторів. Такі індикатори дають змогу особам, які приймають рішення, робити висновки щодо ступеню збалансованості розвитку країн чи регіону, здійснювати контроль за досягненням цілей збалансованого розвитку та порівнювати поступ різних країн чи регіонів у напрямі до збалансованого розвитку.

Для врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку застосовують два підходи:

1) створення інтегрального індикатора збалансованого розвитку, на основі якого можна оцінити ступінь збалансованості соціально-економічного розвитку;

2) створення системи індикаторів, кожен з яких відображає певні аспекти збалансованого розвитку. Найчастіше виділяють такі підсистеми показників: економічні, екологічні, соціальні, інституційні.

Один з найбільш відомих і популярних агрегованих показників — індекс людського розвитку (ІЛР) (Human Development Index) — відображає переважно соціально-економічні аспекти збалансованого розвитку. Починаючи з 1990 р., цей індекс, запропонований пакистанським економістом Махбубом уль Хаком, публікується у

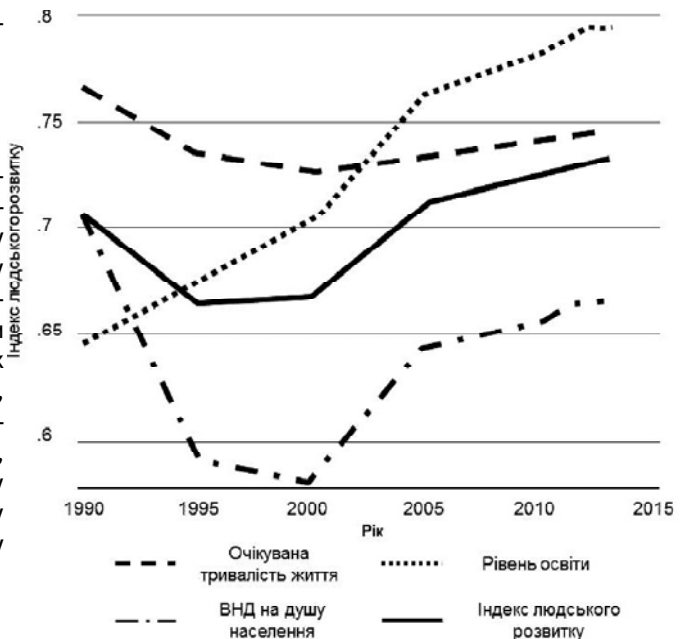

Рис. 1. Динаміка змін індексу людського розвитку та його складових в Україні у 1990–2013 рр.

щорічних "Доповідях про людський розвиток", які готує Програма розвитку ООН. Індекс охоплює три виміри добробуту людини: здоров'я, освіту та доходи. Його мета полягає не в тому, щоб дати повну картину розвитку людини, а в тому, щоб оцінити розвиток людини за параметрами, які виходять за межі лише доходів.

Індекс розраховується на основі трьох індикаторів: — очікувана тривалість життя; — рівень освіти (середня кількість років, витрачених на навчання, та очікувана тривалість навчання); — рівень життя, оцінений через валовий національний дохід (ВНД) на душу населення на основі паритету купівельної спроможності.

Україна протягом 1992—1998 рр. послідовно втрачала у вимірі людського розвитку, що було обумовлено різким зниженням рівня життя населення після розпаду СРСР. Починаючи з 1999 р., ІЛР почав зростати (див. рис. 1) [2].

У 2013 р. за індексом людського розвитку Україна посіла 83-є місце (0,734) у рейтингу зі 187 країн. Україна знаходиться у групі країн з високим рівнем людського розвитку. Для порівняння: Казахстан посів 70-є місце (0,757), Росія — 57-е (0,778), Білорусь — 53-є (0,786), Польща — 30-є місце (0,834). Очолили рейтинг Норвегія (0,944), Австралія (0,933), Швейцарія (0,917), Нідерланди (0,915) та США (0,914) [3].

В останні роки в міжнародних доповідях з питань розвитку все частіше використовують показник "екологічний слід" (Ecological Footprint), що відображає потребу людей у природному капіталі, яка може перевищувати здатність екосистем до регенерації. Цей показник запропонували у 1996 р. канадські екологи В. Піс і М. Вакернагел.

Важливою особливістю показника, який інформує про рівень споживання людьми природних ресурсів, є те, що його можна порівняти з біологічною місткістю Землі ("потенціалом біосфери"). Біологічна місткість —

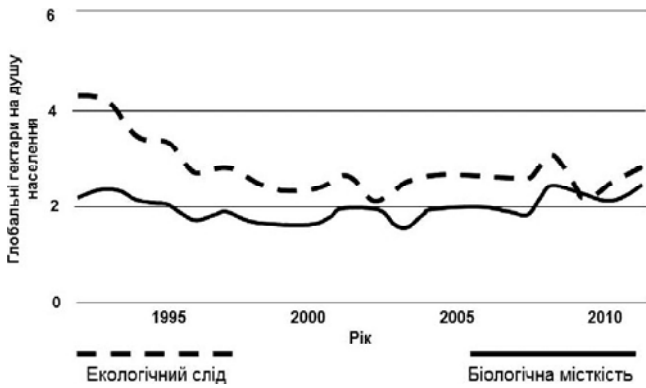

Рис. 2. Екологічний слід і біологічна місткість території України у 1992–2011 рр.

це загальна кількість біологічної продукції, яку можна отримати з біопродуктивної території у певний рік; біопродуктивна територія — це ділянка землі або моря зі значною фотосинтетичною активністю та продукуванням біомаси. Якщо екологічний слід є функцією від чисельності населення, середнього споживання ресурсів на душу населення та енергоємності технологій, що використовуються, то біологічна місткість Землі залежить від кількості біологічно продуктивних територій та їх середньої продуктивності.

Екологічний слід вимірюється у "глобальних гектарах". Ці одиниці вимірювання є еквівалентом площі біологічно продуктивної землі та площі моря, що необхідні для: 1) виробництва продуктів харчування і деревини, які споживають люди; 2) створення інфраструктури, яка використовується для людей; 3) поглинання вуглекислого газу, що утворюється внаслідок спалювання викопного палива. Глобальний гектар — це умовний гектар, біологічна продуктивність якого дорівнює середній біопродуктивності на Землі.

Екологічний слід, що припадає на одну людину, складається з: 1) площі ріллі, потрібної для вирощуван-

ня зернових культур; 2) площі пасовищ, потрібних для виробництва продукції тваринництва; 3) площі лісів, потрібних для виробництва деревини і паперу; 4) площі моря, потрібного для продукування риби і морепродуктів; 5) територій, зайнятих під житло та інфраструктуру; 6) площі лісів, необхідних для поглинання вуглекислого газу, що утворюється внаслідок споживання викопних енергоресурсів (вугілля, нафта, газ).

Глобальний екологічний слід у 2011 р. становив 18,5 млрд глобальних гектарів (гга), або 2,6 гга на душу населення (у 1961 р. — відповідно 7,5 млрд гга та 2,4 гга на душу населення). У 2011 р. налічувалося 12 млрд гга біологічно продуктивних територій, або чверть поверхні Землі (інші три чверті займають пустелі, льодовики та глибокі океани, які мають відносно низькі рівні біопродуктивності, непридатні для використання). Таким чином, у 2011 р. біологічна місткість Землі становила 1,7 гга на душу населення (у 1961 р. — відповідно 9,7 млрд гга та 3,2 гга на душу населення) [4].

У 2011 р. екологічний слід людства зріс у 2,5 раза порівняно з 1961 р. і перевищив біологічну місткість планети на 0,9 гга на душу населення, або на 53%. Таке перевищення означає, що для повного відтворення відновлюваних ресурсів, які людство використовує за рік, планеті буде потрібно півтора року. Це перевищення виснажує природний капітал і може відбуватися лише в обмежений проміжок часу, оскільки тривале перевищення природних меж Землі неминуче призведе до екологічної катастрофи.

На рисунку 2 представлено результати вимірювання екологічного сліду та біологічної місткості території України у 1992—2011 рр. [5]. Зменшення екологічного сліду у 1992—1999 рр. пов'язано з падінням рівня промислового виробництва після розпаду СРСР, а зменшення екологічного сліду у 2009 р. — з фінансово-економічною кризою 2008—2009 рр. У 2011 р. екологічний слід України становив 2,8 гга на душу населення, тоді як біологічна місткість території України — 2,4 гга на

душу населення. Це говорить про те, що споживання природних ресурсів перевищує природний потенціал території України.

Важливим для кількісного уявлення про збалансований розвиток є одночасний розгляд індексу людського розвитку як індикатора соціально-економічного розвитку та екологічного сліду як міри споживання людьми природних ресурсів (рис. 3) [6, с. 35]. Видно, що в багатих країнах високий індекс людського розвитку обумовлений високим рівнем використання природних ресурсів, тоді як у бідних країнах низький рівень споживання позитивно впливає на екологічний слід, але негативно позначається на людському розвитку. Метою розвитку усіх країн має бути потраплення в правий нижній квадрант, який визначає параметри збалансованості розвитку країни чи регіону. Високий рівень людського розвитку має поєднуватися з невисоким рівнем антропогенного навантаження на довкілля. Для багатих країн шлях до цієї

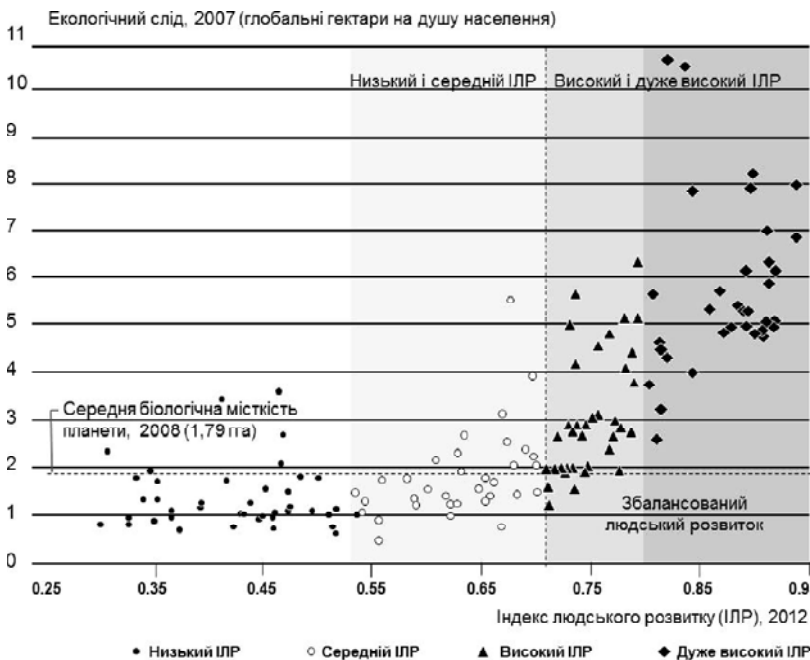

Рис. 3. Індекс людського розвитку та екологічний слід

мети полягає у застосуванні моделей збалансованого споживання та виробництва, для бідних — у боротьбі з бідністю та хворобами і підвищенні рівня освіченості.

У зв'язку з прийняттям у 2000 р. Декларації тисячоліття і визначення Цілей розвитку тисячоліття науковцями Йельського та Колумбійського університетів США був запропонований Індекс екологічної збалансованості (Environmental Sustainability Index). Однією з 8-ми Цілей розвитку тисячоліття є забезпечення екологічної збалансованості. Оскільки для цієї цілі не було жодного кількісного показника, запропонований індекс мав заповнити цю прогалину. Індекс був презентований на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) у 2001 р.

Екологічна збалансованість визначається за 5 головними складовими:

— екосистеми — якість повітря, біорізноманіття, ґрунти, кількість і якість води;

— екологічні стреси — забруднення повітря і води, забруднення твердими відходами і токсичними речовинами, деградація ґрунтів, демографічні проблеми;

— уразливість людини — безпека продуктів харчування, вплив стану довкілля на здоров'я, екологічні катастрофи;

— соціальні та інституційні можливості вирішувати екологічні проблеми — екологічне управління, еко-ефективність, відповідальність приватного сектору, наука і технології;

— глобальне управління — емісія парникових газів, участь у міжнародних екологічних угодах, транскордонний вплив.

Значення індексу розраховується за допомогою 21 комплексного індикатора, що охоплюють 76 параметрів.

За цим індексом у 2005 р. Україна перебувала на 108-му місці серед 146 країн, а в п'ятірці світових лідерів увійшли Фінляндія, Норвегія, Уругвай, Швеція та Ісландія [7]. За кожною із зазначених складових Україна зайняла відповідно 74, 62, 29, 126 і 139-е місця. Це означає, що Україні треба підвищувати соціальні та інституційні можливості для розв'язання екологічних проблем і активніше залучатися до глобального управління.

Нечітке визначення екологічної збалансованості і велика кількість показників в індексі екологічної збалансованості ускладнюють визначення політичних пріоритетів на основі цього індексу. Тому вчені Йельського та Колумбійського університетів США розробили індекс екологічного виконання (Environmental Performance Index), пілотний проект з розрахунку якого був представлений на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2006 р. Запропонований індекс дає можливість зосередитися на поточній екологічній політиці та її результативності. За допомогою цього індексу вимірюють екологічну складову збалансованого розвитку.

Індекс екологічного виконання базується на двох загальних цілях захисту довкілля: 1) зменшення впливу екологічних факторів на здоров'я людини (екологічне здоров'я); 2) сприяння збереженню екосистем та збалансованому управлінню використанням природних ресурсів (життєздатність екосистем). У пілотному проєкті оцінка проводилася за 16 індикаторами, згрупова-

ними у 6 категорій. У 2014 р. індекс розраховувався за 20 індикаторами, згрупованими у 9 категорій [8]:

I. Екологічне здоров'я:

1) вплив на здоров'я людини — дитяча смертність;

2) якість повітря — якість повітря в приміщеннях, суспендовані тверді частинки розміром до 2,5 мкм, суспендовані тверді частинки розміром менше 2,5 мкм;

3) вода та каналізація — доступ до питної води, наявність каналізації;

II. Життєздатність екосистем:

1) водні ресурси — очистка стічних вод;

2) сільське господарство — сільськогосподарські субсидії, регулювання застосування пестицидів;

3) ліси — зміни у лісовому покриві;

4) рибальство — рибні запаси, рибальство на прибережному шельфі;

5) біорізноманіття та середовища існування видів — захист середовищ існування видів, морські природоохоронні території, захист глобальних біомів, захист природних екосистем;

6) клімат і енергетика — тенденції кругообігу вуглецю, зміни у тенденціях кругообігу вуглецю, тенденції викидів вуглекислого газу на кіловат-год.

У рейтингу 178 країн світу, складеному у 2014 р. за здатністю країн розв'язувати екологічні проблеми і досягати поставлених у цій сфері цілей, у першу п'ятірку увійшли Швейцарія, Люксембург, Австралія, Сінгапур і Чехія [8]. Україна зайняла 95-е місце (для порівняння: Казахстан — 84-е, Росія — 73-е, Білорусь — 32-е, Польща — 30-е місце). Найгіршими є показники за трьома категоріями: сільське господарство — 107-е місце, клімат і енергетика — 110-е місце, біорізноманіття та місця перебування видів — 119-е місце. Беручи до уваги результати проведеного дослідження, пріоритетами збалансованого розвитку України мають бути:

— збалансоване ведення сільського господарства: відмова від сільськогосподарських субсидій (які сприяють зростанню використання добрив і пестицидів, що негативно впливає на довкілля) та належне регулювання застосування пестицидів;

— збалансоване використання енергії та зменшення викидів вуглекислого газу;

— збереження біорізноманіття та середовищ існування видів.

У 2006 р. британська "Нова економічна фундація" (New Economics Foundation) запропонувала індекс щасливої планети (Happy Planet Index). Цей індекс є новим підходом до вимірювання добробуту і розвитку, оскільки він не враховує в явній формі індикатори, пов'язані з вимірюванням доходу, а також використовує як об'єктивні, так і суб'єктивні дані. Визначивши мету розвитку як досягнення високих рівнів добробуту, обмежене справедливим і відповідальним споживанням ресурсів, британські аналітики вважають, що індекс щасливої планети показує, наскільки успішними є країни у досягненні цієї мети. Індекс щасливої планети поєднує три окремих індикатори: екологічний слід, задоволеність життям і тривалість життя:

*Індекс щасливої планети = (Задоволеність життям * Тривалість життя) / Екологічний слід.*

Індекс відображає середню кількість років, прожитих щасливо у певній країні, у розрахунку на одиницю

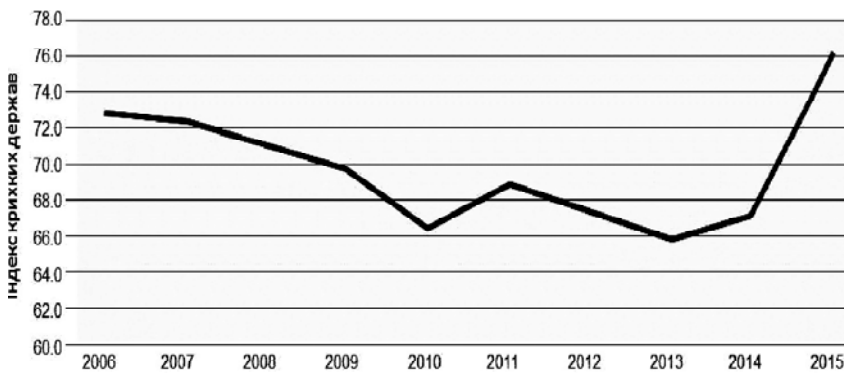

Рис. 4. Динаміка індексу крихких держав, розрахованого для України на період 2006—2015 рр. (коли індекс зростає — зростає нестабільність)

спожитих ресурсів. Цей індекс є мірилом екологічної ефективності досягнення добробуту людини. Він визначає ефективність, з якою країни перетворюють обмежені ресурси планети у добробут і тривале життя своїх громадян.

Індекс розраховувався у 2006, 2009 і 2012 рр. відповідно для 178, 143 та 151 країни. У 2012 р. до п'ятірки найщасливіших країн увійшли Коста-Рика, В'єтнам, Колумбія, Беліз і Сальвадор [9]. Індекс демонструє, що країни з високим доходом займають невисокі місця в рейтингу через великий екологічний слід. Так, США зайняли 105-місце в рейтингу, а Норвегія, у якої була найкраща позиція з європейських країн, — лише 29-е місце.

Україна посіла 100-е місце з 151 можливого (для порівняння: Росія — 122-е місце, Казахстан — 119-е, Білорусь — 103-е, Польща — 71-е місце). Це пов'язано з низьким рівнем задоволеності громадян України своїм життям, високим екологічним слідом і відносно невеликою тривалістю життя, очікуваною при народженні.

Питання збалансованого розвитку та глобальної безпеки поєднуються в Індексі крихких держав (Fragile States Index), розробленому Фондом миру. Індекс розраховується з 2005 р. (до 2014 р. як Індекс недієздатних держав, Failed States Index) і базується на 12 індикаторах (4 соціальних, 2 економічних і 6 політичних), які характеризують уразливість держави до економічних, соціальних і політичних загроз.

Соціальні індикатори — це демографічний тиск (природні катастрофи, хвороби, забруднення, недоїдання, недостатність водних ресурсів тощо), переміщення біженців усередині країни, напруженість між групами (дискримінація, етнічне та релігійне насильство тощо), "відтік мізків" (еміграція освіченого населення, людський капітал).

Економічні індикатори — це нерівномірний економічний розвиток (дохід 10% найбагатших і 10% найбідніших верств населення, розповсюдження послуг в містах і селах, доступ до покращених послуг тощо) та бідність і економічний спад (державний борг, безробіття, ВВП, інфляція тощо).

Політичні та військові індикатори — це легітимність держави (рівень корупції, результативність діяльності уряду, рівень демократії, рівень протестних настроїв тощо), публічні послуги (грамотність, боротьба із зло-

чинністю, доступ до води та санітарних послуг, інфраструктура, дороги тощо), права людини та верховенство права (свобода ЗМІ, громадянські та політичні свободи, торгівля людьми, політичні в'язні, торттури тощо), безпека (внутрішні конфлікти, розповсюдження стрілецької зброї, загиблі під час конфліктів, заворушення і протести тощо), неконсолідованість еліт (політична боротьба, проблемні вибори, політична конкуренція тощо) та зовнішня інтервенція.

У рейтингу нестабільні (крихкі) держави набирають більше очок і посідають вищі місця в переліку. Най-

успішніші держави набирають найменше очок і посідають у рейтингу останні місця. За рейтингом країни розділяють на такі категорії: збалансовані, стабільні, застереження, тривога [10].

У 2015 р. найбільш збалансованою країною за індексом крихких держав була Фінляндія (178-е місце). Ще 14 країн (Швеція, Норвегія, Данія, Люксембург, Швейцарія та ін.) потрапили в категорію "збалансовані". У рейтингу 178 країн Україна посіла 84-е місце (для порівняння: Росія — 65-е, Білорусь — 87-е, Казахстан — 110-е, Польща — 153-е місце) і знаходиться в категорії "застереження". На зростання індексу в останні роки вплинуло підвищення політичної та економічної нестабільності в Україні, що пов'язано з подіями на Майдані взимку 2013—2014 рр., анексією Криму та бойовими діями на сході України (рис. 4) [11].

Агрегований індекс сталого (збалансованого) розвитку запропонували науковці "Інституту прикладного системного аналізу" Міністерства освіти і науки України та НАН України, який діє в структурі Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Цей індекс складається з двох компонент: якості життя та безпеки життя. Компонента якості життя охоплює три індекси вимірів якості життя: економічний (35 індикаторів), екологічний (25 індикаторів) та соціально-інституційний (13 індикаторів), а також ступінь гармонізації збалансованого розвитку, який відображає баланс між економічним, екологічним і соціально-інституційним вимірами збалансованого розвитку. Компонента безпеки життя враховує сумарний вплив сукупності глобальних загроз на збалансований розвиток країн світу (10 індикаторів) [12].

Індекс сталого (збалансованого) розвитку відображає зв'язок і баланс між трьома нероздільними сферами розвитку суспільства. На основі цього індексу вимірюються процеси збалансованого розвитку не лише в глобальному (для країн світу), а й в регіональному контексті (для регіонів України). Також оцінюється вразливість країн і регіонів до впливу сукупності глобальних загроз.

У 2013 р. у рейтингу 112 країн перші п'ять місць за індексом сталого (збалансованого) розвитку зайняли Швеція, Норвегія, Нова Зеландія, Австралія та Швейцарія. Україна посіла 74-е місце (для порівняння: Казахстан — 68-е місце, Росія — 57-е, Польща — 29-е місце) [13].

ВИСНОВКИ

1. На сьогодні не існує абсолютних індикаторів збалансованості розвитку тієї чи іншої країни або регіону. Разом з тим, упродовж останніх десятиліть світовою спільнотою розроблені методи порівняння збалансованості розвитку різних країн і регіонів.

2. Багато індикаторів збалансованого розвитку фокусуються на екологічній складовій збалансованого розвитку. Тому важливого значення набувають агреговані індикатори (індекси), які охоплюють економічну, соціальну, екологічну та інституційну складові збалансованого розвитку. Запропонований українськими науковцями індекс сталого (збалансованого розвитку) до того ж відображає ступінь гармонізації збалансованого розвитку та враховує сумарний вплив глобальних загроз на збалансований розвиток.

3. У міжнародних рейтингах індикаторів збалансованого розвитку Україна не має гарних результатів і займає невисокі позиції, що свідчить про низький ступінь врахування екологічної складової в процесі формування та реалізації соціально-економічної політики.

4. Індикатори збалансованого розвитку є інструментом для планування та прийняття управлінських рішень щодо розвитку країни чи регіону, а також інструментом оцінки та моніторингу досягнутого прогресу.

Література:

1. Програма дій "Порядок денний на XXI століття": пер. з англ. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
2. Ukraine: HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/UKR.pdf
3. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. — New York, USA: UNDP, 2014. — 226 pp.
4. Living Planet Report 2014: species and spaces, people and places. — Gland, Switzerland: WWF, 2014. — 176 p.
5. Global Footprint Network [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/trends/ukraine/>
6. Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. — New York, USA: UNDP, 2013. — 203 pp.
7. 2005 Environmental Sustainability Index. — 408 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yale.edu/esi/ESI2005_Main_Report.pdf
8. The 2014 Environmental Performance Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf
9. The Happy Planet Index: 2012 Report. A global index of sustainable well-being [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf>
10. Fragile States Index 2015. — Washington: The Fund for Peace, 2015. — 40 pp.
11. Fund for Peace [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fsi.fundforpeace.org/2015-ukraine>
12. Аналіз сталого розвитку — глобальний і регіональний контексти: моногр. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]; наук. кер. М.З. Згуровський. — К.: НТУУ

"КПІ", 2010. — Ч. 1. Глобальний аналіз якості та безпеки людей. — 252 с.

13. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization>

14. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІГ НАН України, ІПРЕ НАН України. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. — 714 с.

References:

1. Intelsphera (2000), Programa dij "Poryadok denniy na 21 stolittya" [Action program "Agenda for the XXI Century"], Intelsphera, Kyiv, Ukraine.
 2. UNDP (2014), "Ukraine: HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report", available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/UKR.pdf (Accessed 29 September 2015).
 3. UNDP (2014), Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, UNDP, New York, USA.
 4. WWF (2014), Living Planet Report 2014: species and spaces, people and places, WWF, Gland, Switzerland.
 5. Global Footprint Network (2015), available at: <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/trends/ukraine/> (Accessed 29 September 2015).
 6. UNDP (2013), Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, UNDP, New York, USA.
 7. World Economic Forum (2005), "2005 Environmental Sustainability Index", available at: http://www.yale.edu/esi/ESI2005_Main_Report.pdf (Accessed 29 September 2015).
 8. Yale University (2014), "The 2014 Environmental Performance Index", available at: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf (Accessed 29 September 2015).
 9. The Happy Planet Index (2012), "A global index of sustainable well-being", available at: <http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf> (Accessed 29 September 2015).
 10. The Fund for Peace (2015), Fragile States Index 2015, The Fund for Peace, Washington, USA.
 11. Fund for Peace (2015), available at: <http://fsi.fundforpeace.org/2015-ukraine> (Accessed 29 September 2015).
 12. NTUU "KPI" (2010), Analiz stalogo rozvytku - globalnyi i regionalnyi konteksty. Ch. 1. Globalnyi analiz yakosti ta bezpeky lyudei [Sustainable development analysis: global and regional contexts. Part 1. Global analysis of quality and security of life], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
 13. World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development (2013), available at: <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization> (Accessed 29 September 2015).
 14. IPREED (2012), Naukovi zasady pozrobky strategiji stalogo rozvytku Ukrainy [Scientific principles of Ukraine's sustainable development strategy], IPREED NAN of Ukraine, Odessa, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.*

УДК 351.851

*Н. Д. Шульга,
к. тех. н., доцент, директор, ДВНЗ "Київський транспортно-економічний коледж"
Національного транспортного університету*

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ

N. Shulga,
candidate of technical sciences, associate professor, Director of the State Higher Education Establishment
"Kyiv Transport and Economic College" National Transport University

TENDENCY IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL POLICY IN GERMANY

Розглянуто особливості освітньої політики Німеччини. Визначено провідні тенденції формування та реалізації освітньої політики у галузі вищої університетської освіти, спрямовані на створення конкурентноздатної національної системи освіти в контексті європейської інтеграції, визначення оптимального співвідношення участі федерації, земель і громадських структур в організації та фінансуванні системи вищої освіти, на підвищення якості вищої освіти для забезпечення подальшого вдосконалення освітніх послуг, науково-дослідної діяльності, піднесення економічного потенціалу країни, її промисловості.

The features of educational policy of Germany are considered. Certainly leading tendencies of forming and realization of educational policy in sphere of higher university education, directed on creation of capacity for competition of the national system of education in the context of European integration, determination the optimum correlation of participation of federation, earths and public structures in organization and financing of the system of higher education, on upgrading higher education for providing of subsequent perfection of educational services, research activity, getting up of economic potential of country, its industry.

Ключові слова: освітня політика, Німеччина, система вищої освіти, тенденції, якість освіти, науково-дослідна діяльність, економічний розвиток країни.

Key words: educational policy, Germany, system of higher education, tendency, quality of education, research activity, economic development of country.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах посилюється роль освіти як інструмента оптимізації економічного та наукового технічного розвитку та важливого чинника інтеграції України в Європу, активізуючи пошуки нових підходів до формування державної освітньої політики, вивчення зарубіжного досвіду, зокрема держав, які безпосередньо залучаються до утвердження єдиного загальноєвропейського освітнього простору. Однією з таких держав є Німеччина, яка не тільки ініціювала свого часу створення означеного простору, а й накопичила за останні десятиліття вагомий досвід щодо розробки та запровадження відповідної державної освітньої політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

З огляду на заявлену проблему, певний науковий інтерес становлять праці В. Байденка, С. Беккера, В. Гамериса, Ю. Каменської, У. Майєра, Е. Міннакера, Ю. Семенової, П. Скотта, Х.-Д. Стайкунда, Т. Тягунової, Р. Фенде та інших,

в яких подано загальні підходи до розробки політики вищої освіти Німеччини, розкрито змістові пріоритети, напрями реформування системи вищої освіти для посилення конкурентоспроможності країни на світовому ринку не лише освітніх, а й виробничих послуг.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розкрити основні тенденції формування та реалізації освітньої політики Німеччини, насамперед у галузі вищої університетської освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Німеччина — високорозвинена країна, в якій послідовно запроваджується континентальна модель освіти, до основних ознак якої належать: домінування держави в питаннях управління та фінансування національної системи освіти, орієнтація на винайдення оптимального співвідношення участі держави та громадських структур в реалізації цих процесів. Водночас активізуються напрями освітньої діяльності, які безпосередньо пов'язані з піднесенням економічного і науково-технічного розвитку держави. Важливе місце зпоміж них належить системі вищої освіти.

Ще у 1998 році додатком до федерального Рамочного закону про вищу освіту було затверджено реформу німецької системи вищої освіти, спрямовану на посилення конкуренції та диференціації навчальних закладів за рахунок послаблення централізованого регулювання їх функціонування, переорієнтації на якість навчання і створення стимулів для досягнення цієї якості. Як наслідок, спостерігається поступове запровадження в систему ухвалення рішень та управління вищими навчальними закладами на різних рівнях елементів ринкових механізмів.

Вагомий вплив на зміст і розвиток освітньої політики у Німеччині справила Болонська угода, основна мета якої полягала у розробленні загальних положень для європейських країн щодо навчальних програм вищої школи, забезпечення можливостей для визнання академічних вищих навчальних закладів поза національними кордонами, підвищення вільного обміну студентами і викладачами між європейськими університетами, покращення шансів на працевлаштування для випускників на європейському ринку праці, а також підвищення конкурентноздатності європейських університетів у глобальному масштабі [1, с. 161]. Долучившись до Болонського процесу, Німеччина взяла на себе зобов'язання до 2010 р. створити єдиний європейський простір у сфері вищої освіти.

У 2000 році країна різко збільшила державні витрати на освіту. З'являються нові федеральні програми, спрямовані на вдосконалення освітньої системи, які частково фінансуються Європейським Союзом. Розширюються та модифікуються великі програми з розвитку освіти та професійної підготовки.

Велика увага з боку німецького Уряду приділяється (відповідно до загальноєвропейського тренду) запровадженню навчання протягом життя. Підтвердженням цього можна вважати масштабну урядову ініціативу "Навчання протягом усього життя для всіх" ("Lebensbegleitendes Lernen für alle"), орієнтовану на підтримку цієї концепції стосовно всіх груп населення у контексті реформи структури освіти, головна ідея якої полягає в тому, що "з огляду на швидкий науково-технічний прогрес та умови праці, які постійно змінюються, компетенції кожного громадянина мають постійно розширюватися та поновлюватися" [2].

В основу реалізації концепції неперервної освіти покладено програму "Регіони, що навчаються, — розвиток мережної взаємодії" ("Lernende Regionen — Forderung von Netzwerken"), обсяг фінансування якої перевищує 118 млн євро. Програма запроваджувалася Міністерством освіти Німеччини за фінансової підтримки Європейського соціального фонду (51 млн євро). Її основне завдання полягало у підтримці регіональної мережі освітніх інноваційних інститутів, які мали забезпечувати навчання та професійну підготовку відповідно до ідеї неперервної освіти [11].

Наукові дослідження, що відбувалися в рамках реалізації цієї програми, визначили п'ять чинників для оцінювання її ефективності: кооперація і мережна взаємодія організацій-учасниць; профільна освіта та розвиток регіонального освітнього ландшафту шляхом запровадження мережних проектів; адресати та цільові групи мережної взаємодії; стан регіонального ринку праці; потенційні можливості трансферу здобутків. Науковий супровід програми забезпечувався дослідницьким консорціумом під керівництвом Німецького інституту освіти дорослих (Deutscher Institut für Erwachsenenbildung). У 2005 році цю функцію було передано Мюнхенському університету та компанії Ramboll Management. Університет здійснює нагляд за реалізацією освітніх цілей, а компанія — за дієздатністю створених мереж, підвищенням зайнятості та взаємодією вищих навчальних закладів з підприємствами.

Однак приєднання Німеччини до Болонського процесу спричинило й низку труднощів, зумовлених започаткуванням поступового запровадження нових освітніх програм, спрямованих на введення за деякими спеціальностями кваліфікацій бакалавра і магістра, розширення номенклатури "нових" програм. При цьому вищі навчальні заклади одержали право самостійно вирішувати питання щодо термінів і масштабів нововведень. Водночас керівники німецьких університетів і представники ділових кіл виявили "стриманість у цьому питанні, висловлюючи стурбованість з приводу можливих негативних наслідків для якості університетської освіти" [3]. Однак "необхідність йти в ногу з часом і бути флагманом європейської інтеграції змушували Німеччину продовжувати реформи в напрямі формування єдиного європейського освітнього простору" [2]. Тому не дивно, що подальший розвиток освітньої політики Німеччини відбувається в рамках програми Європейського Союзу 2007—2013 рр.

На збільшення кількості нових засобів інформації в освіті та підвищення якості професійної підготовки спрямовано програму Міністерства освіти "Нові засоби інформації в освітньому процесі" (оптимізація використання освітніх комп'ютерних програм), що становить складову урядової ініціативи "Інновації та робочі місця в інформаційному суспільстві XXI століття". Загальний обсяг фінансування програми у період 2001—2003 рр. становив 200 млн євро. А також програму "Дослідження у вищих професійних школах у взаємозв'язку з економікою" (забезпечення зв'язку вищої професійної освіти з економікою для прискорення процесів перенесення та запровадження нового знання на підприємства).

Ключовим державним документом, що визначає розвиток освітньої галузі у ФРН, вважається "Доповідь про технологічну ефективність Німеччини 2006" [9], яка, крім того, містить ґрунтовний аналіз чинників, які потенційно гальмують інноваційний розвиток країни. Констатовано необхідність створення додаткових навчальних місць для підготовки фахівців, переважно природничонаукового і технічного профілів. Ці висновки покладено в основу розробки подальших державних ініціатив [4].

Так, 14 червня 2007 року підписано "Пакт про вищу школу 2020" — урядова угода між федеральним центром і землями у вигляді програми освітніх дій щодо забезпечення можливостей для отримання освіти майбутнім поколінням та підвищення ефективності в галузі наукових досліджень. Угода визначає механізми взаємодії і координації дій на рівні федерації та окремих земель, передбачає посилення дослідницької та навчальної складових (заходи щодо забезпечення достатньої кількості навчальних місць у ВНЗ; діяльності земель для реалізації Болонського процесу; посилення підтримки пріоритетних наукових напрямів і нового покоління викладачів вищої школи; посилення взаємодії між вищими професійними навчальними закладами та виробничими підприємствами, подальшого розвитку вищої професійної школи з метою перетворення її на регіональні центри інновацій у рамках федеральної підтримки прикладних досліджень у вищих професійних училищах) [7].

У 2007 році розроблено документ під назвою "10 спрямованих ліній модернізації професійної освіти" [10], що склав підґрунтя реформування системи професійної освіти й намітив такі основні дії:

1. Модернізацію (нові кваліфікаційні вимоги з огляду на зміни в економічній структурі: відхід від промислової економіки в сфері обслуговування та врахування демографічних змін; створення нової освітньої культури в інноваційних сферах спеціальностей і галузях, що розвиваються й безпосередньо пов'язані з дослідженнями; структурне вдосконалення системи професійної освіти).

2. Менеджмент у сфері переходу від одного рівня освіти на інший (удосконалення системи координації між професійними школами та освітою на підприємстві; врахування здобутої раніше (під час одержання вищої освіти) кваліфікації; вдосконалення структури підтримки осіб, які мають соціальні проблеми; підвищення кількості мігрантів, які здобувають вищу освіту в Німеччині; кваліфікація дорослих із незакінченою шкільною чи вищою освітою).

3. Післядипломна освіта (зв'язок вищої професійної освіти з післядипломною; доступність професійної освіти для вищих навчальних закладів; ступінчастість вищої освіти і здатність забезпечити професійну зайнятість).

4. Відкритість до Європи: запровадження національних освітніх реформ з урахуванням процесів європейського розвитку (національний і європейський рівні кваліфікації, система рівнів професіоналізму у професійній освіті та понять професії).

Отже, йдеться про поєднання загальної освіти, професійної освіти та професійної зайнятості без "розривів у професійній біографії" [4]. Освітня політика базується на визнанні того, що успішний розвиток економіки і добробуту країни значною мірою залежать від знань і компетенцій. Адже економічне зростання та інноваційний розвиток вимагають нових наукових ідей, які покликані перетворюватися в економічну продуктивність.

Держава активно залучається до запровадження освітньої політики, підтримки інновацій для її успішного функціонування. Так, за безпосередньої підтримки Федерального міністерства освіти здійснюється розроблення та реалізація комплексу освітніх заходів під загальною назвою "Активні освітні дії". Ця програма має на меті покращити ситуацію з місцями виробничого навчання, будучи водночас головним елементом реалізації закріпленої у "Національному договорі про освіту та молодих спеціалістах у Німеччині" підтримуючої діяльності держави. Завдяки різним акціям економіка має одержати підтримку в тих сферах, які стосуються створення місць виробничого навчання. "Активні освітні дії" містять різні інструменти реалізації визначених завдань — від нових програм підтримки до освітніх кампаній. З боку Федерального міністерства освіти ця програма окреслює три провідні напрями діяльності [6]:

- регіональні кампанії програми, орієнтовані на підтримку окремих регіонів із найбільш слабким співвідношенням пропозиції / запиту, або з таким, що перевищує середній рівень скорочення пропозиції місця виробничого навчання (програма "STARegio", програма за створення місць виробничого навчання у західних і східних землях "Ausbildungsplatzentwickler West" / "Ausbildungsplatzentwickler Ost", нова федеральна програма розвитку та підтримки освітньої структури "Jobstarter", програма шефства "Patenschaftsprogramm");

- галузеві компанії, спрямовані на підтримку нових галузей розвитку, наприклад, мікросистемна техніка, нанотехніка, біотехнологія, оптичні технології; а також у сферах, де пропозиції на місце виробничого навчання перевищують запиту (наприклад, у галузі м'ясообробки). Розвиток спектра дисциплін у вищих професійних училищах здійснюється завдяки запровадженню численних спеціальностей, що викладаються на різних ступенях навчання для бакалаврів і магістрів;

- програми, орієнтовані на певних груп осіб — молодих людей, які не мають завершеної шкільної чи вищої освіти, молодих людей, які мають соціальні проблеми, а також молодих мігрантів і підприємців-іноземців (програми "BQF", "KAUSA").

Нові імпульси освітній політиці надає реформування науково-дослідної роботи. Завдяки новим програмам, університети посилюють спеціалізацію, а рейтинги якості й популярності посилюють конкуренцію між вищими навчальни-

ми закладами, оцінювання роботи професорського складу здійснюється з огляду на виконання наукових досліджень. Практика свідчить про посилення внеску університетів у запровадження інновацій та посилення економічного розвитку країни. Політика в галузі вищої освіти спрямована на підтримку з боку держави наукових досліджень та їх орієнтацію на досягнення конкретних соціально-економічних цілей. Паралельно з цим збільшується частка фінансування наукових досліджень, які проводяться на базі університетів, промисловістю. Завдяки цьому встановлюється тісний взаємозв'язок між науковими розвідками та реальним запровадженням їх результатів у діяльність промислового виробництва.

На посилення уваги до наукових досліджень, удосконалення умов для їх проведення спрямовано програму "Суперякість" [8], яка реалізується німецьким науково-дослідним товариством і Радою з науки. Підтримка здійснюється за трьома напрямками інноваційного розвитку:

- школи підготовки аспірантів, які можуть запропонувати молодим науковцям програми навчання для захисту дисертацій у межах високоякісного науково-дослідного оточення;

- університетські "кластери суперякості" для формування при університетах значущих у світовому вимірі інститутів з метою встановлення та розвитку співробітництва з поза університетськими науково-дослідними закладами, спеціалізованими ВНЗ і підприємствами;

- "концепції майбутнього" з розширення університетських передових наукових досліджень з метою посилення науково-дослідного профілю відібраних університетів.

У червні 2009 р. глави урядів земель і федерації ухвалили рішення щодо продовження дії цієї програми до 2017 року з одночасним збільшенням її фінансування до 2,7 млрд євро.

Після серйозного конкурсного відбору (2 березня 2011 року) загальна комісія Німецького науково-дослідного товариства і Рада з науки відібрала 32 ВНЗ з 13 федеральних земель. Фінансову підтримку одержало 25 проектів за напрямом "школи аспірантів", 27 проектів за "кластерами суперякості" і 7 проектів "концепції майбутнього" [1, с. 166].

Загальне оцінювання програми буде проведено у 2016 році. Однак уже сьогодні дослідники з Академії наук Берліну та Бранденбургу фіксують суперечливі результати трьохлітнього раунду програми. З одного боку, підвищилася мобільність фахівців, запроваджено велику кількість інституційних інновацій, створено атмосферу творчої свободи. З іншого — експерти висловлюють побоювання з приводу того, що після завершення фінансової підтримки значна кількість високоосвічених спеціалістів, які беруть участь у реалізації програми, не зможуть знайти місця для належного використання своїх знань і компетенцій з певного фаху. Тому цілком виправдано уявляється думка соціолога М. Цюрна, який переконаний у тому, що університет має підтримувати широкий спектр наукових напрямів і "жоден предмет не може систематично вилучатися зі сфери досліджень, оскільки і в тих, що одержали підтримку в "кластерах суперякості" колись може вичерпатися досліджуване коло питань" [12].

Частка фінансування вищої освіти в Німеччині становить 1,1% ВВП. Загалом витрати федерації, земель і громад на вищу освіту у 2010 році були підвищені до 102,8 млрд євро [5]. Покращення фінансування сфери вищої освіти тісно пов'язане із запровадженням програми "Суперякість" і "Пакту про вищу освіту 2020". Скорочено частку коштів, що залучаються внаслідок проведення відкритих конкурсів наукових проектів.

Не можна не зважати й на те, що згідно з реформою федералізму 2006 року існує заборона на фінансову кооперацію федерації і земель у галузі освіти. Однак стаття 91b Основного закону щодо підтримки наукових досліджень визнала за федерацією деяку можливість підтримки науково-дослідних проєктів спільно із землями або самостійно. У сфері освіти, на яку не поширюється юрисдикція федерації або наявні обмеження у повноваженнях, співробітництво з федеральними землями регулюється на договірних засадах. Після реформи 2009 року поправка до статті 104b Основного закону встановлює доцільність надання фінансової допомоги не лише в сферах компетенції федерації" [1, с. 169].

ВИСНОВКИ

Освітня політика Німеччини базується на континентальній моделі вищої освіти, для якої характерне домінування держави в питаннях формування та фінансування цього сектора освітньої галузі. Сьогодні провідні тенденції її реалізації полягають, по-перше, у створенні конкурентноздатної національної системи освіти, яка сприяла б подальшому зміцненню та розвитку країни в контексті європейської інтеграції. По-друге, посилюються намагання визначити оптимальне співвідношення участі федерації, земель і громадських структур в організації та фінансуванні системи вищої освіти; по-третє, спостерігається орієнтація на підвищення якості вищої освіти як з погляду забезпечення подальшого вдосконалення освітніх послуг, науково-дослідної діяльності, так і для піднесення економічного потенціалу країни, її промисловості.

Література:

1. Германия. 2010 = Germany. 2010 / [Под ред. В.Б. Белова]. — М.: Ин-т Европы РАН: Рус. сувенир, 2011. — 194 с.
2. Михайлова М.В. Государственная образовательная политика Германии в контексте инновационного развития страны / Марина Васильевна Михайлова, Вячеслав Анатольевич Павлов // Вестник Чувашского ун-та. — 2013. — № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-obrazovatel'naya-politika-germanii-v-kontekste-innovatsionnogo-razvitiya-strany#ixzz3gVSQFHwo>
3. Семенова Ю.И. Государственная инновационная политика Германии в сфере высшего образования в условиях формирования единого европейского образовательного пространства / Ю.И. Семенова // Ученые записки: электронный науч. журнал Курского гос. ун-та. 2011. — Т. 1. — № 3 (19) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://scientific-notes.ru/pdf/020-020.pdf>
4. Тягунова Т.В. Интеграция высшего образования Германии в национальную инновационную систему / Т.В. Тягунова // Образовательная политика в области интеграции высшего образования в национальную инновационную систему. Аналитический обзор № 13 (январь — июнь 2006 г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://charko.narod.ru/tekst/an13/ll.htm>
5. Федеральная статистическая служба [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/BildungForschungKultur/AktuellBildungsausgaben,templateId=renderPrint.psml>
6. Ausbildungsoffensive. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: (www.bmbf.de/de/ausbildungsoffensive.php)
7. Exzellenz in Bildung und Forschung — mehr Wachstum durch Innovation. Leitlinien der Bildungs-und Forschungspolitik [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bmbf.de/pub/bildungs_und_forschungspolitik.pdf
8. Exzellenzinitiative [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.exzellenz-initiative.de/>

9. Hochschulpakt 2020. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bmbf.de/de/6142.php

10. Leitlinien zur Modernisierung der beruflichen Bildung. Ergebnisse des Innovationskreisses berufliche Bildung. Bundesministerium fur Bildung und Forschung. — Berlin; Bonn, 2007.

11. Lernende Regionen — Forderung von Netzwerken [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.esf.de/portal/generator/S94/programm_____lernende___regionen___foerderung___netzwerke.html

12. Tilmann W. Elite mit Problemen / Warnecke Tilmann [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tagesspiegel.de/wissen/elite-mit-problemen/1715426.html>

References:

1. Belov, V. B. (2011), *Hermanyia. 2010 [Germany. 2010], Yn-t Evropy RAN: Rus. сувенир, Moscow, Russia.*
 2. Mykhajlova, M. V. (2013), "State educational policy of Germany in the context of the innovative development of the country", *Vestnyk Chuvashskoho un-ta*, vol. 4, available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennaya-obrazovatel'naya-politika-germanii-v-kontekste-innovatsionnogo-razvitiya-strany#ixzz3gVSQFHwo> (Accessed 15 September 2015).
 3. Semenova, Yu. Y. (2011), "State innovation policy in Germany in the field of higher education in the formation of a single European educational space", *Uchenye zapysky: elektronnyj nauch. zhurnal Kurskoho gos. un-ta*, vol. 1, no. 3 (19), available at: <http://scientific-notes.ru/pdf/020-020.pdf> (Accessed 15 September 2015).
 4. Tiahunova T. V. (2006), "Integration of higher education in Germany, the national innovation system", *Obrazovatel'naia polityka v oblasti yntehratsyyi vyssheho obrazovaniya v natsional'nuii ynnovatsyonnuuii systemu. Analytycheskij obzor*, vol. 13, available at: <http://charko.narod.ru/tekst/an13/ll.htm> (Accessed 15 September 2015).
 5. Statistisches Bundesamt (2015), available at: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/BildungForschungKultur/AktuellBildungsausgaben,templateId=renderPrint.psml> (Accessed 15 September 2015).
 6. Ausbildungsoffensive (2015), available at: www.bmbf.de/de/ausbildungsoffensive.php (Accessed 15 September 2015).
 7. Bundesministerium fur Bildung und Forschung (2006), "Exzellenz in Bildung und Forschung — mehr Wachstum durch Innovation. Leitlinien der Bildungs-und Forschungspolitik", available at: www.bmbf.de/pub/bildungs_und_forschungspolitik.pdf (Accessed 15 September 2015).
 8. Exzellenzinitiative (2015), available at: <http://www.exzellenz-initiative.de/> (Accessed 15 September 2015).
 9. Bundesministerium fur Bildung und Forschung (2015), "Hochschulpakt 2020", available at: www.bmbf.de/de/6142.php (Accessed 15 September 2015).
 10. Bundesministerium fur Bildung und Forschung (2007), *Leitlinien zur Modernisierung der beruflichen Bildung. Ergebnisse des Innovationskreisses berufliche Bildung. Bundesministerium fur Bildung und Forschung, Berlin; Bonn, FRG.*
 11. Bundesministerium fur Arbeit und Soziales (2015), "Lernende Regionen — Forderung von Netzwerken", available at: http://www.esf.de/portal/generator/S94/programm_____lernende___regionen___foerderung___netzwerke.html (Accessed 15 September 2015).
 12. Tilmann, W. (2010), "Elite mit Problemen", available at: <http://www.tagesspiegel.de/wissen/elite-mit-problemen/1715426.html> (Accessed 15 September 2015).
- Стаття надійшла до редакції 06.10.2015 р.*

УДК 352.071(1-22)

Я. В. Добрянський,
к. е. н., докторант, Академія муніципального управління

ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Y. Dobriansky,
Phd, doctoral candidate, Academy of municipal management

THE PRINCIPLES AND WAYS OF INCREASING EFFICIENCY OF REGIONAL AUTHORITIES IN THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Визначено, що в якості основних принципів управління соціально-економічним розвитком сільських територій необхідно розглядати принципи субсидіарності та громадської участі. Регіональні органи управління мають виступати формою самоорганізації населення в рамках конкретної території. Розвиток регіональних органів управління є базовою умовою розвитку сільських територій. Основною метою органів управління повинна стати розробка і реалізація відповідних ефективних механізмів за цими напрямками.

Виявлено, що сутність планування розвитку сільських територій на місцевому рівні полягає у підвищенні життєздатності місцевого співтовариства, шляхом підвищення конкурентоспроможності територіальної одиниці. Розвиток цих напрямів у діяльності регіональних органів управління визначає перехід від адміністративного управління до управління досягнення соціально-економічного розвитку. Визначено, що роль регіональних органів управління у розвитку сільських територій виражається у збільшенні можливостей для населення вільно визначатися з власним саморозвитком. Такий розвиток багато в чому залежить від найбільш ефективної взаємодії регіональних органів управління та населення. Аналіз сучасного стану розвитку сільських територій показав відсутність вивіреної ієрархії різних рівнів управління в даній сфері, їх взаємної відповідальності. Питання соціально-економічного розвитку суб'єктів держави включають не тільки розгляд взаємопов'язаних економічних і соціальних процесів, але і питання розвитку територіальних одиниць. Тому однією з особливостей управління розвитком сільських територій є залучення територіальних одиниць в програмну діяльність суб'єктів держави і навпаки. Це вимагає розроблення єдиних методичних підходів до принципів і методів планування з метою інтеграції регіональних галузевих і територіальних планів і програм з державною і регіональною політикою. У результаті можна сподіватися на формування цілісної системи управління соціально-економічним розвитком сільських територій.

Determined that as the basic principles of socio-economic development of rural areas should consider the principles of subsidiarity and public participation. Regional authorities should act as a form of self-organization within a specific territory. The development of regional governance are basic conditions of rural development. The main goal of government should be to develop and implement effective mechanisms appropriate for these areas. Revealed that the essence of planning rural development at the local level is to increase the viability of the local community by increasing competitiveness territorial unit. Development in these areas of regional management determines the transition from administration to management of achieving socio-economic development. Determined that the role of regional authorities in the development of rural areas is reflected in increasing opportunities for people to freely determine their own with self-development. This development is largely dependent on the most effective interaction between regional authorities and the population. Analysis of the current state of development of rural areas showed no calibrated

hierarchy of different levels of government in this area, their mutual responsibility. The question of socio-economic development of the state actors include not only consideration of related economic and social processes, but also issues of territorial units. Therefore, one of the features of management of the development of rural areas is the involvement of units in the program activities of the state and vice versa. This requires the development of unified methodological approaches to the principles and methods of planning to integrate regional sectoral and regional plans and programs for national and regional policy. As a result, it is hoped the formation of a coherent system of socio-economic development of rural areas.

Ключові слова: принципи, напрями підвищення, ефективність функціонування, регіональні органи управління, сфера розвитку сільських територій.

Key words: rinciples, ways of increasing efficiency of operation, regional authorities, the scope of rural development.

ВСТУП

В якості основних принципів управління соціально-економічним розвитком сільських територій необхідно розглянути принципи громадської участі та субсидіарності, основи реалізації яких закладаються на місцевому рівні. Особливого значення набуває здатність місцевої влади будувати свої плани на основі комплексного підходу до розвитку територій, виявлення потенціалів, взаємодії з населенням і визначення довгострокових пріоритетів розвитку, реалізація яких забезпечує підвищення рівня життя людей.

По суті, регіональні органи управління мають виступати формою самоорганізації населення в рамках конкретної території. Це вимагає усвідомлення мешканцями та регіональними службовцями того, що регіональні органи управління є не представниками державної влади, а представниками місцевої громади, а також створення зацікавленості та ініціативності селян шляхом мотивації та стимулювання; вибудовування діалогу і посилення взаємної відповідальності між населенням і регіональними органами управління.

Сутність планування розвитку сільських територій на місцевому рівні полягає у підвищенні життєздатності місцевого співтовариства, що досягається шляхом підвищення конкурентоспроможності територіальної одиниці, розвитку підприємницької активності. Розвиток цих напрямів у діяльності регіональних органів управління визначає перехід від адміністрування до управління досягненням сталого розвитку місцевих спільнот.

Відповідно вплив регіональних органів управління на сільські домашні господарства може охоплювати різні сфери зайнятості, засоби, механізми її регулювання. Найбільш масштабним є сприяння регіональних органів управління реалізації місцевих, регіональних і державних програм соціально-економічного розвитку сільських територій.

Тому на даний час залишаються малодослідженими принципи та напрями підвищення ефективності функціонування регіональних органів управління у сфері розвитку сільських територій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для того, аби управлінський процес дійсно став ефективним, доцільно врахувати наступне:

— рішення повинні прийматися на рівні, на якому вони можуть бути максимально раціональними і зваженими з урахуванням особливостей і можливостей поселень;

— необхідне дотримання балансу місцевих, регіональних і державних інтересів з метою стимулювання зростання активності населення на місцях і забезпечення єдності процесу управління на різних рівнях;

— необхідно стимулювати залучення людей до процесу прийняття управлінських рішень, посилювати спроможність місцевого співтовариства до саморегуляції, розвитку інститутів демократії і опори на місцеві ресурси;

— управління територіями необхідно орієнтувати на структуру розселення людей, на збереження і розвиток територій на основі виробленої стратегії розвитку і бачення майбутнього;

— необхідне підвищення освіти і професіоналізму людей, які беруть участь в управлінні на громадських засадах, для чого необхідна організація спеціальних освітніх семінарів, участь у програмах різних фондів та ін.

Аналіз процесів становлення агроформувань ринкового типу на селі та розвитку в них нових відносин власності, опитування селян та статистичні дані, дають можливість прогнозувати подальший розвиток приватних форм господарювання. Для багатьох сільських населених пунктів характерним є наявність певної частини селян, які бажають господарювати самостійно. Найбільше сприяють поширенню приватновласницьких інтересів селян такі умови, як низький рівень добробуту людей, а звідси бажання розраховувати на власні сили, відсутність на селі надійних орендарів, близькість ринків збуту продукції, наявність взаємовигідних партнерських зв'язків, наявність ринкової інфраструктури.

Приватновласницькі інтереси селян реалізуються переважно у формах малого агробізнесу фермерських і особистих селянських господарствах.

Розвиток фермерства і особистих селянських господарств товарного типу — це не тільки стабілізація сільськогосподарської галузі, але й стабілізація суспільства і зайнятість сільського населення, скорочення безробіття, можливість громадянам покращити свої умови життя, упевненість селян у своїх силах, формування дійсного власника на землі.

Аргументи на користь подальшого розвитку фермерських та особистих селянських господарств: прийняття законів України "Про фермерське господарство" [1] та "Про особисте селянське господарство" [2]; визнання законодавством України ведення фермерського господарства, як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян; мотивацією трудової діяльності фермерів є особистий інтерес, усуваються всі проміжні соціально-економічні ланки між працівником, засобами виробництва і результатами праці; фермерські і особисті селянські господарства товарного типу створюються на основі своєї виробничої бази Єдині умови життя, цілі та інтереси для всіх членів сім'ї; фермерські господарства за своєю структурою найповніше використовують специфіку сільського способу життя.

Для них притаманні і загальні проблеми: труднощі зі збутом продукції і забезпеченням матеріально-технічними ресурсами: нестача економічних знань; через обмежені розміри багатьох господарств неможливо скористатись умовами фінансового лізингу; не спроможність вчасно зорієнтуватися в ринкових умовах.

Основні фактори, що створюють проблеми в галузі рослинництва:

- зовнішні: не сформованість ринків збуту та нестабільність цін на вирощену продукцію;
- внутрішні: нераціональне землекористування; низький рівень застосування добрив та засобів захисту рослин; недотримання та несвоєчасність виконання технологічних прийомів вирощування культур; відсутність розуміння нових ринкових можливостей; недотримання чергування культур в сівозміні; недостатня кваліфікація.

Основні фактори, що створюють проблеми в галузі тваринництва:

- зовнішні: низькі закупівельні ціни; низький розвиток ринкових та бізнесових інфраструктур;
- внутрішні: незадовільний рівень племінної та селекційної роботи; занедбаний зоотехнічний облік; низький рівень виробництва, якості та кількості кормів; незбалансованість комбікормів по мікро та макроелементах; порушення зоотехнічних норм утримання тварин; відсутність широких ринкових можливостей; незадовільний зв'язок науки з виробництвом; незадовільний моніторинг діяльності у тваринництві.

Основні фактори, що створюють проблеми в оподаткуванні та бух обліку: складність у веденні товаровиробниками бухгалтерського обліку згідно до Національних стандартів; неможливість вчасно слідкувати за частими змінами у податковому законодавстві.

На подальший розвиток фермерства значний вплив матиме виконання перехідних положень нового Земельного кодексу в частині переоформлення документів на володіння і користування землею, прийняття нових законодавчих актів та розробка на їх основі нормативних документів, а також майбутня податкова політика держави.

Про проблеми організації планування на місцевому рівні свідчить також опитування керівників і фахівців адміністрацій територіальних одиниць регіону. Згідно з опитуванням службовці поки недооцінюють значимість комплексних програм соціально-економічного розвитку. У той же час частина керівників відзначає, що в сучасних умовах необхідно приділяти більшу увагу розробці конкретної і детальної стратегії розвитку регіону. Деякі респонденти вважають, що такі програми, як бізнес-плани розвитку територій повинні розроблятися колегіально з залученням представників громадськості, бізнес-спільноти та експертів з метою розробки обґрунтованих планів, орієнтованих на коротко- і середньострокові перспективи, а не формальних і абстрактних програм соціально-економічного розвитку [3].

Роль регіонального управління у розвитку сільських територій, в тому числі у складанні планів їх розвитку, виражається, головним чином, у збільшенні можливостей для населення вільно визначатися з власним саморозвитком. Зауважимо, що такий розвиток багато в чому залежить від найбільш ефективної взаємодії регіональних органів управління та населення.

У даний час взаємодія регіональних органів управління з сільським населенням і господарюючими суб'єктами зводиться до наступних форм:

- взаємодію регіональних службовців з населенням свого сільського поселення в момент звернення жителів за необхідними довідками, зі скаргами або під час організації зборів з поточних питань (випас громадської худоби, розподіл земельних паїв тощо);
- щорічні виїзні зустрічі представників районної адміністрації з населенням сільських поселень.

Зазначені форми взаємодії регіональних органів управління з населенням носять фрагментарний характер і не служать в повній мірі виявлення проблем розвитку сільських територій, їх вирішення в процесі ітеративної розробки планів, реалізації основних принципів управління розвитком сільських територій, визначених раніше.

Наведений аналіз свідчить про низьку позицію регіональних органів управління у розвитку сільських територій і слабкій методологічній основі місцевого планування, що загострює проблему пошуку нових підходів до вирішення цієї проблеми.

Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, однією з цілей якої є сталий розвиток сільських територій, визначають роль регіональних органів управління в якості ключової в ієрархії управління розвитком сільських територій.

Місцевий є низовим суб'єктом територіального управління, тому саме за допомогою регіональних органів управління відбувається взаємодія населення і господарюючих суб'єктів з законодавчими та виконавчими органами влади. Ці фактори визначають пріоритетну роль адміністрації району в управлінні сталим розвитком сільських територій.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану розвитку сільських територій показав відсутність строго вивіреної ієрархії різних рівнів управління в даній сфері, їх взаємної відповідальності. Разом з тим питання комплексного соціально-економічного розвитку суб'єктів держави включають не тільки розгляд взаємопов'язаних економічних і соціальних процесів, але і, головним чином, питання розвитку територіальних одиниць. Тому однією з особливостей регіонального управління розвитком сільських територій є залучення територіальних одиниць у програмну діяльність суб'єктів держави і навпаки.

Сформована ситуація вимагає розробки єдиних методичних підходів до принципів, форм і методів планування з метою інтеграції регіональних галузевих і територіальних планів і програм з державною і регіональною політикою. У результаті можна сподіватися на формування цілісної системи управління сталим розвитком сільських територій.

Література:

1. Закон України "Про фермерське господарство" від 19 червня 2003 р. № 973-IV // Земельне законодавство України: зб. нормат.-прав. актів. — К.: Істина, 2004. — С. 191—207.
2. Закон України "Про особисте селянське господарство" від 15.05.2003 р. № 742-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Замикула В.В. Державна політика реформування земельних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва / В.В. Замикула // Науковий вісник Академії муніципального управління / За. заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. — К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління. — 2011. — Вип. 1. — С. 377—384.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On the farm", Zemel'ne zakonodavstvo Ukrainy: zb. normat.-prav., Aktiv Istyna, Kyiv, Ukraine.
 2. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On a personal peasant economy", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
 3. Zamykula, V.V. (2011), "The state policy of land reform in agricultural production", Naukovyj visnyk Akademii munitsypal'noho upravlinnia, vol. 1, pp. 377—384.
- Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.*

А. В. Огілько,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

A. Ohilko,
PhD student of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF MANAGEMENT IN PUBLIC AUTHORITIES BY THE EXAMPLE OF THE JUDICIARY UKRAINE

У статті, на основі аналізу стану діючої в Україні системи державного управління, як особливого виду діяльності певних державних органів, що має владний характер та передбачає організуючий і розпорядчий вплив на відповідні об'єкти, шляхом реалізації встановлених законодавством повноважень, визначаються концептуальні підходи щодо вдосконалення організаційно-правового забезпечення державного управління в умовах проведення реформ. Досліджено нинішні способи управлінської діяльності в органах публічної влади України.

Розглянуто специфіку управлінської діяльності в судах України. Наведено загальну характеристику електронного урядування в системі судової влади України. З'ясовано, що ефективна модернізація управлінської діяльності в системі судових органів прямо залежить від модернізації управління в інших органах публічної влади. За результатами вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади загалом та судової влади зокрема виокремлено основні напрями управлінської та судової діяльності.

On Article of analysis of Ukraine in the current system of public administration as a special type of certain public bodies should overbearing nature and involves organizing and administrative impact on the relevant objects by implementing the legislation powers defined conceptual approaches for improving organizational and legal support in terms of governance reforms.

Investigated the current methods of management in public authorities of Ukraine. The specification of management in the courts of Ukraine.

It was found that the effective modernization management activities in the judiciary depends on the modernization of management in other public authorities. As a result of improvements in the management of public authorities in general and the judiciary in particular singled out the basic directions of administrative and judicial activities.

*Ключові слова: державне управління, суд, реформування, судова влада, новітні технології.
Key words: public administration, court, court reform, the judiciary, new technologies.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У широкому сенсі під публічним адмініструванням розуміють всю систему адміністративних інститутів із ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за

виконання державних рішень спускається зверху донизу. Тобто публічне адміністрування — це скоординовані групові дії з питань державних справ, які:

— пов'язані із трьома гілками влади (законодавчою, виконавчою і судовою);

— мають важливе значення у формуванні державної політики;

- є частиною політичного процесу;
- значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі;
- пов'язані із багаточисельними приватними групами та індивідами, які працюють у різних компаніях та громадах.

Новітні підходи до суспільних взаємовідносин диктують нові правила та ставлять нові питання щодо можливості виконання своїх функцій органами державної влади, зокрема, судовою гілкою влади.

Системні зміни, що не оминули й Україну, не можуть не торкнутися судової влади, яка в нашій державі, на жаль, все ще залишається непрозорою та пригніченою через недостатнє матеріально-фінансове забезпечення та велику кількість негативної інформації щодо її діяльності.

Тут можна визначити багато факторів і впливів, які призвели до такого стану, але особливо треба відмітити важливість прозорості судової влади, налагодження дієвої системи інформування громадян, створення комунікаційних механізмів та каналів для поширення інформації про діяльність судів та інших органів судової влади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питання вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади на прикладі судової влади України досліджували такі науковці як А. Вишневський, В. Афанасьєва, Р. Гекалюк [1], А. Асанова [2] та інші. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вказана проблематика є досить актуальною на даний час та потребує належного вивчення, зокрема, з точки зору пошуку напрямів вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади на прикладі судової влади України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Основним завданням статті є встановити зміст і характер ключових завдань, що постали на сучасному етапі перед судовою владою, обумовлених сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників.

Окремо вбачається необхідним визначити напрями вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади на прикладі судової влади України та встановити важливість впливу новітніх технологій на сучасну управлінську діяльність, зокрема, в системі органів судової влади.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Акти органів публічної влади, незважаючи на всю їх значимість, безпосередньо не впливають на суспільні процеси, а містять лише "заряд" запланованих і бажаних впливів. Органи державної влади і місцевого самоврядування реалізують свої функції через посередництво управлінської діяльності — специфічного виду

праці, який вимагає належної професійної підготовки і застосування відповідних прийомів, форм і методів. При цьому, управлінська діяльність визначається як набір (сукупність) напрацьованих історичним досвідом, науковим знанням і талантом людей навичок, умінь, способів, засобів доцільних дій у сфері управління. Саме вона покликана забезпечувати підготовку і проведення в життя рішень органів публічної влади [1].

Актуальність і напрями вдосконалення управлінської діяльності в органах публічної влади визначаються насамперед змістом і характером завдань, що постали на сучасному етапі перед владою, державою, суспільством у цілому, обумовлених сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників. При цьому належить враховувати сутнісні риси самої управлінської діяльності. За змістом вона інтелектуальна, оскільки завжди спрямована на розробку, прийняття і реалізацію рішень, призначених змінювати стан і перебіг суспільних процесів відповідно до прийнятої стратегії розвитку. За своїм предметом — інформаційна: це пошук, відбір, закріплення (фіксація) і введення в суспільні процеси відповідної інформації.

Ця діяльність завжди виступає як колективістська, водночас у ній має місце спеціалізація за певними предметами, змістом і видами робіт. Управлінська діяльність — явище складне і комплексне. Тільки завдяки зваженому, збалансованому введенню в дію усіх елементів управлінської діяльності можна надати їй раціональності і результативності. В органах публічної влади управлінська діяльність юридично унормована, тобто здійснюється тільки так і в такий спосіб, як вимагається для реалізації компетенції кожного конкретного органу чи кожної посадової особи.

Судова гілка влади в Україні за у своїй управлінській діяльності посідає особливе місце, оскільки суди виконують лише функції контролю за додержанням законності в Україні, виступають "публічним арбітром". Тільки державна судова адміністрація України здійснює власне управлінську діяльність, однак вона стосується лише організаційних питань роботи судів.

А тому основний напрям удосконалення управлінської діяльності в судових органах, їх подальша демократизація і раціоналізація, забезпечена на основі результативності і ефективності функціонування системи публічної влади. Насамперед йдеться про:

- запровадження дієвих механізмів залучення громадян до вироблення, реалізації і контролю публічної політики;
- забезпечення прозорості і відкритості діяльності органів влади;
- тісну взаємодію органів публічної влади з бізнесом і громадським сектором на засадах партнерства;
- переорієнтацію на управління за цілями (за кінцевим результатом) і надання послуг, оцінювання діяльності за критеріями результативності і соціальної ефективності;
- впровадження інформаційних технологій і розбудову системи електронного урядування;
- раціоналізацію організаційно-функціональної структури органів влади, налагодження чіткої взаємодії по горизонталі і вертикалі в системі публічного адміністрування;

— утвердження наукових засад у практиці управлінської діяльності [2, с. 10].

Слід окремо виділити важливість розвитку електронного врядування, адже сьогодні розвиток електронного простору України набуває особливої актуальності. Це зумовлено насамперед переходом від інформаційного суспільства до суспільства знань, що докорінно змінює всі комунікації в суспільстві ставить нові вимоги перед якістю послуг, які надаються державними службовцями.

Електронне урядування — це модернізація всієї системи державного управління, яка охоплює як надання якісних послуг для громадян і бізнесу, так і налагодження новітніх комунікативних каналів між владою і громадянським суспільством [3].

Позитивним кроком у діяльності державних установ, які успішно впроваджують програму "Електронний Уряд", фундаментом для побудови електронної України, електронного урядування, електронного документообігу, а також забезпечення інформування громадян, є створення і функціонування веб-порталів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, призначених для інтеграції веб-сайтів органів виконавчої влади та розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб.

Можна навести приклади використання механізмів електронного урядування у судовій владі України:

- запровадження системи електронного документообігу на базі програмно-апаратного комплексу,
- створення веб-порталів державної судової адміністрації та судів,
- запровадження автоматичної системи документообігу.

Втілення новітніх технологій у сферу державної влади, з одного боку, дозволить підвищити її ефективність, а з іншого — зробить більш відкритою роботу судових органів. Робота в режимі електронного урядування принципово змінює атмосферу взаємодії влади і населення. Кожний громадянин отримує можливість відстежувати події у діяльності органів судової влади [3].

В умовах розбудови української державності та становлення демократії система методів та способів управління у публічній владі, звичайно, потребує реформування. Зокрема мають бути запроваджені нові підходи до побудови внутрішніх владно-управлінських відносин у самих державних органах, змінені вимоги до особи державного службовця, його функцій, завдань, системи підготовки та перепідготовки, відповідальності. Усе це потребує введення нових термінів і підходів, що вже зараз знаходить відображення в новій редакції Закону України "Про державну службу", а також "Стратегії модернізації системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування", нещодавно розроблених Головердержслужбою України [4].

При цьому управлінська діяльність у системі судової влади України, є специфічною, оскільки здійснення управління суспільними процесами судами здійснюється опосередковано, через правосуддя, шляхом застосування правових норм, виданих іншими органами публічної влади, а тому, як зазначалося вище, ефективна модернізація управлінської діяльності в системі судових органів прямо залежить від модернізації управління і в інших органах публічної влади.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Становлення та розвиток України як правової, соціальної держави є неможливими без ефективного функціонування судової влади — особливо, самостійного та незалежного різновиду державної влади, діяльність якого спрямована на захист прав і свобод особи, законних інтересів колективних суб'єктів правовідносин, суспільства та держави в цілому. На даному етапі суспільного розвитку, основний напрям удосконалення управлінської діяльності, зокрема, в судових органах, їх подальша демократизація і раціоналізація, мають бути забезпечені на основі результативності і ефективності функціонування системи публічної влади. З цією метою доцільно запровадити дієві механізми, що спрямовані на ефективність та прозорість судової влади.

Література:

1. Вишневський А., Афанасьєва В., Гекалюк Г. та ін.; / за заг. ред. Т. Мотренка / План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування. — Київ, 2010. — Україна.
2. Асанова А.А. Електронний уряд як дійовий механізм взаємодії і форма співпраці держави та громадян в інформаційному суспільстві // Державне управління № 1. [Електронне ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
3. Правовий тиждень: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua>.
4. Офіційний веб-сайт Нацдержслужби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nads.gov.ua>

References:

1. Vyshnevs'kyj, A. Afanas'ieva, V. and Hekaliuk R. (2010), Plan modernizatsii derzhavnoho upravlinnia: propozyzii schodo pryvedennia derzhavnoho upravlinnia ta derzhavnoi sluzhby Ukrainy u vidpovidnist' iz pryntsyparamy i praktykamy demokratychnoho uriaduvannia [Plan of modernization of public administration: proposals to bring the "E-government as an effective mechanism of interaction and collaboration form the state and citizens in the information society], Tsentr adaptatsii derzhavnoi sluzhby do standartiv Yevropejs'koho Soiuzu, Kyiv, Ukraine.
2. Asanova, A. A. (2006), "Plan of modernization of public administration : proposals to bring the Public Administration and Civil Service of Ukraine in line with the principles and practices of democratic governance", Derzhavne upravlinnia № 1. [Online], vol . 8, available at: <http://www.nbu.gov.ua> (Accessed 15 September 2015).
3. Legal Week (2015), available at: <http://legal-weekly.com.ua> (Accessed 15 September 2015).
4. Official website National Civil Service Agency Ukraine (2015), available at: <http://nads.gov.ua> (Accessed 15 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.

УДК 351.82

О. В. Денисюк,
здобувач, науково-дослідна лабораторія управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України

ЗРОСТАННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

O. Denisyuk,
researcher of research laboratory management in Civil Protection at National University of Civil Defence of Ukraine

INCREASING THE ROLE OF STATE REGULATION OF THE FINANCIAL SECTOR IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY PROVIDING IN UKRAINE

У статті зроблено ретельний аналіз державного регулювання ринку фінансових послуг України. Розглянуто вплив нормативно-правової бази на формування ринку фінансових послуг та їх подальший розвиток. Проаналізовано вплив кризових явищ на розвиток фінансового ринку, а також на забезпечення фінансової безпеки держави.

In the article made a thorough analysis of state regulation of the market of financial services of Ukraine. The influence of the regulatory framework for the financial services market formation and their further development considered. The influence of the crisis on financial market development, as well as to ensure the financial security of the State analyzed.

Ключові слова: механізми державного регулювання, фінансова система, державний фінансовий контроль.

Key words: mechanisms of state regulation, financial system, the state financial control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

До основних тенденцій розвитку ринку фінансових послуг в Україні відносяться інформатизація, глобалізація і зміна менталітету населення.

Інформатизація сфери фінансових послуг призводить до дистанційного керування процесом укладання і виконання угод, широкому використанню електронних грошей, кредитних карт нового покоління, що вимагає розвитку нових форм контролю, регулювання і захисту безпеки.

Глобалізація фінансових послуг підвищує їх роль у стимулюванні економічного зростання, але одночасно створює "новий хаос", посилює ризик фінансових криз і спекулятивних угод, що суперечать інтересам більшості учасників

фінансового ринку, що особливо представляють периферійні (віддалені від глобальних фінансових центрів) держави і сектори економіки.

Менталітет українських споживачів пов'язаний з розширенням числа учасників і споживачів фінансових послуг, підвищенням інформованості і довіри до суб'єктів ринку фінансових послуг у міру зростання прибутків населення і стабілізації державної фінансової політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Істотний внесок у дослідження теоретичних питань і розробку окремих аспектів проблематики державного регулювання фінансової сфери економіки країни з позицій

підвищення фінансової безпеки його діяльності внесли праці ведучих учених і практиків [1; 2; 3].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз зростання ролі державного регулювання фінансового сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вітчизняний фінансовий сектор за роки свого становлення досяг певного рівня розвитку. В Україні на початку 2011 року діяло 175 банків, 482 страхові компанії, 765 кредитних спілок, 323 ломбардів, 324 компанії з управління активами, 90 недержавних пенсійних фондів та близько 900 інвестиційних фондів різного типу. Було випущено в обіг цінних паперів загальним обсягом 424,3 млрд грн. Активи вітчизняної банківської системи становили близько 6 18 млрд грн., майже 80% яких припадало на кредитні операції банків. Активи страхових компаній досягли 32,3 млрд грн. Активи кредитних спілок сягнули 5,36 млрд грн. Активи інших небанківських кредитних установ склали 1,14 млрд грн. Ними було надано майже 164 тисячі кредитів загальним обсягом 1,3 млрд грн. Наприкінці минулого року в Україні діяло 39 фінансових компаній, що мали право надавати послуги з факторингу та 27 фінансових компаній, які отримали дозвіл на укладання договорів з фінансового лізингу. Усього упродовж року ними було укладено договорів факторингу на суму 485 млн грн., а обсяг діючих договорів з фінансового лізингу склав 20,2 млрд грн. Ліцензію на право залучати кошти установників управління майном з метою фінансування будівництва житла мали 101 фінансова компанія, які упродовж року створили 70 Фондів з фінансування будівництва (ФФБ) та залучили коштів на загальну суму 5,92 млрд грн. Усього в Україні на кінець року діяло 311 ФФБ та 5 Фондів для проведення операцій з нерухомістю (ФОН) [3].

У цілому фінансовий сектор розвивається досить динамічно. Разом з тим слід зазначити, що цей розвиток має дискретний та непропорційний характер, а загальний його рівень не відповідає зростаючим потребам національної економіки та суттєво відстає від середньоєвропейських параметрів. Попри досить високу динаміку свого формування, фінансовий ринок України, поки що не став головним та зручним механізмом реалізації інвестиційних програм держави, суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств.

У структурі українського фінансового ринку невідповідно малою є частка небанківського фінансового сегменту, на яку припадає тільки 7% загального обсягу активів фінансових установ. Торгівельно-розрахункова інфраструктура фондового ринку є незручною, витратною і до кінця не сформованою. Як наслідок, більше 90% усього обсягу цінних паперів, емітованих в Україні, обертаються на неорганізованому позабіржовому ринку. Фінансові установи України надають клієнтам досить вузький спектр фінансових послуг, більшість яких має незадовільний рівень якості, а законні права та інтереси споживачів цих послуг погано захищені.

Одним з головних чинників такого стану справ є недосконале правове середовище та вади державного регулювання. Нормативно правова база, що покликана регулювати різні аспекти професійної діяльності на фінансовому ринку, є досить суперечливою та не повністю сформованою.

Розпорошення державного регулювання і нагляд унеможлиблює комплексний підхід до розвитку ринку як цілісної системи та не дозволяє забезпечити ефективного контролю за діяльністю фінансових конгломератів та консолідованого нагляду за професійними учасниками різних сегментів ринку. Це в свою чергу зумовлює фрагментарність

розвитку ринку, тінізацію та криміналізацію діяльності на ньому, а також надмірного витоку капіталу з країни. Існуюча правова база не забезпечує ефективної протидії маніпулюванню цінами особливо на фондовому ринку та незаконному використанню інсайдерської інформації. Невизначеність щодо шляхів та меж саморегулювання, з одного боку, призводить до невідповідного втручання держави в ринкові процеси, а з іншого — не дозволяє підключити до ефективної розбудови фінансового ринку інтелектуальні та організаційні ресурси професійних об'єднань його учасників.

Розвиток фінансового сектору гальмується насамперед низькою капіталізацією фінансових установ. Загальний капітал усієї банківської системи України дорівнює власному капіталу одного середнього за розмірами європейського банку. Неадекватність капіталу банківських установ компанії виступає серйозним бар'єром для забезпечення реального сектора вітчизняної економіки довгостроковими фінансовими ресурсами, а недокапіталізованість страхових компаній унеможлиблює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансових сферах, стримує розвиток аграрного та медичного страхування. Одним з суттєвих чинників, що негативно впливає на розвиток ринку в цілому є низька транспарентність державних регуляторних органів та інформаційна закритість фінансових установ, зокрема, нестача інформації щодо результатів їх діяльності та послуг, що вони надають. Існуючі законодавчі вимоги та процедури розкриття інформації не відповідають міжнародно визнаним стандартам і потребам інвесторів та споживачів фінансових послуг, не дозволяють оцінити рівень надійності, кредитоспроможності та фінансової стійкості операторів ринку. Цьому, зокрема, заважає нерозвиненість системи рейтингових оцінок та існуючий монополізм на ринку вітчизняних рейтингових послуг, відсутність практики оцінки та розповсюдження інформації щодо результативності інвестиційної діяльності компаній з управління активами та інституційних інвесторів.

Характерною особливістю вітчизняних фінансових установ є невідповідність їх діяльності міжнародним стандартам, зокрема правилам та процедурам, визначеним Директивами Європейського Союзу. Найбільш суттєвими відхиленнями від загальноєвропейських стандартів є: низький рівень уніфікації регуляторних вимог до фінансових установ, у тому числі до розкриття регулярної та особливої інформації; відсутність дієвих механізмів захисту законних прав акціонерів особливо у випадку банкрутства або реструктуризації товариств та клієнтів фінансових установ у випадку шахрайства та зловживань з боку менеджерів і власників. Ці процеси створюють надзвичайно небезпечні погрози модернізаційним цілям і пріоритетам. Не їх досягнення загрожує перетворити сьогоднішнє наукове, технологічне, економічне і соціальне відставання України від високорозвинених країн Заходу в безповоротне. Останнє стане цивілізаційною і державною катастрофою. Саме через це антикризова стратегія, система антикризових заходів стає на цьому відрізьку часу центральною проблемою забезпечення економічної безпеки країни.

Прийняття і проведення в жовтні — грудні 2008 р. першого пакету антикризових заходів дозволило в оперативному порядку мобілізувати і направити на підтримку банківського і промислового секторів економіки значні засоби з бюджету, стабілізаційного фонду і золотовалютних резервів країни. Це дозволило вирішити найбільш гострі проблеми кризи ліквідності, виплати корпоративних боргів і запобігання можливому дефолту за рахунок проведення політики м'якої девальвації гривні [1, с. 23].

У той же час, говорити про серйозне просування в подоланні кризових явищ доки підстав немає. Кредитний голод в реальному секторі економіки, значний відтік капіталів

за кордон, який пройшов по каналах банківської системи і валютного ринку показали, що спірними були не лише прийняті Мінфіном і Національним банком міри з підвищення ставки рефінансування, похідних процентних ставок. Помилковим було, на наш погляд, також рішення проводити величезні суми антикризових кредитів через слабку структуру — національний інститут, не пристосовану до виконання серйозних кредитних і інвестиційних функцій, у високій мірі корумповану і криміналізовану вітчизняну банківську систему.

Складнощі з вилученням і залученням засобів суверенних фондів і золотовалютних резервів, розміщених в державних боргових зобов'язаннях Казначейства США, також говорять про фундаментальні помилки докризової монетарної політики, яка, замість проведення активної промислової політики, фінансування розвитку національних фінансових інститутів і інфраструктури фінансових ринків, перетворила державу в боржника.

Однією з тривожних тенденцій в зв'язку з цим є те, що у міру погіршення економічного стану і неефективності антикризової політики, що усе більш проявляється, Україна втрачає свої позиції в групі зарубіжних країн.

Загальний висновок полягає в тому, що заходи оперативного регулювання, ослабивши найгостріші і небезпечніші тенденції кризи, розкрили, у тому числі, обмеженість і недостатність фінансово-кредитного і селективного посекторально-галузевого підходу до застосування антикризових заходів.

Зростання ролі регулювання фінансового сектора в системі забезпечення економічної безпеки України проявляється по наступних напрямках:

1. Надання глобальним і регіональним інвесторам послуги з перерозподілу ресурсів між країнами — це важливо в тій мірі, в якій допомагає вирішувати збільшення додаткової вартості, що створюється на українській території.

2. Введення державою в оборот некапіталізованих елементів національного багатства дозволить в разі збільшити потужність фінансового сектора. З одного боку, капіталізація активів дозволяє кратно збільшити активи фінансового сектора без катастрофічного зростання кредитних ризиків.

З іншого боку, гривні, емітовані під трансакційний попит для угод з капіталізованими активами, можуть виступати як джерела пасивів кредитних організацій, а самі активи — як частина власного капіталу кредитних організацій. Це істотно знизить потребу в припливі іноземних заощаджень і забезпечить швидке зростання пасивів без втрати фінансового суверенітету.

3. Державі необхідно стимулювати створення населенням довгострокових заощаджень і їх залучення до внутрішнього фінансового обороту.

Українці не довіряють більшості фінансових інститутів, які в останні 20 років через деструктивну політику держави неодноразово виявлялися неплатоспроможними. Висока інфляція і споживчий бум також сприяють збереженню короткого горизонту планування і високої суб'єктивної ставки дисконтування майбутніх прибутків. Тому заощадження українців носять короткостроковий характер (тільки 7,3% вкладів на початок 2013 року розміщені на термін понад 3 роки) і не можуть служити базою для видачі довгих інвестиційних кредитів [2, с. 54].

Нині нестача довгострокових внутрішніх заощаджень заміщується припливом іноземного капіталу, проте це веде до десуверенизації фінансового сектора, що неприйнятний з політичною і економічною точок зору. Для того, аби забезпечити стійке зростання суверенного фінансового сектора, недостатньо залучити в оборот капіталізовані активи і заощадження держави. Одним з ключових джерел пасивів українських фінансових інститутів повинні стати заощадження домогосподарств.

Окрім макроекономічної стабільності, для цього буде потрібно спеціальну систему заходів, яка б стимулювала створення і інвестування довгострокових заощаджень:

1. Розширення спектру доступних малоризикованих інвестиційних інструментів за рахунок введення житлового накопичувального вкладу з підвищеними страховими гарантіями, популяризації ощадних сертифікатів, які можуть виступити адекватною заміною безвідкличним вкладам.

2. Ширше використання механізму "поставлених" заощаджень, у тому числі для капіталізації неявних зобов'язань держави перед громадянами. Приклад використання такого механізму вже є — це "материнський капітал".

3. Підвищення фінансової письменності населення, без чого усі інші заходи можуть виявитися малоєфективними. Популяризація фінансових інструментів, у тому числі банківських вкладів як інструменту для консервативного інвестора, зажадає інформування громадян про відповідні можливості і ризики.

4. Уповільнення переходу частини населення до кредитної моделі поведінки, у тому числі шляхом обмеження зростання беззалогового кредитування фізичних осіб за допомогою підвищених нормативів резервування і введення жорстких вимог до системи ризик-менеджмента банків, що активно працюють з фізичними особами. Практика обмеження пропозиції споживчих кредитів істотно знизить ризик апетити українських банків, вірогідність кризи погашення боргів, а також тиск на споживчі ціни [1, с. 67].

4. Державі для успішного розвитку групи малих і середніх регіональних банків необхідно забезпечити рівноправний доступ до ресурсів.

Регіональні банки здатні демонструвати вищу ефективність і соціальну відповідальність, через філії банків. Проте в існуючих умовах вони вимушені підтримувати підвищений рівень ліквідності, що знижує їх конкурентоспроможність.

Недостатня увага до проблем регіональних банків веде до постійного зменшення їх кількості. Серед невеликих банків немало високоефективних вузькоспеціалізованих кредитних організацій, проте працювати в нестабільному економічному середовищі і в умовах жорсткого регулювання таким банкам украй складно. Малі банки, що не знайшли своєї ніші, частенько починають обслуговувати тійову економіку і втрачають ліцензію за порушення законодавства по боротьбі з відмиванням грошей. Темпи зростання активів регіональних банків виявляються нижче за темпи зростання сукупних активів банківського сектора в цілому.

Якщо великі державні і приватні банки здатні гідно витримувати конкуренцію, то у відсутність безперебійного доступу до джерел фондування шар середніх і невеликих учасників банківського ринку рано чи пізно буде "розмитий" активними діями іноземних гравців. Особливо це стосується іпотечних регіональних банків, які виконують важливі соціальні функції на рівні окремих регіонів [2, с. 78].

Перспективними є наступні механізми забезпечення рівноправного доступу до ліквідності:

1. На державному рівні надання ресурсів регіональним банкам через спеціалізовані інститути — Національний банк України — повинно розширюватися, у тому числі за рахунок викупу державою і державними банками боргових цінних паперів цих інститутів. Крім того, цей найважливіший канал надання ліквідності повинен регулюватися довгостроковими угодами і забезпечувати стабільні обсяги припливу ліквідних ресурсів незалежно від ситуації на ринку.

2. При слабкості таких механізмів перетікання ліквідності усередині банківського сектора, як двостороннє і синдиковане міжбанківське кредитування, можуть бути використані додаткові схеми примусового перерозподілу ліквідності усередині банківського сектора:

— обов'язковий викуп великими банками облигаційних позик малих банків:

— укладання довгострокових угод про викуп великими банками частини кредитних портфелів малих банків.

Використання цих механізмів дозволило б запобігти існуючій напруженості в іпотечному секторі. Сьогодні іпотечні кредити, видані регіональними банками з розрахунку на швидкий продаж рефінансуючим організаціям, через скорочення обсягів викупу накопичуються на їх балансах.

Така ситуація погрожує стабільності слабокапіталізованих іпотечних банків і веде до гальмування іпотечного ринку, що ставить під сумнів досягнення ряду найважливіших орієнтирів у соціальній сфері і зрештою цілей Концепції соціально-економічного розвитку на період до 2020 року.

3. Слід надати регіонам більше свободи у використанні механізмів підтримки місцевих банків як за допомогою забезпечення джерел фінансування, так і шляхом участі в кредитному ризику. Місцеві органи влади повинні мати право на договірних стосунках встановлювати замовлення на розміщення кредитних організацій на своїй території, пропонувати бажаний набір банківських послуг, спільне фінансування галузей і підприємств.

5. Державі необхідно зняти надмірний адміністративний тягар з банків.

Покладений на банки тягар адміністративних витрат надмірний. Приклад — покладений на банки обов'язок по контролю за виконанням організаціями правил ведення касових операцій. Банки стали одним з основних постачальників інформації про операції нефінансового сектора, фактично допомагаючи державі виводити бізнес з "тіні", але відповідні витрати банкам ніяк не компенсуються. Значна частина витрат на дотримання законів і численних підзаконних актів мало залежить від об'ємів бізнесу, тому для малих і середніх банків такі витрати особливо обтяжливі.

Жорсткіші, ніж в багатьох країнах, вимоги Національного банку України до класифікації активів за рівнем кредитного ризику і нормативи резервування обмежують кредитні операції банків. З позицій турботи про стабільність банківського сектора не завжди виправданий використовуваний Національним банком України однаковий підхід до об'єму інформації, що надається, і виконуваних функцій. Збереження уніфікованих процедур нагляду, не залежних від об'єму активів і дозволених видів банківської діяльності, знижує конкурентоспроможність цих банків і ставить під сумнів перспективи їх існування.

З додатковим навантаженням для банків пов'язано виконання вимог інших регулювальників. Посилення нагляду за легалізацією злочинних прибутків з боку збільшує час обробки кожної операції, що стримує підвищення доступності фінансових послуг. Вимоги державних органів нагляду і інших регулювальників частенько не лише пов'язані з витратами на їх виконання, але і завдають значного збитку репутації банківській системі. Найбільш небезпечні в цьому сенсі масштабні "кампанії по підвищенню прозорості банків", які знижують довіру до банків і підвищують для них вартість залучення приватних вкладів.

6. Забезпечення державою доступності фінансових послуг — необхідна умова інноваційного зростання і збалансованого розвитку усіх регіонів країни. Географічна і цінова недоступність фінансових послуг, посилюючи відмінності в рівні освіти, житла, медичних послуг, консервує відсталість цілих регіонів країни [1].

Сьогодні близько 40% українців не мали доступу до базового набору банківських послуг. Ситуація покращується, але і сьогодні Україні потрібна розгалужена фінансова інфраструктура, що охоплює усю країну, як для забезпечення соціальних гарантій, так і для сприяння соціальному розвитку — вертикальній мобільності, формуванню середнього класу, реалізації підприємницьких здібностей українців.

Забезпечення соціальних гарантій включає розподіл засобів учасникам державних програм, проведення громадянами операцій з наданими державою субсидіями (включаючи "поставлені" заощадження на зразок "материнського капіталу"). Підвищення доступності фінансових послуг сприятиме розвитку людського капіталу: освітні кредити працюють на підвищення громадянами своєї професійної цінності, доступність інструментів інвестування особистих накопичень сприяє підвищенню відповідальності громадян за свій добробут. Людський капітал, у свою чергу, є базою інноваційного розвитку економіки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, найбільший потенціал по підвищенню доступності фінансових послуг пов'язаний не із збільшенням числа вимагаючих високих витрат повноцінних банківських офісів (хоча їх мережа теж повинна розширюватися), а з розвитком дистанційних механізмів (мобільний і інтернет-банкінг, використання технологій поштового зв'язку, робота через роздрібних агентів, випуск платіжних карт, будовування мережевих структур), активізацією співпраці банків з поштовими службами, небанківськими фінансовими інститутами. Особливо великі можливості згаданих механізмів у сфері прийому комунальних платежів, грошових переказів, мікрокредитування.

Кризові явища у світовій фінансовій системі сприяють формуванню декількох світових центрів економічного тяжіння. Одним з проявів цих тенденцій повинне стати формування регіональних резервних бюджетів, що при належній взаємодії фінансової влади різних країн і регіональних спілок здатне зробити глобальну фінансову систему збалансованою.

Важливо використовувати підвищення статусу гривні як інструменту зміцнення українського фінансового ринку. Міжнародні інвестори прийдуть на гривневий ринок, якщо будуть упевнені, що номіновані в гривнях єврооблігації вони завжди можуть обміняти на гривні, а на них купити товари на сировинних біржах. Особливо це важливо для іпотечного ринку, де вже більше 50% кредитів видаються в гривні, а хеджування валютних ризиків обходиться дуже дорого.

Література:

1. Александров В.В. Финансово-кредитная система как фактор экономической безопасности транзитивного общества / В.В. Александров, Г.В. Задорожний, Е.Е. Юрченко; Харьков. нац. ун-т им. В.Н. Каразина. — Харьков, 2002. — 235 с.
2. Государственное регулирование экономики: учеб. пособие / [Н.П. Хохлов, Л.В. Ефремова, С.Е. Гиль и др.; Под ред. Н.П. Хохлова, Л.В. Ефремова]; Харьков. нац. экон. ун-т. — Х.: ИНЖЕК, 2005. — 206 с.
3. Корецький М. Пріоритети державного управління інвестиціями в Україні / М. Корецький // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — Вип. 2. — Ч. IV. — С. 119—128.

References:

1. Aleksandrov, V. V. Zhadorozhnyj, G. V. and Yurchenko, E. E. (2002), Finansovo-kreditnaya sistema kak factor ekonomicheskoy bezopasnosti tranzitivnogo obshchestva [Financial and credit system as a factor of economic security transitive society], Nac. un-t im. V. N. Karazina, Kharkiv, Ukraine.
2. Hohlov, N. P. Efremova, L. V. and Gil, S. E. (2005), Gosudarstvennoe regulirovanie ekonomiki [Government regulation of the economy], INGEK, Kharkiv, Ukraine.
3. Koretskyj, M. (2001), "Priorities of public administration investment in Ukraine", zb. nauk. Pr. UADU, vol. 2, no. IV, pp. 119—128.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2015 р.